

ПІВНІЧНЕ СЯЙВО

АЛЬМАНАХ

III

СЛАВУТА

1967

МЕЦЕНАТИ ТРЕТЬОЇ КНИГИ „ПІВНІЧНОГО СЯИВА”

Емма Верхоміна, Едмонтон, Альберта
Василь Гавриляк, Едмонтон, Альберта
Ганна Купченко, Едмонтон, Альберта

ПАТРОНИ „ПІВНІЧНОГО СЯИВА”

Українська книгарня, 10205 - 97 вул. Едмонтон, Альберта
Українська книгарня „Арка”, 10615 - 97 вул. Едмонтон
Універсальна книгарня, 10601 - 97 вул. Едмонтон
Едмонтонський гурток книголюбів
Василь Пилипів, Едмонтон, Альберта
И. Якимів-Метан, Ванкувер, Британська Колумбія
Левко Ромен, Торонто, Онтаріо
В. Базиук, 10042 - 109 вул. Едмонтон
І. Кмета-Ічнянський, Філадельфія, США
Федір Луців, Мінеаполіс, Мінесота
Д-р Олег Зусвський, Едмонтон, Альберта
Богдан Мазена, Едмонтон
Дан Мур, Едмонтон,
І. Боднарчук, Торонто, Онтаріо
Н. Федорук, Едмонтон
Яр. Цвікілевич, Едмонтон
Д-р С. Чорний, Рочестер, США
Проф. Іван і д-р М. А. Кейвани, Едмонтон
Проф. С. Яременко, Едмонтон
Тома Кобзей, Вінніпег, Манітоба
Т. Матвієнко, Торонто, Онтаріо
І. Болехівський, Едмонтон
Д-р М. Суховерський, Едмонтон
Олександра Палієнко, Торонто, Онтаріо
М. Горішний, Нью-Джерсі, США
Іван, Олександр, Орест, Марія та Фіалка Соляничі
Володимир Скорупський, Торонто, Онтаріо
І. Тесля, Оттава, Онтаріо
Леонид Полтава, Нью-Йорк, США
Д-р І. Тарнавецька, Вінніпег, Манітоба
Д. Могилянка, Едмонтон
Василь Бойцун, Едмонтон
Неназвана патронка, Едмонтон
Микола Щербак, Нью-Джерсі, США
Петро Ніньовський, Едмонтон
Ресторан „Карпатія”, 10266 - 97 вул., Едмонтон
Ресторан „Рів’єра”, 9711 - Джеспер Авеню, Едмонтон

(Продовження на 3 стор. обкладинки)

ПЕРВІЧНЕ СЯЙВО

АЛЬМАНАХ

III

Упорядкував Яр Славутич

Mr. and Mrs. J. Izio
11440 - 94 St.
Edmonton, Alberta

СЛАВУТА

ЕДМОНТОН

1967

NORTHERN LIGHTS

III

**An Almanac in Ukrainian
Compiled and Edited
by
Yar Slavutych**

Обкладинка робота мистця І. Кейвана

Надруковано 500 примірників
у друкарні "Українських вістей"

**Slavuta Publishers, 72 Westbrook Drive, S. 2, RR. 3
Edmonton, Alberta, Canada**

Printed in Canada

Богдан МАЗЕПА

ІВАНОВІ ФРАНКОВІ

Рум'яне проміння за обрій зайшло —
І меркли гірські перевали.
Утомлені очі і світле чоло
У тебе навіки згасали.
В задумі пророчій ти бачив рясний
Малюнок, завихрений в бурі:
Ось вогник у кузні і батько міцний,
І постаті грізно-понури.
Ось юність бурхлива проходить Твоя
І стрічі у світлих салонах,
Ось тюрми і ґрати, і свист нагая,
І ситі лакеї в погонах.
Та раптом побачив Ти промінь ясний
І гомін почув урочистий.
Розпалися скелі — і буйні лани
Гойдали жита золотисті.
Зібралися хлопці з далеких сторін —
З-над Сяну і Прип'яті, й Дону.
І ринув, як вихор, козацький загін
Із піснею в даль невідому.
Крізь темінь малюнок проходив і знов
Упала холодна кирея.
Замкнулися очі... І Ти відійшов
У сяйво борця Прометея!

1966

ЛИСТ ДО ДРУЗІВ

Ви пишете з далекого Нью-Йорку
Приїхати у ваш розкішний рай,
І я прибуду, може, за півроку.
І знов вернуся у полярний край.
Вам до вподоби плечі хмародера
І дикий гул розбещених машин.
Мене хвилюють ріки та озера,
І ніжно вабить синя далечинь.
До вас зідхає вицвілість бетону,
І ви втираєте солоний піт.
Мене ж голубить свіжість Едмонтону,
Північне сяйво шле мені привіт.
Для вас не світить провідна зірниця
Широким прерій, світла і ясна.
Тож до побачення! Хай вам насниться
Моя Альберта — мрійна сторона!

1966

БІЛЯ ЧУЖИХ ПРИЧАЛІВ

Образок

Дуже любили діти прогулянки з батьками! Батько на все, що цікавило дітей, умів дати відповідь. До того так цікаво оповідав, що здавалося, він багато більше знав, ніж дано людині знати. Але сьогодні, хоч і була прогулянка в парку, батько кудись ширяв думками, був якийсь нетутешній. Почалося це з раннього заспіву пташки. Десь із огорожі на огорожу, на кущ калини засілася під вікно Франкові весну наспівувати.

— Он яка ти, пташко-бідашко! Знайшла кому співати!

— Ану, яка вона, батеньку?! — Метнулись діти до вікна, а вона вмовкла, під листочок заховалась. Мабуть засоромилася, що не така гарна, як гарно співає. Розсміялися діти.

— Заховаймося і ми, то вона знову почне! — Франко приклякнув із дітьми. Поховались. А потім повиходили всі з хати. Стояли позолочені ранком біля огорожі, виряджені як на прогулянку. Рясним щебетом пташки наливавсь городець.

— Лети з нами, пташко, будеш приспівувати нам у дозорі! — Діти пустились наввипередки лугом, оглядалися за матір'ю. Мати нагадувала дітям, що треба буде в церкву повернути, а батько залишився, відстав.

Ішов із торбою і топірцем у руках. Із тим самим топірцем, що подарували йому гуцули в Криворівні, як на верхи виходив. Казали: "На топірець підпирайтесь та й на нас не забувайте!"

Щось тепле, людяне захлипало в душі Франка, і йому так хотілося нагріти це, розмножити людям. Перехресні стежки обсотували душу, вели кудись далеко за місто, в поле — за співом жайворонка. Ниви хвилювали зеленню, стежки пахли хлібом. Десь лунала пісня сівача. І Франкові захотілося співати. Щось божественне напрошувалося в душу. Це могла бути пісня. Лірична пісня вільного сівача на власній ниві. Коли ж бо раптом щось тривожне прозвучало в повітрі. Обірвалася пісня на стежці. Десь іздалека, наче з-під землі, з-за мурів, добувались людські голосіння. Франко завернув із стежки, пустився назмання за голосами, що лунали десь біля залізничної станції. Проходячи мостом, бачив, як у завулку між домами переселенські агенти переодягали селян. Частували їх горілкою, здіймали з них сердаки, кептарі в заміну за лахміття. Переодягнених відправляли до поїзду. Селяни в чужій одежі, ховаючи обличчя в долоні, бігли у вагони.

На станції поїзд випихував пару в небо. Небо блідло, спираючись на чорні мури. Біля вагонів товпився народ. Матері кидали немовлят у відчинені вікна вагонів. Натопт прошивали жандарми. Одних затручували до вагонів, а інших

відривали й мов полінами метали на брук. Голосіння змагалися. Мужики хапалися за шпиці, кидались під колеса.

— Бери нас, або переїдь нас! — А як поїзд рушив, то плачі тих, що від'їжджали, і тих, що залишилися, об'єдналися. Голови й руки вистривали з вікон і нагадували повивертувані догори корінням аерби, що пливли в крутих берегах за мутною хвилею ріки.

— Гей, куди ж ви? Куди зі своєї землі?! Хто доглядатиме ваших нив? Куди повезете свої пісні? Кому потрібне ваше горе? За вашими піснями полетять наші весни, без вас тут вічна туга-зима! . . . — вирвалось у Франка.

Яксь жінка подала Франкові на руки дитину і щезла в натовпі. А потім повернулась переодягнена в чуже лахміття, з підтятими косами --- дитина не пізнала мами. Мама простягла до немовляти руки, але зоно відверталось . . . Поїзди під'їжджали, сичали втомлено, обсотуючись парою. Чоломкалися вагони, повні стогонів, голосіння та співів.

Франка оточили селяни. Оточили з пилами й сокирами. --- Ми ось залишилися. Не прийняли нас, не стало місця. Переночуємо тут під берегом. Будемо ждати хоч би й тиждень. Нам уже нема куди повертатися. Пороги наші зірвані. . . Обійстя зорані. . . Наше вже десь там, упереді. Нам аби земля й воля --- не пропадемо! Ви --- кажуть --- стоїте за народ, дайте ж нам своє слово на дорогу! Скажіть світові за нас, хто ми, бо ми без'язики. Ми ось із сокирами, пилами, з мозолями на руках. . . ми дроворуби, каменярі, ми хлібороби, сини святої землі, ми ніколи не оскорбимо її. Дайте нам своє слово! Ваше слівце зогріє нас і згуртує! . . . — Стояли переодягнені в чужу одержу, чули, як зиповзала з-під ніг чужа земля, просили слова на дорогу: «Іване наш, не забудь за нас!» Десь там упоперек наших доріг стануть скелі, і ми будемо твоїми каменярами. Де ми будемо, там і ти з нами будеш.»

Рідні низи зеленим килимом стелили їм дорогу, благословляли їх придорожні церкви похилими хрестами, а жайворонки на своїх крильцях несли за ними співучі весни.

«Ще є десь там за морем незалюднені землі, що ждуть рук, змислу, тепла душі. Землі ці відстрашують людей. Чи не повезуть наших туди? Чи здобудуть наші мужики оті цілинні землі? Чи прокладуть там сзою борозну?» — За стогоном реїок посилав у далечінь Франко свої думи.

Діти з матір'ю повернулися з протулянки й застали батька на порозі з насупленими бровами у важкій задумі.

— А ось і батько, а ми вже й Богу помолились. Діти обступили батька на порозі; відчували, зін тепер холодний, чужий, не їхній. Щось узяло його за душу й він тепер не тут.

— Облиште, діти! Не турбуйте батька! Він замислився, щось важке переживає.

Діти батькові співчували.

1966.

ІЗ КНИГИ «ЗАВОЙОВНИКИ ПРЕРІЙ»

АТАВІСТИЧНЕ

Димлять у небо чорні коренища,
І сива смуга, від ялини вища,
Пливе в рахмань, що криє далечінь.
Трудись, людино! Твій гарячий кінь
І гострий плуг скрашають даль безкраю.
І ти за ними, промітний ратаю,
Прямуєш гордо в радісне буття.
Ні темний жур, ні дике сум'яття
Тебе не спинять у твоїм розгоні.
Росте рілля — і хвилі пружносонні,
Передчуваючи рясний врожай,
Течуть навально в сонячний розмай.

1965

ПЛУГАТАРІ

Сокира і заступ, мотика й плуг,
І кінь витривалий, як вірний друг, —
Таких не поглине густе гілля,
Вітає таких запашна земля!

Постіл із сириці, важкий кожух,
Окрайці хлібини, цибульний дух;
Нехай на привіллї борвій гуля, —
Такими рясніє масна рілля!

Ідуть вони, їдуть на захід-схід,
За ними чорнозему пахне слід, —
Такими квітує, як майво, даль,
Не квилить таким перевтоми жаль!

Минають літа промітних трудів.
Радіє онук, як і дід радів,
Бо там, де дудніли вігвами тайн,
Співає бульдозер, гуде комбайн.

Берімось, поети, до красних рим.
Хай славень дзвенить орачам старим.
Хай лине з Канади похвальний спів
Про піднятих прерій плугатарів!

1966

* * *

На поле — плуг, на воду — лодь, Простуй, рости з добою; Земельну сить, озерну плодь — Підбий рукою бою!	В тобі уходницьких дідів Спадкова кров співає. Для тебе стриму й поготів На преріях немає.
На споконвічну темінь хащ Керуй сокири лезо, Прадавню пущу розхарац — Нехай синіє плесо!	Ти горду стать землі й води Поклав до ніг, орачу! Я чую твій навал ходи, Твою звитягу бачу!

1967

СПАДЩИНА

Баляда

Співає колос, нива співає!
Хвилястим гонам — краю немає!
Під саме небо, де хмари вовна,
Тече пшениця, зернисто-повна.
Сідає в авто господар сивий,
На поле їде, на буйні ниви,
З гори на гору і з балки в балку,
Йому одному знайомі змалку...
Отут палала його садиба,
Коли буланій здіймався диба;
Прошила тіло стріла із лука —
Не стало сина, не буде внука!
Тоді він клявся, лихі вігвами,
Не бути в дружбі довіку з вами...
Отам, де бджоли беруть узяток,
Йому вже восьмий минув десяток;
Немає втоми йому, старому, —
Кому ж віддасть він достатки дому?..
Господар їде ген до вігваму,
Уклінно просить малого й маму,
Бере він хлопця, нащадка вбивці:
«Хай буде внуком, лихі мисливці!
Йому дарую господа й поле,
Своє обійстя високочоле.
Моє багатство на вашім спадку
Нехай буяє в добрі й достатку».
І палять люльку червоношкірі,
Сміються гордо у згоді й мирі.
І йде хлопчина, смолистий волос,
А в діда серце в сяйво скололось.
Удвох — до фарми! Співає колос,
Радіє колос — на повен голос!

1967

Х А Т А

Спинивши авто, я зайшов у хату,
Що біловидо стала між ялин,
Ясну з куліз покрівлю небагату
Спускаючи понад вербовий тин.

„Добриденє, тітко!“ — я звернувся до жінки,
Що березові підкладала в піч.
Пашіди з комина підсмаглі грінки,
І променилась доброта із віч.

«Чи с питво?..» Небавом наточивши
Із крану в кухлик чистої води,
Сказала: «Доброго здоров'я пивши...» --
Мов соловій позів на всі лади.

Я пив і сявав. Я жадав, щоб завше
Мої нащадки, правнуки мої
Мандрівників приймали, привітавши,
І з рідних слів — співали солов'ї!

Вільна в Альберті, 1966.

* * *

Українським наснажена зором,
Саскатунами синьо-хмільна,
Гомонить океанським простором
Едмонтонська моя сторона.

Я не гостем блукаю балками.
Цей безкрай, ярною лункий,
Підняли золотими руками
Українські мої земляки.

І поля, і дерева, й оселі
Промовляють мені: «Ми твої!
Твої прадіди, в горі веселі,
Розорали пустельні краї...»

Б'ють зеленим пожаром ялини,
І киплять соковиті паплі.
Сорок восьми мої роковини
Я стрічаю — на рідній землі!

11 січня 1966.

ІЗ КНИГИ «МУДРОЩІ МАНДРІВ»

СТОКГОЛЬМ

К. Гарбареві

Чарівна саго на суворих водах,
Що три корони в небо підняла!
Тобі скоряється північна мла,
Коли зачус золотий твій подих.

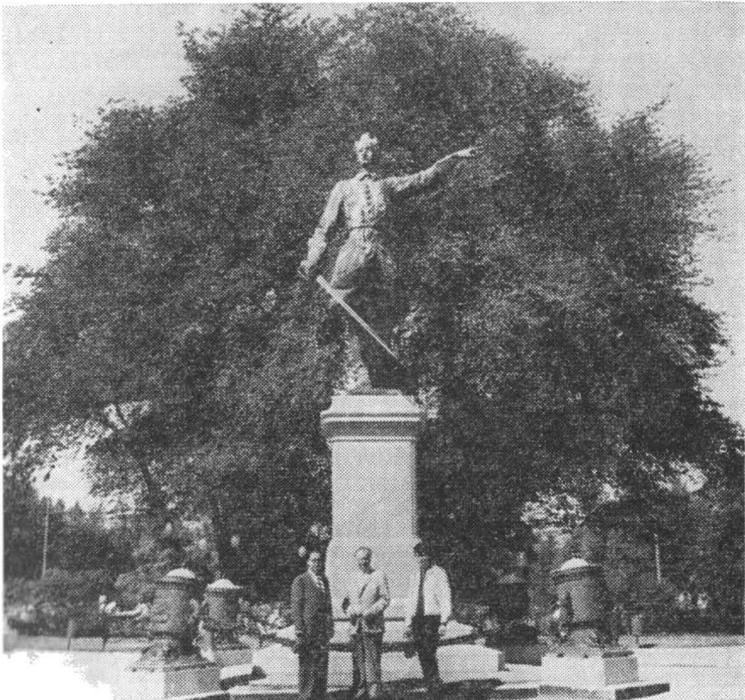
Лягли знаки на хмарних небозводах —
Гінка окраса визрілого тла,
Якому доля славу прирекла
На кораблях, метких і круглосподих.
Прадавній конунг виплекав тебе
Взамін за небо, чисте й голубе, —
І ти збуяв звитягою нормана.
Пасуть очима вікінги з-під брів;
І з кону моря, збуреного зрана,
Я чую скальда величальний спів.

Стокгольм, 16 липня 1966.

КАРЛО XII

В. Федорчукові

Твоя рука, простягнута на схід, —
Дороговказ племенам і народам,
Що зваглим душам, рікам повнозодим,
Несе вири, а не мулястий брід.
Не мав справіку твій варязький рід
Межі морям, обмежжя небозводам.
І ми, нащадки, дух відваги зводим
І на Москву карбуємо свій слід.

Біля пам'ятника Карлові XII в Стокгольмі. Посередині — п. В. Федорчук, по боках — Славутичі. Відсутній К. Гарбар — голова української громади у Швеції.

Нехай покров поразки і знемоги
Опав скорботно короліаський прах;
Нехай Мазепу лає по церквах

Московський клір, не знавши в рай дороги, —
На жовто-синіх правди прапорах
Я бачу кредо віри й перемоги.

Стокгольм, 18 липня 1966.

ДУБРОВНИК

Не відцвітай, трояндо мармурова!
На буйних водах коренасто стій,
Як любий спомин про буянню рій,
Про те, як волю зберегла Дуброва.

Немов струнка хорватка чорноброва,
Що йде на беріг, повна гордих мрій,
Ти й досі, в повені крутих завій
Пелюстки зводиш, квітко мармурова.

Під мудрим правом сорока родин
Віками кріпнув твій гербовний чин,
Слов'янську силу множачи на звагу.

Змагарко правди, звихрена, як брань,
Навічно вірна перемоги стягу,
Цвіти й наснажуй літеплу Ядрань!

Дубровник, 4 серпня 1966

ГЕБРЕЙСЬКЕ КЛАДОВИЩЕ

Розбитий мармур намогильних плит —
Сліди наруги згубного араба,
Чий свіжий кал, голодних мух приваба,
Стоїть мечеттю — гордий сибарит!

Ще так недавно з кам'яних корит
Яскрили квіти, запахуца зваба.
Тепер чатує чорний дух Кааба,
Кому позаздрив би владарний брит.

Ридай, Ізраелю, вдавайся в тугу —
Рости й випружуйсь, паросте від пня,
І воскресай Давидову потугу!

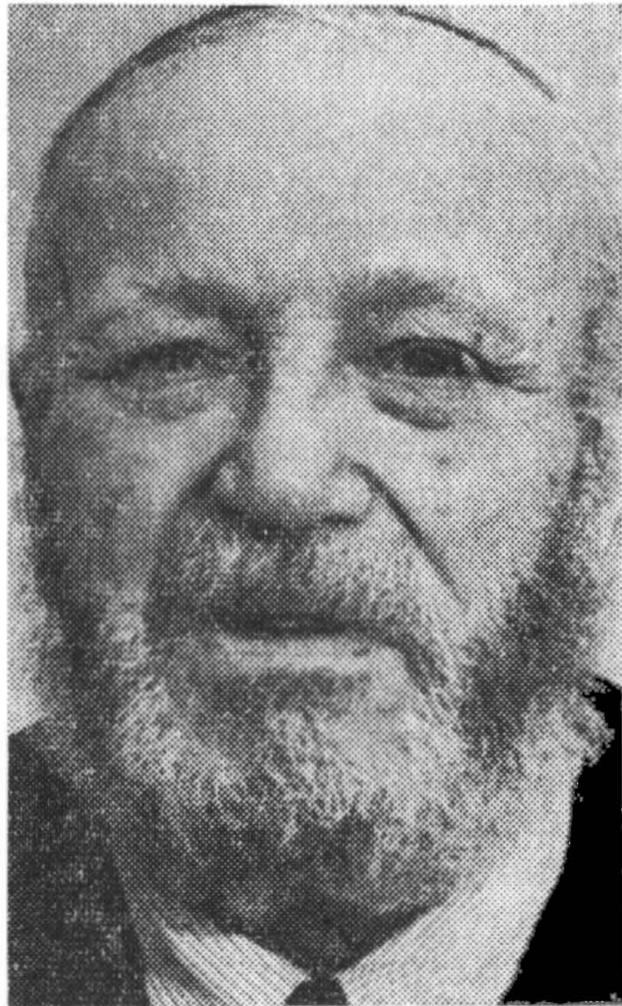
Твій день настав! Мого ж нового дня
Високий гін розвіє ніч руїни —
І звагло блисне сонце України.

Єрусалим, 16 серпня 1966.

Василь ПИЛИПІВ

МОЇ СПОМИНИ

Мій дід, Олекса Пилипів, був сільським старостою 24 роки (1856 — 1880) в селі Небилові (Галичина). Мій батько, Іван Пилипів (інколи називався Пилипівський у Канаді, бо мав польський паспорт) народився 1859 р. Мав непогану освіту — 9 років (8 клас) гімназії, знав чужі мови — польську та німецьку. Оплачував батькове навчання священник Малицький, член „общества ім. Качковського”. Одружився батько з найбагатшою дівчиною в селі, Марією з роду Лунів. Жили спочатку заможні. Але земля була вбога, не добра до господарювання.

1891 р. їздив батько на Кубань, де царські урядовці давали наділи землі. Але кращі, врожайні землі позахоплювали німці. Крім того, черкеси часто набігали на поселення, палили двори, забирали худобу та робили всякі збитки українцям. Через це батько не схотів селитися на Кубані.

Від німців на Кубані, що отримували листи з Канади, батько довідався про те, що його шкільний товариш Йоганн Кребс уже в Канаді та що земля в Новому Світі значно дешевша. Дістав батько паспорт від поляків на працю до Німеччини. З ним був також Василь Єлиняк, що працював у нас того року робітником. З Німеччини їх завербували жиди до Канади.

Прибули вони вдвох до Монреалю 1891 р., потім подалися на Захід. Від одного німця у Вінніпезі довідався батько, що приїдуть набирати робітників на жнива. Поїхали вони до менонітської ферми у Гретні за 80 миль від Вінніпегу. Там працювали коло трьох місяців. Меноніти тоді були вже 20 років у Канаді.

Восени 1891 р. Єлиняк найнявся пасти худобу, коли буде літо, а взимку возив у поле гній, заробляючи по 50 центів на день.

Незабаром батько повернувся в Україну, щоб забрати свою родину. З наказу графа Потоцького його заарештували за агітацію на виїзд до Канади, мовляв, «бунтував людей». Батька судили, дали місяць арешту, але після того, як батько відсидів ще більше, пощастило вирватися звідти.

Приїхав я 1893 р. до Вінніпегу разом із батьком та матір'ю. Тоді мені було 10 років (народився я 1883 р.). А двом братам Юркові й Миколі та сестрі Анні — ще менше. Я чистив черевики на вулиці, продавав газети. Батько працював на фермі в Норд Дакоті.

1893 р., восени, приїхали ми до околиць Едмонтону. В. Єлиняк був увесь час у менонітів, в Україну ніколи не повертався. Близько Едмонтону були вже Микола Тичковський та Антін Пайш — малці свої «гомстеди».

1893 р. батько набув землю там, де тепер Скотфорд (секція 28, північно-східній «товншип» 55, «ренч» 21, меридіан 4), приблизно 25 миль від Едмонтону. Незабаром згоріла до тла наша хата. Доводилось «ходити на жєбри». Незабаром переїхали ми до Стару, залишивши цю ділянку напризволяще. У Старі було вже багато наших людей. Тут ми заплатили за секцію землі (22-56-19-4). Пошта називалася Една, перейменована на Стар — як і тепер. Побудували тут нову хату.

До школи я не ходив, бо треба було допомагати батькові на фермі. Мав я лише неповних два роки початкової школи. Батько був слабкий, важив тільки 140 фунтів. Працювали ми спершу на биках, а потім купили коні. Аж 1918 р. придбав батько трактор, але він був ні до чого.

На початку двадцятих років до мене на ферму приїхав Залізник і почав пропонувати купити пресвітеріянські книжечки. Я відмовився та ще й добре його пробрав за пропаганду. Він, ясна річ, розгнівався дуже. Пізніше, будучи членом управи товариства українських поселенців в Альберті, пригадав той випадок і домігся, щоб ім'я мого батька, Івана Пилипова, та В. Єлиняка не було викарбоване на пам'ятковій плиті в Елк Айленд Парку. А таке хотіли люди зробити.

1907 р. я пішов працювати до Едмонтону в вугільній шахті, де був «інженером» коло парової машини. Ця компанія збанкрутувала. 1909 р. знову пішов фармувати. Тоді я був уже одружений із Анною Витвицькою. Фармував у Старі до 1947 р., а потім переїхав до Едмонтону.

Батько, хоч сам був не дуже багатим, завжди допомагав бідним людям. Після пожежі в Скотфорді (тоді Джозефбург) ми втратили все, залишившись тільки в одєжі, що була на нас. Батько хотів було топитися з розпуки. Кинувся в воду, але його витягли. Ходив п'ять тижнів із матір'ю по фармах та містечках «на жєбри», аж поки поправився. Кілька років пізніше, коли тяжкою працею розбагатів, допомагав багатьом людям: дав двадцятьом бідним родинам по корові. Михайло Мигович та Іван Бігун запрягли перед «комішенером», що дістали від мого батька по корові, а також гроші. Зокрема, Мигович дістав 50 дол. безповоротної допомоги. Дав батько також корову одній удові, Приймак, чоловік якої працював у нас і нагло помер. «Дитині треба молока, не лише бараболі

й хліба», — казав батько, коли йому дорікали, що він роздає майно. «Добрі люди мені, в біді, помагали, тепер я віддячую». — часто казав батько. Бувало, що щедро роздавав овес на насіння, а також борошно, коли хтось не мав шматка хліба.

Коли вибрали М. Лучковича послом у 1926 р., тоді батько дуже радів. Він передбачив майбутнє українців у Канаді. Не раз і не два говорив людям: «Ні я, ні мої сини, може, не доживемо до того часу. Але той час прийде. Будемо мати не тільки посла! Матимемо своїх учителів, професорів, докторів, суддів і сенаторів. Будемо мати колись українського прем'єра».

Мій батько помер 1936 р. Його поховали із Старі (50 миль від Едмонтону). На його могилі стоїть пам'ятник. Там же поховано матір Марію, що померла 1942 р. Спочиває там же моя дружина Анна, що померла 1946 р.

В Едмонтоні я довго лежав слабій у шпиталі, але виздоровів. Потім я «проспектував» до 1959 р., шукаючи мінерал «бентоніт». Це була поплатна робота, що давала мені забезпечення. Працював я також ковалем. Ще й досі маю кузню та ковальські приладдя. Тепер отримую пенсію в сумі 75 дол. на місяць.

Мої сини живуть добре: Андрій учителює в Едмонтоні, Данило фармує на Вайлвуді, Петро фармує у Старі, Василь фармує у Вайкінгу в Альберті, Іван працює в готелі в Британській Колумбії. Маю дві дочки: Марію у Ванкувері та Ольгу в Лос Анджелосі. Тепер я великий багатир: маю дванадцять внуків і вісім правнуків.

(Літературний запис Я. С. із уст В. Пилипова у лютому 1967 р. Автор переслухав і схвалив).

Ростислав ВАСИЛЕНКО

КАНАДО, КРАЇНО КЛЕНОВОГО ЛИСТЯ

Канадо, країно кленового листя,
Канадо, країно озер і хлібів,
Країно, де гори високі, сріблісті,
Узимку і влітку блищать від снігів.

Країно індустрій, країно металу,
Найбільша країна на вільній землі,
Тебе, поруч з іншими, теж будували
Тверді українських людей мозолі.

Це вам у сто літ, земляки-піонери,
За добре ім'я і за працю хвала,
Це ви прорубали в країну цю двері,
Щоб нам вона справжня вітчизна була.

Тож слався, Канадо, країно свободи,
У перше державне сторіччя своє,
Країно кленового листя й народу,
Де кожна людина людиною є!

Прем'єр Л. Б. ПІРСОН

ІЗ ПРОМОВИ НА УКРАЇНСЬКОМУ СВЯТІ

Я прилучуюсь до вашого вшанування тих славних трудівників, побожних і сміливих чоловіків та жінок, які 75 років тому заснували тут, в Альберті, українську спільноту, що поширилась на всю Канаду... Своєю працьовитістю, наполегливістю і винахідливістю вони створили на цілинному степу нове життя для себе самих і своєї прибраної країни. Тепер ця країна є кращою та сильнішою, і всі канадці в боргу перед тими стійкими піонерами.

Ви продовжуєте віру ваших предків, ви зберегли свою власну тотожність, свою культуру та установи серед канадської нації. Ви збагатили Канаду вашим вкладом у політичний, культурний, хліборобський, промисловий, професійний і виховний розвиток. Ваша любов до землі, ваше захоплення свободою, особистою й національною, ваша віра в демократію — все це висловлене у вашій поезії, ваших піснях і ваших танцях. Вони стали частиною спадщини Канади.

Зберігши вашу тотожність, вашу мову і традицію, ви додали вартості, сили й кольору характерові Канади. . .

Канадські українці з іншими канадцами відіграватимуть у майбутньому важливішу, ніж досі, роль у формуванні політики і в розбудові Канади. Віра в Канаду надхнула тих, яких ви нині вшановуєте, і надихає вас. Я дякую вам за цю віру і за все те, що ви зробили, щоб її підтвердити.

(Українське свято відбулося влітку 1966 р. в Елк Айленд Парку поблизу Едмонтону. Понад 20,000 осіб узяли участь у відзначенні 75-річчя поселення українців в Альберті).

Левко РОМЕН

КАНАДО КЛЕНОВА . . .

(На згадку українського поселення в Канаді)

Канадо кленова, щаслива країно!
Милуючись бачу тебе я щодня.
Твій праці конваєр гуде без упину, —
Робітного клопоту гук, метушня.

Ти вільному світу дотримуєш кроку,
Із віком уногу ідеш уперед;
Ростеш і міцнієш — щодня і щороку;
Бує пшениця, сотиться твій мед.

Сягнула по Арктику, дику, сувору,
На південь до прерій плідних простяглась;
Свого ти з повітря пильнуєш простору,
Напасникам твердо проказуєш: “Зась!..”

В історію ж тут суходолу нового,
Де всі піонери — вони й вояки,
Як ворог і злидні нас пхнули в дорогу, —
Почесні вписали і ми сторінки.

Оговтять стихію незайманих прерій,
Удертися в пуші, скорити собі, —
Це в щасне майбутнє відчинені двері...
Канадо, це шлях до тріумфів — тобі!

Під сонцем, під денною тою зорею,
Тверезо міркую, завзяттям горю, —
Люблю цю країну, милуюся нею,
Для себе й для неї скарби я творю!..

Як сонце на заході спатоньки ляже,
І вічність прогляне очима зірок, —
Несвітська туга на серці заляже
І повинню стисне турбот і думок.

Рої та сузір'я зірок України
Так любо всміхнуться тоді — угорі...
Сполохана ж думка зигзицею лине
Туди, де замовкли пісні й кобзарі...
Нової Орди, — о моя Україно! —
Ти є найдорожчий робітний ясир...
Але — чи здобуду, чи може загину —
Борися, молись ти, надійся і вір!..

Та вам — до Австралії десь, Аргентини,
І всім, з-понад теплих південних морів, —
Привіт ми шлемо від зірок України,
Бо знаєм: нам заздрите ви й поготів.

Хоч сяють сузір'я нові серед ночі,
І пестить вам зір ще й Південний той Хрест,
Алеж бо на північ вам тягнуться очі,
Не мовкне в душі проти долі протест.

Під різними зорями ми тут мужнієм,
Бо ллють з Батьківщими флюїд той і нам,
Що тривкість дає він і нашим надіям,
І гарт нашим душам, і дзвінкість пісням.

Немов сиротят пригорнула, Канадо,
Заблуканих нас, наших дочок-синів...
На поклик, на твій, озиваємось радо...
Та Матір забути і Бог не велів!..

75-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ У КАНАДІ

У 1966 р. ми відзначили 75-річчя поселення українців у Канаді. На початку вересня 1891 р. два перші українські поселенці прибули до Вінніпегу. Це були Іван Пилипів (1859 - 1936) і Василь Єлиняк (1859 - 1956). Пилипів і Єлиняк були першими постійними поселенцями українського походження в Канаді. Їхній приклад і заклик заохотив багато тисяч їх земляків із західніх українських земель, що були тоді під Австро-Угорською імперією, переїхати до Канади. Тепер більш як пів-мільйона канадських українців згадують добрим словом перших поселенців-піонерів.

ДОСЯГНЕННЯ В ХЛІБОРОБСТВІ

Найтриваліший вклад українських піонерів полягає в тому, що вони освоїли мільйони акрів незайманої цілини на заході Канади, успішно цивілізували та заселили дикі райони. Важливість цього вкладу може бути оцінена лише тоді, коли зробити порівняння: українці освоїли за сім десятиріч значно більше цілини (моє припущення, що 10 мільйонів акрів), ніж канадські французи за 300 років (біля п'яти мільйонів акрів), хоч французів у Канаді 10 разів більше, ніж українців. Наші поселенці мали відвагу, мужність, віру та добру волю поруч із завяттям, коли покинули свою батьківщину, поселились на диких просторах, де зустрілися з жорстоким піонерським життям, повним прикрих несподіванок, щоб створити нову батьківщину. Наші поселенці поширили кордони поселення віддалених провінцій, засновуючи численні нові оселі. Вони тягнуться нерозривним поясом від південно-східнього кута Манітоби та, переходячи в північно-західньому напрямку, до ріки Піс Півер у північній Альберті. У деяких місцях смуга українських поселень сягає 100 миль ушир. На вічну пам'ять про них залишилось поверх 130 українських назов у цій пустинній смузі, наприклад: Україна, Комарно, Сенків та Медика — у Манітобі, Горли, Дніпро, Кридор та Сокаль — у Саскачевані, Мирнам, Новий Київ, Шандро та Стрий — в Альберті. Разом із британцями і французами українці є будівничими Західньої Канади, а таким чином і рівноправними партнерами.

Одним із чинників, що сприяли великому поселенню українців на західніх преріях, було те, що в 1876 р. сюди був завезений сорт галицької пшениці (Ред Файф), швидко визріваючої, з високими помольними та харчовими якостями.

Вперше засіяли її в Онтаріо і пізніше вона стала основою для виведення яких 80 сортів для північної Америки; найкращими з них є: "Маркіз", "Нагорода" та "Апекс". "Ред Файф" була вперше культивована на Заході в долині Ред Рівер, ґрунти якої були офіційно названі «чорнозем» в атласі ґрунтів. Центральна Україна, де цей ґрунт домінує, має та-

кі великі врожаї, що Україну заслужено названо «житницею Європи». Суміжні з чорноземним ґрунтом у районі долини Червоної Ріки лежать ґрунти значно світлішого забарвлення, сіро-чорного кольору, офіційно названі «подзол», подібні до ґрунту Поділля. Чорнозем і «подзол» простяглися на південь до Міннеаполісу.

Таким чином, коли українці осіли в Манітобі у 1890-х роках, вони почували себе як на рідних землях, обробляли подібні ґрунти, як і в Україні, сіяли пшеницю українського походження.

Оскільки українці мали споконвічний хліборобський досвід на своїх рідних землях та були віддані своїм родинам і вміли важко працювати, досягли вони значних успіхів тут у хліборобстві. Майже половина українського населення канадських прерій досьогодні займається сільським господарством, розмір теперішніх ферм збільшився до 640 акрів, себто до однієї квадратної милі. Сільське господарство, тепер високо механізоване й рентабельне, дає добрий прибуток та збагачує державу.

Українські фермери належать до найкращих у Канаді і в цілому світі. У всеканадському змаганні селищ Канадської Національної Залізниці в 1930 р. українські селища Росборн та Етельберт у Манітобі зайняли перше і друге місця та в Альберті перше і третє місця, що є справді великим досягненням. Подаємо прізвиська хліборобів, які здобули високі нагороди, виплекавши зернові культури високої якості. Вільям Складан з Ендрю, Альберта, у 1939 р. і вдруге у 1941 р. на міжнародній виставці в Чикаго одержав звання «світового чемпіона з культури вівса», у 1940 р. Павло Павловський з Вільні, Альберта, — «світовий чемпіон із культури вівса»; Ілля Ластівка, з місцевості Ендрю, Альберта, — «світовий чемпіон із культури ячменю»; у 1941 П. Павловський виграв першість із культури ячменю. Брати Пушки з Ангусвілю, Манітоба, дістали найбільше число відзнак на Манітобському Ярмарку Насіння в 1938 р., Іван Палидвор з Газельридж, Манітоба, одержав таку ж відзнаку в 1949 р.; Вільям Десятний із Санди Лейк, Манітоба, став чемпіоном Канади з ячменю в 1951 р. Українці є найкращими городниками Манітоби і продукують високоякісні молочні продукти.

Дослідники сільського господарства та науковці українського походження зробили великий вклад у цю ділянку. Серед цих визначних учених треба згадати передусім д-ра Т. К. Павличенка (помер 1958 р.), професора рослинництва у Саскачеванському університеті, автора ряду наукових праць та дослідника світової слави в ділянці хемічного поборювання бур'янів. Д-р Ісидор Глинка — всесвітньо визаний хемік із ділянки зернових культур у Федеральній Дирекції Зернових Комісіонерів, він же автор багатьох наукових праць, колишній президент Манітобської секції Хемічного Інституту Канади та член редакційної колегії видань «Хемія

Канади» та «Зерновий хемік» (США). Д-р В. Черевик працює в Вінніпезі в Домініяльній лабораторії патології рослин. Він два роки очолював сільсько-господарські відділи, діючі на Малаях в Азії за «пляном Коломбо».

ДОСЯГНЕННЯ В ПІДПРИЄМСТВІ

В цій розвідці неможливо зробити докладний підрахунок великих досягнень, якими українці збагатили економіку країни за останні роки. Кооперативний рух має мало успіху в бізнесі, а останнім часом він обмежився головно продуктовими крамницями. З другого боку, від 1939 р., коли в Саскатуні засновано першу кредитову спілку, кредитова кооперативна спілка по всій Канаді з вкладами, які нараховували до 30 мільйонів доларів. Були це вклади переважно ощадності. Найбільша кредитова спілка була у Вінніпезі під назвою «Карпатське Кредитове Товариство», яке нараховувало 2,626 членів із вкладом до 3,000,000 доларів. Деякі підприємства, здебільшого в гірництві великого розміру, вилонили із себе кількох мільйонерів. Поміж ними, що успішно повели своє підприємство, є Гнат Поворозник, президент «Есекс Пакерс» у Гамільтоні, геолог М. Г. Смерчанський, який має вклади в золотих і уранових копальнях на півночі Манітоби й Квебеку, власник хемічних фабрик в Монктоні, Нью-Брансвіку та в Вінніпезі. Д-р Йосип Бойко, новоприбулий торонтський підприємець — фабрикант та інвестор; В. Свистун — вінніпезький адвокат, фінансист, який має вклади в готелях, торговельних центрах, довгий час був президентом Корпорації Ощадностей та Позичок для переселенців із головним осідком у Вінніпезі; Гарі Вінтон — торонтський будівельний контрактор великих мешканевих і урядових будинків та крамниць. Очевидно, канадські українці проникли в кожну галузь економіки, включно з тими, які вимагають великих фінансових вкладів, а одночасно і знань із ділянки технології.

ДОСЯГНЕННЯ В ПОЛІТИЦІ КАНАДИ

Можливо, найважливішим критерієм інтеграції кожної етнічної групи в канадську політику й суспільство є діяльна участь у політичному й суспільному житті. Тут українці значно випередили інші етнічні групи. Це можна пояснити чотирма факторами. 1. Українці поселились компактними групами в далеких сільських округах, у містах і містечках, і були рішуче наставлені вибирати своїх власних кандидатів. 2. В Україні вони були пригнічені чужою владою, що робила при виборах такі маніпуляції, які позбавляли їх можливості послати своїх представників у парламент, а тут вони користувались цілковитою свободою, перед ними відкривались широкі можливості. 3. Вони бажали довести, що вони активні громадяни в політичному житті, а не недбалі, пасивні.

4. Дискримінація та упередження, виявлені деякими англійськими колами населення, спонукали їх до політичної діяльності в канадських партіях.

Українці почали з найнижчого щабля політичної драбини — з муніципальних справ, що стали їм школою для вищої політики. Перший українець, Іван Сторожук, був обраний 1908 р. на голову Стюартбурнської муніципальної управи у південно-східній Манітобі. З того часу були вибрані сотні голів і членів муніципалів у багатьох місцевостях Манітоби, Саскачевану та Альберти. Крім «ривів» (старост), шкільних «тростів» та радних у багатьох містах Канади, декілька українців були вибрані на голів великих міст, наприклад, В. Гавриляк в Едмонтоні, що в 1956 р. був також президентом Канадської Федерації Голів Міст; Степан Дзюба двічі був обраний у Вінніпезі через аклямацію, а цього року переміг у виборах величезною більшістю голосів утретє; Михайло Петрик у Віндзорі був головою три каденції; Петро Ратуський — голова міста Кенора, Онтаріо.

Дотепер 63 українці були членами провінційних парламентів. Деякі з них обиралися по кілька разів, а чотири були провінційними міністрами. Перший член парламенту українського походження був обраний у Канаді в 1913 р. Це був В. Шандро, ліберал, обраний з округи Вегревіль до Альбертської провінційної асамблеї. Перша (і єдина) українська жінка-парламентаристка — Марія Баттен (родинне прізвище — Фодчук), лібералка, з Гумбольдта, Саскачеван (1956 — 1964). Пізніше її призначили суддею. Дуже довго прослужив на парламентському посту ліберал Микола Бачинський, обраний уперше в 1922 р. від округи Фішер, Манітоба. Він був членом провінційного парламенту Манітоби 34 роки, з того кілька років був «вайсспікером» (заступником голови), а останні два роки «спікером» (головою) провінційного парламенту Манітоби, пішов на пенсію в 1956 році. З 63 українців-парламентаристів 20 було в Альбертській Провінційній Асамблеї, 11 у Саскачеванській, 30 у Манітобській, і 2 в Онтарійській. Дотепер було чотири провінційні міністри українського роду, кожен із різних партій і в різних провінціях. Першим був Олександр Кузяк, бізнесмен та колишній муніципальний секретар із Кенори, Саскачеван, якого в 1952 р. призначено урядом ССФ (соціялісти) на посаду міністра зв'язків, фінансів та природних ресурсів. Він був міністром 12 років. У 1955 р. Михайло Григорчук, адвокат, рів (голова селища, староста) з Етельберту, став генеральним прокурором у ліберальному уряді Манітоби. На цьому посту він залишився до 1958 р. Іван Яремко, торонтський адвокат, був міністром транспорту, пізніше міністром громадянства та державним секретарем Онтаріо з 1958 р. Тепер йому доручено міністерство суспільної опіки.

Поява українців на полі федеральної (всеканадської) політики починається в 1925 р., коли Михайла Лучковича, вчи-

теля, що народився в США, було обрано в Альберті до федерального парламенту Канади. З того часу 13 українців були членами федерального парламенту Канади. Один із них, Михайло Стар (Старчевський), бізнесмен і колишній голова м. Ошави, був міністром праці Канади (1957 — 1963) у консервативному уряді Джона Діфенбейкера. Три українці були членами Канадського Сенату (Верхня Палата). Як відомо, в Канаді до сенату не обирають, сенаторів призначає уряд. Пост сенатора в Канаді — досмертний, на все життя. Першим українцем-сенатором був покійний В. Вал (Волохатюк), директор середньої школи у Вінніпезі. Він був сенатором сім років: 1955 — 1962. Другий — Іван Гнатишин, адвокат із Саскатуну, а третій — я, Павло Юзик, професор історії з Вінніпегу. Тепер, на час підсумків 75-річчя українського поселення в Канаді, нараховуємо 79 парламентаристів українського походження: 63 провінційних, 13 федеральних і 3 члени сенату.

ДЕРЖАВНІ УРЯДОВЦІ

Канадці українського походження, як і особи інших національностей, закінчивши університети, коледжі, технічні та спеціальні школи, вступають до різних адміністративних розгалужень федеральних, провінційних та муніципальних урядів. Майже 80% з них народжені в Канаді і більшість із них були добрими студентами протягом двох поколінь. Так само й багато новоприбулих є висококваліфікованими спеціалістами. Тому знаходимо українців майже в кожному відділі федеральних і провінційних урядів, у громадських і державних установах. Був би досить довгим список, якби ми перерахували тих, хто zatrudнений як суддя в магістратах та на чоловічих посадах у громадських урядах. Мусимо зауважити, що багато українських канадців zatrudнені у важливих підприємствах, пов'язаних з федеральним канадським урядом: д-р Степан Потоцький, лікар з Йоркtonу, Саскачеван, член дирекції корпорації Радіо Канади, д-р Р. А. Шульгин є редактором французького відділу журналу для службовців; Петро Лазарович, адвокат з Едмонтону, є членом дирекції Національного Фільму; Леон Косар, що раніше був журналістом у «Вінніпезькій трибуні» та в «Торонтському телеграфі», тепер виконавчий директор Канадської Ради Народного Мистецтва, яка тісно пов'язана з комісією святкування сторіччя Канади, Монсінйор д-р В. Кушнір, президент КУК (Комітет Українців Канади), був три роки (1961 — 1964) членом дирекції Канадської Ради. У 1963 р. ліберальний уряд Л. Б. Пірсона призначив до 10-членної королівської комісії у справах двомовності й двокультурності д-ра Я. Рудницького, знавця слов'янських мов та голову відділу слов'янських студій Манітобського університету. Звіт цієї комісії в Канадському Парламенті буде мати великий вплив на культурне життя Канади та взаємини поміж складовими національними групами Канади.

Коли держава стає перед небезпекою війни або кризи, тоді лише можна помітити, наскільки її населення лояльне і віддане їй. Приблизно 10,000 українців (дуже високий відсоток) було в рядах канадської армії під час першої світової війни. Багато з них віддали життя за свою прибрану батьківщину. Пилип Коновалець був ушанований найвищою відзнакою за хоробрість у Британській Спільноті Народів — Хрестом Вікторії. Підчас другої світової війни (1939 — 1945) на українців не дивилися з підозрінням, а як на рівноправних канадських громадян. Приблизно 40,000, здебільша народжених у Канаді, служило в наземних, повітряних і морських з'єднаннях, що пропорційно вище середнього загальноканадського рівня. Поміж ними багато офіцерів і підофіцерів відзначено медалями за відвагу. Тисячі з них заплатили найбільшу ціну — віддали життя, не вернувшись додому. Українці, які є інтегральною частиною канадського населення, воювали в канадських одностроях у корейській війні. Вони завжди діяльні у військових з'єднаннях, коли Канада обороняє свободу й мир.

КУЛЬТУРНИЙ ВКЛАД

Культурний вклад українців відомий у багатьох частинах Канади. Народні танці, мальовничі костюми, хори, оркестри, вишивки та різьба по дереву заслуговують на ентузіастичну похвалу глядачів, керівників і критиків. Таке було з боку монархів на місцевих та національних святкуваннях діамантового ювілею в 1927 році. Це все буде виставлене ще в більшому розмірі на святкуванні сторіччя Канади в 1967 р. Усі види української літератури широко розвиваються тут як українською, так і англійською мовами. Щоб перерахувати все, то треба писати великі томи, а щоб віддати всьому належну увагу — багато часу. Українська мова, література та історія вивчаються у провідних університетах в англомовній і франкомовній Канаді та як предмет у середніх школах Манітоби, Саскачевану та Альберти. Українська культура поступово влітається у складену з різних джерел канадську культуру. Варто підкреслити, що про українське письменство в Канаді, що має кілька періодів свого розвитку, існує вже багата критична література (О. Івах, М. Марунчак, М. Мандрика, О. Войценко, Яр Славутич).

ПРИЗНАЧЕННЯ КАНАДСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

75 років тому українці прибули до цієї країни волі. Мавши віру в Бога і в Канаду, вони були конструктивними громадянами, додаючи багато сил, щоб зробити Канаду ще кращим для життя краєм. Вони цінують цей край за волю й демократію, якими не могли користуватись на рідних землях та яких не можуть мати їхні земляки й тепер. Україна вже більш як два сторіччя, за винятком короткого періоду під час відновлення Української Держави (1917 — 1921), позбавлена волі й демократії. Воля й демократія в Україні були знищені підступною фальшивою пропагандою та військовою силою Радянсь-

кої Росії, її комуністичною силою в світі. Вона пробує проковтнути й Канаду. Відчуваючи лихо, яке впало на Україну, українці постійно вказують і повідомляють Канадський Уряд, що комунізм Росії постійно займається тим, щоб підкопати наші демократичні інституції та волю, як це було викрито колишнім радянським агентом Ігорем Гузенком після другої світової війни. Канадцям увесь час нагадується про те, що треба бути постійно членим, щоб утримати наш демократичний спосіб життя. Захист волі й демократії має бути провідним у зовнішній політиці, у якій українці мають грати все більшу й більшу роллю, з огляду на їхній досвід. Уже кілька років українці є в числі делегатів від Канади до Об'єднаних Націй.

Завданням канадських українців є включення та увіковічнення культурних набутків у розвиток канадської нації. Доля українців тісно пов'язана з долею не британських і не французьких елементів у канадському населенні, відомого як "третій елемент", який одночасно є третиною канадського населення.

Теорію "перетоплювального казана" з її безбарвною одноманітністю канадський уряд відкинув і заступив культурою мозаїчного типу, базованою на добровільному сприйманні найкращих елементів із культури кожної етнічної групи. Це концепція багатокультурності канадської нації, що зберігає гідність одиниці й цілої національної групи.

Як провідна частина третього елемента, канадські українці будуть продовжувати свій цінний вклад у Канаду.

Іван КМЕТА-ІЧНЯНСЬКИЙ

ЛИСТ ДО «ПАНІ ДОБРОЇ»

Була б Ти панею, Канадо світла, —
не гордою й жорстокою була б Ти...
Листа Тобі я написав би сміло
троядного! Ви — наче друга мати —
Були для мене. Усмішка щаслива...
Немов моя, мов рідна, обіймали,
як Вінніпег узимку, в сонцезливій
відкрив і серце, й двері. Мав я мало
в устах англійських слів тих неслухняних,
щоб скриньку серцеву важку розкрити
про все, про все... На волі полум'яній.
Як мучили нас... Як тремтіло жито
в полях, мов Ваших, наших українських;
шептало жито скаргу до Сязтого
за юну квіть... Постріляне військо
співало, як терор ламав їм ноги...
Про душу, Пані Добра, розказав би,
яка вона утомлена сліпою

жорстокістю епохи... Гаслом зайвям!
А Ви: у мене досить є спокою...
Ще б написав я більше, не про себе, —
подякував би за вітання піонерів
у преріях, де пшениці веселі
в життя їх дітям золотили двері.
За чашу золоту, для всіх нас, — волі!
Мадяр, поляк і чех. І впертий німець:
«Гав ар ю»? Вітають в місті й полі,
і я до них сердечно — українець...
Щастить хай Бог Тобі століть багато!
А незабутня, мрійна, сонцезлива
прикрасить дні... І «наша» ж Ти, Канадо...
Привітна, доріг і мрій щасливих!

Січень, 1967.

Ілля КИРІЯК

ГІРКИЙ СОН

Оповідання

Вечоріло. Сонце ховалось за горами, а густа темрява покривала небосклін. Все дрімало по денній роботі, що навіть вітер утих, щоби не будити тиху природу.

Край місточка на горбку стояла маленька хатина. В хатині блимало світло лямпки, і з хатини давався чути звук сміху і жартів, а потім нарікання. Мешкали тут чотири товариші «праці» і, як звикло молоді хлопці, не давали собі жодної туги до серця.

Балачки йшли всілякої форми, про будуче, а найбільше про минуле. Балакали, доки не прийшов сон і не зломив їх змучені тяжкою працею тіла. Згасили лямпку й позасипляли. Хропіт сплячих розносився по хатині — аж вікна дрижали.

Одному з товаришів приснився ось такий сон. Десь далеко-далеко, як буває у сні, прийшли вони всі з товаришами над велику долину. В тій долині забачили на купі мільйони людських живих «кістяків».

Прийшли ближче, оглядають ті «кістяки» і очам своїм не вірять. Чому вони так душаться в такому смороді і чому тут

Примітка. Містимо ранне оповідання «Гіркий сон» Іллі Киріяка (1888 - 1955), яке ми знайшли в тижневику «Нова громада» (річник 2, ч. 54, 1 травня 1912 р.), що його видавали в Едмонтоні. Мову залишаємо без змін, але виправляємо тодішній правопис на сучасний. Зокрема робимо зміни таких видів (у дужках подаємо правопис першодруку): І. Киріяк (І. Кіриак), його (его), життя (життє), нарікання (наріканє), світло (сьвітло), душило (дусило), грізніший (грізнійший) один (оден), вони (они), де (где), все (всьо) тощо. Передруком цього забутого оповідання відзначаємо 80-річчя з дня народження автора повісти «Сини землі», що сповниться 1968 р. Ред.

такий плач і стогін? Аж дивляться, а понад тими «кістяками» літають стадами «яструби» і клюють очі кожному, котрий лише підійме голову й подивиться на світ. Помежи тими «кістяками» ходить лютий звір і висисає послідні соки, а «кістяки» гладять його помаленьку, щоб не розсердився.

Аж там на краю зробилось замішання.

Дивимось, а з куци встав один «кістяк» і говорить: «Доким ми будемо терпіти їм птахам і звірям, щоби нам клювали очі і висисали наші соки?!»

«Проженіть їх!.. Піднімайте голови!»

Гомін ставав чим раз грізніший. «Кістяки» рухались, піднімали свої руки і гомоніли: «Волі!»

Та не довго. Позліталися всі «звірюки», і мариво «гадюки» обвивалось дозкола карку повсталим і душило їх. Звірюки карали повсталих смертю або запирали в печері. Скоро настав спокій, лише де-не-де підіймалися ще поодинокі «кістяки» і грозили затисненими кулаками.

На те все прилетіло стадо «сорок» і давай скреготати до «кістяків»: «Чи ви знаєте, який гріх попознили проти сих панів, наших добродіїв? Чи знаєте, що значить «публичний неспокій»?!! Чи знаєте, що ці добродії дають вам життя! Якби не вони, то ви б погибли!!»

«Стережіться, не слухайте тих «дураків», котрі вас наклонюють підіймати голови, бо погибель вас чекає. Громи та блискавиці впадуть на вас! Терпіть, а ваша нагорода там високо вгорі.»

«Кістяки» посхилиювали голови набік, повивалювали сухі язики й гомоніли: «Правда!»

«Сороки» утішилися признанням, відлетіли набік, а перше дзьобнули кожного «кістяка» клювом в голову так «легко», що кожний лише скривився. По них лишився стогін і нарікання.

Одні нарікали, що послухали тих «дураків» та тепер будуть відпокутувати свої гріхи, а другі знову стогнали, боячись тої кари, яка зійде за непослух. Треті чухали голови, те місце, де «дзьобнула» сорока.

Однак грозьба «кістяків» не уставала. Гомін ставав грізніший. «Кістяки» підіймали голови, двигали один другого. Клювачі, бачучи, що не дадуть собі ради, зачали підмовляти «кістяк» на «кістяка», брали й озброювали їх кігтями, а ті з запорошеними очима убивали своїх братів, повсталих.

Мариво пекла постало в долині. Плач і зойк заповнив цілий провал, а шалена смерть увихалась межі «кістяками».

«Товариші» відійшли набік і забачили велику таблицю, котра стояла над долиною, а на ній вичитали слова, написані віршем:

В сій долині, живуть і не живуть ті,
Котрих, хто хоче і не хоче,
Має в животі.
На поталу нам, «птахам і звірям»,

Самі дались вони.
Шкіру, кров і сік
Віддають сами.

Прочитавши ці слова, змерзилось «товаришам» глядіти далше в бездонну нужду голих гостей. Пішли далше. Прийшли на гору і зчудувались.

Тут повно всякого добра. Бачать тут усіх тих «звірів» у людській шкірі. Поза столами п'ють і їдять усякі страви. Красні палати пооббивані дорогоцінностями. Столи накриті чудовими простиралами, а на столах золоте і срібне начиння зі всякими стравами. Звірі в людській шкірі продуваючись проходжаються по залах. Голос «вельможних» лунає стінами. Музика виграє марші й танці. Правдивий рай — подумали собі товариші. Прийшли ближче, приглядаються на стіл, на простирало. Один з них аж скрикнув.

Простирало виглядає гейби людська шкіра, здерта з тих костей з долини. Глядять у начиння, а там — людське «м'ясо», — людська кров. Приглядаються ближче тим дорогоцінностям, а то — сльози й піт «кістяків».

Товариші задумались. Нарешті один зі зворушення обізвався. «Се все походить з тої долини плачу й нужди. Я дивувався, коли дивився на ті голі кості, тепер знаю, де їх шкіра — в палатах нею столи накриті! Людським м'ясом наповнені начиння, а кров'ю чаші. Краплями сліз і поту пооббивані всі предмети, котрі украшали палату. Плач і стогін з долини переходив тут у музику. Мариво гадюки, що душила нещасних, уживають тут як сцену на сміх.

Товариші забачили на стіні напис: «Зі всіх — для нас!»

Сонце вказувалося з-за гори, освітлювало круговид і своїми лучами вбивалося через маленьке віконце до хатини. Сонного товариша збудили, і він счудувався, коли побачив себе на ліжку. Другі товариші порались коло кухні, збираючись до роботи. Сонний товариш протер очі, і його сон не виходив з його голови.

Андрій ЛЕГГТ

Х А М Е Л Е О Н

Родивсь над Ворсклом і прожив чверть віку,
Над Темзою — неповних десять літ,
Тоді звавсь Коля, а сьогодні — Нікі,
Був Коваленко, а тепер вже Сміт.
Любив горілку — попиває віскі,
Їв борщ і кашу, нині фіш енд чіпс,
Лице мав смагле, як іриска,
Тут під дощами біле, наче гіпс,
Чувсь малоросом, зараз тільки бритіш,
Раніше штокав, спікас тепер,
Хоча й не тямить слів своєї Кіті:
«Май фуліш дарлінг, бладі форінер!»

МАРИВО

(Розділи з роману «Золотий плуг»)

I.

Не знаєш, яку тему взяти? Та ось вона перед тобою.

«... В той час, як цар Кіясар почав облогу асирійського міста Ніневії, численна орда скитів під проводом князя Мадія, сина Прототієвого, вдерлася в Азію, переслідуючи кіммерійців, що їх вони вигнали з Європи, і ввійшла на територію Мідії...»

Микола Мадій, студент останнього курсу Київського університету, і Мадій, скитський ватаг, що звоював Ніневію 614-го року до нашої ери... Вже сама пікантність такого співставлення приваблює. І хоч Микола в цю хвилину нічого ніяк не знає про скитів, крім загальних загальників, проте він, перелистовуючи «Історію» Геродота, наскочивши на своє прізвище, вже ладен узяти собі за тему дипломової праці цього скита-Мадія. А їйбо!.. може предка?

Легко сказати. Але з чого почати? Та втім «предок» Мадій не на жарт зацікавив Миколу. Не зчувся, як уже потону в Геродоті. Перед очима проходили образи України двох з половиною тисяч років тому, якісь дивні звичаї людей, що могли бути й нашими предками, що справді жили на цій самій землі, їли з неї хліб і пили з її рік воду. Образи виникали й пливли перед очима... але й не витримували зелених тіней абажурів великої залі, розпливалися.

Він підняв очі і...

III

Так, не виходячи із книгозбірні, подорожує Микола Мадій разом із Геродотом по краях північного Причорномор'я, гостює в різних племенах і одного разу забрів у Гіперборею. Що воно за країна така — щаслива вітчизна богів? Люди там не знають хвороб, війни, вони праведні й не бояться помсти Немезіди. Гіперборейські дівчата, у вінках із золотого лавру, співають хором пісень. Лебеді прилітають і замітають своїми крилами долівку храму Аполлона, бо це ж тут його батьківщина. А потім ті лебеді й самі прилучаються до хору та так же ж удатно, що з того не витворюється ніякого дисонансу. Аполлон щороку приїздить у свою милу Гіперборею в колесниці, запряженій білими лебедями із далекого Делосу. Делосці-греки збудували йому пишний храм, а він і храм той віддав до Гіпербореї! Що воно за Гіперборея така?

Що воно за країна поза вітрами? Де це росте дика маслина й золота пшениця? Маслину приніс Геракл до Геллади з Гіпербореї, а пшеничні початки-колоски щороку приносили гіперборейські дівчата до Делосу в дар Аполлонові

й сестрі його Артеміді. «Дари ці, жертвоприношення, загорнені в пшеничну солому, висилали гіперборейці до Делосу, де були боги й патрони цього міста, Аполлон та Артеміда. Перші дари від гіперборейців принесли дві дівчини, Гіпероха й Лаодіка. . . Велику шану віддали їм у Делосі. . . Я сам знаю, — каже ще Геродот, — такий звичай серед жінок Тракії та Пеонії. Вони в своїй жертві царственній Артеміді завжди приносять пшеничні колоски зі своїми дарами. З мого власного досвіду я можу ствердити, що це саме так.»

Миколі примережилися безмежні простори-лани жовтої пшениці, хвилі-брижі на них, мариво над ними, — наче невидний вогонь горить. . . Та ще й дві з половиною тисячі років так воно було, що найвиразніший символ чорноземлі — пшеничне колосся? Крізь мариво казковости й легенд прозирає мирний хліборобський нарід у країні Позавітрами, вище Скитії. . . Вдивившись у те мариво, побачив крізь нього дівчат-жриць. . . Вийшовши з Гіперборей, вони перейшли через Скитію на захід, дійшли до Адріатики, а звідти на північ до міст Греції, аж поки не дісталися до Делосу. . .

Він сполошив помахом вій це видиво, але на своє здивування — не все. Частина марива явно й матеріально сиділа в читальні книгозбірні, так трохи навскоси від нього, й читала книжку. Він упізнав її. Це була Ляодіка. Чистий клясичний профіль, суворо зімкнуті уста з малими виразними вигинцями і пшенична хмара волосся над високим чолом.

XI

— Ти. . . ти її знаєш? — здивовано скинув Микола очима на Василя, коли вони проходили повз університетську бордову колонаду, і Василь привітався з «гіперборейкою». Вона йшла назустріч їм, у своєму незмінному картатому пальті, з поглядом, устромленим десь за обрій.

— Знаю. . . — недбало відказав Василь. — А що?

— Я не думав. . . — почав був бурмотати Микола, бо йому дуже хотілося почути щось більше. — Зрештою, хто це?

Василь навіть не знав, що відповідати на таке питання. Це правда, що Гаїна Сай кінчала в одному році з ним літературний факультет, але якщо Василь тепер завідує школою на Львівській, то що нині робить вона? Він ніколи й словом не перекинувся з нею, а тепер, то й поготів. . . Ну, ще пам'ятає, щось вона там надрукувала, щось із нею було таке — неприємна історія. . . Чи то куркулька, чи то репресовані родичі. . . Словом, із підмоченою репутацією. А що?

Гіперборейка — і куркулька! Несполучно! Образ куркульки в Миколиному уявленні в'язався із широкою, огрядною тіткою в квітчастій хустці, або ж із другим: у спідниці з мішка, підтикана, великі порепані руки, чорна хустка над самим лобом, мітла в руці. . . Що ж має спільного Ляодіка, оця струнка і легка хода, уся ця сільветка тонкої лозини, і куркулькою?

-- А що? — втрєте перепитав Василь.

— Дуже цікава.

— Цікава? — Недовірливо глянув на Миколу Василь.

— Надзвичайно! Цей різьблений профіль, цей витончений зарис уст, чи то химерний, чи то суворий, цей вигляд фіялкових очей у сполучі з русявою авреолею волосся...

— Та прокинись! — на всю вулицю розреготався Василь. — Суха, як тараня, очі — риб'ячі, безброва. Що цікавого знайшов ти в ній? Скільки я її знаю, — така сама миршава, бліда й апатична. Ну, кого може зацікавити така затуда?

От як по-різному можна бачити одне й те ж! А Миколі вона ввижається ідеалом вроди. Якби не було банально, він би порівняв її з античною статуєю. І невже ніхто, крім нього, ніколи не побачив її краси?

— З моїх студентських часів ніхто ніколи на неї не глянув, нецікава нікому була ця Сай.

— Це її прізвище? — аж спинився Микола. — Прізвище її Сай? — аж скрикнув.

— Гаїна Сай. Може яка твоя родичка? — кпинливо подивився Василь на спантеличеного новиною Миколу. — Не раджу тобі ангажуватися в Гаїну Сай...

Та здуровання Миколіне було зовсім іншого характеру, сказати б «академічного». Може для Василя це було звичайнісіньке прізвище, але Микола знав: Саї скитська назва племені, що Геродот звав царськими скитами. Це ті, що вважали всіх інших своїми рабами. Дряпіжні вершники, що ходили походами на Закавказзя, Передню Азію й навіть добігали до Єгипту, що повалили Асирію й Вавилонію — і ця бліда дівчина! Володарі необмеженої в просторах імперії від Дунаю, від Карпат до Алтаю, пострах цивілізованого осілого світу, що їхня справа — війна, грабіж, здобич рабів, табунів, золота й килимів — і ось нападок: Саї поставали самі хліборобами, оселялися, куркулі!

— Дякую за інформацію. — так само глузливо відказав Василеві Микола. — Ти, мабуть, знаєш, що я останню весну ходжу попід цими колонами, що в мене є наречена, що ми з надією поберемось та й будемо вчителювати собі потихеньку. А ще не вадить тобі знати, що я працюю над дипломною працею про скитів і що Саї та Мадії може й справді три тисячі років тому були якоюсь ріднею.

І справді! Що йому ця «Ляодіка»? Як у музеї чи на екрані бачиш красу, що до неї ніколи рука не доторкнеться, досягти не може. Коли він і спостерігає її, то виходить це поза його волею, якимось стихійно. Це ж просто випадок, що вона опинилася в полі його зору.

СЕМЕН ЯКЕРСОН

Історична поема

I

Пролетіли — стрункі і хижі —
Центром штормів, ударом хвиж:
— Де тут, де тут усі Парижі?
Не здивує нас і Париж!
Перекривлено шрамом рота,
З ревом шабля пірнає в живіт. . .
Пролетіли, мов у ворота —
У завіяний снігом світ.
Двоголове північне диво.
Довгокрилі його орли
Довгоруко і юродиво
Батьківщину твою кляли.
Поголуй же хоч раз, Семене,
Не в Парижах усіх, не десть:
Хай воскреснуть отут знамена,
Первозванним вишиті днесь!

2.

Яв чи сон? —
Якерсон! . .
Якерсон — Наполеон. . .
Хто ж то буде утікати
В теплі хати, у халати,
У жилети, у штіблети,
В славу давньої пори —
В шабісові вечори?
Може й буде. . . може й сон. . . —
Та не Сьома Якерсон.

3.

Запорізька дивізія вийшла на чати —
Отамана свого зустрічати:
— Наваксуйте ж чоботи, хто ще має,
Нехай Симон дітей своїх не впізнає!
Довгоруці жерли нас — та не зжерли,
Заспіваймо ж йому, хлопці, «Ще не вмерла!» —
Перед сотнею став командир.
Козаки всі шлики — набакир,
Кожний в землю, мов корінь, загруз,
Темний вус, як один, темний вус.
В командира ж — і вуха світяться,
Ніс — неначе серпок півмісяця,
Й голова руда та вимовная,
Не чуприна — а родословная! . . .
Ще й ще вдивляються хлопці,

Темновусі чорти-запорожці,
І чернігівці, і полтавці,
І далекії січеславці,
Придивляються, і всім миром —
Навіть дихають з командиром!
— Ой, попався нам, що й казати,
Коб не хлопець був — справжня мати! —
І коли вже все відгрімало —
Підійшов Отаман, по ділу,
І промовив, так тихо дуже:
— Якерсоне, дякую, друже. —
Стиснув руку, легку й рудаву,
На нову українську славу —
На свободи весну криваву.
Так і мовив, як муж до мужа:
— Якерсоне, дякую, друже.

4.

Від боїв черзоніли сніги. . .
Кулі в грудях — неначе медалі. . .
України хиткі береги
Відпливали все далі і далі. . .
Якерсон не вставав із коня,
Не долали ні кулі, ні сон.
А щоп'ятниця, на згарищах дня, —
Як мінявся тоді Якерсон:
У світильника ставив свічки,
Похиливши високе чоло,
І в тремтінні рудої руки
Стільки віри у жида було,
Скільки вічностей та хвилин —
Знають Бог та Єгова самі:
Був він сином обох Батьківщин —
І обидві були у тюрмі.

5.

А кінчалося: били в зуби
За урослі в серця тризуби;
Розпинали козацьке тіло,
Що у мертвих коней вкипіло;
І московські гарматні жерла
Віля Крут проревли: «Умерла»! . .
Може вмерла — але воскресне,
Бо ніколи не змре небесне.
Ти дивився Державі в вічі —
Розп'яли б тебе двічі й тричі
Довгорукі нові пилати. . .
Та із Ставки наказ: «Відступати».
Ще ось Вінниця, ще Житомир —
І кінець неземному содому,

Чи кінець, чи початок, чи рація, —
Все урвалось, як стріл —
Еміграція.

6.

— Інженере, налейте пива. . . —
Ще й сьогодні не вийде з дива
В час наруги, у час сваволі
Щирий друг в українському колі!
— Інженере, напиймось, друже,
Будьмо з Прагою в унісон! . . . —
Та розумні очі лагідно мружить
Інженер Якерсон.
Хоч далеко від центрів Відень,
Над Європою — довгорукі,
Вже й у Відень ввійшли людодіи;
Смерть вальсус під Штравса звуки;
Зірка й свастика йдуть упарі
По вселюдському тротуарі. . .
Скоро й Прага вже в унісон. . .
І не спить інженер Якерсон.
О, не спиться йому, не спиться,
Тільки ніч одчайдушна спиться:
Сива сотня,
Розкуті коні,
Мов у воду —
У землю ідуть батальйони,
А над степом, що сам у своєму полоні —
Збожеволілий місяць плеще у долоні!
. . . А щоп'ятиць — свічки, і світильник, і віра.
На тарілці навхрест — оселедців хребти.
Син Юдеї — ти вірив,
Жид жидів — ти.

7.

В гидкій руці надлюдського падлюки
Тріпоче Прага і тріпоче світ.
До Вашингтону ще далеко муки,
Ще Лондон думас. . .
Але тебе — у піт,
У жар укинуло від першої ж хвилини,
Коли »Штукас« шугнув із висоти:
Не вирвав із кацету України —
Тепер плати кацетом, сам плати!

8.

Коли б ударило в мільйони фортеп'янів,
Розстроєних до крайньої межі —
То й їхній крик зів'янув би й розтанув
У реві горя! . . .
Діти і мужі,

Столітні й немовлята — ланцюгами
Нещастя сковані; і винні, і сязті...
Ворушиться гетто. Трудними ногами
Проходить найдовшу дорогу в житті:
Від цих кам'яниць — до тієї руїни, —
Вмирай чи живи, чи мовчи, чи реви!...
Нестало столиці у чеській країні —
і мідяним горем ридають церкви,
Чадить сопухом новий Вавилон.
Заїлюючи очі, іде Якерсон:

Давидова зірка,
Кишеня без корон,
І серце з корінням,
І все з вітровінням...
Не згинув як сотник,
То згинеш тепер
Без кольта в руці —
Інженер!
— Гальт, гальт! —
Ін-же-нер!..

9.

Та чуда не зникли. І сталося чудо —
За всі ті світильники, і за бої,
Знайшлися ще люди в людським кураї,
Знайшлися й будуть знаходитись люди.
Мітичний мій гетьман з моєї країни
Кричав у Берліні: — Не смійте! Пиши!.. —
І з празького гетта виходить
Семен Якерсон з України,
Сховавши Давидову зірку
В найкращу скарбницю душі.
Збирали тоді в українському колі —
Самі обездолені, жовті, і голі,
І ти щось носив у фашистській газеті,
І ти роздавав щось хоч дітям у гетті,
І плакали чорні поля України,
Словацькі і польські поля,
І вже на прокляття Берліну
Вставали не люди — а Мати-Земля!

* * *

Прощайте, Сотнику. Нові приходять теми...
Земля Шевченка... Океан... і хліб...
Дозвольте ще
Покласти цю поему
Букетом пролісків
На Ваш забутий гріб.

5-7 березня 1966 р.
Вашінгтон, США.

ТРИ ПОКОЛІННЯ

(Розділи з третього тому повісті)

V.

Після Різдва до Болотяного заглянули якісь «демократи». Приїхали десь із Єлисавету, чи аж із самої Одеси. Говорили вони запально, дзвінко, по-московському, ніби ж попанському, але ціле їхнє мовлення було намірене проти панів та хіба тільки проти панів? Вони відверто й з усієї сили викували:

— Далой царя!..

Це була така несаможита несподіванка, що старі люди, почувши те, христились і промовляли:

— Свят, свят, свят!.. Такого ми ще зроду-віку не чули!

— Почекайте, це ще тільки починається. Ще й не таке почувете, коли нам Бог прибавить віку, — у відповідь на те сказала стара Устя.

Незабаром у Болотяному почали впливати на верх і свої «демократи». Ондечки два молоді вчителі: Павло Климасенко та Давид Скрипка. Вони недавно тільки вивчилися на вчителів, але чомусь сиділи вдома і ото ж, може від нічого робити, взялися за «демократичне діло». А он і Яків Дахнюк, заможний дядько, не дурний чоловік, і його брати вчені скоро показалися відвертими «демократами». Взагалі покищо більше потайки протирежимна робота почалась. Не дрімали й вірні служителі «Богу царю й атечеству» — попи. Вони в своїх проповідях почали згадувати про тих «нечестивців», а народ християнський закликали до запису в «Союз Руськаво Народа». Значить, щоб організовано братись рятувати «веру, царя і атечество». Діло, справді, ніби дуже велике але охочих до нього в Болотяному не було, а ті, що на те рішались, робили все потайки.

— Діло неначе цілком святе, а краще до нього не встрявати. Хто знає, як воно далі підуть різні закрутаси. Демократи наче на дріжджах ростуть. І народові дуже подобається те, що вони горланять. От хоч би й «далой войну!.. Досить уже гапонця бити шапками та проливати свою кров... Пора б уже почати землю бідному народові нарізувати. А що торкається «царя і атечества», то з цим можна й почекати. Що ж до Господа Бога, то в нього й без закликів віримо.

Так собі гомоніли та міркували люди.

Весна і літо знову випали якісь сухорляві. І в цім році чималий гурт людей подався до Соловійова в строк. Але Максима ця справа вже не принаджувала. Пішов Іван уже як повноплатний строковик. Максим удома помагав матері господарювати. Та й не про це зараз має бути мова. Пішли куди важливіші різні діла та події.

Перед самими жнивими прийшла до волости «бумага», щоб, значить, народ вислав десь аж в «Уездне присуствіє» двох уповноважених від волости з написаними побажаннями в руках.

В одну гарну неділю, коли люди мали б відпочивати та поговорити полід тинами про різні жнивні справи, залунало із соцьких горлячок:

— На сходку виходьте, на сходку, на сходку!..

Окремо ще й десяцькі бігали з двора в двір та викликали на збори.

— Що ж воно оце там рішатиметься, що так гонять? — цікавилися люди.

— Виходьте на сходку, то там усе й почуєте.

— Кажуть, говоритиметься про нарізку землі?

— Не знаю. Не велено казати, — відповідав сам соцький і тут же далі горланив: — На сходку, на сходку!..

І зійшлося народу хрищеного видимо й невидимо. Ввесь просторий волосний двір був залитий не тільки повноправними чоловіками, але й парубками, жінками та дівками в різнокольорових хустках. Народ розбився на більші та менші гуртки, обговорюючи різні справи, місцями, мабуть, і дуже веселі, бо непомагу сміялись. Деякі завзято долузували торішне насіння.

— Тихо, йдуть! — хтось вигукнув. З волосних дверей вийшов старшина, з добре нам званою медалею, що висіла на дебелому ланцюгу. За старшиною йшов писар, а потім і староста з п'ятисоцьким. Чоловіки зняли свої різноманітні прикривки із голів, головню солом'яні брилі, бо тоді ще далеченько було до Іллі, і вклонились начальству. Старшина, на цей раз не дуже показний чоловік, піднявся на ту «трибуну», на яку колись підіймалась величезна постать Савченка, на плоский камінь, що лежав на камінні. Старшина в кулак собі прокашлявся, обвів нарід очима. Все вщухло. Навіть зникли й насіннялускальні звучки. Тисячі очей намірилось на старшину, а в них тепер можна було б бачити тисячі отаких старшин, у дійсності відбиток тільки одного тогочасного болотянського старшини. Всі напружено чекали й надіялись, що ось, може, на цей раз поллеться із старшинських уст якась надзвичайна промова. Він скаже щось таке, що його в очах людей ще більше возвеличить, хоч він уже й так возвеличений. Головне, всі чомусь думали, що на цей раз він уже неминуче скаже щось про «нарізку» землі. Інакше навіщо ж було б і нарід в цей жнивний пекучий час скликати на збори, а людям такою масою приходити.

— Здрастуйте, миряни! — промимрив старшина.

— Доброго здоров'я! — залунало загальне, міцне.

І знову непорушна мовчанка. Старшина переступив з ноги на ногу, потупцював, бликнув собі під ноги, подививсь на камінь, мабуть, щоб певніше стояти і не впасти. Ще раз прокашлявся і почав:

— Так от що, добрі люди, громадяни нашої Болотянської волости! З самого «уезда», із земського присуствія, через самого нашого поштенного господина, його благородія земського начальника прийшла до нашої волости, на мої, вашого старшини руки, така бумага, що значить... Господине писарю, Михайле Івановичу, підступіть-но сюди ближче й прочитайте нашому народові те, що воно в тій бумазі написано.

Писар повільно розкрив палітурки, що тримались під пахвою.

— Ну, та й старшини тепер пішли, — кинув Іван Савченко, що стояв на якійсь віддалі. Стоїть на камені, а його й не видно. І пару слів не зліпить до купи. Читати не вміє. . .

Писар же без жодного покашлювання протарабанив те, що було написано в тій «бумазі».

— Зрозуміли? — запитав старшина.

— Не все якось уразумітельно написано, — хтось промимрив.

— Звісно, не все тут для простого народу понятно, бо бумагу написано не денєбудь, а в самому уездному земському присуствіі великими попами. І до цієї бумаги я дам моє поясненіє. В ній написано, що потребується від нашої волости вибрати двох уполномочених і послати їх у земське присуствіє з нашими народними вимагательствами і повсєднєвними желаніями. Що б ви в першу чергу хотіли?

— Звісно, землі, землі, зе-млі! — залунало з тисячних уст бідних і багатих, безземельних, малоземельних і багатоземельних.

— Давай нам землі й край! . . . — потрясає ще хтось вигукнув.

— Так запишіть, Михайле Івановичу, до протоколу, що, значить, народ треує землі. А ще чоґо хочете?

— Від демократів виходять чутки, що для простого народу полагається свобода! . . . Запишіть і це до протоколу! — котрийсь випалив.

— І ще хочемо, — хтось вигукував, — щоб наш славний на цілий світ бєлий цар перестав уже лупити гапошків шапками, а христолюбиве воїнство, що ще в живих, пускав до дому, бо і мій син там два роки страждає.

— Правильно! — залунало в перемішку зі сміхом.

— Так, значить, ще треуіте, щоб наше царське імператорське величество приєстановило війну?

— Так! Довольно нашу кров проливати за «веру, царя і атечество», — відверто сказав Яків Дахнюк.

— Правильно, вірно! — загальне лунало.

— Запишіть і це до протоколу, Михайле Івановичу.

Що ж насправді писар записував до протоколу, то тільки один він знав.

— Так кажіть, коґо хочете вибрати за уполномочених? — спитав старшина.

— Хочемо Якова Володимировича Дахнюка!.. Дахнюка!
— лунало по цілому Болотяному.

— Всі согласні? — запитав старшина.

— Всі, всі, согласні!

З вибором другого уповноваженого сталася затримка, бо було висунуто декілька кандидатів. Врешті перемогли ті, що були за Данила Мороза.

Що ж насправді було написано, які вимоги були ставлені в «петицію», знав тільки сам писар, старшина та вибрані вповноважені. З волосної скарбниці їм видано по три карбованці на подорож, а до станції відвезено призначеною підмогою.

— З Богом! Глядіть же там, щоб мирських вимагательств добились від начальства, — поважно сказав їм старшина перед від'їздом. — Коли повернетесь, то вже самі на сходці виступите перед народом і все честь-честью розкажете, чого ви добились від нашого дорогого начальства.

І почалося чекання на посланців. Чекали з дня на день, а потім з тижня на тиждень, а вони не повертались.

— Що ж це, господине старшино, так довго нічого не чути про наших уповноважених. Чи не запродались часом вони панам? — уже гомоніли люди.

— Не думаю. Громада ж їх вибрала, як чесних людей. Потерпіть, повернуться і все нам розкажуть. Видно, начальство вислухує народні потребування, а потім будуть обговорювати й рішати.

— Та нас найбільше інтересує, як вони вирішать з тією нарізкою землі. Пани нехай собі залишаються начальниками, а нам, мужикам, давай землю і всьо!

Минув і місяць, а про посланців ні слуху, ні духу. Наче крізь землю провалились. Аж ось таки прийшли від них листи. Між іншим, писали в листах, що сидяться їм в тюрмі непогано. Годують добре, а на роботу, як політичних в'язнів, не гонять.

— І ще, — додавалося в листах, — насушіть побільше сухарів і привезіть нам сала і теплу одягу, бо нас начальство обіцяло незабаром вивезти до Сибіру на заслання строком на два, а може й на три роки. . . І ще кланяйтесь від нас старшині, писареві та всій громаді. І дякуємо, що нам була проказана честь і вибрано вповноваженими. Начальство уважно вислухало всі домагання нашої громади і за те так нас «приголубило», що ми опинимось аж у Сибіру. Де саме там поселять — напишемо, хоч може й нескоро, бо випадає далека дорога. . .

— Так он воно що сталось?!.. — гомоніли болотянці. Отакої нарізки землі добились! Ну, та не шкодить. Не вдалось тут, то вдасться там у Сибіру. Не треба буде ходаків посилати. Дахнюк та Мороз добре там на місці роздивляться, як воно в тому Сибіру. Коли повернуться, то й розкажуть, як наші уповноважені, чи варто нашому безземельно-

му та малоземельному братові на сибірську землю виїздити, де з нарізкою не скупляться.

А тут уже понеслись, покотились телеграми в усі кінці світу білого, що наш «белий» попросив таки у миршавого гапонського мекади миру. Та воно, казали, й не диво. Христолубиве воїнство «білого» царя кинув у бій, можна сказати, мирним способом, з шапками в руках, а гапошкам англійці нарobili таких машинок, що так і косить, так і січе наших москалів.

— Ну, — сказав англічанин, — луи руських, стріляй з моїх машинок, а я при цьому буду, ніби, зовсім ні при чім. . . Коли виграєш усі битви, тягни тоді з Рассеї, що хоч, а коли програєш, то я тобі помагати не стану. Роби тоді собі, що хочеш та що можеш робити. Таке наставлення дуже підбадьорувало гапонця. Отож він ухопився за війну руками й зубами. І виграв, чисто всі битви виграв. Нашого царя це так розсердило, що він під кінець покликав самого мекаду на поєдинок.

— Ану, виходь, — каже, — та вдаримось по шаблюки перед твоїм і моїм військом. Хто кого погуляє, того й буде перемога!

— А мекадо?

— Дзуски, — каже, — не хочеш, «белий» царю? Пізно! Я вже, — каже, — перемиг тебе й твоє військо. Проси в мене миру і край! . . . Коли не попросиш — піду далі на тебе війською і так довго битиму, аж поки цілу твою Рассею не розторощу!

Нашому «білому» вже не було куди далі крутити. Послав свого найстаршого міністра графа Вігте десь аж до Америки, щоб там зустрінутись із мекадовим міністром і якось договоритись про мир. Наш наказав по всіх церквах молитися за здоров'я і упокою, а мекадо своїм порадив танцювати. Війну виграли та так гапошки затанцювали, що аж їхню землю на островах лихоманкою затрясло. І отож вам наслідок: п'ятого, чи якого там числа, коли вересок у нас зацвів, підписали мир. Японець відкусив пів нашого острова — Сахаліну, захопив Порт-Артур і заланував у цілій «нашій» Манджурії. Оце тобі й маєш!

І чого тут дивуватись тому, що наші люципери-демократи не мали далі нашого царя ані за понюх табаки. І як отак ще з іншим воюватиме наш «белий» цар, то, мабуть, із нашої величественної Рассеї нічого не залишиться. І недаром тоді, як люди на власні вуха чули, коли такий ще, можна сказати, молокосос Максим Степаненчишин при відчиненому вікні побринькав на гітарі, а потім як не затягне:

**Рассея, Рассея,
Жаль мне тебя,
Так нечево бояться
Опрічников царя! . .**

Чи ж буде воно після цього якесь добро на світі?

VI

Вже під кінець того ж таки 1905 року в Степаненчиній хаті зробилось дуже живо, а часом і занадто гучно. Після того, як цар видав маніфеста, перестали його поважати. Царя вже далі не вважали за святого і нелихословну особу. Хто тільки не лінувався, лаяв його, паплюжив. А в отій світлиці, де колись відбувались гучні хрестини Максима, тепер часом відбувалися шумні збори своїх і приїжджих демократів. Охочих послухати, що говорять люципери, завжди було багато. От хоч би одного такого зимного дня за столом сиділи якісь приїжджі революціонери, а народу стільки набилось до світлиці, що тісніше стало, як то бувало на Різдво в старій церкві. Дверей не зачиняли, бо й у снігах було повно людей. А революціонери навперемінки говорили та говорили та говорили. Люди дуже поважно слухали, аж витріщували очі та не все розуміли, що ті добродії говорили дзвінкою московською чи «панською» мовою. А говорили вони чи прямо вигукували:

— Геть панов-кровопивців, помещиков-капіталістів! Земля народові без викупу! Для трудящих мас восьмигодинний робочий день. І фабрики в повне робітниче користування! Царя і його прихвостнів безумовно геть і тільки!.. Для всіх рівенство, братерство і повна воля! Замість тієї проклятої імперії буде Русская демократична республіка і самим народом буде вибрано президента!..

А оцих же людей, що зібрались до вдовиної хати, найбільше цікавили ті місця з промов, де говорилося про землю без викупу. Іншими справами нехай цікавляться ті, кого те торкається. І інше, що тут людей дуже цікавило, так це було те, як воно так, що людина так довго і невгамовано може говорити? Говорить вам, говорить, невгаває..

— Так наче з книжки читає, та й щоб язик заболів, а він вам прямо тими словами із голови силе, мов горохом з торби. А під кінець ще й заспівали. Значить, учили, яких тепер треба пісень співати.

Цар-государ іздав маніфест,

Мертвим свободу, живих под арест!..

Ще й додали:

Далі свободу —

Тільки землі не дали народу!..

І це останнє так подобалося людям, що вони аж ахнули!.. Та так узяло усіх за живе, що вирішили для цих обронців прав поневолених зібрати на дорогу грошей. І от давай Максим Степаненчишин записувати, хто скільки пожертвував. Себе тільки не вписав, бо ж його мати хату відпустила для зборів. Долівку геть чисто збили, а хату так вихолодили, що й за три дні не обігрієш.

— А з того Максима вже виходить вам готовий «люципер», бо й довгі патлі запустив. З наукою ж діло тепер у нього йшло дуже слабо. Він щиро сприйняв від тих городських

демократів не тільки те, що «далой» царя, але й Бога. . . Правда, про Бога те «далой» ні при чім, бо революціонери прямо говорили, що ніякого такого й немає на світі. Все ж на світі з'явилось отак-о-само собі. . . Максим і давай про те, що чув від революціонерів, відверто говорити в школі. Хтось же доніс «законовчительові», отцеві благочинному. Він покликав Максима до вчительської та й прямо запитує:

— Так розкажи мені, Степаненку, як воно є з нашим Всевишнім Отцем небесним, Всемогучим Господом Богом?

— Та так же, як і раніш було, отче Миколаю!

— А якже воно, синочку, раніш було з нашим Богом?

— Та так же, отче, як у святому письмі написано і точнісінько так, як ви нас учите.

— А чи ти не брешеш, голубчику?

— Що ж мені ще брехати до того, що вже давно написано.

— Не про це я питаю тебе! — вже підвищено сказав піп.
— Ти мені прямо скажи, чи ти ще віруєш в Бога?

— Я добре вірю, отче, в те, що написано про Тройцю, Марію Магдалину, ангелів, архангелів та життя всіх святих. . .

— То ж бо воно і є! . . . Гляди мені, бо полетиш із школи з «вовчим білетом». Ми можемо навіть свинопаса возвести в учену ступінь, коли який проявить покірність, а коли лаче чайняна такий почне крамолу підкидати в нашу школу, то геть собі назад до свиней! . . . Зрозумів ці мої напутсвені слова?

— Дуже добре, отче!

— Так іди собі!

Максим вискочив із учительської так, наче трохи очамрілий котик. Особливо ж ота полова пригадка про свиней зачепила його за живе і викликала в ньому недовір'я не тільки до нього, але й до того, чого він учив. . . Та все таки Максим мав і задоволення з тієї розмови, а то саме тому, що піп так і не второпав, що на його приставання в справі віри в Бога, він так таки прямо на це не відповів.

А події розгортались. Непокірність народу не зменшувалась, а все зростала. «Демократів» у Болотяному з кожним днем збільшувалось. Вони вже почали намовляти, щоб не платити податків. Звичайно, люди ніколи охоче цього обов'язку не виконували, а тут до того з'явилися такі, що намовляють не платити та ще й додають:

— Не платіть та не платіть і нікоторої відповідальности за те не понесете, коли, звичайно, стоятимете один за одного і всі дружно не платитимете. Минули вже ті часи, коли народ безмолствував. Цар уже трохи злякався і вилустив маніфеста. Нова конституція, що це воно за химера — побачимо, починає входити в повну силу. Он уже йде підготовка до виборів у «Государственну Думу». Правда, це ще не «Учредительное собрание». Але прийде діло ще й до того, бо ж так і говориться: — Од «Государственной Думи» прямий шлях веде до «Учредительного Собрания»! . . .

І все б воно, кажуть, ішло мов по маслу «до повної свободи», коли б цар після маніфесту не очунав і не мав таких порадників, які радили цареві, що всі самовільства народу треба прикрутити, щоб аж юшка потекла. Всіх отих балакунів-демократів виловити й посадити до в'язниць. Для того, щоб діло пішло успішніше, то треба: а) поскоріше розігнати ту армію, що програла війну з японцями; б) посилити жандармерію і поліцію, щоб вони були надійні — підвищити платню; ну й найголовніше: в) поскоріше будувати більше в'язниць та добрих із ґратами вагонів, щоб вигідно в них можна було вивозити різну демократію на північ та на Сибір. Значить, як котрийсь з великих начальників, проголосив потім: «Спочатку завести порядок, заспокоєння, а потім можна буде приступити й до реформ»...

Поліцейське посилення скоро показалося навіть і в Болотянному. Раніше до урядового розпорядження був тільки один стражник, а тепер стало їх чотири і то дуже уїдливих.

Хтось уже встиг докладно наговорити поліції, що в удови Степаненчихи тепер завелось справжнє революційне гніздо. Всі туди приїжджі демократи приходять з «явками», а Максим та Іван кажуть їм, що і як — куди мають звертатись, у кого спати і в кого їсти. Пошепки договорювалось, що й різні оті афішки вилітають не звідкись там, а тільки з Степаненчиної хати. О, а он зараз десь по новому році й поліція показала у її дворі! Може зо дві години нишпорила, робила трус, перешукувала всюди, невідомо, чого шукала. Пошептувалося, що поліція, ніби, пошукувала того пороку, що Іван та Максим самі виробляли і бомби ним начиняють.

Покищо тільки одним трусом діло й кінчилось. Ні Максима, ні Івана не було заарештовано, тільки гостро наказано не займатись «крамольними» ділами.

— Іначе, — додав урядник, — тобі, хлопче, не pomoже й те, що ти маєш такого прихильного й мудрого хрещеного батька. Коли, Максиме Петровичу, не покаєшся, то постаремося видалити тебе із школи без ніякого права на дальшу науку. А ви, Тодосько, походите, кажуть, з такого колись хорошого роду, не смієте до того допускати, щоб через ваші вікна вилітало аж ген на вулицю: «Рассея, Рассея, жаль мене тебя...» Далі воно виходить так із тієї поганої пісеньки, що поліція і являється «опричником» особистої недоторканости нашого царя-імператора Миколи II. Якщо воно так, то для вас, хлопці, це діло може кінчитись дуже погано. І дорога ваша мати, ось ця бідна вдова, могтиме гіркими сльозами заплакати, а вас ми згноїмо в тюрмі. Зрозуміли?

— Так, зрозуміли, — відповів Іван, а Максим мовчав.

Тодоська витирала хвартухом сльози.

— Мусите пам'ятати, що ота коротка свобода, що його імператорське величність були проголосили маніфестом, уже скінчилась. Припинено її тому, що наш народ ще до того не доріс. Нам суворо наказано привести всіх непокірних до не-

похитного порядку. І не думайте, що ми з такими голубчиками, як оце ви, будемо панькатись. Спочатку нагаї, а потім тюряга. Скажіть мені, чи ви мали щось спільного з Арівном Крайнюком?

— Нічого не мали! — твердо відповів Максим.

— Гляди мені, молодий Степаненку, щоб це була правда, бо інакше буде й тобі те, що йому. Знаєш, де він тепер?

— Та ж у тюрмі сидить.

— Що в тюрмі -- то це так, а от чи вже може сидіти після того, як у станового пристава всипали йому, то це ще питання. Я сам бачив, що після тієї «получки» він міг тільки ледве стояти на ногах та лежати на животі. Парубок він здоровенний — витримав, а от чи ти б видержав стільки тих нагаїв з олив'яними кінчиками, то я за те не ручився б. І робить, хлопці, особливо ти, Максиме, так, щоб не довелось того коштувати.

Це були, ніби, останні ділові слова урядника перед відходом із Степаненкової хати. Коли ж поліція відійшла, то в хаті якийсь час панувала мовчанка. Тодоська докладно витерла очі й почала:

— Так от до чого ви, хлопці, догрались. Скільки разів я вже вам казала: «Ей, шануйтеся!».» Дуже вже ви почали все так відверто робити. Та в нас же від тих різних демократів і двері не зачинялись, а тепер маєте. Ще добре, що не заарештували. Але я бачила по урядникові, що ця лиха година нашої хати не мине, коли ти, Максиме, не схаменешся.

— Та що ж я, мамо, такого зробив? Нікого не вбив, нічого не вкрав. Тільки й того, що не таюсь із своїми думками. Не люблю царя і його прихвостнів, і все! Та хіба я тепер один такий?

— Звісно, не один, але не треба дуже те показувати, а ти прямо вистромив голову в вікно та: «Мертвим свободу, живих під арешт». . . — на ціле горло. І я вже добре бачу, що з твоєї науки нічого не вийде. Батьків заповіт таки не виконаєш.

— Не журіться, мамо, я ще молодий. До ста років таки чогось навчать.

— Ого, довгенько думаєш учитися. Та побачимо, як живі будемо. Я ж так думаю, що тобі, Максиме, треба на якийсь час зійти з-перед начальничих очей.

— Знову до Соловйова в строк махнути? Тепер зима — не набирає. . .

— Та там тебе й так уже добре знають. Може б ти поїхав аж туди десь до Оренбургу. Туди десь виїхали наші люди на землю. Між ними є й наші далекі родичі. Скрипчук написав звіди, щоб йому тут знайти доброго наймита.

— Не думаю, мамо, щоб із мене вийшов такий. . .

— Та й не треба. Тільки якийсь час там перебудеш, щоб тут забули про те, що ти демократ, чи люцінер, бий це сила Божа — і не вимовиш. . .

Наче у відповідь матері на ті слова, всі в хаті засміялись.

Врешті родинна рада ввадила, що Максим таки поїде

десь на Оренбуржчину. Завезе його туди з сусіднього села Янчевський, що оце в січні виїздить туди з родиною.

— Так ти таки справді, Максиме, їдеш так далеко? — допитувала ввечері Таня Півнівна.

— Таки справді їду.

Таня зідхнула, помовчала, а потім запитала:

— А хто ж тепер допомагатиме мені викінчувати Малініна і Буреніна?

— Не знаю. Може хто знайдеться?

— Ми саме тепер підходимо до найтяжчого... Та Малініну і Буреніну я вже й сама якось дам раду, а от те, що я тебе люблю, то цього вже нічим не заступиш... І треба ж тобі, Масю, було зв'язуватися з тими демократами.

— Виходить, Таню, що треба.

— А як посадять до в'язниці?

— Ну, то що — нехай садять!

— А ти думаєш, що я не плакатиму?

— Чого ж тобі плакати?

— Хіба ти, Таню, таки справді мене любиш?

— А ти як думаєш?

— Та гадав, що ти тільки так... Ну, щоб помагав у Малініні і Буреніні...

— От ще недогадливий. Той рахунковий підручник, то тільки щоб була зачіпка... Признаюсь тобі тепер, що Малінінов і Буренінов — дурниці, тільки з тобою якось і веселіше, і на душі легше, і рахунки, наче, без думання рішаються...

При тих словах Танині очі потонули в сльозах.

Зоря ОРІОННА

Н І Ч К А

Обгорнула блакить твоя ніжна краса,
Срібні крильця гойдають до сну небеса,
Понесуть незабаром в незнані світи.
До миленького, нічко, благаю, лети!

Як зустрінеш — обіймами сяйва вітай!
Найхмільніші зірки в поцілунки віддай!
Колиши тишком квіти у пишнім гаю,
Щоб волошки шептали: „Люблю я, люблю”.

Коли відвіт жаданий промовлять уста,
Не прилинеш, не скажеш мені, золота;
Буду знати, о нічко, без милих пісень,
Бо за мить ти розквітнеш і — зникнеш удень!

Квітень, 1967.

СІБЕЛІУС

Здається, душі нам споріднив ліс...
Ти слухав спів землі, стихій розмови...
В містеріях Фінляндії ти ріс,
У чародійних снах безмежної любови.

Її душа в піснях її лісів,
А серце б'ється хвилями Іматри.
В симфонії твоєї і гнів і спів —
Твого народу Нині, Вчора й Завтра.

Прорвуться часом в ній, як промінь з туч,
Чайковського скрипки й потонуть знову
В октавах гомону соснових пуц
І срібних рік з озерами в розмовах.

Дух нації, що бивсь крильми в віках
У гідності і вірності Свободі,
В величних гамах, бурях і громах
Сплітає гнів і радість в ткань мелодій.

У небі журавлі в затоки й до озер
Летять ключами і кигичуть гуси...
Зливається в божественний концерт
Матерія і Дух в певпинім русі.

А на кордонах рідної землі
Ти став незрушно грізною ногою...
Ніхто, ніхто, хіба що журавлі
Сягнуть за грань, поставлену тобою.

ВІТЕР

Нагинає вітер осичину,
На березі спиняється він,
Пригортає легку спідничину
Безсоромно до білих колін.

А над шляхом стоять осокори,
Сивоусі старі козаки,
І кивають до вітру з докором:
«О не будь же напасний такий!»

Враз не стерпіла горда тополя
І вчепилася вітрові в чуо:
«Не давай но рукам своїм волі»,
«Так йому, так!» — обізався і дуб

І зігнувся вітер попід лози
Та й побіг поміж пруття гнучкі,
А береза пустилася в сльози:
«Ой, чого ж ви недобрі такі!»

ПИЛИП КВАША ТА ЙОГО ЛЮДИ

За кілька днів по останній розмові з Натою Микола опинився в протилежному від Кадіївки кутку вугільного краю, в шахтарському селищі Підверб'янці, що сиротливо скупчилось навколо копальні за п'ятнадцять кілометрів від залізничної магістралі.

Селище спочатку здалося Миколі чужим, ніби тут мешкали громадяни зовсім іншої держави з іншими традиціями, інакшим побутом і за інакшими, ніж скрізь, законами.

Серед нерівного, порізаного глибокими балками степу стовбичить сірий смердючий терикон — звалище вивезеної з копальні породи. Трохи оподаль — будівлі копалень із високим копром на чолі. На копрі раз-по-раз із шаленою швидкістю мигтить колесо, то спускаючи, то підіймаючи з глибочини надрів землі кліть.

Через усе селище простяглася широка й будь-як забрукована вулиця. На обидвох періях будинки цегляні, у них містяться крамниці та установи, а в деяких, побудованих із претензіями на архітектурну вибагливість, мешкає адміністративно-технічний персонал. Обабіч головної вулиці були й інші, чомусь покручені, попереплутувані, вулички між бараків, невідомо з якого матеріалу побудованих. Інколи траплялися купки маленьких хаток.

А за селищем, куди не подивитися, — простір, нема за що зачепитися зорові, хіба зрідка видніються далекі терикони інших копалень, але вони здаються купками землі, що її повиштовхував із нір працювятий кріт.

Зате на заході розгорнувся величний краєвид. Туди схил і схил, а внизу долина, поросла лісом; у лісі якісь фабрики. Десятки, а може й сотні димових стовбурів сягають неба. Не інакше там промислове місто, можливо й кілька міст, що з далекого узгір'я здаються суцільним величезним поселенням. Микола знав, що це його уява малює привабливі краєвиди, а як опинишся там, то знайдеш таку ж підверб'янську сіризну й нудоту. Одначе йому хотілося жинути десь свою тяжку валізу, закласти руки в кишені й піти просто до того великого спокусливого своїм специфічним гамором міста.

Але Микола валізи таки не покинув, а пішов з нею до житлового відділу одержати призначення на місце мешкання у Підверб'янці. Дуже тонкий і дуже довгий службовик із кругленькими й по-щурячому злими очима, косо змірявши поглядом Миколу, сказав:

— Я спрямовую вас до гуртожитку Пилипа Кваші. І попереджаю, що Кваша вимогливий до своїх мешканців. То ж будьте обачні й обережні.

— В якому розумінні? — спитав здивований попередженням Микола.

— В усіх розуміннях. Головне ж — покиньте всі свої тюремні звички.

— А хіба по мені видно, що я сюди просто з тюрми потрапив? — жартував Микола. — Не дурно говориться, що видно пана по халявав.

— Ото ж вам Пилип Кваша халяви повтинає.

— Шкарбани залишаться, однаково босий не буду. На цьому будьте.

І Микола пішов шукати свій гуртожиток. Барак, де старостував Пилип Кваша, заховався на околиці селища в невеликому вибалку. Уже вечоріло. Шахтарі, видно, недавно повернулися з роботи, дехто вже влігся перепочити, дехто після обіду в їдальні, тепер удома за довгим столом довечерював. Зовнішній вигляд цього гуртожитка нічим не різнився від гуртожитків і в інших селищах: два ряди ліжок головами до стін, посередині довжелезні столи, в повітрі сопух непраної одежі, на долівці трохи сміття, а на стінах плякати й портрети, засиджені мухами.

Не встиг Микола як слід розглянутись, як до нього підійшов повільною тяжкою холою кремезний дядько, уже немолодий, років понад сорок, з доброзичливою усмішкою на пухких губах і з хитруватими сірими очима.

— Я староста цього гуртожитку Пилип Кваша, — відрекомендувався він Миколі. — А ти, мабуть, наш новий співмешканець?

— Микола Солод, — простягнув він руку старості.

— Прізвища наші подібні. Якісь вони споживні, хоч сідай та й їж.

— Наші прізвища козачі. Напевно наші прадіди воювали у війську Богдана Хмельницького, — сказав Микола. — Про те говорить і вигляд ваш отаманський.

— Які тепер з нас отамани, чи хоч козаки. Десята вода на киселі.

Кваша раптом засміявся.

— Сподіваюсь, Солоде, ти не прийшов вислухувати мої теревені. Вибач. Давай спочатку про службові справи. Я оце дивлюся на тебе і не знаю, що з тобою робити. Бачу, ти вчена людина. І тобі б хотілося бути в товаристві тихому та лагідному. А в мене тут народ із тих, що пройшли і Крим, і Рим, і мідні труби, одним словом шибайголови. Отой Гусак із житлового відділу спеціально таких до мене посилає, мовляв, хай собі з ними Кваша раду дає. Яюсь і даю. Кого словом, а кого й ділом. Тут у мене всі робляться лагідними. Та тебе, Солоде, наш Гусак сюди спрямував помилково. Це добре, що він помилився. Нам учена людина дуже потрібна. Я тобі гарантую всі в наших умовах вигоди. І май на увазі, що Пилип Кваша тут староста гуртожитку, а в копальні він бригадир вибійників. Моя бригада завжди перевищує пляни. Ми всі ударники, почесні люди. Нам у їдальні дають кращі харчі. І, звичайно, ми багачі, більше від нас ніхто тут у селищі не за-

робляє. Розумієш, Солоде, куди я хилю? Ми й тебе навчимо свого ремесла, і ти будеш вибійником.

— Дуже вдячний за ваші мені привілеї, — з удаваною чемністю вклонився старості й бригадирові в одній особі Микола. — Хоч учити мене на вибійника не доведеться нікому. Ви мене назвали ученим. Справді, я три роки був студентом, але кінчити інституту не довелося, зате на вибійника я навчився досконало. Вибійний молоток — справжній друг мій.

— А мовчить! Та ми тебе зв'яжемо, якщо намагатимешся піти від нас.

І Кваша, мабуть, вважаючи балачки недоречними в цих обставинах, схопив Миколу валізу й поніс до порожнього ліжка, що стояло побіч його, в кутку барака.

Вони прогомоніли весь вечір. Микола багато дечого дізнався і про самого Квашу і про його мешканців. Цей нащадок козацького роду був неабиякою людиною і Миколі подobaвся. Він навіть у душі подякував тому Гусакові, що спрямував його до Кваші, а не до якогось іншого бараку. Тут принаймні відчувається авторигет старостин і вплив його волі.

А наступного ранку Микола вже працював у бригаді Пилипа Кваші.

Оце й усе. Коріння вже пущено в підверб'янському ґрунті.

Постійних мешканців бараку нарахувалось понад два десятки, включно з Наталею Безсмертною та Федором Цимбалом. Ці двоє мали в сінешній частині окремі комірчини.

Покищо Микола до людей лише приглядався, уникаючи вдаватися в розмови. Мовчки вивчали його й робітники, намагалися збагнути, хто він і чому Пилип Іванович із ним поводиться як із давнім своїм приятелем. А цього не міг пояснити собі й Микола.

Одного разу, повернувшись з роботи додому, він побачив незнайому йому людину, що спала на ліжку Якіма Сливинського, в новому синьосмугастому костюмі й вибагливого фасону лавованих гостроносих черевиках. У розкритому роті блищали два передні золоті зуби.

Незабаром повернувся і власник ліжка Яким, довготелесий, із трикутною головою і гострим, круто зігнутих наперед підборіддям. Вуха Якимові, великі й завжди червоні, трохі звисали. Йшов Яким м'яко, нечутно, як звинний хижак. Він збудив гостя, дав йому напитися води, потім вони посідали поруч на ліжку й про щось жваво домовлялися.

Більшість робітників лежало, перепочивали після вечері, лежали й Пилип Кваша та Микола. І Кваша, повернувшись сбличчям до свого нового співмешканця, сказав:

— Отой фраер, що дискутує з Якимом, хоче сьогодні відігратися. Він із Харкова, а дражнять його Сюрчком, бо як в газарді розхвилюється, то починає якомсь дивно сопти, і тоді здається, що в горлі його, або в носі щось сюрчить. Сюр-

чок — професійний картяр. Крім гри в карти, він нічого не вміє. В картах усе його життя. І такі фахівці-картярі є скрізь, у кожному місті, навіть у такому непомітному селищі, як Підверб'янка. У цій галузі тут за неперевершеного майстра вважається наш Яків. І ці майстри знають один одного, зустрічаються й грають на все, що можна поставити на кін. Тижднів кілька тому наш Яків обібрав Сюрчка до нитки. А оце знову Сюрчок з'явився, хоче авторитет свій картярський врятувати. Цікаве видовище. Запевняю тебе, Солоде, що все буде тихо й мирно. І лише до дванадцятої години. Рівно опівночі я вилучаю світло. Звичайно, ти можеш піти ввечері до клубу, там показуватимуть кінофільми. Та воно й тут буде не гірше, як і у театрі. Раджу залишитись.

— Цілком зрозуміло, що залишуся, — сказав Микола. — Справжніх картярів мені бачити не доводилось.

До гри почали готуватися. Найбільше метушився низенький, незграбний з глибоко захованими маленькими оченятами Петро Попик. Він ретельно витер ганчіркою стіл, порозставляв навколо столу лави, навіть спорожнив від недожурків консервні банки, що служили попільничками.

Першим сів за стіл Яким, проти нього примостився Сюрчок. А тоді вже один по одному всідалися й інші мешканці бараку. Ніби умовившись, кожен запалив цигарку, і дим зразу навис над столом важкою хмарою.

Але дехто залишився стояти. Стояв і Микола. У бараці зробилось незвично тихо.

— Починаємо? — запитав Сюрчок, дивлячись на Якіма. Яким схвально кивнув трикутником голови. Сюрчок вихопив з бокової кишені піджака колоду упакованих карт і кинув до Якіма. Той спритно схопив карти, уважно з усіх боків оглянув фабричну упаковку, потім натиснув на пакуночок пальцями, почувся хряскіт, обгортка полетіла через плече, а карти в його майже нерухомих руках залопотіли, мов голуби крильми.

Карту Яким давав кожному, хто сидів за столом. Гра розгорталася мляво, гравці сиділи мовчазні, лише зрідка вигукуючи специфічні картярські вирази. Очі всіх прикуті до рук банкомета. Миколі дуже швидко оприкріла ця одноманітність, він позіхнув і хотів піти до свого ліжка.

І тоді він раптом побачив проти себе очі, дивні очі, якісь чисті-чисті, як весняне небо, очі всім на світі задоволеної, навіть щасливої людини. Чудові очі належали людині ніби ще й молодій, але надмір худющій, блідій аж прозорій, тому на перший погляд здавалася вона значно старшою, ніж була.

— Мені дуже хочеться з вами познайомитись, еге ж, познайомитись, — усміхаючись до Миколи, ласкаво промовила людина з привабливими очима. — Ви вже тиждень, мабуть, живете у нас, а мені все якось нагоди не траплялось підійти до вас. Або сміливости. Я не дуже люблю набридати людям.

А познайомитись мені треба, бо я хочу просити вас про одне діло, еге ж, діло.

— З великою приємністю. І познайомлюся з вами, і допоможу, якщо зможу, у вашому ділі, — подаючи руку, мовив Микола. Рука у Федора Цимбала м'яка, ніби він ніколи не знав фізичної роботи, і трохи волога.

— У щастя своє не вірите, чи може, недолюблюєте карти? — спитав Федір Цимбал.

— Чомусь карти мене не ваблять.

— А я грав колись, особливо як був в'язнем. А тепер ця приємність не для мене. Я, бачите, пенсіонер-інвалід, непрацездатний. А пенсії таким, як я, ледве вистачає на самий хліб. Любив колись грою полоскати свої нерви. Все минулось. Уже мене, здається, нічим не наструнчиш. Проте, я собі видавав іншу втіху. Якщо вам не дуже хочеться дивитися на гру, то прошу вас оглянути мій музей.

— Музей? — здивувався Микола.

— Це я так назвав свою кімнату. Ось ходімте, побачите.

Микола погодився, і вони вийшли в сінешню частину бараку, поламаними столами, лавами, якимсь залізниччям і запасами вугілля. У цій частині, що перетворилась на сніи, теж колись жили люди і то привілейовані. Тут по обох боках були окремі кімнати. Ще залишилося трохи стін, навіть двоє перекособочених дверей. Микола не припускав, щоб у цих руїнах хтось жив і досі.

— Оце і є моя господа, — з глузливою урочистію показав Федір Цимбал на одні двері.

Вони відчинились неохоче, із скрипінням. І Микола зразу ж опинився ніби й справді в якому провінційному музеї. Усі стіни, від стелі до підлоги, обвішані пучечками сухих рослин. Він мимохіть глянув на Цимбала.

— Оце така моя теперішня гра, — казав Цимбал. — Я визбирав усе тутешнє зело. Це моя пристрасть і втіха. Та ви сідайте, будьте ласкаві.

Але Микола не сів. Він оглянув експонати. Скільки треба було мати терпцю й наполегливості, щоб понаходити в степу оті кушики й стеблинки, обережно висушити їх, розвішати на стінах і навіть на картках понаписувати назви рослин. Хоч карток виднілося мало. Микола повернувся до господаря, що сидів на краю ліжка.

— І ви, Федоре, мали намір просити мене, щоб я допоміг вам закінчити класифікування рослин?

— А як ви здогадалися? — аж сіпнувся від здивування Цимбал. — Справді, я припускав, що ви агроном, або щось подібне.

— Ні, Федоре, я далекий від наук, пов'язаних із рослинністю. Проте, не святі ж горшки ліплять. Все, що треба вам, зробимо. А тепер може б ми ще подивилися на картярів?

— Якщо бажаєте, Миколо Степановичу. Хоч, запевняю вас, там нічого цікавого не побачимо. А може б ви ще трохи побули у мене? Я дуже радий, що познайомився з вами. Адже я завжди сам, еге ж, сам.

— З приємністю залишуся, друже.

Микола сів на міцну, як таран, старовинну табуретку, що мабуть, не раз служила холодною зброєю в шахтарських бійках. У кімнаті стояли всі потрібні на невиважене життя меблі: і поржавіле ліжко, і порізаний ножами столик, і черевата залізна грубка. На столі якийсь посуд, прикритий газетою, а на цвяхах, забитих у двері, висіло кілька старих ватяних одяжних. Та не дивлячись на крайню убогість, у хаті відчувався заспокійливий затишок.

Мені подобається у вас, — сказав Микола. — Тут забуваєш про всі людські клопоти й турботи, ніби поринаєш у забуття.

— Мені також, — погодився з Миколою господар. — А причина, мабуть, у травах. Вони своїми пахощами заколисують людину. Та воно взагалі скрізь гарно, якщо нічим не перейматись, еге ж, не перейматись. Якби я близько до серця все сприймав, то мене б уже давно на світі не було.

— Мені не віриться, що можна бути до всього байдужим, — сказав Микола.

— Можна, — відповів Цимбал. — Хоч не завжди. Тоді, як уже виразно побачив кінець свого життя.

— Занадто передчасно ви, Федоре, почали думати про кінець, — засміявшись, промовив Микола.

— Ніколи я, Миколо Степановичу, самообдурюванням не займався. Хоч, як уважніше придивитися до життя, все людство, і кожна людина зокрема, живе в надіях, що ніколи не здійсняться. За прикладом далеко ходити не варто, візьму себе. Хлопцем бувши, я мріяв навчитися на агронома, еге ж, на агронома. Батьки мої мали гарне господарство, середняцьке, за теперішньою назвою. А дітей у сім'ї багато, я та старший брат. Брата море тягнуло, то ж він покинув село, пішов у матроси. А я збирався їхати вчитися до сільсько-господарського інституту. Аж раптом розпочалася суцільна колективізація, і батько побачив, куди воно все хилиться і чим може кінчитися. Не розумійте мене, як хвалька; батька ми мали тямущого й мудрого. Саме тієї осені, коли б я мав почати вчитися в інституті, довелося батькові вирішувати питання: йти до колгоспу чи не йти? І він наважився на одчайдушний вчинок, еге, вчинок. Саме тоді, коли від батька в сільраді чекали остаточної відповіді, піде він до колгоспу, чи не піде, батько вночі наказав моїй матері та мені збиратися в дорогу. Почіпляли ми на себе торби з харчами і гайда світ за очі. На ранок ми опинилися за вісімнадцять кілометрів від свого села, на залізничній станції. А ще за два чи три дні в оцій Підверб'янці, еге ж, Підверб'янці.

— То ви тут і батьків маєте? — запитав Микола.

— Мав. Влаштувалися з батьком тут на працю, я кононом, а старий конюхом. Та не минуло й року, як мене заарештували за те, що скалічився мій кінь. Пришивали були шкідництво, але з'їхали на недбальство і дали мені три роки примусової праці. У глиняних кар'єрах перебув і голод, еге

ж, голод. Наше село, як я довідався пізніше, вимерло геть чисто, від старого до малого. Батько, мабуть, відчував лихо, тому без вагань і покинув усе господарство. Взяли тоді, як тікали від колективізації, кожен собі по дерев'яній ложці, еге ж, ложці. Сутужно довелось мені на примусовій роботі. Одначе якось вижив, повертаюсь знову до Підверб'янки, хоч і з поточеними грудьми, сухоти бо на мене напосіли. І довідаюсь від людей, що ні батька мого, ні матері вже в живих нема, померли за голоду; правда, не голодною смертю, а з тифу, еге ж, тифу. Це вже подібне щось на приреченість. Мовляв, тобі належить загинути від голоду, то він тебе здожене скрізь, ніде від нього не сховаєшся. Хоч хліба шахтарі мали досхочу, а бач голод післав на копальні свого побратима, страшну оту пошесть. Так, посумувавши за батьками й трохи спочивши, почав я знову коногонити. З рік мучив себе, думав, що харчами й байдужістю вижену з себе сухоти. Та ні. Мені все гіршало. Лікарі працювати заборонили. Уже другий рік нидію без діла. Підготовують мене часом шахтарі, а варені страви щодня приносять мені Наталя Безсмертна, еге ж, Безсмертна. Ви її знаєте?

Микола відповів, що не знає.

— Та це ж моя сусідка! Вона живе отут зразу за стіною. Її не дурно зовуть Безсмертною. Її і справді не менше ста років. У селищі навіть найстаріші люди не пам'ятають її молодістю. Харчів дають їй у ідальні безкоштовно, а вона тим здобутком ділиться зо мною. А як погода дозволяє, то ходить степом і вибирає квіточки. У неї повна хата того добра. І спить на сіні з квіток. А смерті Наталя боїться. Власне не самої смерті, а боїться, щоб смерть не спіткала десь чи на дорозі, чи в полі. Наталя запевняє, що ту бабусю, яка захирає у людей душі, вона бачить чашенько, проте, встигає втекти додому. Так оце ми двоє з Наталею Безсмертною під опікою Пилипа Кваші. Добряча душа в Пилипа Івановича.

— Він, здається, з селян? — спитав Микола.

— Еге ж. І то з тутешніх селян. Село його за кілька кілометрів від Підверб'янки. Має там дружину і підлітка-сина. Дружина міцно тримається села. Його Одарка чашенько навідується сюди, інколи й він ходить до колгоспу. Відносини у них такі, ніби вони недавно побрались, еге ж, побрались. Але я припускаю, що їм під одним дахом, мабуть, затісно. Часом суворий він. Можливо, що б'ється.

— Хто зна, — міркував уголос Микола. — Людина він вольова.

— Одарка його також жінка крутої вдачі. Не дарма в колгоспі вона якесь начальство. Та хай їй абищо. Про цю кімнату я хотів сказати. Раніше я спав у гурті, разом з усіма шахтарями. Тут, у цій частині бараку жила Наталя Безсмертна сама. Та іноді я погано кашляю і хлопці сварили мене. А Пилип Іванович слухав-слухав, поки набридло, а тоді сказав хлопцям: „У неділю ніхто й нікуди з бараку, будемо толокою робити Федорові хату.” А слово старостине у нас непорушне.

І в неділю шахтарі — той пиляє, той рубає, а Яким Сливинський звідкись і грубку приволік, мабуть, поцупив з чужого бараку.

Увесь вечір Федір Цимбал щось розповідав. Він квапивсь, ніби боявся, що хтось може Миколу покликати звідси.

Гутірка їхня й справді мала увірватися. З гуртожитку почувися загрозливі вигуки й гостродошкульні лайки.

Цимбал, насторожившись, прислухався, потім раптом зліз із ліжка й сказав:

— Ходімо швидше, ходімо! Здається, догралися. . .

Поки ці нові знайомі сиділи в кімнаті, картярі встигли в такій мірі запалитися пристрасстю, що очі в них блищали, як у божевільних. Куди ділась стриманість і поміркованість, уже покладалися тільки на передчуття виграшу, навіть на погану карту ставили шалені гроші і, звичайно, програвали. Спорожнивши свої кишені, очманілі вилазили з-за столу й пересідали за інший, що ним опікувався Петро Попик. Його, цього барачного крамаря, не могла захопити ніяка несподіванка. В його міцній, скутій залізом скрині, що ледве влязла під ліжку, завжди були в запасі й оселедці, й хліб, і горілка, вірніше, ніколи невичерпна горілчана крамниця.

Завдяки щирій Попиковій гостинності ті, що програлися, і ті, що не грали, мали піднесений настрій, бадьоро, навіть весело обговорювали причини своїх поразок і чекали закінчення нещадного змагання Якіма із Сюрчком. Тільки вони вдвох залишилися біля карт, решта — дрібнота, задовольнялася горілкою і спостереженням.

Сюрчок затремтів усім тілом, зблід і сказав:

— Б'ю по банку!

І на мить усе завмерло.

— Гроші на кін, — поклав Яким одну руку на колоду карт, а другу на гроші. Його лопухуваті вуха ще більше почервоніли, загорілися маковим вогнем.

— Б'ю по банку! Я відповідаю! — прокричав верескливо Сюрчок і його гостропсяче обличчя почало синіти, він швидко дихав і крізь зуби сюрчав. . .

Усі присутні в бараці позалишали свої склянки й обступили гравців.

— Ей, староста, порахуй нам банк, — гукнув Яким так голосно, ніби Пилип Іванович був десь аж надворі.

Пилип Іванович переступив через лаву, підсунув до себе купу грошей, пом'ятих, покручених нервовими руками й без поквапу перекидав папірці з місця на місце.

— Тисяча триста сімдесят п'ять, — оголосив він наслідки своєї лічби.

— Тисяча триста сімдесят п'ять, — повторив Яким, пильно дивлячись Сюрчкові в почервонілі очі.

— Я відповідаю, — сказав Сюрчок. Права рука із зібганою в долоні картою сіпалася.

Яким мовчки вичікував, мов закам'янів.

Сюрчок пружко підскаочив, затиснув зуби й, хижо дивлячись на Якіма, процідив:

— Ну, карту...

— Гроші...

— Відповідаю всім, що на мені, — узявся Сюрчок за полу піджака.

— Барахлом не цікавлюсь, — сказав холодно Яким.

— О-о! — простогнав Сюрчок. — Ви таке бачили, друзі! Це не гра! Це грабунок!

Заскреготівши зубами, він вихопив із-за пояса фінського ножа, блискавично розмахнувся ним і тієї миті, коли рука мала метнутися до Якимових грудей, звідкись узявся, ніби викинув його з-під землі, Микола, у повітрі майнула і його рука, і зразу ніж із брязкотом упав на підлогу. Увесь Сюрчків запал відразу погас. Тримав перед себе руку й пильно дивився на палець, що з нього текла кров.

Яким сидів спокійно, йому навіть не здригнувся жоден м'яз, і можна було думати, що ця людина легковажить життям.

— Якіме! — ляпнув його долонею по спині староста. — Так не можна. У Сюрчка є ще один шанс. Виграє або програє. На цьому гра закінчується. Доходить до дванадцятої. Ти даси йому карту.

А тоді до Сюрчка:

— Що? Крови не бачив? Скидай барахло!

Почувши цю пропозицію, Сюрчок зраділо поскидав на стіл свою одягу, поставив черевики, пішов до Якимового ліжка, приніс картатого кашкета й теж на стіл, потім сів і з щасливою усмішкою сказав:

— Карту...

Яким дав.

Обережно заломлюючи кінчик, заглянув Сюрчок під спід карти і знову:

— Карту...

Він програв. Але своїм програшем ані скільки не переймався, встав із-за столу з таким виглядом, ніби впорався з марудною набридлою роботою.

— Це чесно, — зустрівши старостин погляд, сказав Сюрчок і, щось міркуючи, почав ходити посеред бараку у самих куценьких брудних підштанцях і подертих шкарпетках.

Яким згорнув у пелену гроші й пішов до свого ліжка.

— Ей, друже, — гукнув до Сюрчка староста. — Пливи сюди. Промочимо горло.

Сюрчок кількома ковтками спорожнив склянку, занюхав шкуринкою хліба і зразу ж почав п'яніти.

— Мені що, — усміхаючись, казав він. — Мені нічого. Сьогодні програв, а завтра виграв. А як той завідувач викрутиться, не знаю.

Він тоненько й зловтішно захихотів.

— Позавчора сів я грати із завом нічного магазину, — вів

мову Сюрчок. — У коморі примостились, на скринях. П'ять тисяч забрав, як копійчку. Більше в магазині готівки не було. Ще й костюм отой прихопив із собою. От везло мені, от щастило! На шостаках банк зривав!

Сюрчок ніяк не міг заспокоїтися, все сміявся й сміявся, аж на очі набігли сльози. Та ненароком він побачив себе майже голим і відразу посмутнів.

— Ви мені якусь змінку дайте, — водив він розгубленим поглядом по натовпу шахтарів, що оточив його з усіх боків. — Мені ж до Харкова дістатися треба. І грошей на квиток нема, — ляпнув Сюрчок долонею по сухій нозі в тому місці, де повинна б бути кишеня.

Староста пішов до Якіма, що лежав у своєму ліжку долілиць, вони довго балакали, сперечалися, Кваша все підносив голос, і його мову, докірливу, сварливу чути було всім. Яким, уткнувши голову в подушку, не поступався. Тоді Кваша приніс від свого ліжка латані, з чорної шкіри, штани, і великі, мов човни, із закопиленими носами робочі черевики.

— Чудово! — підтримував Сюрчок своїм хихотінням загальний сміх.

Штани йому були під пахви, а в один черевик могли б увлізти обидві ноги.

— Дякую, — сказав Сюрчок до старости, беручи від нього дві десятки. Тепер я вже в Харкові, а там притьмом кадило роздмухаю.

Попик підніс йому ще півсклянки горілки, Сюрчок випив, сердечно потис руку старості за його допомогу людині в скрутній хвилині, віддав усім на добраніч і потягнув свої шкарбани на залізничну станцію. Староста провів його за барак, розповів, як краще йти полем, щоб не натрапити на випадкового міліціонера.

Коли шахтарі впевнилися, що Сюрчок справді пішов, на них напав такий шал веселости, ніби вони всі разом, змовившись, обіграли невдаху-картюра, кожен щось казав дотепне і з свого дотепу сміявся.

Підійшов до гурту Яким.

— Сволота, — казав він, повеселішавши. — За ножа хапається. Коли б це не тут, а деінде, то я б його так хапнув, що волочилися б кишки слідом за ним до самого Харкова.

Ти ото не хвались, — відповів Якимові Семен Лягуша, людина з гострим язиком. — А краще розкажи, як воно там на тому світі. Адже, був, га? Був?

— Сам бачив, де я був.

— Коли б не Солод, — не вгавав Лягуша, — то стирчала б фінка в твоїй пельці. Ото ж став могорич.

Яким підійшов до Миколи й, ніяково усміхаючись, простягнув руку.

— Цього не забуду, — сказав він розлучено. В його широко роззявленому роті блищали золоті зуби, як доказ, що людина ця належить до блатняцької аристократії.

Повіриш, у мене аж голова розболілася, — казав Яким.

— Міг би Сюрчок покалічити мене. А за що? Я вмовлявся грати на гроші, а не на барахло. Ще змінку давай йому! Квиток купи! А чорта пухлого! Більше я з ним не сідаю. Ходімо, трохи вип'ємо на заспокоєння нервів, — закінчив Яким.

Попик уже встиг налити кілька склянок по самі вінця.

— Пилипе Йвановичу, бери, — підніс склянку Яким. — Бери, Солоде, беріть хлопці, хай же будемо! . .

Микола ковтнув горілки тільки один раз і щось пекуче, як гливтяк, стало йому поперек горла, затамувало дихання. Він закашлявся і, витираючи сльози, казав:

— Не вмію.

— То нічого, — заспокоював Яким. — А ти ще раз та обереженьньо, потихеньку.

— Ні, ні, — відмахувався Микола й поплентався до свого ліжка.

Яким хотів був піти за ним, але староста стримав.

— Залиш, Солод мені казав, що він не п'є. Мабуть у нього всередині щось не в порядку.

Хлопці бенкетували довго й бучно із щасливого Якимового виграшу, чого вони йому аж ніяк не бажали.

Микола ліг, йому трохи паморочилась голова, звичайно, не від ковтка горілки, а від навали вражень сьогоднішнього вечора.

— Ви роздягніться й спіть, — почув він голос свого нового приятеля Федора Цимбала. — Я теж піду до своєї господи. Набалакався за всі часи. І дивно, Миколо Степановичу, я навіть ні разу й не закашлявся. А буває, що й рота не встигну роззявити, а мені вже в грудях рветься.

Цимбал ще щось казав, але Микола вже не чув, не роздягаючись, проспав до самого ранку.

ПОЦЛУНОК ВІРНОМУ СИНОВІ

Оце вже починається й осінь. І день помітно покоротшав, і сонце втратило свою силу, більше світить, а менше гріє, і лист на дереві набирає металічної подібності, а стерня в полі покрилась густим зеленим мишієм, бур'яни ж, розкидавши навколо насіння своє, тепер жовкли, готуючись незабаром покотитися за вітром.

У Підверб'янці закінчення літа й початок осені легко помітити було не лише тому, що дівтора вже не гасала на вигонах та по полю, а сиділа в школі й училася, а також і тому, що керівні організації селища урухомили агітаційний апарат і скрізь, де тільки можна, провадилися бесіди.

Кожному працівникові копальні бути присутнім на політбесідах так же обов'язково, як обов'язково дітям щепити віспу, а дорослим платити членські внески до профспілки, ні, обов'язково, як народжуватись і вмирати.

Уже двічі відсидів на політбесідах і Микола, але він найменш розважав себе тим, що уважно слухав агітатора Ваню Сухотеплого, знаменитого футболіста, улюбленця всієї Під-

верб'янки. Коли м'яч летів низько над землею, то Ваня не бив його ногою, як це зробив би кожен інший гравець, в останню мить падав на землю й підставляв голову так зручно, що м'яч міняв напрямок, летів уже туди, куди бажав того футболіст. Коли м'яч ішов горою, то Ваня, змахнувши в повітрі руками, перевертався догори ногами й відбивав його знову ж таки влучно. Ваніним витівкам не було меж і кожна спонукувала глядачів від захоплення репти, свистіти й верещати. Увесь спортовий майдан ходив ходором.

Ваню Сухотеплого любили всі, в тому числі й секретар комсомольської організації товариш Большой. Цей секретар дав Вані громадське навантаження — провадити в бараках агітаційну роботу, що мала б полягати в читанні актуальних статей, надрукованих у пресі.

Навантаження ніби на перший погляд не тяжке, але впоратися з ним було Вані Сухотеплому не легко. Набута в семирічці грамота швидко вивітрилась і витовклась із голови м'ячем, тому коли Ваня Сухотеплий читав у шахтарському колі газету, то упрівав незрівнянно більше, ніж на спортовому майдані. Він водив по газеті зашкарублим пальцем, щоб не збитися рядка, а палець якось непомітно переповзав то вгору, то вниз. І коли б шахтарі слухали Ваніне читання трохи уважніше, то вони мали б не меншу втіху, як і на грищі. Але шахтарі воліли не напружувати своєї уваги, сиділи з посоловілими очима й куняли.

А Микола слухав і тишився. Нудкий зміст газети, завдяки дотепному переповзанню Ваніного пальця з рядка на рядок, інколи перетворювався на каламбури, загадки, апокаліпсичні вирази, що від них терпла шкіра, а іноді на дотепні афоризми.

Внедовзі з цим агітатором довелось розпрощатись. У годину, коли в гуржиток посходилися всі мешканці, староста Пилип Кваша офіційно повідомив:

— Хлопці, я домігся, щоб нам змінили агітатора. Замість Вані Сухотеплого тепер ми маємо Віру Доценко.

— Оце діло! -- вигукнув хтось захоплено.

— Помовчте! — казав далі староста. — То ж прошу вас дотримуватись пристойности. Ліжка впорядкуйте, підлогу заметіть, стіл треба вишкребти й вимити, щоб оселедцями не смердів. І стежте за своєю мовою. Хай побачить Віра, з ким вона має справу.

Ця вістка внесла в барак пожвавлення, шахтарі загомонили, почувались дотепи, сміх, хоч на диво без брутальних висловів. Микола зацікавився, чому шахтарі проявляють прихильність до невідомої йому Віри Доценко. Думав запитати про неї у старости. Аж тут підійшов Федір Цимбал. Він зашпив свою комірчину, щоб вислухати оголошення.

Я на хвильку, — сказав він. — Хочу дати вам, Миколо Степановичу, деякі довідки. Майте на увазі, що я більше року нічого не роблю, а придивляюсь до людей, то ж про кожного можу розповісти цілу історію.

— Сідайте, Федоре, показав на ліжко біля себе Микола. Федір же, не прийнявши запрошення сідати, запитав:

— Мабуть ви, Миколо Степановичу, ще не мали нагоди познайомитися з родиною Доценків?

— А хіба ця процедура обов'язкова кожному, хто прибуває до Підверб'янки? — пожартував Микола.

— Аж далеко не кожному. Та вам знайомитись доведеться, еге ж, доведеться. Хоча б уже тому, що Юліян Андріанович Доценко — головний інженер нашої копальні. Людина він дореволюційного гарту, наскрізь інтелігентна, хоч і з партійним квитком. А його дружина Ольга Павлівна — невгамовна діячка в галузі культури, еге ж, культури. Вона у нас і завідувач клубу, і диригент хору, і режисер драматичного гуртка, і вчителька гри на піаніно, і що завгодно. Її можна побачити скрізь і завжди, тільки не вдома.

— І, зрештою, ви можете тепер дати характеристику донці таких славних батьків? — уже підвівшись, казав Микола.

— Так, тепер черга на Віру, адже вона вас цікавитиме в першу чергу.

— Чому?

— А тому, що кожен, хто, з таких як ви, молодиків, прибував до Підверб'янки, до Віри байдужим не залишався. То чим ви кращий або гірший від інших, Миколо Степановичу?

— Слухаю вас далі, Федоре.

— Віра вродлива, це правда, — казав Федір. — Та не в самій вроді справа. Гарні дівчата є скрізь. А Віра одна. Іншої такої легко не знайдеш. Вона і розумна, і товариська, і весела, а до того ж і спортсменка. Щодня, йдучи на роботу, повертає на спортовий майдан, там роздягається і досхочу займається гімнастикою. А потім ще кілька разів оббіжить футбольне поле, тоді вже прямує до контори. Якби ви бачили її на майдані, Миколо Степановичу! Віра легка, як пушинка, прудка, мов дика коза, а плигає — мов заєць.

— До того ж вона літає, як ластівка, плаває, як щука, і в огні не горить, і в воді не тоне, — додав Микола, імітуючи Федора.

— Це не клини, Миколо Степановичу, а маленьке ваше перебільшення, — мовив Федір. — На те вас, мабуть, доля й спрямувала до Підверб'янки, щоб ви тут зустрілися з Вірою.

— І, сподіваюсь, що зустрінуся. А далі що? — не ховаючи своїх кпинів, питав Микола.

— Усяке трапляється. Ваші чорні брови деяким дівчатам можуть голову запаморочити. Було б не зле, якби з Вірою таке ж сталося.

— А тоді? — допитувався Микола.

— А тоді матимете рідного собі друга. А що далі з вами станеться, покищо рано казати. З близьких друзів інколи виходять запеклі вороги. Трапляється, що й навпаки. Та я не збирався вам ворожити, Миколо Степановичу. Я хотів

лише поіформувати, щоб ви заздалегідь знали, хто воно і що воно за Віра.

На тому Федір пішов до своєї кімнати. А вже наступного вечора Пилип Іванович з'явився в бараці з новою агітаторкою.

Микола крадькома поглядав на неї з подвоєною цікавістю. Краси якоїсь особливої у Віриній особі не знайшов, дівча, високе, струнке. Її статура вабила погляд здоров'ям. Воно пашіло від засмаленого на сонці та обвітреного тіла. Очі в неї великі, жваві, з веселими іскринками. І голос у неї приємний, приголубливий.

Не дивлячись на Вірину привабливу зовнішність, Микола відчув у собі до дівчини якусь упередженість. Він був певен, що дівчина сьогодні ж у його очах поблякне.

Жінка в Квашиному бараці -- гість винятковий, якщо не рахувати тих випадків, коли до старости іноді приходила з села його дружина, та якщо не лічити Наталю Безсмертну. До зустрічі Віри шахтарі ретельно приготувалися. Що можна було вимести -- вимели, що можна витерти -- витерли, наскільки діалося житло своє причепурити. А самі повдягалися, мов на свято.

Віра сіла поруч Пилипа Івановича. Шахтарі вже сиділи обабіч столу. Дівчина запитливо подивилася на старосту, він схвально кивнув голозою і вона почала дивну розповідь про Івана, що був дев'ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків та його кохану дівчину Марічку з ворожого роду Гутенюків. Розповідала Віра тихо і спокійно, ніби читала. Шахтарі спочатку слухали насторожено, не мігши збагнути, що це за новий спосіб агітації, та незабаром усі вони підпали під чари романтичної оповіді, уважно сприймаючи кожне Вірине слово.

Микола дивувався Віриній пам'яті. Дівчина передавала їй діалоги дійових осіб повісті, і навіть інколи для кольориту вживала гуцульські слова. Ніхто не завадив дівчині, поки вона й переповіла всю повість. І коли Віра скінчила, то вислухала щире подяку від шахтарів в особі їхнього старости Пилипа Івановича.

Дівчина засиділась у шахтарів пізенько, надворі вже давно спочіло, хоч гарний кусень місяця й намагався з високого неба кинути на землю жмут білого світла.

Микола весь час сидів мовчки, ніби його і не було. Здавалося, що й Віра його не помічала. Сталося ж інакше. Попрощавшись з шахтарями, Віра повернулася до Миколи й сказала:

— А вас прошу провести мене додому.

— Ви завжди такий мовчазний, як цього вечора, чи спеціально заради мене набрали в рот води?

Микола так і не спромігся на якусь відповідь.

— Доведеться розпочинати наше знайомство, Миколо, докорами, або й сваркою, — казала Віра. — До мене в кон-

тору, де я працюю, кілька разів навідувався ваш староста Кваша. Усе намовляв бути вашою агітаторкою. Часу вільного у мене нема, тому я категорично від цього громадського навантаження відмовлялась. Але Кваша таки наполягав на своє, хвалив мешканців бараку і не міг не згадати вас. Я, казав Кваша, маю також одного освіченого, молодий він та красивий, інтелігент — далі нікуди, козацького роду, справжній українець, а називається Микола Солод, трохи не Тарас Бульба. Цілком зрозуміло, що мені закортіло на власні очі побачити чудо землі нашої. Кваша таки одержав мою згоду, а я почала шукати собі тему на бесіду. І зрештою зупинилась на тінях предків, щоб догодити в першу чергу вам. Мовляв хай знає отой справжній українець, що й у Підверб'янці живуть не самі тамбовці та рязанці. Так старалась, так працювала над собою, а потім із таким почуттям розповідала, що й собі подобалось. А ви вечір просиділи, звисивши голову, мабуть, куняли. Після всього цього залишається мені або насварити вас, або піти додому й смачно у подушку виплатись.

— Обмежтеся цього разу, Віро, сваркою, — жартома радив Микола. — Мені прикро, що Пилип Іванович дозволив собі моїм коштом пофантазувати. Усе ним сказане спростую. Хіба залишаю без застережень те, що я українець, такий же, як і Пилип Іванович і ви, Віро.

— Застерігайте і це, щоб не довелось пізніше шкодувати. Сьогодні ви почули, що я розмовляю по-українському, а завтра я напевно вживатиму російської мови.

— А це ж чому?

— Причин багато, а наслідок один, — відповіла Віра. — На всю Підверб'янку з інтелігенції розмовляють українською мовою моя мама та киянин, маляр Король. А ви будете третій. На маму та Короля дивляться крізь пальці, бо вони пов'язані з мистецтвом, вони люди фанатичні. Мистцям іноді багато дечого прощається. Ви ж, Миколо, — звичайний робітник. Робітникам дозволяється по-своєму і розмовляти, і сваритись, і співати, і плакати, якщо сльози мають якісь національні особливості.

Вони йшли темною вулицею, у хатах і бараках ще світилися вікна, але селище вже готувалося спати, тихо й порожньо навколо. Лише на небі пустотливо переморгувалися зірки, Чумацький Віз повертав свій дишель, мабуть намагався навпростець дістатися Чумацького Шляху, а Вечірня Зоря вже втрачала свою привабливість, жовтіла й хилилася до обрію.

— Я іншої мови, крім своєї рідної, не знаю, — після деяких роздумів мовив Микола. -- І батьки мої не знали і, мабуть, діди та прадіди. Адже мова — це частка душі.

— Такої думки тримається і мама моя, -- відгукнулася Віра. — А тато кепкує, каже, що мама з мови робить божка. На його думку, мова — лише спосіб порозуміння. Одним словом, у нашій хаті дві рівноправні мови. І я користаюся обома, в залежності від того, з ким розмовляю.

— Це ваша особиста справа, Віро. Але я був би радий чути від вас нашу мову.

— Отже я не помилилась, що розповідала сьогодні про тіні забутих предків?

— Хоч ви й обвинуваєте мене в тому, що я на вашій розповіді спав, та воно не відповідає дійсності. Я слухав так же уважно, як і наші шахтарі, разом з ними підпав під чари вашого мистецтва. Талант артистичний у вас, Віро, винятковий.

— І тому я граю в драматичному гуртку.

— Вам треба їхати до театральної школи й опанувати мистецтво артиста великої сцени.

— А ті, що знають мене як спортсменку, радять їхати до інституту фізичної культури. Гаразд, що я не співаю. А то б ще почула пораду вчитися в консерваторії.

— Яка ж ваша мета у житті? — запитав Микола.

— Мета ніби на перший погляд маленька. Хочу якомога довше побути з мамою. Вона найближча мені людина. Навіть, як треба буде виходити заміж, то намагатимусь, щоб нас не роз'єднувала відстань. Можу викрити маленьку родину таємницю, що мама з татом почувається не надто щасливою. У них нема нічого спільного, звичайно, в духовному розумінні.

— Одначе, це з вашого боку, Віро, жертва.

— Жертує себе той, хто вчиться. Ними затикатимуть дірки, посилатимуть на працю в згубні глухі закутки. А я затичкою не хочу бути. І на цьому дискусія припиняється.

Вони вже опинилися на головній вулиці, зрідка освітлених ліхтарями. На цій вулиці рух не припиняється майже ніколи. Хтось чимчикує до копальні на працю, хтось пленяється стомленою ходою з копальні, цілу ніч працює ідальня, до півночі метушиться молодь у клубі, і закохані витоптують хідники, і відвідувачі пиварні вештаються тут. А місяць, то ховаючись за хмари, то випірнюючи на простір, кособоко спирає на все земне існування.

Будинок головного інженера, споруджений на зразок приморських віль, стояв темний, на шибках вікон відбивалося далеке світло вуличного ліхтаря. Споруда здавалася покинутою людьми, від неї навіть віяло пусткою, і можна було сподіватись, що ось-ось на горищі заквилить сумний сич.

Віра сказала Миколі, що вона взагалі не знає, коли тато лягає. Він як не в копальні, то в себе в конторі. А мама в клубі. Дівчина запропонувала Миколі піти до мами й познайомитися з нею зараз. Микола відмовився, бо була пізня година.

Вони ходили головною вулицею, забувши за час. Проблеми у них виникали одна поперед одної. Звичайно, жодної вирішити не могли, та й не намагались. Віра пообіцяла зацікавитись Миколіним приятелем Федором Цимбалом і, якщо можна, то допомогти йому в упорядкуванні його колекції. А

Микола дав Вірі обіцянку піти до її матері й узяти з її плечей хоч якусь роботу.

Уже Волосожар високо піднісся на сході, віщуючи близьке світання. Микола з Вірою розпрощалися.

І за кілька днів він пішов до клубу. Клуб стояв за селищем на горбі, невисокий, але дозжелезний, подібний на без міри розтягнений барак. З одного боку посаджено молоденький парк, а з другого — спортовий майдан, оточений кількома рядами лав. Кільканадцять шахтарчуків-підлітків у спортовому одязі, всі, за винятком воротаря, босі, старанно ганяли з кінця в кінець поля футбольний м'яч.

Головні вхідні двері клубу були замкнені, тому Микола пішов попри будинок, шукаючи входу. Залишилися інші двері в задній стіні клубу, вони відчинилися з вереском та рипінням, і Микола опинився в коридорі, що йому, здавалось, нема кінця, простягаєтся вперед, ніби штрек у копальні. Обіруч раз-у-раз двері, мов у готелі, а на дверях таблички з назвами різноманітних клубних гуртків.

Людей не видно, лише десь попереду грало піяніно. Микола попрямував на музику. Йшов, поки не опинився за лаштунками сцени. Там побачив за піяніном немолоду вже, з пишною короною волосся жінку, що задумливо щось грала. Це й мала бути Вірина мама, Ольга Павлівна. Власне у їхніх рисах є щось спільне, не дивлячись на різницю в роках, якась зосередженість видовжених облич і рівні й тонкі носи з рухливими кінчиками ніздрів. А може щось інше уподібнювало доньку з мамою.

Ольга Павлівна, відчувши на собі пильний чужий погляд, припинила гру; їхні погляди зустрілися, а на її лицях заграла усмішка. Микола підійшов і, вітаючись, уклонився. Ольга Павлівна подала йому руку.

— Широ вітаю Солода Миколу і, якщо не помиляюсь, то Миколу Степановича.

— Так, Ольго Павлівно.

— Свого часу мені довелося кілька разів бачитися з вашим татом. Він залишив про себе незабутнє враження, як мила людина, тонкий знавець літератури, дотепний критик, а також і визначний економіст. Якись зв'язки маєте із Степаном Леонтієвичем?

— Мама листується, якщо ті кілька коротеньких папірців, одержаних за два роки, можна вважати листуванням.

— А ви?

— У бігах, як бачите. Усе роблю, щоб підтримати матір. Щомісяця висилаю їй гроші, а влітку й відвідав. . .

— Тяжкі часи пережила вона, -- співчутливо сказала Ольга Павлівна.

— Та ще й з хворим серцем, — додав Микола. — Саме голод, а тато у в'язниці, треба хоч якусь йому передачу. Карток харчових не дають. І все на мамине серце. Думав, не витримає. Уже після суду, коли тата повезено на північ,

покинули ми з мамою Харків, улаштував її у лісі біля Святогорського будинка відпочинку. Там вона в одній родині вжилася, як своя.

— Дякую, Миколо, за вашу людяність, — зворушено мовила Ольга Павлівна. Вона нахилила до себе Миколину толову й поцілувала в чоло.

— Це вірному синові.

А тоді повернулась лицем до порожньої залі й гукнула:

— Панасе, ходіть швидше сюди!

І аж тепер Микола побачив, що внизу між сценою і першим рядом стільців розташувалась малярська майстерня, або вірніше цех виготовлення гасел.

На розгорненому впоперек приміщення папері давно нестрижений маляр Панас Король звичною рукою накладав фарбу на крейдяні контури літер. Почувши своє ім'я, він випростався, взявся обома руками в боки, а тоді вже подивився на сцену.

— О, ми маємо гостя! — загудів маляр, як паровик, і хутко подався нагору. Його вже попередила Ольга Павлівна про можливий прихід сина давнього її знайомого, видатного діяча культури, Степана Леонтійовича Солода.

— Тепер нас троє, — тиснучи Миколину руку, казав Король. — Ми засновуємо культбригаду і включаємо у боротьбу за вугілля. З нашою допомогою на копрі підверб'янської копальні засяє почесна зоря переможців!

І вже трохи знизивши свою патетику, Король запитав Миколу:

— Ви хто такий? Поет? Актор? Маляр? Танцюрист? Та кажіть же! Чому мовчите. . .

— Я вибійник і більш ніщо, — відповів Микола цілком поважно, бо й справді, крім цього, хоч і почесного, але каторжанського тяжкого фаху, він нічого навчитися не встиг.

— Наш комбінат культури потребує вибійників мистецтва, — поважно мовив Король. — І ви ним будете. Перебирайте який завгодно гурток і негайно починайте ним керувати.

— Досить, друзі, досить, — заспокійливо мовила Ольга Павлівна, взяла обох молодиків під руки й, підвівши до зеленої софи, посадила їх обіруч себе. — Поперше, Миколо Степановичу, я хочу ближче познайомити вас із малярем Панасом Королем. Майте на увазі, що величання по-батькові він не визнає, каже, ніби та форма звернення личить лише нащадкам княжих родів та панам. А Панас — ні те, ні інше, тому воліє, щоб до нього зверталися тільки товариш Король.

— Теж нісенітниця, — зауважив Микола, — король є король і до такого прізвища личила б величність чи вельможність, чи ще якимось.

— Я хоч і Король, але спролетаризований, — сказав маляр.

— Не в величанні справа, — мовила Ольга Павлівна. — Я хочу звернути увагу вашу, Миколо Степановичу, на те, що Панас Король хоч і малює день і ніч, проте він не маляр у

вузькому розумінні цього слова, а різьбар. Його дереворити дошахтарського періоду — це високомистецькі речі. Скільки в них романтики і лірики! Та майстер узяв собі сюжети з творчости Тараса Шевченка. І на цьому зазнав катастрофи. Його роботи не прийнято до захисту диплому, визнано їх за неспівзвучні добі побудови соціалізму. Тому автора відраджено до нас у Донбас, щоб тут він, просякнувши пролетарською ідеологією, дав твори, гідні звання радянського мистця. І просякає з успіхом! Чи ви, Миколо Степановичу, звернули увагу на те, що наше селище укутане в гасла та плякати, як немовля в пелюшки?

— Це особливість доби. З гаслами ми встаємо і з гаслами лягаємо спати, — сказав Микола.

— І скрізь є свої Королі, що день і ніч готують оту продукцію, — мовила далі Ольга Павлівна. — Секретар партійної організації товариш Рябов поставив питання руба: якщо Панас Король своїм малярським мистецтвом включиться в активну боротьбу за видобуток вугілля, то одержить позитивну рекомендацію. І наш Панас щодня розмальовує не менше кілометра гасел. Дотого ж він учить молодь в образотворчому гуртку і якось умудряється ще й різьбити шахтарські краєвиди та характерні типи. Спить він, коли трапиться нагода, як оце зараз.

Король, поклавши голову на бильце софи, заснув.

- Хай трішки перепочине, — відвернувшись від Короля, сказала Ольга Павлівна.

На сцені з'явилось трійко дівчаток, мабуть школярки, Ольга Павлівна схопилась їм назустріч і повела до піяніна. У клубі голоснішало. За стіною, що відгороджувала сцену від студійної частини клубу, раз-у-раз вибухав багатаголий сміх. А на сцені почали вправлятися молоді хористки. Маляр прокинувся й пішов до свого приладдя. Біля маляра трохи віддаль стояло кілька хлопців, вони щось обговорювали. Звідкись доносились верескливо вигукувані речення героїчної п'єси, десь сперечалися, десь тупотіли, молоді люди чимось займалися, чогось хотіли. Так, цю молодь вабила до себе таємнича сила людського духа, що названа коротко мистецтвом. Сила, що її не можна збагнути розумом. А справжній мистець, оцей Король, змушений писати по дванадцять годин на добу агітаційний, нікому непотрібний матеріял і висушувати свій мозок.

Король саме розігнувся, щоб закурити. На його видовженому посірілому обличчі, в його запалих почервонілих очах не видно було ні бажань, ні прагнень, ні навіть думок. Він стояв, подібний на виліплєну з глини фігуру, що символізувала втому.

Микола не витримав. Спаленівши весь, чуючи биття власного серця, він одначе намагався говорити цілком спокійно.

— Друже Панасе! Прийміть мене, будьте ласкаві, собі

в помічники. Я деякий досвід з цієї галузі набув ще в інституті. Тож, сподіваюсь, що фірму вашу не скомпромітую.

— Фарба й пензлі до ваших рук, орудуйте, прошу, — мовив Король. Цю роботу можна виконувати лише з обов'язку. І буду радий, якщо ви хоч трохи допоможете мені.

— Я й хочу малювати саме з обов'язку, — зробив наголос на останньому слові Микола. — Але з певною умовою.

— Цікаво. . .

— Моя умова така, Панасе. Скільки годин я витрачатиму на писання гасел, стільки ж годин ви будете зобов'язані сидіти у себе в кімнаті замкнений, ніби вас взагалі тут нема. І ваймайтесь там виключно різьярством, справжньою творчістю. Згода?

Король знітився, почервонів, не знав, що казати.

— Мені однаково після роботи діватись нікуди, — казав Микола, удаючи, ніби не помітив маляревого збентеження.

— Ходімо до мене, я покажу вам свої праці, — схопив Король за руку Миколу й хотів повести з собою.

— Не поспішайте, друже, — звільнюючи свою руку, мовив Микола. — Ми ще маємо час. Зараз я розпочинаю малювати, а ви можете йти до своєї резиденції.

І маляр, давши Миколі деякі інструкції, несміливо залишив новака.

А Микола взявся за роботу. Хоч це малювання він уважав зайвим, не потрібним, проте, за своєю вдачею виводив літери рівно, щоб мали вони вигляд привабливий. Сам того не помічаючи, роботою захопився. Він ще прислухався був до співів, до бренькоту гітари з мандоліною, до трагічних вигуків акторів. І за якийсь час уже впіймав себе на тому, що висвітує безжурного комарика. А цю мелодію наспівував і Король. Не інакше комарик — марш плякатистів. Хай живуть комарі!

Засвистів Микола ще з більшим завзяттям. Не помітив, як у клубі вже і затихло й спорожніло. До нього підійшла Ольга Павлівна.

— То як воно? — тихенько, щоб не злякати зосередженого Миколу, спитала вона.

— Чесно заробив трудовень, — обережно випростуючись, казав Микола.

— Шляхетний вчинок ваш, Миколо Степановичу. І знаєте, як цей вечір використав, чи ще й досі використовує наш Панас? Ніколи не здогадаєтесь! Спить, як борсук. Він виснажений до неможливого. І я впевнена, що оце як прокинеться, то почне різьбити. У митців взагалі розуміння дня і ночі відсутнє. Одначе, ми до митців не належимо, то ж ходімо додому.

Надворі ніч темна, тиха і тепла, ще скрізь і на всьому відчуваються залишки літа, хоч уже пахне прілим сіном там, де його не було й не буде; то вісник прийдешньої осені з невщухаючими дощами і скаженими вітрами. У тьмяному небі

мерехтіли бліді, недолугі зірки. Селище спало, але в одній хаті біля розчиненого вікна сидів старенький шахтар, що дивився в глибочінь неба й щось думав.

— Мені ввесь час ваша мама на думці, — йдучи поруч Миколи, казала Ольга Павлівна. — Якби ви не заперечували, Микола Степановичу, то я б колись її відвідала.

— Якщо ці відвідини на вас не кинуть тінь, Ольго Павлівно.

— Як тіні боятись, то не можна з-під ковдри вилазити. А зрештою треба поводитись обачно.

Попрощавшись з Ольгою Павлівною, Микола повернув до свого бараку. У суцільній темряві барака не можна було бачити, але звідти, де мав би він стояти, дивилося велике насторожене око якоїсь химерної тварини, що ночами чатує в густо порізаному вибалками донецькому степу. Пильний погляд хижого ока швидко перетворився на звичайну лампу, що горіла в Федоровій Цимбаловій комірчині. Чому ж він не спить? Нездужає? Ні. Федір сидить біля столу, голову підпер долонею, дивиться на уквітчану зіллям стіну і бачить щось гарне, приємне, а можливо про щось мріє.

Микола не хотів перешкодити другові й нечутно відійшов від вікна, а потім пішов спати. Він не міг знати, що Федір чекав на нього, хотів поділитися деякими новинами. Увесь цей вечір у Федора просиділа Віра Доценко, багато вони гомоніли.

Дан МУР

В И Н О

Немов старе вино, люблю кохану,
Що родить радість і ворушить кров,
Розкішний шум шумливого шампану
Шумує в серці — піниться любов!

Розлиймо радість ранніми роками.
І пиймо розкіш юністю весни,
У космос мчімо бистрими думками
І свімі віжні непробудні сні.

Бо прийде мить, що в вічність нас покличе,
У путь далеку, путь без вороття,
У світ незаний, скритий, таємничий,
У царство духа, щастя-забуття.

1966

З А М Е Т И

Замітає зима змії заметами	Словий снігом своїм, сніговійнице,
Ліси, луки, луги і поля. . .	Весен споминів сяйво ясне,
Під пухкої пороші талетами	Замети забуттям, заметільнице, —
Спить спокійними снами земля. Моє стружене серце спічне.	

1966

* * *

Душі глибока туга
Зворушує до дна,
Осіння вис хуга
І скигнуть край вікна.

Сьогодні смерти снами,
Спить юні буревій,
Шелесне під ногами
Зів'ялий лист надій.

До вічності причалу
Мої осінні дні
Пливуть у шумах шалу,
В безжурній чужині.

Сьогодні поміж нами
Всі спалено мости,
Чорніють над гробами
Мрій райдужних хрести.

1965

РІДНА МОВА

О мово рідна, пісне солов'їна,
Коштовний скарбе, світлосте роси, —
В тобі сміється, плаче Україна.
Ти райдужна розграйливість краси.
Степів осонених просланя сонне
І колискова ковили плавба...
В тобі і небо голубе бездонне,
І хвилями хвилюючі хліба.
І розпал гроз і грому гуркотіння,
Порогів регіт рідного Дніпра...
Шипшини шепіт і жоржин жагтіння,
Гранітний гамір гребенів Дністра.
Духмяна ніч, зідхання ранку свіже,
Блакитний літа сонцежарний день,
В нім жайворон жагуче, ніжно нижче
Криштальні трелі в трепоті пісень.
І жниці жаль перлиниться намистом,
І блискіт кіс у пору косовиць,
І перепелів випурхи із свистом,
І підпідьомкання перепелиць.
О мово мрійна, мово мелодійна!
Тепло пухких, пестливих пелюшок,
Ти колискова пісне чародійна
І перше «мамо», перший ніжний крок.
В тобі гаряче, щедре серце мами,
Безсонні ночі, ніжність і любов
І поцілунки чистими устами,
Жагучий шепіт щирих молитов.
В тобі і юна легкість бистрокрила,
Барвистість мрій і спалахи тривоги
І поривання непоборна сила,
І сум невдач, і радість перемоги.
Той, хто тебе, дар Бога, забуває
І скарб батьків замінює, мов крам, —
Або тебе не знав він і не знає,
Або себе він забуває сам.

1965

Марія Адріана КЕЙВАН

Е П І Д Е М І Я

Оповідання

Серед старої дільниці міста стояв великий будинок нескладної архітектури — чотири стіни й дах. Дах був чорний та кривий, стіни обдряпані, а з відчинених дверей зяяло лусткою. Тому то й вивіска «на продаж», що вже довгенько висіла на фронтівій стіні, не приманювала покупців. Здавалося, що старий «румінггавз» засуджений на неминучу загибель. Та продовжила йому життя історична подія — до Канади почали приїздити скитальці з таборів переміщених осіб (ДП) в Європі. Першою їхньою потребою на новому континенті було мати покрівлю над головою, а у виборі цього вони ніяк не перебирали. Тому власник будинку зняв вивіску «на продаж», покритв дешевими фарбами потріскані стіни, такими ж цератами криві підлоги і почав винаймати помешкання. Дуже скоро старий будинок заповнився «дипістами» і «дипістенятами». Від ранку до ночі гомоніла в ньому голосна українська мова, дитячі сміхи та плачі, а ввечері всі вікна ясніли відсвітом життя поза ними.

Поряд «румінггавзу» стояв ряд старих домів. У них жили робітники, що говорили різними мовами, а найчастіше поганою англійською. На своїх нових сусідів дивилися вони неохоче, а в ліпшому випадку байдуже. Тому мешканці «румінггавзу» жили своїм окремим життям поза похилими стінами будинку, наче поза кордонами окремого світу. Радощі та смутки їхнього життя були мало кому зрозумілі чи цікаві.

Все ж таки над ними пропливли ті самі, що над іншими, хмари, а вночі світили їм ті самі зорі. Коли ж до міста входило нещастя і щедро розсівало насіння епідемії, жили вони в такій самій небезпечі та страху, як і всі інші мешканці міста.

Вечоріло. Подвійний ряд вікон на фронтівій стіні «румінггавзу» заблестів багряним відсвітом заходу. Біля будинку бавилися громадка малих дітей. Вони гомоніли між собою по-українському і тільки до хлопців з вулиці, які дражнили їх образливою назвою «дорті діпі» вигукували «шарап» та «геравт.» Тому що на цьому кінчалася їхнє знання англійської мови, дальшим аргументом були камінці або крик до матері за допомогою.

Аж над вечір дитячий фронт заспокоювався. Жаркий день, а з ним і войовничі настрої прохолодилися — і діти мирно бавились у довгій тіні будинку. Надвір виходили матері кликати їх у хату. Однак діти не лишали забави, бо знали, що матері ще стануть на розмову — обмінятися новинами та гуртом пожуритися своїми й чужими клопотами.

Але сьогодні розмова пішла не про клопоти, а про щось веселе — вулицею покотився голосний жіночий сміх. А назустріч йому вже летів різкий звук сирени, сповіщаючи про чи-

єсь нещастя. Під сиреною спішив амбулянс. Жінки вмовкли, слідкуючи за ним очима. Він зупинився перед старим домом, де жили дві італійські родини з громадкою жвавих чорнооких дітей.

«Певно котрийсь із хлопців зламав ногу, — догадувалась одна жінка, — їх ніколи не побачиш на землі, завжди на дахах або деревах».

«Учора ввечері, коли я йшла повз їхню хату, там було дуже весело, грали на гітарах і співали».

«Нещастя завжди приходить несподівано».

«Найчастіше тоді, коли люди веселяться».

Матері кинулися здержувати дітей, що хотіли бігти на місце нещастя. Тільки одного старшого хлопця ніхто не здержав, і він долучився до гурту цікавих, що стояли перед хатою, в якій трапилось щось недобре.

З авто вийшло двоє людей, шофер і ще один у білому та й пішли у хату. По кількох хвилинах повернулися, несучи обережно носилки. На носилках лежала невеличка, очевидячки дитяча постать. Вони зручно всунули свого пацієнта всередину амбулянсу, потім допомогли увійти туди жінці, що йшла за носилками. Вона була бліда й перелякана.

Ще раз прикрій звук сирени вдерся у вуха жінок під «румінгавзом». У кожної з них похололо на душі. Амбулянс відразу зник за закутом, але звук залишився, а з ним і невідоме нещастя. Тому вони мовчали, аж поки затихла сирена. На вулиці був уже знову тільки літній вечір, зелені корони дерев та осяяні сонцем покрівлі. Але це був уже зовсім інший вечір і вулиця була не та, бо нею йшов небачений перехожий — страх.

Повернувся задиханий хлопчина, що був на місці нещастя, і йому назустріч вибігло водночас кілька запитань:

«Що сталося? Хто хворий? Кого забрали?»

Хлопчина відповів: «Емільо забрали до шпиталю, бо в нього поліо».

«Звідки ти знаєш?» — допитувалися жінки зі схованою надією, що це неправда.

«Всі говорили. А його сестра хвалилася, що його будуть по шпиталі у возику возити, бо він не може ходити», — переповідав хлопчина, несвідомий того, що ці слова біжать холодними мурашками уздовж спин слухачок. По хвилині пригнобленої мовчанки одна сказала:

«Було вчора в газеті, що є декілька випадків у місті, і люди бояться епідемії. Нездорове літо цього року, вогке та душе, і мух багато».

Сонце сховалося поза дахами, повітря виповнило холодні сутінки й рої комарів. Та не вечірній холод, але страх морозив жінок, а понурі думки у їхніх головах гуділи, наче комарі. Нарешті якась розсудлива мати сказала:

«Треба буде дітей у хаті більше тримати, щоб якої зарази з вулиці не принесли».

«Не поможе! І за поріг не пустить, як має захворіти, то захворіє, як має померти, то помре. Все — як кому написано».

Після її слів, якими фаталістичний світогляд протиставився науці про інфекцію, пригноблення ще більше зросло. Хіба справді людина така безсила супроти своєї долі?!

Раптом тонкий дівочий голосок перервав мовчанку. Бліда дівчинка, яких дванадцяти років, що досі мовчки й самотньо стояла під стіною з книжкою в руках, промовила ніби сама до себе:

«Коби це я захворіла на поліо та й не могла ходити, як Еміліо!»

Її слова зазвучали такою недоречністю, що потрапили вирвати жінок із понурої задуми. Вони здивовано поглянули на неї, а відтак значуче одна на одну. Підтверджувалися їхні попередні підозріння, що ця Ганя якась чудна, не така як інші діти.

«Не говори дурниць, — скартала її котрась жінка, — піди краще прибери хату, заки мама прийде. Вона працює день і ніч, ледве на ногах тримається, а тобі з безділля нісенітничі голови чіпляються. . . І така вже велика!»

«А я боюся сама в хаті! Якби я захворіла, то мама покинула б нічну працю та й сиділа б біля мене. . . — пояснювала Ганя, майже плачучи, та раптом змінила тон і вигукнула весело — пані Ірина йде, з Любчиком!». Кинула книжку поза себе й побігла вулицею. Її худі ноги, яким вона так незрозуміло бажала паралічу, високо підскакували над хідником. За ними бігли докірливі жіночі погляди, аж поки зустріли молоду матір із малим хлопчиком. І зараз же всі жінки зникли у дверях своїх помешкань.

II.

Пізній вечір, та надворі ясно — як удень. Усі зорі, що тільки є в світі, вийшли на небо і сяють. Повний місяць повис прямо над «румінгавзом». Та чорний кривий дах стоїть перегородою між красою літнього неба і мешканцями будинку. Під дахом блукає страх. Він чаїться по закутках кімнат і лякає жінок образом спаралізованої дитини. Кожна мати бачить носилки, на яких виносили Еміліо — та це не Еміліо, а її власна дитина. Бачить жінку, що пів-притомна йде за носилками — та це не мала чорна італійка, а вона сама. Її дитину спаралізувало, вічне каліцтво. . . Мати зривається з ліжка і прислухається до дихання дитини — воно спить спокійно. Прикладає легко руку до чола — нема гарячки. Трохи надії входить в душу, може добрий Бог захоче від нещастя і з шепотом молитви починає дрімати. Та страх закрадається у сон і малює там свої образи. Мати здригається, сідає на ліжку, наслуховує. Чи справді дитина крикнула, чи тільки їй причулося. Ні, це чоловік захропів. Вона знову замикає очі і засипляє, щоб скоро знову перелякано розбудитися. Справжній сон приходить до неї аж над ранок, коли вже сон-

це заглядає у вікно, а страх блідне та корчиться у денному світлі.

* * *

Чутки про полію кружляли по місту від початку літа, а преса нотувала поодинокі випадки. Та ці захворювання, що траплялися невідомим людям, видавалися мешканцям «румінгавзу» дуже далекими і не зовсім дійсними. Вони належали до чужого світу, відгородженого від свіжих емігрантів перепоною мови та ментальности. Тому слово «полію» було для них скоріше абстрактним, аніж дійсним поняттям. Аж випадок у близькому сусідстві поставив їм перед очі загрозу в конкретному образі. Був це перший випадок хвороби, з яким вони зустрілися віч-на-віч. І від тієї хвилини не могли прогнати зі своїх очей образу спаралізованої дитини на носилках і переляканої матері за ними.

Тільки одна мешканка «румінгавзу» не бачила цього образу і не турбувалася хворобою, мов і не чула про неї. Справді, Ганя, вибігши їй назустріч, лепетіла щось про полію та параліч, але це тільки поховзнулося по свідомості пані Ірини. Вона думала тоді про Романа, про його близькі відвідини, про своє запляноване з ним вінчання. Тому ввечері, коли інші матері тремтіли зі страху, їй навіть через чорний дах сіяли зорі. А світло в її кімнаті горіло та горіло, хоч уже наблизилася північ та й інші вікна позникали на темній стіні.

Коли пробила дванадцята, то тільки два вікна в будинку залишилися освітленими — Іринине та сусіднє, де жила Ганя. У Ганиній кімнаті не було страху перед полію, але з іншої причини — у ній було вже так багато страхів, що на ще один не вистачило місця. Залякана Ганя лежала скоцюрблена на ліжку, закривши голову подушкою. Та вона не спала, тільки снувала свої мрії, обсновувала себе ними, як перегородою від повного страхів світу. Вона хотіла бути спаралізованою, зовсім безпомічною, щоб і ложки страви не могла до уст піднести. Тоді мати напевно покинула б роботу, сиділа б коло неї, і вона не мусила б завмирати зі страху, коли щось загуде в поржавілих водогонях або зашелестить під ліжком. Удень ще пів-біди, можна перебути надворі, де ходять люди та світить сонце. Але коли стає темно, люди йдуть опати, їй залишається тільки власна самотня кімната. Сусіди, до яких вона інколи заходила, відсилали її додому, як тільки клали спати своїх малих дітей. Вони говорили, що така велика дівчина не повинна боятися. І тато говорив те саме, коли виходив увечері на склянку пива, а повертався зовсім пізно. А мати, давши в поспіху вечерю, бігла мити посуд у нічній кафеїці. Вона й слухати не хотіла про Ганині страхи, вона хотіла заробити досить грошей, щоб купити власну хату.

Раніше Гані було трохи краще, вона могла посидіти у пані Ірини, яка часто, як і Ганя, була самотньою. Та відколи цей пан почав кожного вечора заходити, Ганя відчула, що вона зайва. Тому щиро не злюбила його і крадькома шепта-

ла Любчикові, щоб показував йому язика і називав дурним паном.

По півночі входові двері «румінгавзу» тихо відчинилися. З них вийшов високий чоловік і пішов самотньою вулицею. Ірина проводила його очима, стоячи на порозі. У відгомоні його кроків, такому виразному в нічній тиші, вона чула ходу своєї долі й раділа, що її самотнє, тільки з дитиною, життя закінчується. На самотність засудила її не лише доля, але і вдача. Чомусь вона боялася людей, а вони уважали її гордовитою, зарозумілою на свою красу. Тому завжди мріяла про когось рішучого й відважного, щоб узяв її за руку й повів у людський гурт. І власне такого зіслало їй ласкаве небо!

Вона звела вдячний погляд угору. Небо було відбиткою її настрою — сяяло зорями, як церква світлами підчас вінчання. Біля місяця пропливала легка, мов серпанок молодой, хмаринка. . .

Її гість заховався за рогом вулиці і вона пішла в хату. На коридорі було дуже тихо, та це була якась зловіща тиша. Ірину морозило, вона швидко вбігла до себе. А в кімнаті було ясно і затишно, пахли квіти й парфуми, у повітрі блукав відгомін милих слів і спокійно дихала дитина. Неприємне враження, від якого її морозило на коридорі, залишилося там же поза замкненими дверима. Вона скоро забула про нього, погасила світло й потонула в світі радісних сподівань.

Тільки тріщини на стінах складалися в якусь насмішливу гримасу. Та їй було це байдуже, бо знала, що скоро покине свою кімнату. А в ній, посеред потрісканих стін, залишить назавжди набридлу самоту!

III.

Від того дня, коли малого італійця забрали до шпиталю, число захворювань на полію постійно зростало. Місто переживало інвазію ворога — небачених вірусів, що, загніздився в нервових клітинах своїх жертв, паралізували м'язні й робили людей каліками. Слідом за хворобою, невідступно, мов тінь, ішов страх. Незабаром хвороба набрала розмірів епідемії, а страх — паніки. Зразу, доки жертвами були виключно діти, тремтіли зі страху батьки. Та коли хвороба, хоч названа дитячим паралічем, почала атакувати дорослих, паніка стала загальною — боялися всі за всіх і кожний за себе.

Часописи та радіо намагалися зменшити паніку в місті, повчали, як берегтися інфекції та потішали статистичними даними, що не всі випадки захворювань кінчаються паралічем, не всі спаралізовані залишаються такими. Але статистика, стандартна потіха цього континенту в кожному нещасті, була надто загальною і безособовою, щоб стати розрадою для переляканих людей. Не потрапила стати нею і обіцянка успішної щіплянки у скорому майбутньому — хвороба поширювалася ще скоріше. Залишалися тільки надія на Бога та профілактичні заходи, про які також інформувала преса та радіо.

Всіх цих заходів пильно придержувалися перелякані матері в «румінггавзі». Вони довго, аж до переседи варили молоко та воду до пиття, двічі або й тричі промивали овочі, заки дати їх дітям, намагалися, наскільки це було можливим, тримати дітей у хаті. А як на те літні дні були гарячі та погідні, і діти рвалися на двір, хоч би побавитися в піску біля будинку, коли вже не можна йти купатися. Але й на пісок не пускали — там стояли бочки зі сміттям, що приманювали рої мух. А в боротьбі людей проти хвороби годовані людським хлібом та кров'ю мухи стали по стороні епідемії, успішно сповняючи ролю транспорту для вірусів хвороби.

Хоч матері робили все можливе для охорони дітей перед заразою, все ж таки завмирили зі страху, коли дитина поскаржилася на біль голови чи горла. Хто знає, може це... до кінця додумати страшно! Пишуть же в газеті, що найбільше випадків хвороби трапляється у їхній бідній, але багатій на діти, дільниці. Пишуть і про дорослих, тільки вчора писали про лікаря, якому спаралізувало віддих, і він лежить у залізних легенях без надії на видужання. А коли вже доктори безсилі самі собі допомогти, то залишається хіба надія на Бога — роздумували жінки і щораз більше часу проводили на молитвах удома та в церкві. Зате затратився звичай вечірніх розмов під стіною проти сонця. Не було настрою до балачок і не було потреби виходити за дітьми, що були в хаті.

Так проходили довгі літні дні, не радуючи нікого своєю красою. Люди ніби не помічали блакитного неба чи розкішної зелені дерев. Їм заслонила очі темна тінь епідемії — страх. Хвороба була тут і там, страх був усюди. Не покидав він і «румінггавзу», хоч хвороба досі обминала старий будинок. Ганя й надалі мріяла про параліч, коли вистоювала самотньо надворі, або бігла за морозивом своїми худими та здоровими ногами.

Нарешті прийшов час, коли число захворювань почало зменшуватися. Бували дні, що преса не нотувала ні одного свіжого випадку. Епідемія ще не закінчилася, але її вершок уже пройшов, вона була у відступі. А що в «румінггавзі» досі всі були здорові, його мешканці повірили, що Бог і надалі буде їх милувати.

Ступнево надія почала заступати місце страху. Надворі вже знову бавилися діти, а вечорами можна було бачити жінок на розмові — мальовничий гурток, освітлений скісними променями заходу. Уже й сміх почав переплітати розмови — не можна ж бо жити в постійному пригнобленні, тим більше, що є вигляди на скорий кінець лихові.

Ірини ніколи не було між жінками, вона завжди трималася осторонь. Зате вона була частою темою розмов і не зовсім приятних коментарів у зв'язку із щоденними відвідинами Романа, що затягалися допізна. Всім було відомо, що скоро має бути їхнє вінчання, хоч ніхто не знав точно дати.

Одного дня вона не пішла до праці, а залишилася вдо-

ма — з дитиною. Це не минуло уваги інших, і при вечірній гутірці дало причину до різних здогадів. Жіночу цікавість заспокоїла Ганя, що своїм звичаєм непитана встряла до розмови. Вона сказала:

«Пані Ірина не пішла до роботи, бо Любчик хворий».

Любчик хворий... У цих словах жінки вчули прикрий звук сирени амбулянсу, що забирав Емілію до шпиталю. Насправді це зареготав страх, повернувши знову під чорний дах будинку. По хвилі мовчанки одна з жінок запитала:

«Що в нього болить?»

«Я не знаю. Мабуть голова, бо має гарячку... — відповіла неуважно Ганя та, враз оживившись, додала, — а може в нього полію, і я також дістану».

Жінки накинулися на неї з криком «Не говори дурниць! Не викликуй вовка з лісу! Та ще в таку годину кажеш!». — Але скоро вмовкли, бо перед ними зупинилося авто. З нього вийшов знайомий лікар і пішов до будинку. Цікаві очі, що слідували за ним, бачили, що він увійшов до Ірининої кімнати. Ті ж самі цікаві очі бачили, вже крізь вікна, як він від'їздив. Та нічі вуха не чули, що він сказав і всі були неспокійні. Ганині слова ще брели в повітрі, і хоч відомо, що вона завжди дурниці говорить, епідемія ще не скінчилася. І хто знає, чи дурна Ганя не вимовила своїх слів у таку годину!

Хочби тільки Ірина вийшла на коридор, щоб можна спитати, що сказав їй доктор.

IV.

А вона не виходила. Сиділа в кімнаті й бездумно дивилася на потріскані стіни. За вікном заходило сонце, кидаючи на них червоні плями. Від того тріщини на стінах ставали подібними до закривавлених ран. Вона повторяла шепотом слова лікаря «ще не відомо, ще не відомо».

Лікар не міг устійнити діагнози. Сказав, що це або якась грібна інфекція, або початок поважнішої хвороби. Виясниться завтра, коли прояви будуть виразніші.

«Чи ви підозрюєте полію?» — спитала Ірина і жахнулася власних слів. Вона ж ніколи про полію не думала.

«Не маю підстав до цього, але в час епідемії завжди треба думати про таку можливість. Завтра справа виясниться, сьогодні ще не відомо».

Доктор дав дитині ліки й відійшов. Любчик, утомлений оглядинами, заснув. Ірина намагалась вияснити сама собі, чого це вона спитала про полію. До вчорашнього дня у неї й думки не було про хворобу. Всі думки оберталися довкола Романа і близького вінчання. Навіть Любчик спостеріг це і був по-дитячому заздрісний. Аж учора до її кімнати вперше увійшов страх перед хворобою. Увійшов він разом із Романом, сумним і пригнобленим, як ніколи. Розказав, що на фабриці, де він працює, один із робітників захворів на полію. Усі боялися, щоб інфекція не поширилася. Було очевидним, що

й він боїться. А переляканий Роман був зовсім іншим від того, що їй подобався. Та заки вона встигла щонебудь сказати, відізався Любчик:

«Мене сьогодні боліла голівка і шийка, але вже не болить».

Роман поглянув на нього довгим поглядом, а в тому погляді Ірина добачила мовчазний перестрах. Взагалі того вечора їм уперше не в'язалася розмова, і він пішов скоріше, ніж звичайно.

Після його відходу Любчик заснув, а Іринині думки знову попливли звиклими дорогами, де не було місця на страх.

Але вранці хлопчик почав скаржитися на біль голови, вередував при сніданку. Вона залишила його вдома і сама залилася з ним. І хоч не було в нього високої температури, ані сильних болів, якийсь неспокій не покидав її, — вона покликала лікаря. На жаль, лікар не заспокоїв її, навпаки після його відвідин неспокій ще збільшився.

Ірина глянула на годинник. Наближався час щоденних відвідин Романа. Вона встала і підійшла до дзеркала. Власна відбитка здивувала її. У дуже блідому обличчі було більше переляку, ніж вона відчувала його насправді. Чим довше вона вдивлялася в дзеркало, тим виразніше бачила, що воно відбиває страх, що її кімната повна страху та мовчазної пустки. І раптом їй стала нестерпною тиша кімнати. Це була та сама зловісна тиша, від якої її зморозило на коридорі, в якій щось причаєне чигало на неї.

Як добре, що Роман скоро прийде! Від згадки про його відвідини їй трохи полегшало. Вона схопила рушник, що був під рукою і закрила ним дзеркало.

V

Поволі, без стукання відчиняються двері. Ганя всуває свою голову зі словами: «Я прийшла побавитися з Любчиком».

Хоч це не той голос, що Ірина очікувала, але він таки розгонить зловіщу тишу кімнати. Ірині хочеться попросити Ганю, щоб увійшла до середини, щоб посиділа з нею, але виходить інакше. Зі здивуванням вона чує власні слова: «Любчик спить. Він трошки хворий, і ти краще не заходь до нього».

«Я знаю, що він хворий. І я хочу бути хвора, хочу мати полію». Ірина не відповідає, тільки дивиться на Ганю дивним, страшним поглядом. Гані стає моторошно і вона чимскоріше втікає. Але що робити тепер? Надворі нема нікого, до порожньої хати йти — страшно. Ага, згадала! Вона має п'ять центів, побіжить до крамниці й купить собі морозиво. Мама не дозволяє їй їсти морозива, бо завжди після холодного їй у горлі шкрябає. Та якраз тому вона його купить! Ще й буде скоро бігти дорогою, щоб задихатися, зігрітися, а тоді певніше горло розболиться.

І вона біжить вулицею, думаючи з заздрістю про Любчика, який він щасливий, хворий, мама біля нього. А вона завжди сама. . . Враз із розгону зударяється з кимось. . . Роман із китицею квітів у руках! Він пізнає її, задержує, щоб не впала і сміється.

«Куди ж це ти летиш, мов бомба? Трохи мене з ніг не звалила! Пані Ірина була б надаремне ждала».

Він ані трохи не сердиться на Ганю. Зате Ганя вже здавна сердита на нього, бо через нього не має де вечора пересидіти. Від болючого удару її сердитість спалахує ненавистю. Вона хоче дошкулити йому й каже:

«Пані Ірина не жде на вас. Вона сидить біля Любчика і плаче». Ганя не думає про те, що це неправда. Її мрія про материнську любов підказує їй такий образ. З обличчя Романа зникає усмішка. Він питає:

«Чого ж вона плаче?»

«Любчик захворів на полію», — продовжує свою уяву Ганя.

Роман блідне. «Якісь дурні твої жарти, дівчино», — каже, не знаючи, вірити чи ні.

«Я не жартую. Любчик має полію. Там був доктор».

Вона вірить у те, що говорить, і тому воно звучить переконливо. Роман шукає чогось по кишенях і каже:

«Слухай, Ганю, я забув цигарки. Маєш від мене кводра, передай ці квіти пані Ірині, скажи, що я прийду пізніше. Мусу повернутися по цигарки».

* * *

Ганя взяла квіти й побігла назад. Вона знову тихо, без стуку відчинила двері до Ірини, бо хотіла непомітно залишити китицю. Їй чомусь страшно пані Ірини сьогодні, такий у неї дивний погляд. Але Ірина помітила її й запитала, звідки вона взяла квіти.

«Пан Роман передав. Він прийде пізніше», — відповіла Ганя одним духом і знову побігла до крамниці, надіючись дорогою зустріти Романа і сказати йому, що передала квіти. Але не зустріла його ні на дорозі, ні в крамниці.

Трохи пізніше, коли вона стояла під стіною й лизала морозиво, біля неї з'явилася Ірина.

«Ганю, переповідж мені точно, що сказав тобі пан Роман?»

«Казав, щоб я дала вам квіти, а він прийде пізніше, бо мусить вернутися купити цигарки».

«А що ти йому сказала?»

«Нічого, прошу пані, тільки, що Любчик має полію».

Ірина відчинила уста, щоб сказати щось, та не вимовила ні одного слова. З вечірніх сутінків, зі всіх сторін не неї дивилося багато переляканих Романових очей, і вона вже знала. . . А там дальше, де сутінки були густіші, бовваніло щось багато страшніше!

Вона увійшла в хату, а Любчик, не відкриваючи очей, сказав:

«Нехай той дурний пан більше до нас не приходить, я не люблю його».

«Він більше не прийде», — відповіла Ірина, а свідомість правди цих слів стиснула все її нутро могутніми кліщами. Любчик нічого більше не говорив. Він лежав непорушно, тільки його ноги раз-у-раз легко здригалися від дрібних корчів у литках. Ірина знала, що це хвороба сіпає його м'язнями, щоб їх умертвити, а її дитину зробити калікою. Вона не відходила від ліжечка, наче б то було єдине, їй залишене місце в світі.

VI.

Заледве світало, коли рипнули двері в коридорі. Вийшла бліда й невиспана Ганина мати. Вона зупинилася перед кімнатою Ірини й затурбовано подивилась на тонку смужку світла, що продиралася крізь щілину у дверях. Зараз же рипнули ще одні двері, і до неї підійшла друга жінка, також бліда й невиспана. Вони почали розмову, а їхній гомін розбудив ще декілька сусідок. Одна за одною виходили жінки, накинувши на себе будь-що поверх нічного одягу, послішаючи до гурту. Всі йшли питати відповіді на те саме питання — чи полію, страшна загроза для дітей, уже поміж ними, відмежоване тільки он тими нещільними дверима? Кожна з них думала над цим впродовж довгої безсонної ночі. Чим довше вони думали, тим більше правдоподібно видавалися їм слова дурної Гані. Відвідини лікаря та світло, що горіло всю ніч в Ірини, підтверджували їхні підозріння. А коли в кого були ще будь які сумніви, їх розвіяла Ганина мати. Вона, користаючись авторитетом найближчої сусідки, запевняла всіх, що Любчик справді хворий на полію і що їхні діти в небезпеці. Треба гуртом вирішити, що робити, бо хіба ж будуть вони ждати опустивши руки, доки всі діти не похворіють — так говорила вона.

Її слухачки, втомлені безсонною ніччю, перелякані, хоч свідомі своєї безпорадності, радо погоджувалися з нею. Сталося нещастя, якого вже не відвернути і невідомо, чи на тому скінчиться. Недармо ж говорять, що нещастя завжди в парі ходить! І хто впровадив оце нещастя під їхній спільний дах? Ірина, он та, що держиться гордо осторонь від усіх, а кавалери в неї до півночі висиджують! І чому вона, коли вже таке сталося, не віддала дитини відразу до шпиталю? Чого тримає вдома, щоб інфекція розійшлася по всьому будинку? Треба щось робити, доки не пізно! А може вже запізно?

Що довше вони говорили, то більше хвилювалися. Перелякані небезпекою, вони не бачили в Ірині нещасної матері, тільки загрозу для власних дітей, винувницю їхніх переживань.

А втім сама виновниця пройшла мимо них так швидко й несподівано, що всі вони розгубилися, вмовкнувши від раптової несподіванки. Тільки Ганина мати не розгубилася й голосно крикнула їй услід: «Коли хто має хвору дитину, нехай віддасть до шпиталю, а не тримає на заразу іншим». Та Ірина навіть не оглянулася, наче б і не чула цих слів. Вона вже сходила сходами до господаря. Єдине враження, що залишилося в жінок від неї, вона крейджано біла і йде мов сонна. Певно й не помітила їх, коли проходила мимо, так як і вони, зайняті розмовою про неї, не помітили, коли вона вийшла із своїх дверей. Це страх позаслоняв їм очі своїми кістлявими пальцями.

За хвилину з'явився в коридорі господар і, хоч сам троху переляканий, усе ж таки намагався заспокоїти жінок, що хвору дитину зараз же заберуть до шпиталю. Жінки розійшлися по кімнатах, щоб удруге не зустрічатися з Іриною, бо їм здавалося, що навіть у її тіні криється небезпека зарази.

VII.

Крізь сон Ірині здавалося, що хтось дивиться на неї. Та якось дуже важко було їй прокинутись, хотілося спати й спати. Але хтось дивився... — Нарешті вона відкрила очі. Прямо неї у вікні було здивоване обличчя місяця. І чого це вікно відслонене? Враз вона здригнулася і скорим рухом руки переїхала по дитячому ліжечку, що стояло поруч із її ліжком. Воно було порожнє. Любчик знову скотився під ліжечко, як це йому нераз траплялося. Треба встати і піднести дитину. Вона сіла на ліжку і хотіла зійти на підлогу. Та не зійшла. Ноги відмовили їй послуху, не хотіли рушитися, немов придавлені великим тягарем. Це її більше здивувало, ніж перелякало. Вона водила очима по кімнаті й думала. Фрагменти вчорашнього дня воскресали в пам'яті та вкладалися в цілість. Нарешті вона вже мала повний образ, але був це напів-дійсний образ, розмальований пригашеними й далекими кольорами заспокійливих ліків. Любчик у шпиталі — звичайна річ, має полію, то й мусить бути у шпиталі. Але доктор сказав, що все це схоже на легкий випадок хвороби. Ще казав, що більше неспокійний за неї, ніж за дитину, і дав їй якісь таблетки. Мала ковтнути одну, але взяла дві, потім спала. Коли прокинулася, знову проковтнула ліки, бо так добре спати. Заходили якісь жінки, приносили щось їсти й пити, потішали її. А їй жодної потіхи не треба, аби тільки могла встати, щоб знову зажити таблетку і знову спати. Мабуть, у неї також полію, її заберуть до шпиталю, буде разом із Любчиком.

Примкнула очі й дрімала, бо так міцно спати, як досі, вже не могла. Крізь півсон пригадувала багато дрібних подій із попередніх днів. Їхній ланцюг пересувався перед її закритими очима. Але чогось там бракувало, інколи темна завіса падала на її думки, з'являвся тільки тупий біль у голові. І за-

раз же зникав, не був таким постійним, як біль у ногах, хоча здається, що в ногах біль зменшився, наче з них зісунувся тягар. Вона почала дуже поволі простягати ноги, аж одна нога оперлася об щось м'яке, тепле. Воно застогло й відсунулось. Ірина сіла на ліжку. Воно також сіло — на тлі повного місяця зарисувалась розпатлана голова Гані. У її по-статі було так багато нещастя, що Іринина байдужість куди-сь відразу поділась.

«Ганю, що ти тут робиш?» — запитала вона. Її голос зазвучав дивно, бадьоро. Вона вже стояла біля ліжка на своїх власних ногах, що були затерплі, але не спаралізовані. Від того несподівана хвиля радості піднялась в її нутрі, завершилася думкою, що Любчик видужає. Вона поглянула на годинник. Була третя година ночі.

«Чи твоя мама ще не вернулася з праці?» — запитала вона знову Ганю.

«Мама попарилася в ресторані. Хтось вилляв на неї гарячу воду, її забрали до шпиталю. А я боюся сама».

«Ти можеш спати в мене, доки мама не повернеться, — сказала Ірина й додала, — лікар говорив, що полію переноситься тільки безпосередньо від хворого, отже нема для тебе небезпеки».

«Шкода», — зідхнула Ганя, знову засипляючи.

А коли й Ірина засипляла, на один мент піднялася та чорна завіса, що закривала щось у її думках про події останніх днів. За нею був переляканий Роман. І вона скоро закрила очі рукою, щоб не дивитись на нього.

* * *

Ще вчора небо було сіре і земля була сіра. Між небом і землею сумно гойдалися безлисті дерева. Мряка обкутвала старі доми вбогої дільниці сонливою байдужістю. Сьогодні все змінилось. Сьогодні все біле, свіже та радісне — вночі випав перший сніг.

Перед «румінгавзом» зупиняється таксівка. Звідти виходить Ірина й допомагає вийти Любчикові. Він, блідий та поважний на свій вік, несміливо ступає на хідник, легко налягаючи на одну ногу. Поки Ірина платить шоферові, він пильно розглядає будинок.

«Мамо, куди ми приїхали?»

«Хіба ж не пізнаєш? Ми ж тут жили?»

«Ні, мамо, де ми жили, там був чорний дах і чорні бочки на сміття. Над ними літали погані, чорні мухи. А тут усе біле».

Ірина щасливо сміється. Все чорне й погане покрив сніг і забуття. Залишилась одна велика радість.

Біля будинку діти, захоплені першим снігом, бігають та качаються по ньому. Вони помічають таксівку, пізнають Любчика і всі враз із великим галасом біжать до нього. Обступають його радісним колом, вітають, а Ірина дивиться в далину. На кінці вулиці, поза білою рухомою завісою вона бачить ніби знайому чоловічу постать. Та не встигає добре

роздивитися, бо сніг стає густішим і закриває знайому-незнайому людину.

«Мамо, а де Ганя?» — питає Любчик, коли діти вже побігли геть.

«Ганя вже не живе тут. Її мама купила хату. Але вона часто заходить до нас.»

Ганині батьки перші залишили «румінгавз», а за їхнім прикладом також інші почали думати про власні хати. Поліо поволі забувалося. Епідемія закінчилася ще з початком осені, а слідом за нею і страх покинув старий будинок. Його місце зайняла мрія про хату. Довгими осінніми ночами вона ходила по коридорі «румінгавзу» і зганяла сон із повік його мешканцям.

А коли настала весна, власник будинку прибив на фронтівій стіні велику вивіску «на продаж».

Роксоляна ВИШНЕВЕЦЬКА

ТАН МОРАНА

І голос кличе з пуст, руїн: Вісти!

Збий низ, зводь діл для Твого Бога взгір'ям,
зрівняй верхів'я, позгинай хребти,
хай слава заблещить Моя сузір'ям!

Ось сім комет, ясніш, ніж Оріон,
протнуть хвостом драконовим орбіти,
обернуть в попелище пояс зон,
затямь Сонця — і «Ведмедиці діти»
спадуть у порох ниць!

Збагрить у кров
свій меч «Землі і Неба Вартівничий».
Вже «Шостикрилий кінь» його схолов,
копитом д'горі тиче...

Вісти! Вісти!

Вся плоть — трава, краса — у полі квітка.
Подме Мій дих — і смерчем пруть вітри,
зсихає поле, в'яне Біл-лелітка.

Полин, полин. Тернина, ржій, будяк...
Безобрій-степ заріс чортополохом.
І визирас в поле Небо ляк,
шугаючи по вибалках Хох-Охом.

Спадає мертва пташка на льоту.
Крилець до Сонця не підійме бедрик.
— Де «Біл-світ», «Біл-світ» ваш, увесь в цвіту,
І Бог ваш «Сонцеликий» і «Прецедрий»? —

Он-он в руїні «Біл-світ» красен ваш,
як був уже не раз! Хоч бивсь завзято
ваш комонь, лучник, мечник, ба, й гармаш.
Та не таких вже полягло багато!

Ваш «Животворчий», ваш «Живий» вже вмер
і на хресті Його не воскресити:
Страшенному в Тофеті відтепер
Він буде «свічником світити»!

Світитиме і кожен Аватар,
нехай би, хай завзятіший з завзятих
підняти зведену на позем тварь
і знов лице людини їй надати!

І той, хто полягає на «Біл-світ» свій
у лавах з «свят-мечем» «Дажбожа воя»,
поклявшись на той меч, вояцький стрій,
«посвятний», «золотом оббитий пояс»!

І кожен, кожен, що в душі беріг
і в серці «живну золоту бож-іскру»,
на «Верху» ставив не «розбій-берліг»,
а «палець Божий вказом» — обеліском,

і «різьблен храм вежастий», «у верхи»,
«у пояс неба», знаком Семисфери! —
Іх здмив доценту Сівер мій лихий —
і на руїнах знаком — гриф і череп!

Весь обрій креслить чорним Гавіл-аг,
халки вкриваючи «Біл-Боже коло».
Кінця доходить мій відвічний змаг.
І час підняти з чола забороло.

Хай з жахом світ побачить, як моран
під бубни й полум'я заграву
веде звиятно свій воєнний тан —
скажену вікову «тандаву»!

Олег ЗУЄВСЬКИЙ

ПІГМАЛЬІОН

II

Усе, що полем попливло
На край дороги, в тінь,
Ти бачиш крізь ранкове скло
З осяяних склепінь

І гір, що стали на вгду:
Як люстро потайне,
Вона в глибінь свою бліду
Ці простори замкне

На пам'ять зоряну в альбом,
Де образів разки
Тебе тривким хвилюють сном
За плюскою ріки.

III

Як дружба для дітей дання
І радість, і вінок,

Вони вичитують щодня
З малюнків і книжок
Про все, що кольори нараз
Тепер розповіли
І, наче квіти з повних ваз,
Прикрасили столи

І сходи в сад, у ательє,
В розмов шляхетний збір,
Де їм зросте життя своє
До неповторних зір,
Аж поки усміхів луна
Поллється з рам-утіх
І буде правда їх ясна
Новим зразком для всіх.

1966.

ЗАМРІЯНИЙ КРАЄВИД

(Враження з Ванкуверу)

Майже 40 років мріяв я про Канаду, перебуваючи в Сибіру й на Далекому Сході, де також багато братів-українців, переселенців-хліборобів, земляків. Нарешті пощастило таки дістатись до канадської землі, до Другої Батьківщини, і — куди, куди? — в місто вічної землі й чудових краєвидів. Місто яке мати Природа, обдарувала своєю чарівною красою, і воно приваблює до себе, неначе коханка, для поцілунка. . . О, хто був молодим, той знає силу жіночих чарів! . . . Отже річ іде про перлину Канади, про велике, чепурне й ошатне місто Ванкувер.

Весна. Цвітуть вишні, яблуні, бузок і каштани. Біля всіх будинків, майстерних і чепурних, неначе зеленими килимами покрита земля, і вони всі мережані різнобарвними квітучими квітами. Вулиці широкі, довжезні і стрункі; з обох сторін пишються підстрижені й підчищені різноманітні дерева, і творять собою алеї, які ваблять і тягнуть у свою далечінь, що потопає в зелені. Дороги й пішоходи асфальтовані й чисті, як долівки в добрих хатинах. Коли піднімешся трохи вгору й опинишся ніби на гребні хвилі, та поглянеш навкруги, і почнеш милуватися, як обгортають місто височенні й зубчасті гори, що своїми сніговими шпильми виблискують на сонці, то мимоволі захоплюєшся й підносишся у височінь, щоб відтіля, неначе з літака, подивитись, як у щілинах гойдаються й жартують між собою срібні хмари. А як пощастить у чудову погоду піднятись на авті, аж до самих снігових верховин, де спортовці совгаються й літають на лижвах, — через переярки, то вся твоя істота — дух і матерія, — заховано сполучившись, линуть у безмежну просторінь! . . . Тут зима, а внизу квітуча весна, з чаруючими видами на ріку. Фрейзер, на затоку океану і на Ванкувер, який з'єднується трьома мостами і, як писанка, красується серед розкішної природи. А від нього, праворуч, синіє далечінь, кінчається низка ледве примітних гір і починається вид на величний, царюючий океан. Його весняний подих п'янить усю природу, а разом з нею й людину, її істоту, яка промовляє: Боже наш, Великий Творче Світобудови, як гарно на світі жити, почувачи Тебе! . . .

О, Канадо, Канадо, хоч ти не рідна Україна, мати, але привітна сторона, Друга Батьківщина моя, тебе сердечно вітаю, нова ти чарівнице моя! . . .

Вечоріє. Спускаючись униз, до подошви гори, поглядаєш ліворуч, у долину, де теж тягнеться, низка гір, що межують з Америкою. Повільно сутеніє. Ванкувер уже залитий різнобарвними рекляними вогнями, що, пробиваючись крізь туман, прикрашують небо рожевими та червоними відсвітами. Але ванкуверці, очевидно, звикли вже до цього. Ошатно вдягнені, гуляють на вулицях, заглядають у вікна магазинів, захо-

дять у каварні, кіна, ресторани, а то і в театр. А більшість гасає, вздовж і впоперек, на автах. Одним словом, мешканці міста не мріють, очевидно, про цілину Казахстану та про мандрівку на місяць, щоб там посіяти кукурудзу. . . Слава Богу, в цій країні, такої потреби нема. У кожному неділю Ванкувер затихає. Побожний народ уранці поспішає до церкви.

Чисельно перше місце у Ванкувері займають протестанти, а за ними вже йдуть католики й православні. Церкви переповнені вірними, переважно батьками, бабусями та дідусями, — є й середнього віку, але менш усього молоддю. Між іншим, звертає на себе увагу У. Г.-П. Церква, чудової архітектури, де підчас служби Божої можна почути надхненне казання слова Божого від уст священника о. Петра Сацевица, що викликає молитовний настрій і єднає душі вірних. В цей час жахливого наступу на релігію — в світовому масштабі — і розкладу родини трудно бути непохитним, скажімо, як скеля серед розбурханого океану! Але з вірою в Христа і в Його Духа Святого, що сотворив Світобудову і царює в вічності своєї Краси, всяка перемога можлива у всьому. І як хочеться в цей момент сердечних і душевних переживань, поглядаючи на замріяний краєвид, промовити надхненні святі слова Іонна Дамаскіна, чудово оформлені музикою П. Чайківського.

— Благословляю вас, ліси, долини, ниви, гори, води. . .

Благословляю я свободу і блакитні небеса.

І патерицю мою благословляю.

І цю бідну торбу. І степ, від краю і до краю.

І сонця світ і ночі тьму.

І самотню стежку, по якій убогий я іду.

І в полі кожную билинку, і в небі кожную зірку. . .

О, якби міг я все змінити, всю душу разом з вами злити.

О, якби міг я вас, вороги, друзі і браття, і всю природу, в своїх обіймах заклучити.

Привіт тобі, замріяний красеню, краєвиде, привіт і безсмертній у Природі Красоті. Привіт від старого сина України, бурлаки, полум'яний привіт! . . .

Ванкувер, 1963.

Андрій ЛЕГІТ

М О В О М О Я !

В шумі гаїв калинових,

В соло дзвінкх солов'я

Пісня моя колискова,

Страдниця, мова моя.

В дум шепотінні шовкових,

В рокоті моря й Дніпра,

Зброя Шевченка й Франкова,

Юна й, як вічність, стара.

В піль неозорих задумі,

В клетоті сурм і гудків,

В кличах Мазепи й Петлюри,

В сляві грядущих віків.

Мово, душе наша, мово,

Вічно розп'ята й жива,

Знову на тебе окуви

Хоче надіти Москва.

Знову новітній Валусь:

«Не было, нет и не быть. . .»

Чуєш, народе мій? — Чую,

Ще буревій заколує

И слід москалів спопелить.

Б А Т Ь К О

(З поеми „Мій літопис”)

Він і тоді стояв живий переді мною —
 Мій батько-войовник, лагідний і благий.
 Хоч поміж нами час піднявся із тьми стіною, —
 Не слабнув голос в нім надломлено-глухий.
 Розповідав мені м'яким поважним тоном:
 Хотів для нас добра, щоб ми хоч пожили,
 Щоб ласки не прийшлося просити із поклоном
 У хижаків людських ганебства і хули.
 Він зріс у цім краю і думав жить спокійно,
 Вдихать живичний пах, вологість чебреців.
 Він людям довіряв, зорив майбутність мрійно;
 Він плакав і всміхавсь, як безліч молодців.
 Надіявся і моливсь, п'ючи гіркоти чашу,
 У безтямі б'ючись в льохах гнилих тюрми.
 У розпач упадав; він бачив долю нашу,
 Він день і ніч кропив своє життя слізьми.
 Він був не раз, не два бичем судьби побитий,
 Об'явлений всіма об'єктом глузувань.
 Вступав на шлях борні, у вир несамовитий
 І в серці не губив найтонших почувань.
 За це ганьбу йому на лисину блискучу,
 Мов темну хмару стріл, метав лисичий збрід.
 Він вже тоді вбачав загибель неминучу
 Таким, як він, синам . . . і так із роду в рід . . .
 З Петлюрою не став грудьми за щастя й волю
 Залевне відступать (бо зброї не було).
 Пішов додому він ділить смутну недолю, —
 Все, що життя тверде віддавна прирекло.
 Він повернувся назад до прадідної стріхи,
 Найкращий час весни згубивши на фронтах, —
 І не знайшов собі ні радості, ні втіхи;
 І пнувся, і старавсь, немов підбитий птах,
 Цей мадрівець земний, цей войовник дебелий,
 Загрузлий в буднів труд, як в шоломи бійці.
 Це шлях шукань його важкий і невеселий,
 Терпкі плоди змагань — початки і кінці.
 А що ж для нас, дітей? Життя подарувало
 Шорсткий розгін степів, пророслі колоски,
 Коли в безстеллі днів проміння вирувало,
 І прямило, й пекло і тіло, і кістки . . .
 Ми розуміли це. Ми слухали повчання
 Своїх батьків близьких; згинались на стерні.
 Бо голод зримий був. Бо вже зими ячання
 Вчувалось звідусіль і наяву, і в сні.
 Як смеркне, кожний з нас лягав спочити долі,
 Прикрившись сіряком, і зразу засипав.

Глухий до цвіркунів, не відчував недолі,
Ні змори-павука, що душу розтинав.
Так трудний час минав, і з ним думки старілись;
І розум набрякав, немов мішок зерна.
А скоро ми й самі із дійсністю зустрілись;
Пітний наш труд поплив до іншого млина.
Навчальний рік почавсь. Ми вчились в рідній школі;
Знайомились гуртом і дружбу берегли
Серйозні і міцні в своїм найкращім колі,
А мудрі вчителі нас у життя вели.
І не було брехні, холоуїства і підлизки.
Поволі день-у-день наш обрій розроставсь:
Голодному прийти, скоріш сягнуть до миски;
Уроки готувать, „щоб завтра не попавсь”.
Звичайний будень наш. Він не минув даремно, —
Зоставив прілий слід на всім житті гіркім.
Він корчивсь і згасав. Він вибухав буремно,
Він шматував ество в моїм краю дзвінкім.

„Забрали жито в нас, назбиране за літо,
Що я помолотив, — і підмели засік”. . .
В невимовній журбі, нахмурившись сердито,
Обрезглий хворий дід з слізьми в очах прорік.

„Що ж нам робить тепер? Чим годувать малечу?
Корову і коня давно вже одвели.
Хай їх громи поб'ють!” — грозив у порожнечу.
„Щоб, навіть, кості їх собаки розгребли!”
Та батько наш мовчав. Не проронив ні слова,
Спокійний і страшний, як то було не раз.
Здавалось, тінь його смутна, лисоголова
Вже звикла на віку до здирства і образ.
І йшли, і йшли питать шакали „продналогу”
Про золото і хліб, про одяг і взуття.
А тато усміхавсь: „Ну, от, нема! Йй-богу!”
І бліднув, і тремтів, зачувши небуття.
Вони шукали скрізь і заступом, і щупом;
Кололи й рили ґрунт в садибі й на току.
І нюшили в стіжках; і в чавуні із супом
Побовтавшись на дні, чадили злість бридку . . .
Забрали й батька в нас, в душний тюрмі замкнули,
Три місяці в нужді і смороді товкли, —
Раби судьби повік ні разу не зімкнули,
Ім, навіть, „щей” брудних наїстись не дали.

. . . І друзі привезли змарнілого до хати
В корості від вошви — живого мертвяка.
Обмили й одягли. Тоді турботна мати
У чашці піднесла старому молока . . .
Це та зима страшна скосила мільони,
Приблизно цілих сім за той жаклиивий час.
Це тридцять третій рік. Весни гнилі прокльони . . .
Це кожний з нас терпів, це бачив кожний з нас.

Я ще й тепер дивлюсь з огидою німою
На той ганебний тлін звірячих примх людських,
Що плазувати вчив, що нас лякав тюрмою,
Що розум кастрував на всіх стежках вузьких.
Це листя й лобода, це качани й полова,
„Жартоплі мерзла слизь”, землісті гливтяки;
Це опухав нарід в жаскім ярмі без слова,
І брекнули на плні слабих людей думки.

Тома КОБЗЕЙ

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК ЯК ЛЮДИНА

(Сломин)

9 грудня 1966 року сповнилося тридцятьріччя з того часу, як українське селянство в селі Русовім востаннє супроводило тіло свого улюбленого письменника, різьбаря їхніх душ, на вічний спочинок. Тепер тіло письменника лежить у могилі на Русівській горі, яку він прекрасно описав у своїй новелі «Камінний хрест». Це місце зветься могилою Стефаника.

Письменника знав я особисто, як людину в повному значенні цього слова. Василь Стефаник доводився мені родичем по моїй мамі з роду відомих статечних господарів Кейванів із села Карлова, Снятинського повіту. Мати Стефаника, яку він любив пристрасно, доводилась моїй мамі тіткою, а я кликав В. Стефаника по-покутському «вуйком».

З причини родинного зв'язку, В. Стефаник часто заїжджав до моїх батьків, а також нераз промовляв на селянських вічах, що відбувалися в саду мого батька під голим небом або в столоді. Тоді з'їжджалися всі селяни з Княжого, мого родинного села. Простора площа саду була переповнена дорослими й дітьми, що сердечно вітали письменника. Стефаник ніколи не виголошував довгих промов, говорив коротко, переплітаючи свою мову покутським говором, що надавало промові якогось кришталевого колориту і робило сильне враження на слухачів. У його словах відбивався гомін його щирої душі, зболілого недолею бідного українського народу. Не говорив, а карбував свої промови письменник, описуючи селянські злидні.

Приїжджав Стефаник до моїх батьків драбинястим кованим возом, запряженим парою здорових коней. Драбинястий віз був застелений соломою і витканною різьбленою веретою. Протягом пів-години наша хата заповнялася селянами, що приходили привітати свого улюбленого різьбаря, висловлювали йому свої скарги та болі. Стефаник дуже уважно слідував за розмовами селян і селянок, занотовував дещо в свій записник, а в своєму серці мабуть карбував ті селянські нарікання та скарги, які перед ним вони викладали, немов перед самим Господом. Вони знали й були певні того, що Стефаник бодай частинно загоїть їхні рани, стане в обороні їхньої святої правди і скаже слово проти тих панських

посіпак, що кривдили їх і поводитися з ними несправедливо і брутально.

Я, молодий, п'ятнадцятьрічний хлопець, уважно слідував за Стефаниковим обличчям у той час, коли селяни висловлювали свої жалі. Письменник був здорової будови, з дуже симпатичним і здоровим обличчям, але по вислуханні селян нахмурювався так, що виглядало, ніби він готовий кинутися на кривдників із усією своєю силою, щоб відомстити їм за всі образи й нелюдські знущання. У багатьох випадках допомагав він селянам своїми порадами, з'ясовував селянські скарги перед польськими судами, що мусіли рахуватися з ним, як сильним оборонцем селян. Панські посіпаки перед ним дрижали, як цуцики, а селяни тріумфували й раділи, що знайшовся їхній захисник, який не раз давав добру науку цим посіпакам. Панки ненавиділи його, зате селяни вважали письменника за свого Апостола.

Стефаник був лагідної вдачі й ніколи не відмовлявся говорити з кожним селянином особисто, щоб вислухати його скарги. Але якщо селяни зробили щось не так як треба, то він із приємним обличчям картав їх за те і поучував їх, мовляв, я хочу бачити вас чесними й справедливими один супроти іншого, хочу бачити вас добрими й свідомими українцями, щоб вирости на славу Україні й на загибель ворогам.

Пригадую собі, як він приїжджав до своїх батьків у неділю. Тоді я, будучи січовиком, перев'язував себе січовою «лентою» і з топірцем у руках ішов на січові вправи. Письменник мене спиняв, гладив по голові, наказував мені бути завжди чесним і товариським до всіх українців; не раз просив заспівати січову пісню. Я тоді співав йому свою улюблену «Гей, соб, хруня в лоб».

Він, усміхаючись, казав: «Так, так, синку, бий по лобі не тільки хрунів, але всіх ворогів України». А коли я мав виїжджати до Канади 1911 р., то він прибув до нас і довго мені наказував, щоб я не спаночився десь там у Канаді, та не забув своїх родичів і всього українського прадідівського роду. Я уважно слухав його порад і обіцяв, що ніколи не спаночуся, ніколи не забуду свого козацького роду. Мені здається, що своєї обіцянки я дотримав. Може не повністю, але ніколи я не допускався будь-якого каригідного вчинку супроти своїх братів-трудівників.

Пригадую собі ще декілька цікавих епізодів. Наші селяни їздили до повітового міста Снятина на ярмарок. Звичайно, випрягали коні, прив'язували їх до возів, давали коням сіна, а самі йшли по ярмарковій площі, аби щось купити. Якщо мали на продаж яке «паця», то гляділи, щоб дістати за нього бодай до певної міри справедливу ціну. Коні, як звичайно, жуючи розкидали сіно по площі. Панські посіпаки вже чекали на селян, щоб їх за те покарати штрафом і витягнути від селянина останню його корону. Не допомагали ніякі прохання. Посіпаки кричали на них вульгарними словами.

Знаючи про це, Стефаник і галицький соймовий посол Іван Сандуляк часто появлялися на ринку і слідували за всім. Посіпаки, не пізнаючи їх, нерозумно нападали на селян. Моментально з'являвся Стефаник або Сандуляк. Панки відразу робилися смирними овечками, благаючи Стефаника, щоб не доніс на них скаргу до повітового старости. Стефаник збирав їх до громади і добре картав. Селяни тоді раділи й насміхалися з кривдників. Після того панки ставилися толерантно до селян, хоч і скреготали зубами.

Уже тоді, будучи юнаком, я побачив у Стефаникові великого гуманіста, людину, що жила й боліла кривою людиною. Помимо свого стану, письменник був скромною людиною. Це виявилось підчас 25-річного ювілею його літературної творчості, що був влаштований 26 грудня 1926 р. Насправді це був ювілей з приводу його новели «Дорога»: Вітали його визначні письменники й громадські діячі, зокрема Левко Бачинський, Марко Черемшина, Богдан Лелкий та поляк Вацлав Морачевський, великий друг письменника. Вітала його вся трудова галицька інтелігенція, все улюблене селянство та робітництво.

М. Черемшина, приятель письменника, написав у честь ювілята коломийкову поезійку «Желання»:

Ой, Василю, пане-брате,	Аби земля здригалася,
Ялося Ти жити;	Аби чула мати.
Ялося Ти сороківці	Ялося Ти, пане-брате,
В коморі лічати.	Мід-горілку пити —
Сороківців бербениці,	Теменької ночі-бурі
Овець чередами,	Шинкарку любити.
Та й як Дунай пшениченьку	Аби твої бистрі очі
Всіма городами.	Супочинок мали,
Ялося Ти, пане-брате,	Аби твої тяжкі думки
Сірі воли мати —	Грались і літали.
Тонкі ниви мужицькїї	Аби твої буйні мрії
У розгін орати.	Ні раз не німіли,
У розгін орати —	Аби твої ручки
Співанки співати,	Ні раз не боліли.

На цьому ювілеї Стефаник промовляв коротко: «Ви мене величаєте. Але не слухно. Я писав те, що серце співало. І половину того, що написав я, коли б міг, зчеркнув би. Кажуть, що я песиміст. Але це не правда. Я оптиміст. Я представив ваше темне життя і представив ваш настрій, і все те страшне, що є в ньому, а що так болить мене, писав я, горіючи; і кров зі сльозами мішалася. Але коли я найшов у ваших душах такі слова, що можуть гриміти, як грім, і світити, як зорі — то це оптимізм. Більше писати не можу, бо руки трясуться і кров мозок заливає. Приступити ще ближче до вас — значить спалити себе. А щодо моїх політичних поглядів, то я радикалом завжди був і буду». (Твори, К., 1964).

Десять років пізніше Стефаник спалив себе, як то він висловився підчас свого ювілею.

О. ОЛЬЖИЧ

* * *

Посмотреть ручного кенгуру.
Гумилев. «Утро девушки».

Ах ці літні, ці червоні вишеградські замки,
Коли раз-у-раз на сходах б'ють дверима,
А знадвору чуть блаженний крик трамваю!
Я тріпочуться упоєні фіранки!
Щастя! Щастя? (не виходить рима).
Я схопилась і співаю і співаю.

Завтра день останній, (день останній!) в школі.
А в суботу будем вже у Черношицях,
Черношицях, де цзїтуть тепер «акати».
Там опївдні вкриють острів голї,
А увечерї Стецько затягне «Гриця»
І Євген всіх буде проваджати.

— Олю, ах, ходїм! І рвучко трїпонулись коси.
Милїй мїст, Влтава мрїйно-зизоока
І фіялові на злотїм тлі Градчани.
В Черношицях? — певно, свицуть коси,
І верта Оксана з-над потоку,
І Олег гуляє без Оксани.

Чом не їде той — Могучий Світлий? —
Виноградник мїй стоїть розквітлий.

(1927) Друкується зперше.

М. АНТОНОВИЧ-РУДНИЦЬКА

О. ОЛЬЖИЧ У МОЛОДОСТІ

(Спомин)

З Олегом Кандибою-Ольжичем ми познайомилися десь у середині 20-их років, після мого приїзду до Чехословаччини. Правда, моя мати запевняла, що ми з Олесями стрічалися ще в Києві, але я цього зовсім не пригадую. Мої київські спомини обмежуються, майже виключно, до нашої чудової Антоновичівської садиби, звідки нас, дітей, з огляду на непевні часи, майже не випускали.

Прага, столиця молодої Чехословацької держави, була тоді дуже перенаселена, помешкання були дорогі, а бюджет емігрантів більш як скромний, тому українці жили, здебільшого, не в самому місті, а в його околицях.

У Горних Черношицях, гарній гористо-лісовій місцевості над річкою Бєроункою, віддаленій на пів-години їзди по-тягом від Праги, поселилося багато українців. Мешкали там

Володимир Кушнір з родиною, Спиридон Черкасенко, Нестор Нижанківський, Туган-Барановські, Микола Карпович Садовський (перед виїздом на Україну), Оксана Лятуринська, Оксана Косач-Шиманська (молодша сестра Лесі Українки) з донькою Оксаною (моєю вірною подругою), п'ять братів-поповичів Самойловичів, прекрасних співаків та багато інших.

Олесі жили на горішньому поверсі вілли з гарним видом на околицю та річку. Поет був завзятим рибалкою. Його масивна постать у незмінному чорному одязі з підкоченими вище колін штаньми, обвішана вудками й іншим знаряддям, була дуже мальовничою фігурою на черношицькім пляжі.

Олег був дуже подібний виглядом і вдачею до свого батька. Це особливо підкреслювали ті, що знали Олеся в молодості. Світла, кучерява чуприна, скромна, ніби засоромлена усмішка, лагідність і м'якість поведінки, тонке почуття гумору, що часто переходило в досить їдку, але дбайливо завуальовану іронію. Бувало, при зустрічі Олег кине якусь фразу і треба було довго думати, поки стане ясно, що це була шпилька на вашу адресу. При черговій зустрічі він так зручно відпекувався й так хитро обертав справу, що виходило, ніби ви його, а не він вас образив. В Олега була надзвичайно буйна уява й фантазія. Він любив оповідати найнеправдоподібніші пригоди або робити нездійсненні пляни, і хотів, щоб усі підтримували його в цьому й разом із ним поринали в нереальний світ. Коли ж хтось із нас не хотів коритися Олеговим «видумкам» і повертався до реальної дійсності, він робив обурену міну та називав нас скептиками, циніками і т. д. Дуже часто неможливо було розрізнити, коли Олег говорить серйозно, коли жартує, а коли хоче захопити співбесідника у полон своєї фантазії. Це все одночасно насторожувало й захочувало, й робило перебування в його товаристві дуже цікавим.

Олег не любив нічого буденного, трафаретного, стереотипного й тривіального, а позерства прямо не зносив. Зате він дуже тонко відчував, розумів і любив природу. На його думку життя в місті робило людину штучною, спутану різними умовностями та наслідками. Серед природи Олег помітно відживав та відпружувався. Найприємнішим відпочинком для нього була довга прогулянка в лісі й гори, при чому він навмисне оминав цивілізовані туристичні дороги й стежки, а намагався завести товариство у найдикіші нетрі. Він міг годинами спостерігати якусь гусеничку чи мурашку, а потім оповідати про її вчинки, звички та характер.

Іншою ділянкою його зацікавлення був фолкльор. Олег добре знав і цінив народну творчість в усіх її виявах. Його репертуар народних пісень був прямо невичерпний. На прогулянках кожний із нас мусів згадувати мало відомі пісні («стрілецькі» та інші штучні були суворо заборонені), а потім усі спільно обмірковували, з якого періоду української історії дана пісня походить.

Саме в той час у Празі поширилась мода на українські танці в обробці Авраменка. Молодь масово ходила на курси, що їх вели учні Авраменка. Олег на ці танці дивився скептично. Сам він залюбки танцював якогось імпровізованого гопака, називаючи його «київським». І дійсно, ця його версія стилем і характером дуже наближалась до автентичного виконання народного танцю.

На наших товариських забавах Олег настоював на відновленні старих обрядових ігор, напр., «Калита-Малала», включно з вимазуванням сажею обличчя тому, хто невдало «іхав малалу кусати». На Івана Купала розкладалося десь у лісі вогнище; пара за парою, тримаючися за фуки, мусіли його перескакувати. Ми жартом називали такі розваги «ігрищами бісовськими».

На Олегову ініціативу в Черношицях створилося «Товариство молодих українських перекладачів», яке збиралося один раз на місяць для читання перекладу з чужої мови. Олег пильнував, щоб українська мова була гарна й чиста та щоб перекладалися вартісні речі.

Десь тоді, коли Олег складав матуру, появилось друком його перше оповідання, під назвою, здається, «Рудько». Це були пригоди півня, написані у висліді довгого спостереження півнячої поведінки на власному подвір'ї. Олег запевняв, що у півнів дуже сильно розвинений індивідуалізм.

Незадовго після того стало відомо, що Олег пише вірші. Почалося з коротких епіграм, написаних звичайно на вечірках, коли Олег вичікував черги на «київського гопака» - ніяких інших танців він тоді не танцював. Серед епіграм на мою адресу була така:

Ідала ти поміж сестричок
у мене тисячі разів;
та лиш недавно слід ратичок
на скатертині я уздрів.

Сестрички були Галя та Оля Кушнір. Одночасно була написана епіграма для Олі, що сиділа праворуч (я сиділа ліворуч) від хлопця, що був тоді симпатією нас обох. Він був студентом фізики, а заробляв на життя шоферуванням.

Прекрасна Донно, не зважайте
на милі усмішки й слова,
бо шлях наліво завжди знайде
його шоферська голова.

У Празі тоді їздили лівим боком вулиці. Ще один жартівливий віршик відновлюю з пам'яті. Називався він «Що?!»:

— Любий друже! Як тяжко зносив я
цей абсурд, що й тобі ось несучу:
Ні за що, ні про що полюбив я...
А одну полюбив за красу!

Але ось, що найгірше. . . скажу я
(приключиться ж таке ка-зна-що),
що покинув оту за красу я —
для тієї, котру ні за що! . .

Одного разу Олег прийшов до мене з лукавою таємничою міною і сказав: «Лялю, зи, добра приятелька, мусите помігти мені вийти з халепи. Дівчата якось довідалися, що я пишу вірші, то й вимагають від мене якоїсь присяги. Не можу ж я кожній писати окремо вірша! Я написав одного для всіх. Ваше завдання — розмножити його, відповідно змінивши у кожному примірнику дівоче ім'я й роздати дівчатам, запевняючи кожну з них, що тільки їй одній я написав привітану». Цей вірш ще й досі зберігається в моєму архіві. Подаю його з підкресленнями автора:

Олю мила, хоч сьогодні
Не столоч моїх порад ти:
Цінні будуть, як ніодні,
Їх я важу на карати,
Їх я з досвіду безодні
Обережно буду брати.

Не виходь — це перша рада,
За урядника ні разу.
Скоро вмре його принада.
Буде мать до страв відразу,
Далі — рватись до Карлсбада,
Далі — кашляти до казу.
Не виходь — це рада друга,

За прислужника науки.
В нім — найбільше — знайдеш
друга.

Бо одвисне до розпуки
Ця губа, як рало в плуга,
І трястися будуть руки.

А виходь, коли не сила,
За бентежного поета.
Буде пити, як горила. . .
Та згадок про нього Лета (!)
Не загладить, Олю мила,
Навіть лета. От таке то.
(9. 1. 1928)

Десь наприкінці 20-тих років Олесі переїхали до Ржевниць, ще далі віддаленої місцевості, на тій самій залізничній лінії, що й Черношиці. До Ржевниць саме тоді перенесено з Праги Українську Гімназію, і там при дівочому інтернаті пані Олесь дістала посаду виховательки. Ми їздили щодня з Праги до гімназії, а Олег із Ржевниць до Праги. Він тоді вже студіював в університеті, археологію. Часто забігав до нас, а іноді, спізнившись на останній потяг, залишався ночувати. В нашому тісному помешканні для гостей залишалася вільна тільки вузька й коротка канапа з досить високим поруччям. Бідному довготелесому Олегові доводилося складатися в три погібелі, щоб на ній умотитися. Вранці, протягаючи закам'янілі м'язи, Олег пояснював, що таку позу в археології називають «похорон зі скорченим кістяком».

* * *

На закінчення шкільного року Українська Гімназія у Ржевницях справляла гучну забаву з танцями до півночі. Іспити за сьому клясу були позаду, настрої був чудовий, хотілося бавитися, гуляти. Біда була в тому, що останній потяг вертався до Праги десь по десятій годині вечора. Тоді Оксана мені запропонувала лишитися на вечірці до кінця, а потім іти пішки до Черношиць і там у неї переночувати. Олег

захопився цим проектом і відразу ж узяв його організацію в свої руки. Зібрав десять хлопців, щоб нас проводжали, визначив дорогу — довшу, але цікавішу, що вела через великий ліс. Коротшою можна було дійти до Черношиць за яких півтори години. Співаючи та жартуючи, ми вирушили в дорогу. Ніч була прекрасна, місячна, тепла. На мосту через Берунку затрималися ми з годину, і там Олег почав оповідати несамовиті, страшні пригоди, що нібито сталися на тій самій дорозі, якою нам треба було йти. Дійшовши до лісу, кудись позникали майже всі хлопці; з нами, крім Олега, залишилося двоє чи троє. Тоді Олег почав нас лякати не на жарт. Казав, що ситуація дуже небезпечна, що на нас напевне буде напад, і що хлопці втекли, передбачаючи це; але, щоб ми не боялися, бо наші вірні проводирі будуть нас боронити до останньої краплі крові. Найкритичніше місце, на його думку, було роздоріжжя коло старого дуба — там кожна ніч нібито щось плаче й голосить, правдоподібно жертви минулих нападів. . . Дійсно лід старим дубом на нас налетіли з усіх боків темні постаті. Були це ті самі хлопці, що поховалися, але романтична уява малювала всякі страхіття. Почалася бійка. Пізніше виявилось, що потовкли один одного таки зовсім не на жарт. Олег був у своїй стихії — кидався головою вперед, як тараном на противників, підбадьорював союзників. . . Тільки над ранком охолов запал битви. Треба було трохи відпочити й подбати про ранених. До Оксаниної хати ми дійшли, коли вже зовсім розвиднилось. А тут нам назустріч вийшла схвильована пані Косач і страшно на Олега гнівалася, що він так довго нас водив. . . Цю пригоду Олег описав не без романтики:

Тридцять днів ішли ми через пуші,
Сто людей і двадцять шість верблюдів.
Перше зливи били нестерпуці,
Далі — спека докучала людям.
Шість племен чигало на дорогах.
Вісім сіл зрівняли ми з землею.
Та в долині Нума, злого бога,
Нас обпали силою всією.
Сім верблюдів мало наклад злота.
Решта наклад пахоців і кості.
Двох царівен везли ми для Тота,
Для царя, як лев, страшного в злості!
Оточили нас нащадки Нума.
Наче змії жалили їх стріли.
Все взяли. Одна була в нас дума:
Щоб царівни там полон не стріли.
Десять нас вернулося додому. . .
Ні про що нас гнівний Тот не слухав,
Дев'ятьох засмажив по-живому,
А мені звелів одрізати вуха.

Ось такі мої спомини про Ольжича з ранньої молодости.
Про зрілого поета — іншим разом.

З КНИГИ «АЙСТРИ НЕВІДЦВІЛІ»

* * *

Вуалем осінь прислонила очі
І слюзи лле вдовою дні і ночі,
А ми ще їй передбачасм вітер,
Як тільки небо стане червоніти.

І не ждемо вже пісні серед лану.
Свяченою водою погань тьмяну
Женем із клуні, хрестиком комору
Боронимо від злигоднів і мору.

Хоч вечори, продирані совою,
Бентежать мисль годиною лихою,
То бавимо казками діти —
Цей світ по нас не буде сиротіти.

* * *

Ходімо в луг по квіти запашні,
Хай з них вінок квітчає наші скроні!
Не всі, що їм складаємо пісні,
Легенди здобули, зіславши коні.

Не всі, що їх кладем на п'єдестал,
Заткнули стяги на шпилі незнані,
Коли ж і встоялись проти навал,
Між смертю і життям не стерли грані.

Величні й ті, що сонце не без плям
Весь вік свій зрять і не чекають чуда,
І ті, що не здаються тягарам,
Хоч ними в'ючаться, немов верблюди.

* * *

Дерев не пощадили дроворуби
І витяли у пень і свіж і тінь,
Ні сліду зі стежини, що при дубі
Закоханих спиняла для марінь.

Там віядукти нині, хмародери,
І місяцеві застує ліхтар
В таверни влитись між повій і вереск,
Бездомних провести через бульвар.

Від мурів — холод і далінь не дише,
Між вежі ув'язнивши краєвид,
І вже нам нікуди втекти крізь ніші
Від статуй і жандармів, як сновид.

ГОМЕРОВА „ІЛІАДА”

Пісня друга

Переклав д-р Микола АРКАС

Так боги й комонні вої спочивали тої ночі,
Тільки Дій один, син Кронів, не спочинув сном солодким:
Обмірковував душею, як йому помстити треба
Злу образу Ахіллея, як ахайські людні юрби
Знищити перед човнами. Врешті-решт, йому здалося,
Що з надум усіх найліпше замір отакий здійснити:
Сон обманливий зіслати до Атреевого сина;
І його він прикликає і йому отак мовляє:
— Сну облудний! Ну, спішися до плавких човнів ахайських,
Закрадайся до намету Агамемнона державця
Та перекажи владиці, що скажу і чітко й ясно:
Хай виводить всіх ахайців, вояків довговолосих,
У всезброї, на змагання; і додай притім, що конче
Тройське місто він звоює, вулицями широчезне,
Зауваж, ніби безсмертні, що житлують на Олімпі,
Помирилися, зійшлися, вмовлені благанням Гери,
Що на інших вже простерли ласку добродійну, приязнь,
І тому лиха погуба наближається до тройців.
Сон, скорившись божій волі, злинув долу на землю
І негайно ж хутким летом до човнів прибув ахайських,
До Атреевого сина, Агамемнона наблизивсь
І вглядів його в ту ж хвилю: безтурботно спочивав він,
Уколисаний в наметі пресвятою Дрімотою.
І, в Нелеєвого сина, в Нестора переметнувшись,
В Нестора, якого владець більш за всіх любив, шанобив,
До зголів'я Сон ступає і отак йому мовляє:
— Сину славного Атрея, конеборця удатного!
Спиш, безжурно спочиваш, не роздумєш, не дбаш?!
А чи ж личить верховоді, радникові, у якого
Стільки люду під началом, у якого серце має
Стільки клопоту й тривоги, — так бездумно, так байдуже
Під наметом спочивати? Пильно слухай, що завважу:
Я прибув сюди до тебе з вістю Дія Олімпійця, —
Хоч далеко він од тебе, все щохвилі помишляє
Та турбується про тебе і тобі допомагає.
Він звелів тобі ахайців, вояків довговолосих,
Зараз же вести на битву, бо тепер, — сказав, — ти конче
Тройське місто завоюєш, вулицями широчезне,
Бо геть всі боги безсмертні, що житлують на Олімпі,
Помирилися, зійшлися, вмовлені благанням Гери,
Вже на інших розпростерли ласку добродійну, приязнь
І страшну тепер погубу на троянців Дій зсилає.
Добре дбай про це, державче, не забудь веління божі,
Не забудь, коли полишить Дрімота тебе солодка. —
Так сказавши, хутким летом вимайнув з його намету,

Агамемнона лишивши у роздумі про майбутнє,
Про оте, чому ніколи не судилося здійснитись:
Думав, що Пріамів город того ж дня він завоює.
Ох, не знав, не знав, бідаха, замірів справдешніх Дія:
Він судив ще в дальших битвах і троянцям, і данайцям
Неабияк потерпіти, біди престрашні зажити . . .
І прокинувся, схопився; слух його ще чув, як близько
Божий голос розлягався. Сів і одягнув сорочку
Нову та м'яку й широку, на сорочку ту — кирею
Ще накинув, а на ноги красні постолы лискучі
Пов'язав і, пов'язавши, перекинув через плечі
Висріблений меч великий та, берло вхопивши вічне,
Батьківське, дорогоцінне, — до човнів з ним поспішився,
До ахайців міднобронних. І коли свята Зірниця
На Олимп високий вийшла возвістити денне світло
Дієві та всім безсмертним, — наказав державець владний
Кликунам гучноголосим, сповіщателям ахайським,
Кликати мерщій на раду вояків довговолосих;
І гукнули ті щосили — вої звідусіль спішили.
Та, раніш, ніж виходжати на загальний збір, він скликав
Всіх хоробрих отаманів та, зібравши їх при судні
Нестора, іздця старого, що походив з міста Пилу,
Розпочав нараду з ними і отак до них промовив:
— Друзі, слухайте! Як спав я в тиші пресвятої Ночі,
Спав собі цілком спокійно, несподівано до мене
Дивовижний Сон явився, видом, статтю та ростом
Надзвичайно на вдатного владця Нестора похожий.
Підійшов він до зголів'я і сказав мені тихенько:
— Сину славного Атрея, конекборця удатного,
Спиш, безжурно спочиваш, не роздумєш, не дбаш?!
А чи личить верховоді, радникові, у якого
Стільки люду під началом, у якого серце має
Стільки клопоту й тривоги, — так бездумно, так байдуже
Під наметом спочивати? Пильно слухай, що завважу:
Я прибув сюди до тебе, з вістю Дія Олімпійця, —
Хоч далеко він од тебе, все ж, щохвилі помишляє
Та турбується про тебе і тобі допомагає.
Він велить тобі ахайців, вояків довговолосих,
Зараз же вести на битву, бо тепер, — сказав, — ти конче
Завоюєш троянське місто, вулицями широчезне,
Бо геть всі боги безсмертні, що житлують на Олімпі,
Помирилися, зішлися, вмовлені благанням Гери,
Вже на інших розпростерли ласку добродійну, приязнь,
І страшу тебе тепер погубу на троянців Дій зсилає.
Добре ж дбай про це, державче, не забудь веління божі! —
І прокинувся я в ту ж хвилю, Дрімота мене лишила.
Думаймо ж, гадаймо, друзі, як підняти нам ахайців
На змагання-воювання? Та раніш я сам словами
Спробую їх боездатність, всім дозволивши негайно ж
На човнах багатовеслих відпливти назад додому;

Ви ж, вожді, один одного вголос, рівно, переконно,
Так, щоб чули всі ахайці, від утечі відмовляйте. —
І, сказавши, сів привідця, а натомість Нестор звівся,
Престарий державець Пилу, піскуватої країни,
Звівся з гурту і, розважний, так кавав тому зібранню:
— Гей, старшино-отаманство славних лицарів аргейських!
Якби інший хтось з ахайців оповів таке про сон свій, —
Не йняли б тому ми віри, брехуном його прозвали б,
Але сон отой побачив найславніший з всіх ахайців,
Верховладний Агамемнон, а тому гаразд подбати,
Як ахайців нам підняти та на битву завертати? —
Так сказавши, першим вийшов гегь з порадного зібрання,
Встали й інші берлоносці за своїм вождем начальним;
А тим часом люд ахайський на нараду теж зібрався.
Наче бджоли, що роями із гірських печер злетівши,
Линуть зграями густими за одним юрбищем друге
Й над квітками весняними в'ються гронами повсюди,
Там і тут перелітають, то направо, то наліво, —
Саме так вояцькі юрби, від човнів своїх та шатер,
Гурт-за-гуртом поспішали по високім узбережжю;
Вістка, Зевсова посланка, поміж ними скрізь шугала,
Підганяла і збуджала люд, що сходився на раду:
І збігались, збирались; бурно сходили гуділи,
Грунт стогнав під тьмою йдучих і буяв над ними Гомін.
І тоді, гукнуло разом дев'ять кликунів гукливих,
Угамовуючи галас, загукало, щоб зібрання
Прислухалося до того, що зголосять воєводи,
Дієм живлені державці; і, як тільки люд усівся,
На майдані вгамувався, — Агамемнон владний звівся,
Держучи берло в правиці, витвір прештучний Гефайстів.
Гефайст дарував берло те сину Кроновому Дію,
Зевс — Гермею, вбивцю Арга, прешвидкому післанцеві,
Цей — Пелопові-їздцеві, а їздець Пелоп славетний
Дарував його Атрею, сильнодужому владиці,
Той — Тиесту-вівчареві перед смертю дав і, врешті,
В спадщину берло дісталось Агамемнонові-владцю
Від того ж таки Тиеста, що віддав йому Аргею
Й островів силенну силу. Ось на це берло опершись,
Так кавав усім аргейцям, що зібрались на майдані:
-- Друзі, лицарі данайські! Друзі, братчики Арея!
Звів мене, віддав Погубі Кронів Зевс велемогутній,
Зрадний, сам раніш засвідчив обіцанням і киванням,
Що тоді лише вернуся, як до Трої увірвуся
Та спустошу, міцномуру, — нині зрушив обіцання
І велить мені лукаво, на мою лиху долю,
Осоромленим до Аргу буйним морем відпливати,
Після того, як даремно стільки люду погубив я!
Отака була вже, мабуть, воля Дієвого серця;
Мури міст, міцні й високі, зруйнував він, всемогутній,
Та зруйнує ще в майбутнім — можуть Зевсова безмежна!
Але соромом нащадки наші знидіють, почувши

Про такі ганебні вчинки, про те, як до Троади
Люд такий ось, як ахайці, люд численний, та удатний,
Запровадили даремно битися під мури Трої
З ворогом, що набагато був чисельністю слабший;
Бо коли б мешканці Трої та ахайці забажали б,
Клятвою ствердивши згоду, обоюдно зражувати
Ввесь, як є, свій люд оружний, тройці всі геть з міста вийшли б
Та зібралися б докупи, ми ж, розбившись на десятки,
На кожнісінький десяток вибрали б за виночерпця
Одного з троянських воїв, — багатьом десяткам нашим
Не збуло б тоді, не стало, тих троянських виночерпців
Ось настільки, — ще кажу раз, — перебільшують ахайці
Мешканців троянських людом. Але є у них чимало
Мужніх друзів-списоборців, що прийшли із міст численних:
То ж вони мені тут роблять превелику перешкоду,
То ж тому ніяк не можу взяти, геть розруйнувати
Тес місто іліонське, многолюдне та хороше.
Дев'ять Дієвих вже років швидкоплинно проминуло,
На човнах згнила обшивка, линви вже усі потрухли,
Вдома ж і дружини вірні, й діточки любенькі наші
Побиваються в світлицях, проглядають, ждучи, очі;
Ми ж даремно товчемося, без надії, що, нарешті,
Вдало здійснимо завдання, за яким отак далеко
Запливли аж до Троади. Друзі! Слухайте уважно
Те, що зараз накажу вам, непрогаймо ж виповняйте:
Треба звідси нам тікати! Повернімось кораблями
До вітчизни дорогої; не здобути нам ніколи
Браже місто іліонське, вулицями широчезне! —
Так промовив верховода на нараді многолюдній;
І ахайці сполошилися, навіть ті, які не чули
Верховодного слова; сполошившись, гомоніли
Ніби ті ревучі хвилі, як на Ікарійськім морі
Нот та Евр їх розбентежать, з хмариц Дієвих злетівши;
Або так, як Зефир буйний, знагла дмухнувши вітрами,
Розхвильить лани широкі та поривним буревієм
Пригинає долу колос, — так і віче зметушилось,
З галасом неоявленням до човнів усі метнулись,
Піднімавсь з-під ніг їх порох, хмарою в повітрі виснув,
А вони один одного, біжучи, все підбивали
Всі човни позахопляти та на море ясноводе
Враз, негаймо постягати. Кинулися, ошалілі,
Рівчаки для кораблів тих прочищати, оновляти,
Аж до неба галас линув, нетерплячий лемент люду,
Що лишень про те і думав, щоб скоріше вдома бути.
Вже, підбігши, висмикали корабельнії підпори;
І додому, навпір Долі, повернулись би аргейці,
Але саме в ту годину Гера мовила Атені:
— Що це діється, Нездоляна доне Дія Буревія?
А невже ж до батьківщини звідси утечуть аргейці
Буйними валами моря? А невже ж, на славу тройцям

Та Пріамові, цареві, кинуть тут вони Гелену,
Ту аргейнку вродливу, з-за якої вже пропало
Стільки лицарів ахайських під троянськими валами,
Оддалік від батьківщини? Тож, не гаючись, богине,
Злинь до стану човнового, до ахайців міднобронних,
Кожного бійця, Атено, переконними словами
Умовляй, щоб не стягали крутобоки судна в море. —
Так промовила богиня. І Атена іскроока,
Волі Гериній скорившись, шугонула вниз з Олимпу
Та небавом опинилась коло кораблів ахайських,
Там зустріла Одиссея, що дотепністю своєю
Рівний був самому Дію; він стояв, журився серцем
Ще й душею побивався й добропалубного судна
Чорного свого не рушив та стягти його не брався.
І Атена іскроока підійшла і так сказала:
— Гей, Лаертів Одиссею, боговитий, хитромудрий!
Як?! Чи й справді звідсіля ви на човнах багатовеслих
Втечете до батьківщини? І невже ж, на славу трійцям
Та Пріамові, цареві, кинете отут Гелену,
Ту аргейнку вродливу, з-за якої вже пропало
Стільки лицарів ахайських під троянськими валами,
Оддалік від батьківщини? Тож, не гаючись, герою,
До дружин іди ахайських, переконними словами
Кожного бійця вмовляй там, щоб на море не стягали
Кораблі опуклобокі, щоб на них не відпливали! —
Так сказала. І впізнав він голосні слова богині,
І рвонувся разом з місця, скинувши з ramen кирею —
Підхопив її, одначе, Еврибат, кликун ітацький,
Що слідом за хитромудрим невідступно поспішався. . .
І Атреєвого сина, Агамемнона, зустрівши,
Взяв берло у його предків і пішов з берлом тим вічним
До ахайців міднобронних, до човнів їх крутобоких,
І спіткавши чи царя там, ачи лицаря якогось, —
Ревно відмовляв од втечі кожного розважним словом:
— Чи ж годиться, необачний, так тобі перестрашатись,
Так ганебно, ніби тому страхопудові смішному?
Ну, спинися, заспокійся й інших заспокій, здержи тут.
Мабуть, ще гаразд не знаєш, що задумав син Атреїв:
Провіряв він босздатність, і каратиме тепера
Люто вояків ахайських. На порадному майдані
Вояки не всі дочули, що казав нам верховода;
Згнівавшись — усіх ахайців він суворо покарає:
Згубний гнів царів могутніх, любців Кронового Дія,
Хто ж від Дія владу має — промислителеві гожий! —
А коли десь спостеріг він кликуна, що баламутив, —
Бив того берлом негайно ж і втишав грізливым словом:
— Замовчи, мерзенний хлопе, сядь та чемно прислухайся
До того, що кажуть інші, поважаніші за тебе!
Безталанцю кволодужий, боязкий, невойовничий!
Ні в боях тебе не видно, ні на радах не чувати:
Неможливо всім ахайцям панувати-царювати, —

Ляхо все в багатовладді! Хай один над всіми править,
Той із водіїв, якому Зевс, син каверзного Крона,
Дав і право, і державу, справно нею керувати:
Він нехай царем єдиним над усім народом буде! —
Так голомшив він бунтарство, походжаючи по стану.
Кинулися знову юрби від своїх човнів та шатер
На майдан отой пораdnий, знявши крик страшний та галас:
Ніби хвилі в буйнім морі, що шумлять, рокоцуть вічно,
Б'ються в берег скелюватий, гримотять — і лунко гриміт
Розлягається по морю. . . І, нарешті, вгамувались
Та на зібранні рядами тихо, чемно посідали.
Лиш Терсит один не стихнув, язикатий баламута,
Став горлати, щоб почули, злісно каркав на всі боки.
Завжди маючи на думці непристойне, лайне слово,
Вічно він шукав нагоди, щоб присікатись до владців
Та нахабно, безоглядно зневажати їх, ганьбити;
Все він викладав зухвало, все, що людові здавалось
І смішним, і безсоромним. З себе був він препоганий
І, приставши до аргейців, опинився у Тroadі.
Був кульгавий, кривоногий, а на спині в нього плечі
Випинались ніби горб той, рубом сходячись на грудях;
Голова його огидна загострялася угору,
Рідко пухом обростала. Одиссею й Ахіллею
Щонайбільше дошкуляв він та ще й гудив повсякчасно.
Нині ж так, щоб всі те чули, Агамемнона він лявав,
Бо тоді на верховоду ремствували всі ахайці,
Збурені жажливо серцем. Насідав Терсит на владця,
Насідав і вголос лявав, і горлав, і розпинався:
— Агамемноне! Ну, чим ще невдоволений ти зараз
І на що тебе нарікаєш?! Повно міді в стані маєш,
Силу бранок-полонянок, бо тобі, як ми, ахайці,
Городи мечем беремо, — першому тобі приводим
Найгарніших полонянок, із ясиру одібравши.
Як? Невже ти ще, державче, золота собі жадаєш,
Щоб його приніс до тебе хтось з троянських конеборців
Викупним за свого сина, того, що чи я, чи інший
Хтось з ахайців полонивши, спутаного приволік би?
Чи нової хочеш діви, під своїм наметом з нею
Заживати насолоди, обійматись та кохатись?
Не годиться верховоді, не пристало нас, ахайців,
На погубу та на попас злим негодам видавати.
Не ахайці ми — ахайки, боязке та кволе плем'я!
Тож, додому відпливаймо, а його ось тут залишмо,
Хай він сам чужим надбанням пичкається біля Трої
І нехай пізнає врешті: даємо йому ж ми поміч
На війні оцій погубній, чи й без нас тут обійдеться.
Тільки що він Ахіллея, хоробрішого незмірно,
Знечестив та зле ославив: нагороду взяв у нього
Та собі її присвоїв! Порадій, що мало гніву
В Ахіллєсовому серці, надто, надто він байдужий,

А інакше вже востаннє за життя свого сьогодні
Довелось тобі б, державче, ображати, ославляти! —
Так ото Тертіс нікчемний Агамемнона, владика,
Зневажав тоді на людях. Але тут прискочив знагла
Славний Одиссеєвс до нього і, метнувши гнівний погляд,
Загорлав на баламуту, докоряючи погрізно:
— Замовчи, дурний базіко, замовчи, крикливий мовче!
Зась! Не смій отак нахабно берлоносців зневажати!
Певен я, що серед війська, що під двох вождів керунком,
Двох синів царя Атрея, прибуло до Іліону, —
Ти, Терсіте осоружний, — найзловредніший, найгірший.
У своїх гидких промовах не зважайся вимовляти
Імена державців наших і не смій їх ображати.
Про утечу ж — ані слова! Знає хто хіба з ахайців,
Як закінчиться ця справа? Чи щасливо, чи з бідюю
Повернемося з-під Трої до своєї батьківщини?
Ти, зловредний баламуте, водія та верховоду,
Сидячи, ганьбиш словами, що його ахайські вої
Забагато одаряють? Я ж кажу тобі, побачиш, —
Незабаром так і буде: коли я, в такій розпусті,
Ще хоч раз тебе спіткаю — стережись тоді, Терсіте!
Щоб мені на дужих плечах голови вже не носити,
Щоб мені віднині батьком Телемаховим не зватися, —
Якщо я твое убрання з тебе не зірву, впіймавши,
З пліч кирею та сорочку й те, що сором твій вкриває,
Та, ридаючого гірко, побиваємого мною,
До човнів тебе з ганьбою геть не вижену з зібрання! —
Мовив і берлом по спині та по плечах його вдарив.
Скорчивсь-зморщивсь він, і градом сльози бризкнули у нього,
Знагла, під шкульним ударом злогого берла владики,
Виступив синяк кривавий за Терсітовими плічми.
Сів Терсіт, увесь затрясся, і гидке його обличчя
Жалко зморщилось від болю; став він сльози утирати.
І хоча були й журливі, — всі від серця реготали,
Поглядаючи на нього, і казали проміж себе:
— Справді, доброго чимало Одиссеєвс усім робив нам,
Виводжаючи на битви, зголошаючи поради,
Але нині нам, арґейцям, найкорисніше вчинив був:
Припинив бридке зухвальство базікатоґо нікчеми.
Певне, що ніколи в дальшій те його нахабне серце
Не наважиться державців лайним словом зневажати! —
Так зібрання гомоніло. Одиссеєвс же, міст губитель,
Став з берлом в руках, а поруч — іскроока Атенає,
Уз окличничій подобі, повеліла всім мовчати,
Щоб у лавах дальніх, ближніх Одиссеєву промову
Всі ахайські вої чули, слушність всю її збагнули;
І отак владика мудрий став казати, промовляти:
— Вічним соромом ахайці завзялись себе покрити
Перед смертними геть всіми, Агамемноне державний, —
Обіцяння занедбали те, яке тобі давали

Та додержати клялися, як до трійської країни
З конеславної Аргеї за тобою впливали, —
А зарік той був, державче: лиш тоді назад вернутись,
Як дотла ти розруйнуєш Іліон, валами славний;
Зараз же, мов кволі діти, мов жінки ті удовиці,
Плачуть і тужливо мріють тільки лиш про те, нещасні,
Щоб чимскорше їм з-під Трої повернутися додому.
Безперечно, остогидли ці тяжкі труди воєнні:
Як і той короткий місяць мандрівник перебуває
На чужині без дружини, — при човні багатovesлім
Побивається, нудьгує, при човні, який хоч зараз
Міг би видатись в дорогу, якби не зимові хуги
Та ревуче, бурне море, що пливти перешкоджає, —
Ми ж на місці товчемося вісім літ кругозворотних,
Настас уже дев'ятий! Ні, не можу нарікати,
Що ахайці зажурились коло суден крутобоких,
Зажурились, посмутніли. Нам зате — великий сором,
Що так довго та даремно товчемося у Троаді,
Що, не вдіявши нічого, зараз хочемо безславно
Повернутися додому. Ні, хоч трохи ще пождімо,
Щоб дізнатись, милі друзі, правду Калхас чи неправду
Вищував нам свого часу; ще на пам'яті віщба та
І про те засвідчать вої, всі аргейські боеборці,
Ті, яких ще досі Мойри смертоносні не забрали.
Ніби вчора-позавчора зграями човни злітались
Тих аргейців до Авліди, несучи страшну погубу
І Пріамові-цареві, і троянським конеборцям.
Там тоді ото зійшлись ми та понад струмком зібрались
І безсмертним Олімпійцям славі пожертви палили,
На святий віттар поклавши попід явором чудовим,
З-під якого джерелився вгору ясноводий струмись.
Там і сталось дивне диво! Знагла, з-під віттарних ступнів,
Об'явивсь дракон кривавий та, невимовно жакливий,
З нетрів земних повз на світло, викликаний Олімпійцем,
Виповз та на явір звився. Там, у самім верховітті,
У гніздечку попід листям затаїлось вісім кволіх
Пташенят-горобиняток і дев'ята — їхня мати.
Всіх, що жалісно пищали, всіх пожер той смок жакливий,
Мати билася, літала, розпачно лементувала,
Смок же, вихопившись вгору, ухопив і горобиху,
За крило її впіймавши, і, не встиг ще проковтнути, —
Як нове настало диво, ще невидане, дивенне:
Прежакливого дракона, що на земне світло виповз,
Викликаний богом з нетрів, — Зевс, син каверзного Крона.
Знагла в камінь обертає! І, згуртившись, ми мовчали,
Подивлялись, дивувались тим невиданим подіям:
Сталось в час святої жертви боже знаміння пророче!
І надхнувсь зненацька Калхас, і промовив, боговіщий:
— Чом замовкли ви, ахайці, вояки довговолосі?
Цим знамінням проявив нам промисливець Зевс подію

Предалекого майбуття: так завершаться нескоро
Ті труди, що перед нами; але невмируща слава
Їх покриє та звеличить. Скільки зараз пташеняток
Проковтнув дракон кривавий, — вісім їх було в гніздечку,
А дев'ята — їхня мати, — стільки літ нам воювати
Під валами Іліону, на десяте ж — теє місто,
Вулицями широчезне, розруйнуємо дощенту! —
Так тоді пророкував він — все збувається тепер ось.
Підбадьортеся ж, ахайці, вояки гарнопоножні,
Ми змагатимемось доти, доки город цей великий,
Ілон святий Пріамів, не зрівняємо з землею! —
Мовив так. І загукали підбадьорені аргейці,
Грімко від човнів одбився, залунав, той війний вигук:
Величали вої дотеп отамана Одиссея,
Славнозвісного героя. І Геренський кінник Нестор
Звівся та до всіх ахайців із промовою звернувся:
— Лихо, лихо! Тут, на раді, ви, немов маленькі діти,
Що уяви ще не мають, що таке труди воєнні.
В балачках весь час проходить! Тож, питаюся: навіщо
І святі присяги наші і угоди висловлялись?
І невже ж геть всі ухвали, заміри мужів ахайських,
Збожні зливи, рук єднання, стиск правиць на чесну вірність
Спільній справі нашій, друзі, — у вогні згорять безслідно?
В марномовстві, в сперечанні час прогаємо, вої,
Але справу, з-за якої стільки літ тут товчемося,
Не змоглися ми на добре і в найменшій повернути.
Ти і зараз, як до того, витривалий, верховодо,
То ж, тримай начало й далі у руках своїх могутніх
Та води аргейських воїв на криваві бойовища;
А коли один чи двох і не згоджуються з ними, —
Пропадом хай пропадають: замір кволих не здійсниться!
Доти не вернем до Аргу, доки впевнені не будем,
Як пророкував Дій, батько: щирі нам давав знаміння,
Чи лукаво, буревійний, зріксь обіцянки своєї?
Я ж кажу, — звіщав нам успіх всемогутній Зевс, син Кронів,
Ще тоді, коли аргейці, на своїх човнах бистрезних
Через море подалися, несучи троянцям згубу:
Блискав він тоді праворуч, даючи знаміння добрі
Всім аргейським босборцям. Хай же жодний з нас не здума
Повертатися додому, доки жінку іліонську
Не обійме, не притисне й доки не помстить скорботу,
Сльози нашої Гелени, що в полоні пробуває.
Хто ж з присутніх має намір повернутися додому, —
Хай лиш спробує діткнутись добропалубного судна
Чорного свого, зухвалець: саме там, він першим згине!
Зголошай свої накази, Агамемноне державний,
Але й радничої ради не цурайся, її прослухай, —
Буде рада не з поганих, бо ж говорить на добре:
Розташуй, державче, воїв на коліна і племена,
Щоб колінові коліно й плем'я племенові дружньо
Помагало, підсобляло; і коли геть всіх ахайців

Вмовиш ти на те пристати і таким постром стати, —
Пересвідчися небавом, хто з вождів та простих воїв
Визначається завзяттям чи лякливим страхопудством;
Бо тоді дружини наші битимуться всі за себе,
А, крім того, будеш знати, чом ще й досі не здобув ти
Ліон, Пріамів город: чи така Небесних воля,
Чи нікчемне наше військо битись зброєю не вмiє? —
І сказав йому на те премогутній Агамемнон:
— З воїв всіх ахайських, старче, радами ти найславніший
Ех, коли б лиш, батьку Зевсе, Атенас, Аполлоне,
Мав я серед всіх ахайців десять радників таких ще —
Швидко, швидко піддалася б ця Пріамова твердиня
Та, руками наших воїв, обернулася б в руїни.
Але Кронів син бурхливий присудив мені лиш біди
Та мене в безцільні свари, в суперечки, затягас.
Так, це я тут Ахіллея ошукав та зле ославив
І за що? За полонянку! Каюсь, я всьому виною
І коли з вождем тим в дальшiм знову любно помирюся, —
Не минуть тоді троянці лютої, страшної згуби!
Ну ж, обідаймо скоріше, почнемо потому напад.
Загострiть клюги на списах та щити на бiй зготуйте,
Бистрі колісничні коні якнайкраще нагодуйте,
Бойові ж колісничі всі огляньте найпильніше,
Дбаючи лишень про битву, про кривавого Арея:
Будем битися весь день ми, і страшна та битва буде!
І не зможуть ні хвилини боеборці відпочити,
Може лиш темрява ночі розведе зшалілих воїв.
Не в одного воя ремiнь, що тримає щит широкий,
На погруддi запотiє, не в одного занiмiє
На списi рука дуженна, сила й коней повпрiвас,
Возячи по бойовищу гарнозбиті колісничі.
А коли когось побачу, що тікає лячно з поля,
Що ховається ганебно коло суден крутобоких, —
Годі вже тому спастися від голодних псiв та птиці! —
І аргейці загукали, вислухавши ту промову.
Наче хвиля та, що з ревом об високий берег б'ється,
Пригнана поривним Нотом на зустрічну скелю з моря,
Що їй шлях загородила; завжди там вона рокоче,
Здiвнята всiляким вітром, що всякчас зiвсюди віє, —
Саме так і ті аргейці в таборі загомоніли,
Між човнами заходили; задиміло скрізь з наметів:
Поспiшались аргейці пообідати чимскорше;
Жертвувало кожне плем'я богу вічному своєму,
Просячи охоронити від Ареєвих ударів
Та від Смерти прелихої. Верховода ж Агамемнон
Дію стiяв бика в пожертву, п'ятилітнього, гладкого,
Всіх вождів ахайських скликав, найдостойніших вельможів:
Нестора перед усіма, владаря Ідоменя,
Двох Оянтів славнозвісних, сина мужнього Тидея,
Удатного Діомеда й шостого ще Одиссея,

Що кебетою своєю богу Дієві рівнявся.
Менелай же прешляхетний сам, без заклику явився,
Знаючи, яка турбота братнє серце угнітає.
Дієву оту пожертву отаманство обступало
Та ячмінь свячений вгору ублаганно піднімало,
Верховода ж так молився серед їхнього зібрання:
— Славний Зевсе, владче Неба, веледужий, чорнохмарний!
Так зроби, щоб доти Сонце не заходило за обрій,
Доти Тьма не крила землю, доки я не розруйную
У Пріамовім палаці стелю, зачаділу димом,
Доки не спало в пожежі всі його прекрасні двері,
Доки Гекторову одіж не розтну на грудях дужих
Міддю гострою мосю, доки не впаде вкруг нього,
Загризаючись у землю, тьма його мильних друзів! —
Так молився Агамемнон серед їхнього зібрання.
Кронів Зевс, проте, не зглянувсь, хоч і взяв собі пожертви
Та прийнявши їх, владиці готував страшну покуту. . .
Помолившись, обсипали ячменем та сіллю жертву,
До бика поприступали, і, його задерши шию,
Жертву тую закололи і затим оббілували,
М'ясо з стегон позрізали, лосем двосрядь обклали
І, на них розклавши м'ясо, сирові його частини,
На сухих, безлистих дровах спалювали геть все чисто,
Отріб на рожни низали, над вогнем перевертали;
І коли стегонне м'ясо попалили й отріб з'їли,
Інше м'ясо розшматавши й на рожни понанизавши,
Обережно та уважно понад жаром обпікали,
А коли воно дійшло вже, то з тих рожен познімали.
Впоравшись, бенкет на славу лицарство улаштувало,
Взявши приналежну рату, їло, душу потішало,
А коли вже спрагу й голод всі, як слід, угамували, —
Встав Геренський кінник Нестор і почав отак казати:
— Велеславний верховладче, Агамемноне Атреїв!
Негаразд нам, сидячи тут, час прогаювати марно
Та величну нашу справу, богом зичену, лишати.
Піднімаймося ж на вчинки! Идуть хай кликуни по суднах
Та скликають гучним кличем міднопанцерних ахайців,
Щоб збиралось військо знову; ми ж громадою пройдемо
Табором розсяглим нашим, захохотмо всіх ахайців
На змагання-воювання, на Аресві учинки! —
І погодивсь верховода, Агамемнон, син Атреїв,
Кликунам гучногосим наказав мерщій скликати
Вояків довговолосих на рішальне бойовище.
І окличники гукнули, і поспішно люд збігався.
Тут царі, плеканці Дія, що довкола обступали
Агамемнона державця, люд на бій зряджати стали.
Серед них нараз з'явилась іскроока Атена
І, тримаючи рукою щит нетлінний, нерозбивний,
Ним вимахувала, цінним; а на окрузі щитовім
Маяло аж сто торочок, злотих, плетених чудово:
Кожна з тих торок цінилась сотнею биків, стобиччям.

З тим щитом своїм, мов буря, скрізь вона по війську мчала,
На змагання-воювання люд ахайський закликала,
І охоту й силу битись в серце кожного вдихала,
Битись сміливо, незморно. І тоді кривава січа
Всім бажанішою стала, ніж повернення додому
На човнах широкотрюмних. . . Мов палаючий вогонь той,
Що, на горах спалахнувши, ліс безмежний пожирас
Та загравою далеко край окружний освітляс, —
Так вилискувалася міддю дивовижна зброя війська,
Одліском своїм в повітрі аж до неба досягала.
Лави війська, наче зграї перелітних птахів незлічних,
Тих, що на Асійським лузі, при Каїстрі бистроплинним,
І літають, і кружляють, плеском крил себе втішають,
З галасом непогамовним проти інших усідають:
Дикі гуси там гелгочуть, журавлі курлять-курличуть,
Лебеді ячать шиясті і летить луна лугами, —
Так ті лави гомоніли, буревієм полетіли
Від човнів своїх та шатер на Скамандрову долину;
І гула, і стугоніла під ходою коней, воїв
Вся земля кругом, довкола. І спинилися ватаги
На Скамандровій леваді, на леваді пишноквітій,
І спинились незліченні, мов те листя на деревах,
Мов весною квіти в полі на широкому роздоллі.
Як густі рої мушині, набиваючись без ліку
У стійло чередникове, в'юються там, дзижчать немовчюно
Навесні, коли вже знову молоком дійки повняться, —
Саме стільки шикувалось супроти троянців в полі
Вояків довговолосих, міднопанцерних ахайців,
Тих, що одностайно спрагли винищити враже військо;
Ніби в тих гуртах незлічних, власні кози від прибудних
Розлучають козарі ті, легко, зразу ж, як гурти ті
Помішались, розійшовшись по розсяглім пасовиську, —
Саме так і отамани вояків на бій зряджали
Та рядами шикували скрізь по полю бойовому.
Серед них, державець владний Агамемнон визначався
Головою та очима — ніби Зевс, громами б'ючий,
Постаттю — мов дужий Арес, а грудьми — мов Посейдаон.
Як бугай, що походжає між коровами у стаді
Та звишається над ними, масстатний, гордовитий, —
Саме отаким Зевс Кронів Агамемнона в ту пору,
Возвеличивши над всіми, показав перед військами. . .
А тепер, до вас звертаюсь, славні олімпійські Музи, —
Божества ви скрізьприсутні, все, що діється на світі
Досконально вам відоме, ми ж не знаємо нічого,
Пробуваємось чутками; розкажіть мені, о Музи,
Хто вождами у ту пору та царями був данайців,
Простих же бійців даремно і взивати, й рахувати —
Все одно не перелічиш — хоч би мав я по десятку.
Язиків та уст у себе, хоч би мав мідяні груди,
Неослабний, дужий голос, — сам не зміг би зрахувати

Безліч всю того рушення, і хібащо ви, о Музи,
Доні Дія Буревія, побажаєте самі вже
Пригадати та назвати всіх Зійців, що йшли на Трою, —
Я ж лишень кораблеводів та човни їх перелічу:
Мейт, Клоній та Протоенор, Аркесілай та Пенелей
В бій виводили бойотів, з тих племен їх, що сиділи
В місті Схойні та в Гирії і в Авліді скелюватій,
Що замешкували Сколос, Етеон байракуватий,
Лицарів з Теспеї, з Граї, з Микалессу степового,
Тих, які жили у Гармі та в Ейлесії, в Еритрах,
В Гилі, в місті Елеоні, в Петеоні, в Медеоні,
Визначному будівельством, тих, що з Окалей, з Копів,
Із Евтресу йшли та з Тісби, міст, що голубині зграї
За житло облюбували, з Коронеї, з Галіарту,
Що прославився широко трав'янистими лугами,
Тих, що в Глісанті сиділи, у Платаї, в Гипотебах,
Місті, славнім будівельством, що жили в Онхесті божім,
Саме там, де зеленіє Посідеїв гай чудовий,
У Мідеї, в божій Нісі, також в Арні виноградній
І, нарешті, люд, що мешкав у граничнім Антедоні, —
П'ятдесят човнів із ними прибуло до Іліону
І на кожному з них сто двадцять розмістилося бойотів.
Мешканців же з Аспледону й мініейських орхоменців —
Вів Аскалаф та Іалмен, діти дужого Арея:
Непорочна Астиоха лицарів отих родила
В домі Актора владики, сина славного Асея:
Раз її високий терем Арес, дужий бог, відвідав
І, зійшовшись з нею потай, лицарів обох зачав там.
Тридцять припливло із ними кораблів широкотрюмних.
А слідом фокейське військо вів Схедій та вождъ Епістроф,
Діти мужнього Іфіта, внуки славного Навбола,
Тих, які Пітон держали та Кипарісс скелюватій,
Панопей та божу Кріссу ще й Давліді заселяли,
Що жили в Анемореї, що Гиамполь посідали,
Що розсілися вздовж річки, ясноводого Кефісу,
І в Лілаї, що розкинувсь над бистриною Кефісу, —
З ними сорок чорних суден припливло до Іліону
І тепер вожді це військо на змагання виводжали,
Лівобіч від лав бойотських їхні лави шикували.
Син Ойлеїв, бистрий Аяс, виводжав дружини локрів.
Ростом набагато нижчий Теламонівця Аянта,
Він здався серед війська зовсім невеличким вомм
У своїй броні повстяній, та проте він найметкіше
З всіх гелленів та ахайців свій ощеп умів метати.
Тих виводив, що сиділи в Опонті та Киносі,
В Бессі, в Тронію, у Скарфі, у Авгеях, гарнім місті,
В Калліарі та у Тарфі над потоком Боагрійським, —
Сорок з ними чорних суден прибуло до Іліону
З локрами, що проживали за Евбою святою.
А дружини, що селитьби на Евбої посідали,

Войних лицарів абантів із Ейретрії, з Халкіді,
Також з міста Гістіаї, що вславлялась виноградом,
Що в приморському Коринті, в Діоні жили високім,
Що замешкували Стиру та в Каристі ще сиділи, —
Халкодонтів Елефенор, віть Аресва славетна,
Тих абантів войовничих виводжав на бойовище.
Дужі абанти чуприни на потилиці лиш мали
Та, завзяті списоборці, про одне лишень і дбали,
Щоб чимскорш почати битву та на грудях вражих воїв
Ясеневи ми списами міцні броні пронизати.
Сорок з ними чорних суден прибуло до Іліону.
Лицарів, що заселяли превелебнії Атени,
Край владики Ережтея, того, що Земля зродила
Свого часу на світ Божий, виростила ж Атеная
І увела в Атенське місто, в власнім храмі поселила,
В храмі гарному, де нині, в сталі строки літ зворотних,
І биками й баранами ту богиню звеселяє
Молодь звихрена атенська, — Менестев зраджав Петеїв.
І ніхто з людей наземних так, як він, не вмів на битви
Щитоносців шикувати та вози в запряжці кінній,
Тільки Нестор, син Нелеїв, — та старий вже був він надто. —
П'ятдесят аж чорних суден припливло до Трої з ними.
Аяс же — дванадцять суден виряджав із Саламіні
І поставив кораблі ті край атенської дружини.
Лицарство ж все чисто з Аргу, з товстомурого Тіринту,
Тих бійців, що заселяли Герміону та Асіну,
Що в затоці глибочезній, Еїони та Епідавр,
Що вславлявся виноградом, тих, які жили в Тройзені,
Ярих молодців ахайських із Масету та Айгіни, —
Діомед зраджав могутній з Капанесвіа Стенелом;
Третій з ними йшов Евриал, син владики Мекістея,
І нащадок же Талая; над усіми ж верховодив
Діомед, могутній лицар. Вісімдесят чорних суден
Припливло до Іліону з військом тих вождів славетних.
Тих, які жили в Микенах, забудованих прегарно,
І в багатому Коринті, у Клеонах гарнодімних,
Також в городі Орнеях та в Арайтиреї гарній,
Що жили у Сікионі, де колись владарив Адрест,
Ще й отих, які сиділи в Гоноессі височезній
Що жили в Гипересії, що сиділи у Пеллені,
Всіх з околиць Айгіону, з всіх усюдів Айгіалу
Та з розсяглої Геліки, — вів державний Агамемнон,
Верховладний син Атреїв, що по морю до Троади
Сто човнів послав з тим військом. Найчисленніші, найліпші
Вої з ним ішли, а сам він, в мідній, лєсклосяйній броні,
Гордовито розглядався, — слава ж бо йому припала
Похваляться біля Трої і найбільшим власним військом,
Підданим його началу, й почестями верховодства.
Тих, які в Лакедаймоні по ярах жили, долинах,
Що замешкували Фаріс, місто Спарту, місто Мессу,
Ту, що голуби любили, що в Брисеях та в Авгеях,

Гарнім місті, розселились, що в Амиклах пробували
Та в приморськiм місті Гелі, що у Лаї та Ойтилi
І в околицях сиділи, — Агамемновим братом
Менелаєм шикувались: шістдесят човнів привів він
Та окремо, незалежно на змагання споряджався,
Склавшись на хоробрість серця, воїв сам на бій виводив,
Сам охотив їх змагатись, прагнув, як ніхто з ахайців,
Виконати люту помсту за Геленині страждання.
Славних лицарів із Пилу та з прегарної Арени,
Із Триону, та із Айпів, забудованих чудово,
Тих, що брід Алфейський мали, там жили та заселяли
Гелос та Амфігенею, Птелеос, Кипарісеей,
Доріон, де в давновіччю Музи, стрінувши Тамира,
Трекського співця, що вславивсь голосним своїм співанням, —
Хист отой взяли у нього, бо вже надто він зазнався,
Ідучи із Ойхалії від ойхальського Еврита,
Вихваляючись зухвало, що і Муз переспівав,
Доньок Діа Буревія, якщо з ним співати стали б.
І обурились Музи, похваляння те почувши,
І взяли у нього голос, богом збуджене співання.
А разом також уміння на кітарі вигравати, —
Тих усіх на бій виводив Нестор сам, Геренський кінник;
Дев'яносто припливло з ним кораблів широкотрюмних.
Мешканців із Аркадії, з-під урвистої Киллені,
Що жили не так далеко від могильника Айпита,
Вояків, що визначались в рукопашному змаганні,
Люд з Фенею, з Орхомену, славнозвісного вівчарством,
З Ріпи, з бурної Еніспи, із Стратії, із Тегеї,
Із Стимфелу, з Паррасії, а, крім того, з Мантінеї,
Гарноставленого міста, — Агапенор вів Анкаїв;
Шістдесят плавких човнів гнав, і на кожнім з них сиділо
Безліч воїв аркадійських, загартованих у битвах.
Власні дав їм Агамемнон добропалубні судна,
Щоб на них похмурим морем вояки ті аркадійські
Припливти могли до Трої, бо не знали, нехтували
Аркадійці мореплаванням і своїх човнів не мали.
Із Бупрасія вояцтво, військо з божої Еліди,
Із Мирсіна та з Гермiни, що на самім побережжі,
Люд з Алейсіа околиць, з-під Оленської скеліни, —
Четверо вождів рядило; десять суден бистроплинних
Гнали ті вожді до Трої з силою епейських воїв.
І одних виводив Талпій, других шикував Амфімах:
Перший — син царя Ктеата, другий — син царя Еврита,
Внуки Актора державця; третіх вів Діор могутній,
Син царя Амаринкея; на чолі четвертих станув
Та на битву споряджав їх, — богорівний вождь Поликсейн,
Син славетний Агастена, що походив від Авгея.
А бійців із Дуліхія, з божих островів Ехінських,
Людних островів, що в морі висились проти Еліди, —
Вів, Аресві подібний, син Филеїв, славний Мегес,

Син Филея конеборця, любця Зевсового того,
Що, зчинивши сварку з батьком, поселився на Дуліхії;
Сорок чорних з ними суден припливло до Іліону.
Одиссеєв же вів на битву одчайдушних кефалленців,
Ітакійців вів і тих, що на Неріті шумнолистім,
В Айгіліпі теж гористім та у Крокилеї жили,
Що на Закинті сиділи, що замешкували Самос,
Сьогобічне побережжя й тогобічне побережжя, —
Одиссеєв, що, навіть, з Дієм розумом своїм рівнявся,
Вивіз морем до Троади, посадивши на дванадцять
Кораблів червононосих. Військо, що із Айтолії
На війну оту збиралось, — Андраймонів Тоас строїв,
Тих, які жили в Олені, у Пилені та Плевроні,
В скелюватім Калидоні та в Халкіді, що при морі.
Не жили ж бо вже на світі славного Ойнея діти,
Сам Ойнеєв давно помер вже й Мелеаґр помер русявий, --
Тоас панував в цю пору над народом айтолійським: —
Сорок з ними чорних суден припливло до Іліону.
А славетний списоборець, цар Ідоменеєв, вів критян,
Тих, що в Кносі проживали та в Гортині міцномурій,
Тих, що Мілет, Ликт держали, білокамінний ще Ликаст,
Вояків, що заселяли Ритіон, Файстос прелюдні
І багато інших воїв, що сиділи, проживали
На стомістій, славній Креті, — на страшну оту батаву
Цар Ідоменеєв виводив, славнозвісний списоборець,
А, крім того, й другий вождь ще Меріон, що міг рівнятись
З Ениалієм погубним. Вісімдесят чорних суден
Прибуло до Іліону з військом та з вождями тими.
А Тлеподем Гераклеїв, сильнодужий, величезний,
З Родосу привів родосців, лицарів хвацьких у битвах,
Дев'ятьма човнами морем, тих, що поділялись вдома
На три галузі-коліна і, осівши, заселяли
Єлліос та Лінд ще й Камейр, білокамінне місто, —
Іх Тлеподем той виводив, славнозвісний списоборець,
Син Гераклової сили: лицаря того зродила
Астиохея, дівця; полонив її в Ефірі,
Що при водах Селлеенту, Гераклес, коли спустошив
Безліч міст плеканців Дія. І, спустошивши міста ті,
Взяв її собі додому та дружиною призначив.
Цей Тлеподем, як підріс лиш в добре ставленім палаці
Удатного Гераклея, — знатного убив там старця,
Батькового дядька того, що Лікимнієм звивався
Та походив від Арея; необачно те вчинивши,
Позбирав човни хапливо, а до того й силу війська,
Та й утік морями з ними від покари та від помсти
Інших всіх синів та внуків удатного Гераклея
І, промандрувавши довго та відчувши злі пригоди,
Прибули вони на Родос і розпались поплемінно
На три галузі-коліна. Батько смертних і безсмертних,
Кронів Дій, того провідцю полюбив, облагодіяв
Іх усіх добром всіляким. А слідом — Ніреєв із Сими

Лиш на трьох човнах приїхав рівномірної будівлі,
Той, що від царя Харопа та Аглаї народився
І найкращим був з данайців, що зібрались біля Трої;
Тільки Ахіллєвс Пелеїв був гарнішим, поставнішим.
Той Ніреве невойний, хирний лиш малу дружину вивів.
Вояків, що заселяли Касос, Нісірос, Крапатос,
Місто Еврипила Коос та острів'я Каледнійське, —
Двоє водіїв зряджало: Фейдіпп і другий ще Антіф,
Діти владного Тессала, Гераклєсного сина.
Тридцять кораблів із ними приплизло, широкотрюмних.
А тепер назву я воїв, що у Пеласгійським Арзі
Прожили, у Алопі, Алосі, в Трехіні й Фтії,
У Гелладі, що повсюди вродою жінок вславлялась,
Тих, що гелленами звались, мирмідонцями взивались
Та ахайцями, — до Трої Ахіллєвс славу та вивів,
Розсадивши боеборців на п'ятьох десятках суден.
Та ніхто тепер з тих воїв вже не згадував, не думав
Про війну бурхливу, люту: нікому було на битви
Збройні лави їхні вести — Ахіллєвс, бистрезний вождь їх,
При своїм човні у стані гаяв час, сидів без діла,
Не зважав, не дбав про битви, — гнівавсь, що дочку Брісея,
Гарнокосу молодицю, взяв у нього Агамемнон,
Ту, що полонив в Лирнєссі по трудах та небезпеках,
Геть дотла розруйнувавши і Лирнєс, і мур Тебайський,
А до того, постигнавши славнозвісних списборців,
Двох синів царя Евена, двох Селепієвих внуків,
Епістрофа та Минета. То ж тепер той син Пелея
Все лежав, тужив за нею. Та недовго вже, недовго
Він лежатиме без діла — швидко, швидко встане, дужий!
Боеборців же з Филаки, що в Деметриному місті,
В Пирасі жили квітчастім, в Ітоні, овечій ньєнці,
Що Антрон приморський мали, Птелеос багатотравний, —
Тих виводив, доки жив ще, войовничий Протєсілай.
Та давно того героя чорна вже земля покрила.
Він покинув у Филаці і дружину неутішну,
Що, в розпачливій скорботі, все обличчя геть подерла,
І дітинєць свій бездітний. Першим перепливши море,
Першим він з усіх ахайців вискочив з човна на берег
Та й поліг там першим з воїв, вбитий котримсь із дарданців.
Та, по смерті отамана, військо не було безвождим,
Хоч того Протєсілая щиро, з серця оплакало:
Військо те виводив зараз славнозвісний вождь Подаркєс,
Відприск грізного Арея, син Іфікла удатного,
Що походив від Филака, власника отар великих;
Був він братом однокровним лицаря Протєсілая,
Та славу та Протєсілай старшим, дужчим був від нього.
Утерявши воеводу, нового дружина мала,
А старого — оплакала. З ними сорок чорних суден
Припливло до Іліону. Тих, що фєри заселяли,
Що при озері Бойбєйським, місто Бойбу та Глафєри,
Іаолк розкішнодомний, — Евмєл вів, синок Адмета;

Породила, як відомо, лицаря того Адмету
Алкеста, велебна пані, краща з всіх дочок Пелія.
Одинадцять з ними суден прибуло до Іліону.
Бозборців же з Метони, що жили у Тавмакії,
В кам'янистім Олізоні, а, крім того, в Мелібої, —
На сімох човнах лиш вивіз Філоктет, славетний лучник,
І на кожному з човнів тих п'ятдесят гребців сиділо,
Лучників метких, жоробрих, що у битвах визначались.
Фоліктет, одначе, вождь їх, на святому Лемні мучивсь,
Вжалений пренебезпечно змієм водяним; лежав там, —
Кинули його ахайці одного там мордуватись,
Але швидко, дуже швидко, лицарі дружин аргейських
Спом'януть свого привідцю в корабельнім становищі!
Військо ж все хоч і журилось за славетним Філоктетом, —
Без провідця не лишалось: вів тепер їх лави Медон,
Побічний синок Ойлея, містгубителя страшного,
Що родивсь від нього й Рени, — був на місці Філоктета.
Тих, що Трікку заселяли та Ітому скеловату,
Ойхалію, де владарив ойхалійський владець Еврит, —
Славні діти Асклепія, Подалейрій та Махаон,
Мудрі лікарі ахайські, на змагання споряджали.
З ними тридцять прилетіло кораблів широкотрумних.
З-над джерела Гипереї та з Орменія воляцтво,
Тих, які Астерій мали та Титан біловершинний, —
Вів Еврипил славнозвісний, син державця Еваймона.
Сорок з ними чорних суден припливло до Іліону.
Люд з Аргісси та з Гиртони, з Орти, з городу Елони,
З білого Олооссону, — вів на поле бойовища
Полипойт, завзятий лицар, син славути Пейрїтоя,
Сплодженого вічним Дієм. Полипойта ж породила
Гіпподамея прекрасна чоловікові своєму,
В славетний день, коли той лицар подолав облуд кудлатих,
З Пелія попроганяв їх та загнав в Аїтицьку землю.
Він не сам рядив дружини, — Леонтеве, кривняк Арєїв,
Син славетного Корона, що походив від Кайнея,
Виступав з ним на змагання. Сорок чорних суден з ними
Припливло до Іліону. А Гуневе, що був із Кифу,
Двадцять два човни зібравши, вивіз ними до Троади
Енієнів та перрайбів, воювателів завзятих,
Тих бійців, які сиділи вкруг холодної Додони,
Що розорювали землю, по якій пливе, бистриться
Весело та гомінливо Тітаресій хуткохвильний,
Розігнавшись до Пенєю гарноплинного водою;
Та з Пенєсм срібнохвильним течією не спливає:
Поверхнею струменіс, мов елей, бо рине з Стиги,
Стиги клятої, страшної. Далі — Протой Тентредонів
Виводжав на бій магнетів, тих, що в тім краю сиділи,
Над яким до неба, вгору, шумнолісий Пелій пнеється;
Воїв тих, які сиділи вздовж Пенєсвого току, —
Бястрий Протой вів на битву. З ними сорок чорних суден

Прибуло до Іліону, перепливши повідь моря. . .
Це ось і вожді й державці, що вели на бій данайців.
А тепер скажи-но, Музо, хто прославився найбільше
Кіньми та завзяттям війним з тих бійців, що вирушали
За Атреевими дітьми? Коні мав найкращі Евмел,
Феретів онук шляхетний: наче птиці, кобилиці
Розганялися по полю, одномасті, однолітні,
Схожі, дуже схожі ростом. Аполлон же срібнолукий
Згодував їх в Піерії. Наганяли кобилиці
Жах Ареїв на вояцтво, як по боїщу скакали.
З воїв же вважавсь найліпшим славний Теламонів Аяс,
Доки Ахіллеве при судні гнівався та побивався.
Ахіллеве, проте, між воїв був найліпшим боборцем,
Отакі ж були і коні у Пелесового сина,
Визначалися з всіх інших і красою, й бистротою.
Але гаяв час при суднах крутобоких, мореплавних
Лицар той, страшенно гнівний на Атреевого сина,
Верховладного привідця. А дружини Ахіллея
Бавилися коло моря киданням безцільним дисків,
Стріл, сулиць своїх метанням, і спокійно їхні коні,
Стоячи при колісницях, плющ болотний, конюшину,
Байдикуючи, спасали. Бойові ж ті колісниці,
Вкриті бережно, стояли у наметах вовідських,
А самі ті вояводи, нудячись, тинялись станом
З краю в край його, не дбали про геройства молодецькі.
Мов пожежа, що женеться пасовиськом, спалахає, —
Так зірвалися й дружини і направились на битву:
Діл загув жакливим гулом, як тоді, коли на нього
Яро мече блискавиці громобіць Зевс, всю землю
Над титаном Тифоеєм, в Арімських, говорять, горах
Леже велета отого, — блискавицями своїми
Нижє він, зайнявшись гнівом на титана Тифоея, —
Так земля застугоніла під ходою лав вояцьких,
Що проходили долину не спиняючись, поспішно.
І тоді, від Буревія злинула з вісьми лихими
Вітроногая Іріда й між троянцями з'явилась,
Що якраз у ту годину, коло входу в дім Пріамів,
Радилась, в громаді ставши спільно і старі, і молодь.
Бистронога ж та Іріда стала й знагла загукала,
Переїнявши голос-мову у Політа удатного,
Що Пріамовим був сином. Той Політ, якраз в ту пору,
В полі чатував з могили Аїсиета престарого
Та, на жвавість ніг поклавшись, звідти оглядав рівнину,
Висліджав, коли ахайці від човнів у наступ рушать.
Перекинувшись у нього, так Іріда їм казала:
— І тепер, як за спокою, любиш ти, старий Пріаме,
Пробуватись балачками: скаменись, страшна йде битва!
Ох, не раз я бився серед пекла бойового
З боборними мужами, але ще ніколи битви
Ось такої я не бачив, що загрожує в цю хвилю:
Мов те листя на деревах, мов піски на узбережжі,

Суне незліченне військо, щоб за містом, на рівнині,
 З нами битись лютим боєм. Гекторе, тобі я раджу
 Виконати все достоту: сила спільніцького війська
 У Пріамовому місті величезному, святому,
 Різномовні вояки ті, бо зійшлись з усіх усюдів;
 Хай же кожну їх дружину племінний веде отаман,
 Хай очолоє те військо, порядкує ним, керує! —
 Так промовила. . . І Гектор, зрозумівши слушність ради,
 Розпустив негайно ж віче. І взялись за зброю трійці,
 Відчинились навстіж брами, колісничне й піше військо
 Полилося з них бурхливо, гук страшний та галас ринув.
 Є перед троянським містом, в полі, з всіх сторін округла,
 Превисока могила, що у полі бовваніє;
 Здавна ту могилу смертні Батією назвали,
 А безсмертні Олімпійці — жвавої Мірини гробом.
 Там ото троянські вої й спільніки їх зупинились,
 Спорядили збройні лави і, як треба, поділились.
 Всіх троян виводив Гектор, поставний, сяйношоломний;
 Найчисленніші дружини за собою вів той лицар,
 Найзавзятіших, найкращих вояків оцпенетців.
 А дарданців — син Анхісів, славний вождь Айней виводив:
 Превелебна Афродіта лицаря того зродила,
 Обійнявшись із Анхісом у гаю, на збіччі Іди.
 Та славетний той привідця виводжав не сам дружини
 На криваве бойовище, — йшли сини з ним Антенора
 І Архелох, і Акамас, вправні битися усяко.
 Добробутне ж тройське плем'я, що сиділо у Зелі
 На Ідайському підгір'ї та задля пиття вживало
 Темну воду із Айсеу, — Ликаонів Пандар строїв,
 Саме той, який від Фойба лук дістав був подарунком.
 Воїв же із Адрастеї, з Апайсосо, з Питієї,
 Лицарів, що розселились на височині Терей, —
 Адрест вів на бій та Амфій, діти владного Меропа,
 Перкосійця, що прославивсь неомильною віщбою:
 Не пускав своїх синів він на війну ту згубоносну,
 Не послушалися діти раджень віщуна Меропа,
 Бо вели на чорну смерть їх згубні богині Кери.
 Тих, які жили в Перкоті та вздовж Практія сиділи,
 В Абиді, а також в Сесті, в Арісбі, прегарнім місті, —
 Асій вів, Гиртака чадо, славнозвісний воевода,
 Той, що прискакав до Трої на гнідих, високих конях
 Від бистрини Селлеенту, з міста гарного Арісби.
 А Гіпотоой виводив списоборних пеласгійців,
 Тих, що на полях врожайних вкруг Ларіси проживали, —
 Їх Гіпотоой виводив та Арєїв відприск Пилай,
 Два сини пеласга Лета, що походив від Тевтама.
 Воїв трекських вів Акамас та боєць завзятий Пеїтрой,
 З тих усюд, де бурно плеще хвилешумне море Гелли;
 Ратішників же кіконів — Евфем споряжав на битву,
 Сяйношоломний Діа, сам же Троїзен той походив
 Від славетного Кеада. А пайонців криволуких

Вів Пірайхм слідом за тими босборцями вдатними,
Тих, які жили далеко у країні Амидону,
Саме там, де плеще-рине Аксіос широководий,
Аксіос, що з рік наземних найчистішу воду має.
Пілаймен, завзяте серце, на чолі йшов пафлагонян,
Вивівши з країв Енетських бойові свої дружини,
Звідтіля, де табунами дикії осли пасуться.
А бійців, що Китор мали та замешкували Сесам,
Тих, які в оселях гарних на збережжі проживали
Вздовж Партенія пливкого, що Айгіал та ще Кромну
Й верховину Еритіни із околицями мали.
Галізонів споряджали вождь Одій та вождь Епістроф,
Вивівши свої дружини з далечезної Алиби,
Звідкіля походить срібло. Енномос, віщун з пернатих,
Також Хроміс, споряджали воювателів мисійських,
Енномос, проте, й віщбою не спромігся оминути
Чорну, смертоносну Керу — бистроногим Ахіллеєм,
Тим Аяковим нащадком, у ріці він був убитий,
Саме там, де безліч трійців Ахіллес, славу та, знищив.
Фригів — Форкіс вів на битву та Асканій богорівний,
З Асканійської країни, здалека туди прийшовши;
Про одне вони лиш дбали, щоб скоріш почати битву.
А за ними — Местл та Антіф, Талайменові синочки,
Діти озера Гігаї, — в бій виводили меонців,
Тих, що під горою Тмолон народились та зростали.
Наст і другий вождь Амфімах — карів виводжали в поле,
Тих, що варварську говірку, розмовляючи, вживали,
Що у посіданні мали Мілет та Фтірон лісистий,
Спадисті верхи Микале, береги ріки Маяндра, —
Наст виводив та Амфімах, славнії сини Номія,
Наст той самий, що, мов панна, золотом увесь оздобивсь,
На війну йдучи криваву, на Аресві потіхи.
Ох, бідашний! Не спромігся золотом отим лискучим
Відігнати люту Згубу, бо Аяковим нащадком
Був в самій ріці убитий; переможець же бистрезний
З нього зняв оті оздоби та собі геть всі присвоїв.
Сарпедон та Главк відважний строїли на бій ликійців,
Тих, які в Ликії дальній, понад Ксантом, проживали.

Примітка. Оскільки переклад Гомерової „Іліади” вийде в світ у видавництві „На горі” в Німеччині, ми припиняємо друк на цій пісні. Заохочуємо наших читачів набути собі це видання. Шановному перекладачеві дякуємо за співпрацю. Ред.

Вільям ШЕКСПІР

СОНЕТ 24

Мій зір, що майстром був, твою красу
В моєму серці вирізьбив, звабливу,
І я, мов рама, скрізь її несучу,
А майстрів хист їй творить перспективу.
Бо тільки через майстра кожну мить
Ти власний образ бачиш без одміни,
Що в ательє грудей моїх висить,
Де вікна зір твій повробляв у стіни.
Тож очі в дружбі діл не чинять злих:
Мої звели твій образ, а для мене
Швидко з твоїх засяли, щоб крізь них
Тобою й сонце тишилось вогненне.
Однак очей недоліки значні:
Їм видно зримає, серця ж правди — ні.

СОНЕТ 99

Отак з докором я фіялку стрів:
Злодійко мила, запах крадеш де ти,
Як не в Любови з уст, де звабних слів
Народження? А ніжні фіюлети
Береш хіба не з вен її разків?
Лілея має рук твоїх принаду,
Твоїм волоссям гордий майоран.
Троянди стали на тасмну раду:
Ця — сором твій, а та — тривоги бран.
Ще інша, змішана, обох єднання
Твоїм лиш подихом налита вщерть,
Хоча за кражу — в розкоші зростання
Тепер їй хробаки готують смерть.
Багато квітів нам весна зростила,
Та в них то запах твій, то барви сила.

Переклад О. ЗУЄВСЬКОГО

Вільям ВОРДСВОРТ (1770 - 1850)

Б Е З С О Н Н Я

Один за одним ніжні звої вовни
Немов на прядку плинуть. Шум дощів,
Гучання бджіл і гуркоти морів,
І шепіт поля, неспокою повний, —
Я вже обдумав і лежу безмовний
І нездріманний. Скоро від садів
Поллється голосно пташиний спів
І дзвін зозуль затужить поздоровний.
Вже третю ніч, літаючи в думках,
За жданим Сном ширяю, наче птах,
І так томлюся марно до нестями.
О, що без Тебе ранків береги?!

Приходь же, Сну, блаженство межі днями,
Прамати мислей, радости й снаги!

З англійської — Яр СЛАВУТИЧ (1958).

Степан ЧОРНИЙ

ІСТОРИЧНА ТЕМАТИКА В ДРАМАТУРГІЇ КАРПЕНКА-КАРОГО

(До 60-річчя з дня смерті)

Іван Карпович Карпенко-Карий (Тобілевич) — це одна із найсвітліших і наймогутніших постатей в українській драматургії та в історії українського театру другої половини XIX й початку XX сторіччя. Драми й комедії письменника — справді великий вклад до скарбниці української культури. І. Франко високо оцінив Карпенка-Карого як визначного драматурга й великого артиста. У статті-некролозі, 1907 року, він писав:

„Чим він був для України, для розвою її громадського та духового життя, се відчує кожний, хто чи то бачив на сцені, чи хоч би лише читав його твори; се зрозуміє кожний, хто знає, що він був одним із батьків nowoczesного українського театру, визначним артистом та при тім великим драматургом, якому рівного не має наша література та якому щодо ширини і багатства творчості, артистичного викінчення і глибокого продумання тем, бистрої обсервації та ясного і широкого світогляду не дорівнює ані один із сучасних драматургів не тільки Росії, але й інших слов'янських народів”

Вивчаючи драматургію Карпенка-Карого, ми бачимо, що він надавав великої уваги історичним подіям із життя українського народу. Створюючи п'єси саме на ці теми, драматург завжди був вірним історичній правді.

Так, у драмі „Гандзя” (1902) Карпенко-Карий зображує історичні події на Україні 70-х років XVII ст. Правдиво змальовано в драмі тяжке становище Правобережної України, що помалу перетворювалась чужоземними займанцями на пустиню. Один із героїв цього твору говорить:

„Скрізь пустиня стала. Людей живих нема. Одних татари в Крим погнали, другі порозбігалися самі, кругом — руїна. . . на двадцять миль не бачив я живого чоловіка; оселі повалились, ниви поросли бур'янами, а в бур'янах білють людські кістяки”.

У напівсимволічному образі „дівчини з лівого берега Дніпра”, Гандзі, Карпенко-Карий зробив спробу показати, як деякі одиниці з вищих прошарків українського суспільства зраджували рідний край та, приваблювані багатством і чинами, переходили на службу польським королям і московським царям.

На історичному матеріалі створив Карпенко-Карий драму „Бондарівна” (1884). Тема п'єси і частково сюжет запозичені з відомої народної балади про Бондарівну. Події, змальовані в творі, відбуваються в середині XVII століття, на початку визвольної війни України з Польщею.

Створивши правдиве історичне тло, автор показує трагічну історію Бондарівни, яку обрали жертвою староста й Герцель. Бондарівна — шляхетна, чесна дівчина, людина високої народної моралі; вона віддано любить свій рідний край. Смілива, розумна дівчина-патріотка гине від руки старости — польського магната (Миколи Потоцького).

Після закінчення драми „Бондарівна”, майже десять років пізніше, Карпенко-Карий знову повернувся до змалювання постаті

Миколи Потоцького. Авторів було відомих не тільки історичні пісні, в яких детально зображено цього польського посіпаку, але й численні легенди, перекази та анекдоти про нього. Карпенко-Карий усі ці фольклорні матеріали поклав в основу п'єси „Паливода XVIII століття”.

„Паливода XVIII століття” — це комедія-жарт на 4-х дії, написана в 1893 р. Дія відбувається на Волині. Вперше ця п'єса опублікована в другому тому „Драм і комедій” (Одеса, 1897).

У центрі твору автор поставив образ графа Потоцького. Драматург розгортає сюжет на епізодах, використаних із народної творчості. Він подає їх у діялогах або самохарактеристиці графа чи теж у розгорненій дії героїв. Ми довідуємося, що графові не можна жити в Варшаві, що він і його друзі — гультіпаки — горлорізи „п'ять сел спалили, три сейми розігнали та чотирьох панянок украли і жидків з десятків забили”.

Карпенко-Карий, що був добре обізнаний із сценічними законами, зумів створити на основі народних анекдотів гарний сценічний жарт, наповнити його яскравими комедійними ситуаціями, дотепними висловами та жвавими гумористичними діялогами.

Майстерно й виразно змалював автор постать Харка Ледачого — хвалька і брехуна, базіки й боягуза — лакея, якого дуже легко можна пізнати в народних анекдотах хоч, може, й під іншими іменами.

На історичну тему написав Карпенко-Карий 1896 р. драму „Лиха іскра поле спалить і сама щезне”. Під назвою „Сербин” була вона надрукована у Львові в „Зорі” (ч. 20-24). Сам автор назвав її поемою, але він був не зовсім задоволений цим варіантом драми і не переставав працювати над її удосконаленням. Він позмінював деякі епізоди, дописав нові, деяким дієвим особам позмінював імена, а також дав їм інші трактування. Нова редакція драми під назвою „Лиха іскра поле спалить і сама щезне” була надрукована в третьому тому „Драм і комедій” І. Карпенка-Карого (Одеса, 1903).

В основу драми покладено народну пісню-баладу про Сербина, що була дуже поширена серед народу в західних місцевостях України. Цю пісню вперше надрукував Я. Головацький у своєму збірнику пісень у 1878 р.

Наявний у пісні-баладі мотив отруєння був дуже привабливим матеріалом для драми, що його повністю використав драматург. Інші мотиви пісні були або відкинуті автором зовсім, або використані у переробленому вигляді.

Події, що розгортаються у драмі „Лиха іскра. . .”, відбуваються в XVI-XVIII ст., коли запорожці вели боротьбу проти турків і татар, які нападали на Україну, плюндруючи її та забираючи людей у яsir. Однак Карпенко-Карий зосереджує свою увагу не на суспільних питаннях того часу, а на питаннях інтимно-побутового характеру, зображуючи побутові картини життя в піднесено-романтичному плані. В основу сюжету покладено боротьбу Юліяна, амбітного волоха, сина молдавського господаря, за повернення до рідної Молдавії, щоб заволодіти всіма волоськими землями. Батько Юліяна згинув колись від руки угорського магната, який, під-

купивши Султана й користуючись підтримкою різних турецьких провідників, став володарем Молдавії. Ось чому починає боротися Юліян. Він приходить в Україну, на Запоріжжя, пристає до запорожців, беручи участь у поході проти турків. Він виявив великий героїзм і завзятого у руйнуванні Кафи, чим здобув прихильність і любов на Січі.

Драма „Лиха іскра. . . ” переважана дещо етнографічними подробицями, досить частими в творах того часу, драматичними колізіями, напр., випадкове підслухування, тасмичне вбивство, підмішування отрути в напій і т.д.

У 1898 році Карпенко-Карий почав працювати над трагедією „Сава Чалий”, яку закінчив за рік. Уперше трагедія була надрукована того ж року в журналі „Київська старина” (томи VIII—IX), а в січні 1900 р. в Києві „Сава Чалий” побачив світло сценічної рампи. Сам Карпенко-Карий виконував ролі Потоцького; Саву Чалого грав М. Садовський, а Гната Голого — П. Саксаганський.

Трагедія „Сава Чалий” здобула надзвичайно високу оцінку серед українського громадянства, тішитися вона заслуженим успіхом на українській сцені вже багато років. Один із тогочасних критиків писав у 1903 р., що „народне повстання зображене в п'єсі яскраво, з усіма типовими, характерними особливостями даного історичного середовища та історичного моменту”.

Надзвичайно велике враження зробила трагедія на І. Франка, який підкреслив, що цей твір „гідний стати в ряді архитворів нашої літератури”. На думку І. Франка „Сава Чалий” — це „трагедія, основана на часах занепаду і хитання українського національного почуття, трагедія перевертня, що для особистої користі йде на службу до ворогів... гине в хвилі, коли його зрадницькі плани, здавалося, були близькі здійснення... драма мала велике значення для сучасної України, плямуючи інтенції сучасного національного ренегатства...”

Із історичних матеріалів Карпенко-Карий дізнався, що Сава Чалий — міщанин з Комаргорода, Ямпільського повіту — був спочатку двірським козаком, а пізніше дослужився до сотника у князя Любомирського. Коли ж у 1734 р. на Правобережній Україні спалахнуло селянське повстання проти польських магнатів, в якому теж брали участь і козаки, Сава Чалий пристав до повстанців. Однак пізніше Сава Чалий зрадив повстанців і перейшов на службу до польського магната Йосифа Потоцького. Сава Чалий був відважний і хоробрий і тому заплідив чимало лиха козакам: убивав їх і палив православні церкви. Гайдамаки вирішили покарати його смертю. Присуд цей виконав колишній побратим Сави — Гнат Голий. 1741 р. на саме Різдво Гнат Голий із своїм загоном напав на маєток Сави Чалого в селі Степашках на Вінничині і покрав його смертю.

Епізод цей відображено в народній пісні, яку часто співали кобзарі й лірники. Один із варіантів пісні, найбільш поширений на Наддніпрянщині записав М. Лисенко в селі Солониця на Полтавщині. Автор поклав в основу трагедії саме цей варіант. Деякі факти використано з праці М. Костомарова „Історія козацтва

в пам'ятниках южнорусского народного песенного творчества", де говориться про те, що дід Сави, Яків Чалий, був кошовим на Запоріжжі; коронний гетьман Йосиф Потоцький подарував Саві села Рубань і Степашки; Сава нападав і руйнував запорозькі зимівники і навіть спалив церкву.

Карпенко-Карий був рівно ж ознайомлений із тим, про що розповідав польський історик І. Ролле в нарисі „Сава Чаленко". Нарис цей був надрукований у перекладі на сторінках „Київської старини".

Зберігаючи точність у відтворенні конкретних історичних фактів, Карпенко-Карий малює правдиву картину визвольного руху українського народу у XVIII ст. проти чужоземних поневолювачів України. Твір глибоко патріотичний. Ідея — відданість народові, уславлення боротьби проти соціального й національного поневолення, осудження зради.

Сава Чалий спочатку співчуває стражданням селянства, бере участь у боротьбі проти польських магнатів, але згодом стає на шлях компромісу. Автор надзвичайно продумано і глибоко розкриває причини угодовства. Сава стає на шлях угодовства передусім через те, що не бажає широкого народного руху, не вірить у його перемогу; законним володарем Правобережної України вважає польського короля. Сава не вірить у народ. Повстанці в його уяві — це темна і загрозлива стихія, здатна принести тільки „смути і пожежу, і кров".

Саві Чалому протиставлено повсталих селян, козаків та їх ватажка Гната Голого. В образі Гната втілені риси вірності батьківщині, мужности й відваги та рішучости в боротьбі проти ворогів. Карпенко-Карий змалював Гната Голого в героїчно-романтичному плані, як непримиренного борця проти соціального й національного гніту, мужнього патріота, героїчного ватажка повсталого селянства.

В героїчно-романтичному плані змалювані також образи товаришів-однодумців Гната — гайдамаків Гриву, Молочая, Ведмедя, Кравчину та безіменного гайдамаку, що йде на жакливі тортури без страху, з дотепними, уїдлими жартами на адресу Потоцького.

Рельєфно зображено в творі постать деспотичного магната Потоцького, а також його найближче оточення — поляків Жезницького, Яворського, Шмигельського та інших. В образі шляхтича Шмигельського автор правдиво відтворив і розкрив сзутьську тактику прислужників магнатів. Шмигельський діє проти повсталих, прикриваючись маскою „людяности". Його проповідь компромісу й миру між феодалами-колонізаторами і повсталим народом привела до обстоювання особливої тактики боротьби проти „хлопів", що полягала в тому, що „не треба звіра дратувать". Шмигельський намагається застерегти Потоцького від крайнього деспотизму, жакливих катувань непокірних селян, бо все це може викликати ще грізнішу хвилю народного гніву. Він прагне стримати селян і козаків від повстання, а коли вони все-таки повстали, усьому наперекір уживає підступних заходів, щоб послабити ряди борців за волю. Він дуже тонко веде гру з Савою Чалим: у роз-

мові з ним Шмигельський хитро переходить від нібито доброзичливих думок про долю України до відвертої торгівлі.

Головні й другорядні дієві особи трагедії „Сава Чалий” — життєві, багатогранні характери, реалістичні типи історичного минулого. Характери, зображені в цій трагедії, розкриваються в напружених зіткненнях, суперечках, боротьбі, в живій дії, яка розвивається невимушено, динамічно. Найпоказовішими щодо цього є такі, наприклад, сцени, як збір гайдамаків у пуці (перша дія), допит Потоцьким полоненого гайдамаки, підступна змова Потоцького й Шмигельського про засоби боротьби з повсталими (друга дія), перша сутичка гайдамаків і Гната Голого з Савою Чалим (перша картина третьої дії), змова Шмигельського і Сави (друга картина третьої дії), словесний поєдинок між Гнатом і Шмигельським (четверта дія), нарешті сцена страти Сави Чалого гайдамаками. До речі, треба згадати, що Карпенко-Карий мав попередника в українській літературі, М. Костомарова, який 1838 р. написав драму „Сава Чалий”, в основу якої поклав сюжет відомої історичної пісні про Саву Чалого.

У трагедії „Сава Чалий”, Карпенко-Карий намагався досягти повної гармонії, якнайбільшої відповідності між розвитком дії і характерами, наскрізьної єдності дії. Помисли, прагнення і вчинки дієвих осіб тут глибоко вмотивовані. Кожна фраза того чи іншого героя, кожна сцена рухає дію вперед, насичує її глибоким змістом, розширює і збагачує характеристику дієвих осіб, посилює драматичний конфлікт. Мова трагедії здебільшого романтично-піднесена, патетична і цілком відповідає характерові зображуваних подій.

Однією з характерних особливостей стилю трагедії „Сава Чалий” є контрастне зіставлення в ній трагічного і комічного, величюого й нікчемного. Деспотичний та пихатий магнат Потоцький і його оточення — польські шляхтичі Яворський та Качинський — виглядають нікчемами, пігмеями перед волелюбними і мужніми гайдамаками.

У трагедії „Сава Чалий” змальовано давні події, але вона, як твір реалістично-романтичний з виразною народно-демократичною тенденцією, була дуже актуальною в умовах суспільно-політичної боротьби кінця 90-х і початку 900-х років та героїчних визвольних змагань українського народу проти російських і польських загарбників і за становлення самостійності України.

ПРИМІТКИ

- 1) Іван Франко, Твори в XX томах, Том XVII, Київ, 1955, стор. 448.
- 2) І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич), Твори в III томах, Том III, Київ, 1961, стор. 148.
- 3) І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич), Твори в III томах, том II, Київ, 1960, стор. 8.
- 4) „Київська старина”, 1903, вересень, стор. 140.
- 5) І. Франко, Твори в XX томах, том XVII, Держ. В-во худ. л-ри, Київ, 1955, стор. 452.
- 6) І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич), Твори в трьох томах, том II, Київ, 1960, стор. 253.

Микола ЩЕРБАК

СИНІ ОЧІ

(На спомин про останню зустріч із Володимиром
Сосурою та Йосипом Позичанюком у березні 1941 р.)

Свята хвилина. Рух руки.
Біліють шелесткі листки,
І, ніби їм наперекір,
В рядках блукає карий зір,
Зринають від душі слова,
І вже уява ожива!..

...Шумлять зажурені тополі
Про сонячні далекі дні...
Синіють васильки у полі...
Узор проміниться в вікні...

Пролине слово про Лисиче,
Крилом торкнеться голубим,
І чайка хрипло закигиче
Над степом, сірим і німим...

Тужава туго України!
Думки поривні, повні мук!
Вас полохливо чули стіни
І я, і друг Позичанюк...

Замовк поет...

Скорбото мрій!

Гаряче почуття, жарій!
Хай ллється поетичний голос,
Прозорий, як у полі колос!

— Ще віршів, ще!
Хай думка душу пропече!
Ці хвилі небеса дали —
Палахкотіння серед мли!
То ж квітні слово, світле слово!

Але неждано і раптово
Поет спитав: „Які ви очі,
Миколо, любите?..”

Я знітивсь... Що сказати йому?..
Чому він запитав? Чому?
Відчув, що я, мов у святині?
Що юне серце б'ється щастям?
Зціляється віршів причастям?
„Люблю я карі...”

„А я — сині!
І коси — стиглий жмут пшениці!”

.
Літа минули. Мій розмаю!
І хмарночолі, й сяннолиці...
А я і досі, як згадаю,
То чую голос: „Очі — сині!
І коси — стиглий жмут
пшениці!..”

Нью-Йорк, 12 березня 1966.

Дмитро ЧУВ

РОМАНТИЧНА ПІСНЯ

Галі Яськевич

Поцілунок гарячий один,
Ніби промінь у прорвані хмари.
В поцілунку є серця сліди,
Сподіванок незбагнені чари.

Прихились до могого лица,
Подивися в замріяні очі,
Хай радіють, сміються серця
Серед прізви осінньої ночі.

Бо пролинуть, як вітер, роки,
Помарніють і личко, і брови,
І ніхто не простягне руки,
Не замре в поцілункові знову.

Поцілунок — це квітка ясна,
Ніби вітру весняного подих:
З поцілунком крокує весна,
Із ним щастя по серцеві ходить.

В ньому часом і радість, і сум,
В ньому зустріч, подяка й розлука
Та збагне лише той всю красу,
В чие серце кохання постука.

Хай же знають тополі струнки,
Нехай чують всі квіти навколо:
Поцілунки найкращі такі,
Що не гаснуть у серці ніколи.

1967. Австралія.

ІСТОРИОСОФІЯ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

(До 70-річчя поета)

Українська поезія минулих сторіч засвідчила кілька яскравих виступів нищівної критики та емоційного осуду негативних сторін історії України.

Учитися на власних помилках — віковавня мудрість. Гетьман Іван Мазепа, що був непересічним поетом, добре озмислив наші недоліки ще наприкінці XVII-го сторіччя, осуджуючи у своїй славнозвісній „Думі” деяких українців за те, що „єден живе із погани”, „другий ляхом за грош служить”, „третій Москві тож голдує і ей вірне услугує”. Як наслідок такого стану:

Од всіх сторон ворогують,	Ані слухнои учтивости:
Огнем-мечем руїнують,	Мужиками називають,
Од всіх не маш зичливости,	А подданством дорікають.

Усе це тому що:

Не маш любви, не маш згоди	През незгоду всі пропали,
Од Жовтої взявши Води,	Самі себе звоєвали. ¹

Як це нагадує відомі Шевченкові слова „Доборолась Україна до самого краю, гірше ляха свої діти її розпинають...”² Великий Кобзар, як бачимо, нещадно засуджував помилкові вчинки наших предків, не милуючи навіть деяких гетьманів, яких називав „грязю Москви, варшавським сміттям”. Він же суворо критикував своїх сучасників, які не вчилися „так, як треба”, шукаючи „у чужому краю” „того, що немає і на небі, а не тільки на чужому полі”.³ Шевченкове „Послання” загально відоме, тому й немає потреби в довших цитатах, мовляв І. Дзюба, національного сорому.

Ще жорстокіше бичував Пантелеймон Куліш, 70-річчя з дня смерті якого сповнилося 1967 р., всю нашу козацьку історію.

З великого насліддя по князях
Зробили козаки нам дике поле,
Все в бодяках, тернах та в чагарах,
Кому на радощі, кому на горе.⁴

Кулішева критика висловлена в його „Псалтирній псалмі”, яку треба навести повністю, щоб побачити, як зображує поет український нарід взагалі:

Народе мій, ясирнику татарський,
Невольнику турецький найдорожчий!
Народе мій, східний панський слуго
І польської герою темний слави!
Народе мій, недоумку латинський,
Товаришу московської темноти!
Щоцез еси в літописах чернечих,
Не згадують войовники про тебе.
Ідять тебе твої сусіди мовчки,

І за твоє невольництво не платять.
Пропало вже й схи́дство в тебе в серці,
Герой же ти хіба над жи́довою.
Не учи́шся ні в греків, ні в латинів,
Темнотою і москаля соромиш.

* * *

Народе мій! Що нам тепер почати?
Невже во віки будеш спати й спати?
Народе мій! Прокинься на хвилину,
Та подивись по-людськи на Вкраїну.
Народе мій! Зорім очима поле,
Нехай на нім не корениться горе.
Ми думками те поле заволочим,
Од Висли до Кубані слізьми змочим..
А що ж ми там для правнуків посієм,
Коли й шептять одно 'дному не смієм?'

Поетів гіркий підсумок про український нарі́д звучить як присуд суворого судді: „Народе без пуття, без чести, без поваги!” Якоюсь мірою це визначення поділяв також Іван Франко у пролозі до „Мойсея”. Різниця лише в тому, що цей останній глибоко вірив у велике майбутнє нашого народу. Куліш такої віри не показав.

Нам здається, що Євген Маланюк (нар. 1897 р.) у своїх інвективах на адресу України опирався саме на Мазепі, Шевченкові, Кулішеві та Франкові. Не випадково, про них має поет прекрасні есеї в „Книзі спостережень”. Але спершу про час, який сприяв появі Маланюкового погляду на Україну та її історію.

Визвольна боротьба 1917-20 років закінчилася поразкою. Колишній сотник війська Української Народної Республіки, молодий поет Маланюк сидить інтернований у польському таборі в Щипьорні. Спостерігаючи, з боєм у серці, як українські вояки сотнями помирають від тифу, усвідомлюючи трагедію не лише своїх недавніх поплечників по зброї, а й трагедію всієї України, зайнятої московськими більшовиками, поет пробує знайти корені лиха. Справді, настала була крайня пора для критичного погляду на цюйно відгомонілу Українську Революцію, на історичне минуле України. Настала вимога часу — знайти новий, організуючий чинник для продовження боротьби, для майбутньої державницької діяльності. Саме тоді „внук кремезного чумака, січовика блідий праправнук” починає творити свою власну, оригінальну історіософію чи пак філософію історії. В 1924 р. з'являється його перша збірка поезій під промовистою назвою „Стилет і стилос”. Стилет — символ зброї, державної потуги; стилос — емблема української культури та її розвитку. У пізніших книгах — „Гербарій” (1926), „Земля й залізо” (1930), „Земна Мадонна” (1934) і „Дтерстень Полікрата” (1939) та інших — поет широко розвиває свої філософські погляди на історію України, доводячи їх до чітко сформованої тези.

Що ж таке Україна? Яке її минуле? На це дають недвозначну відповідь „Псалми степу”, написані 1923 р. і вміщені у збірці „Гербарій”. Маланюк заявляє, що Україна лежить „скри-

вавлена і скута": „Міцна, як смерть”, її в'язниця. Поета „пражить сором”, що її „розпусним зором нагую огляда владар” (стор. 27). Хто ж вона, залишена далеко батьківщина? Мати? — Ні! — вигукує поет, продовжуючи:

...Шал коханки
У чорнім полум'ї коси,
В обличчі степової бранки
Хміль половецької краси.

В очах звабливий морок ночі, —
З них кличе, кличе глибина,
А в диких руках ще регоче
Ніким не займана весна.

Тебе б конем татарським гнати,
І, — тільки просвістить аркан, —
Покірливо підеш сама Ти
З лукавим усміхом у бран.

Привабливо-безсила й гарна —
Осяєш Ти чужий намет,
І хижий хан буде безкарно
Впивати уст отруйний мед.

Та хутко скінчиться вірада:
Засне він стомлений, в тобі ж
Прокинегся кривава зрада
І стисне віроломний ніж...

Блиснуть у тьмі вовчиці очі —
Лиш горло кров'ю захарчить, —
Ти в море степової ночі
Впірнеш русалкою умить.

І знову чарівне обличчя
— Закриє половецький степ,
І знову ніч очей покличе —
Тебе спіймать, схопить Тебе б!

Тебе б конем татарським гнати,
Поки аркан не заспіва!
Бо ти ж коханка, а не мати,
Зрадлива бранко, степова!

(Стор. 28 - 29).

Сказано ясно й чітко. Але поет не заспокоюється. Він повертається до цієї теми безуважно, лас своєю батьківщину на всі заставки! Три роки пізніше, 1926-го, Маланюк іще з більшим гнівом обрушується в „Діві-Обиді” на те, що мало б завжди бути найдорожче, найсвятіше для кожного сина — на матір-Україну:

Лежиш, розпуста, на розпутті,
Не знати — мертва чи жива.
Де ж ті байки про пута куті
Та інші жалісні слова?

Хто гвалтував тебе? Безсила,
Безвладна, п'яна і німа
Неплодну плоть, убоге тіло
Давала кожному сама.

Мізерія чужих історій
Та сльози п'яних кобзарів —
Всією тучністю просторів
Повія ханів і царів.

Під сонні пестоци султана
Впивала царгородський чар,
Це ж ти — попівна Роксоляна,
Байстрюча мати яничар!

Чаплінському — ясир кохання —
Це ти, безславна і лиха,
В Богдановій ятрилась рані
Вогнем образи і гріха.

Стрибати в гречку — тільки й
щастя.

Щоб в корчах зради завмирать —
Це ти, пуста, неплодне трясця
Ти, Пріська гегмана Петра.

Звідціль черкаська твоя шатость
І рабська кров твоя звідціль.
І діти, мов дурні курчата,
І сліз — пісні, й бандури — біль,

І та розслабленість ледача
І серця, й розуму, і рук, —
Безсила насолода плачу
Безсоромно-плебейських мук...

Невже ж калюжею Росії
Завмре твоя широчина?

...А над степами вітер віс!
А в небі гуркотить весна!

А степ гарматами пооран
Тремтить від крові і кісток,
Та про бої віщує ворон,

Червлен тримаючи шматок.
Повстань, як дровце! Панцир з
міди

Замінить лахи й ганчірки, —
І знов дівоча стать Обиди
Звитяжно гляне у віки.

(Стор. 78-80).

Отже, для Маланюка Україна — це жінка особливого роду. У „Псалмах степу” вона зрадливо вбиває свого гвалтівника, якому щойно віддалася „з лукавим усміхом”. У „Діві-Обиді” поет закликає ту ж саму жінку до повстання; мабуть, вірить, що вона приверне собі честь, визволиться і „звитяжно гляне у віки”.

Безперечно, в осуді України є багато емігрантської пози. Про це вже говорив Юрій Шерех у своїй статті „Стилі сучасної української літератури на еміграції”, підкреслюючи, що Маланюкова позиція — це „я і Україна”, а не „я — Україна, або я — син України”. Таким чином, поет якоюсь мірою ставить себе ніби збоку, немовби вмиває руки, навіть деградує себе до „останнього печеніга”. Але трагедію переживає він дуже глибоко — серцем і душею. Можна з переконливістю твердити, що поетів жорстокий осуд України — це лише поетичний засіб.

Ніби усвідомлюючи своє блюзнірство, Маланюк визнає, що його слова про Україну справді „зневажливі”, тому він просить прощення:

Прости, прости за богохульні вірші,
Прости тверді, зневажливі слова!
Гіркий наш вік, а ми ще, може, гірші,
Гіркі й пісні глуха душа співа.

Прости, що я не син, не син Тобі ще,
Бо й Ти — не мати, бранко степова!
З Твоїх степів летять птахи зловіщі,
А я творю зневажливі слова. (Стор. 29-30).

Який же вихід із соромного становища, про яке поет пише багато, повторюючи себе в кожній книзі, що побачила світ між першою та другою війнами? З розпачу й сорому, що спалює поета, шукає він виходу знову ж таки в минуле, в окремі світлі періоди історичної України. Маланюк звертається передусім до княжої доби, що була джерелом надхнення, між іншим, для пізнього Пантелеймона Куліша. Так постають „Варязька баллада” (1925), „Варяги” (1926), „Варязька весна” (1927) та інші поезії, в яких Київська Держава, забарвлена згадками про Гелладу й Рим, постає в уяві поета — як приклад, як основа, на якій має вирости нова Україна, вільна й незалежна держава. Хоч осуд на адресу вітчизни проявляється нерідко, проте конструктивний чинник уже явно переважає. Чуємо ще

Проклін, проклін степів чорнявим долам.
Ланів полон трима в одвічній зморі.
Вже не дихне нам в душу синє море, —
Бог покарав і прокляв суходолом.
Лиш кочовничі орди — сараною,
Мандровані народи — чорним мором,

Гармата — плугом, шабля — бороною,
Історія — вітрами над простором. (Стор. 51)

Але з'являються, як багатозначна візія,

...суворий Рюрик,
Ясний, веселий Синевус
І третій — Трувор, лірик бурі,
Той, що окрилив співом Русь.

Один — отаман, будівничий,
Другий — морозна радість дня,
А у останнього — обличчя
Палає ярістю вогня.

А люд — ні елліни, ні скити —
З сих візантійських україн...
Як їх надхнути, розбудити,
Щоб став їм Дажьбогом — Одін?

Як обернуть рабів в буй-тури?
Залізо із землі зачать?
— І викував похмурий Рюрик
Раба хрещатого меча.

Як розгорнуть їм даль хвилеву
За ці степи, за племена?
— І Сивоусому Синевус
У дар засмолює човна.

Як оживить їх мертві душі?
Як запалить ледачу кров?
І Трувор полум'я ворушить,
І ставить вічну хоругов.

* * *

Став на землю варяг. І загорілась відвага —
Бористенського плеса обабіч — на дикий степ,
І у скитських Атенах Руси великий каган
Степовою потугою широко й сяйвно росте. (Стор. 53-54).

Ось де джерело для відбудови України! Норманська теорія про виключну роль варягів у створенні Київської Держави, теорія, що вже відкинена наукою, стає для поета кредом. А історичні джерела? Ні! Перекази й легенди — над усе! І Маланюк висловлює це справді переконливо. Його голос гримить на повну потугу. Читач вірить йому, захоплюється візією державного творива, де зіллються в одне єдине „варязька сталь і візантійська мідь!” (Стор. 40).

Варязька сталь — державно-політичний чинник, візантійська мідь — культурний. Лише вони, наріжні камені нової української духовости, перетоплені в горнилі національного думання, виведуть Україну на широкі простори й чисті води. До цього додається справа — ідея „власного Риму” (стор. 50), коли поряд київської Лаври на „припонтійським суходолі” стане Капітолій. Тоді, запевняє поет,

...виросте залізний Рим
З міцного лона Скитської Геллади. (Стор. 57).

Зрештою, „Скитська Геллада” — це не те саме, що візантійська Геллада. Скитську Гелладу, себто Україну, поет і далі проклинає:

Будь проклята ж ще раз, полужива,
Гелладо Скитська, Гелладо Степова,
Сарматських Афродит, кирпатих Аполлонів!

(Стор. 50).

Маючи на увазі ідеї „власного Риму”, „варязької сталі” та „візантійської міді”, чи можемо вважати поета за українського націоналіста? Адже всі вважають його тепер саме за такого. На наш погляд, Маланюк світоглядом — інтернаціоналіст. Адже він орієнтується переважно на чуже (але найкраще, що є в чужинців!) і

позичає його для української духової скарбниці. Такими були, для прикладу взявши, Іван Франко та Михайло Орест. Зокрема останній, полемізуючи з Маланюком, правдоподібно не передумавши інтернаціональних ідей поета, проголошував — вірно й справедливо — у своєму цінному циклі ARS POETICA:

... майстерність і мудрість ненашого краю

Гідні того, щоби їх учнями стали мистці.

Ти є людина — і все, що сотворили в віках

Нації всі і племена, чужим хай не буде для тебе.

Далі Орест дає прямий дороговказ кожному національному мистцеві:

Сміло вступай у віки, сміло в народи ввійдеш

І з найдобріших лоз многогронний, вібруючий соком

В радості духу твого пильно збери урожай.

Гріх чужолюбства? Облуда! Бо раз в несвоїм ти шляхетне,

Гарне і гідне відчув, знай — і в тобі воно є.⁵

Насправді в обох поетів — Маланюка та Ореста — бачимо дуже багато спільного. Вони обидва — універсалісти. Але це вже інша, окрема тема.

Чому ж тоді всі вважають Маланюка за українського націоналіста? Тому що він бореться за українську державу для українського народу, тому що поет-філософ хоче перевиховати український нарід, надати йому нових вартостей, випалити з сирої глини дзвінкий дзбан! Якщо саме це брати під увагу, тоді можна й греба говорити про елементи націоналізму в поезії Маланюка, що всією силою революційного зриву гнівно нападає на московський імперіалізм — на цього найбільшого ворога України, її вічного гробокопателя.

Засуджує Маланюк усе кволе й безвольне серед нас, прославляє меч і спис, „напруженість, суцільність, важкість, повність”. Переконливо звучать знаменні строфи поета:

Не хліб і мед слов'янства: криця, кріс.

Не лагода Геллади й миломовність, —

Міцним металом налята безмовність,

Короткий меч та смертоносний спис.

Щоб не пісні — струмок музичних сліз,

Не шал хвилевий — чину недокровність, —

Напруженість, суцільність, важкість, повність

Та бронза й сталь — на тиск і переріз. (Стор. 50).

Історіософія Маланюка — безумовно нове й цікаве явище в розвитку визвольних ідей українського письменства. Раніше в нас такого не було, якщо не брати під увагу окремих, принагідних висловів із поетів козацько-гетьманської доби чи XIX-го й початку XX-го сторіччя. Ця історіософія породжена Українською Революцією (1917 — 20).

Маланюк — великий новатор ідей. Із цим, гадаємо, всі погодяться, хоч, може, не сприймуть полум'яний осуд минулого України в його поезії, як цього ще 1933 р. не поділяв критик Доленго

в націоналістичному журналі „Ми”, що виходив у Варшаві. Володимир Державин уже відзначив, що „виступи такого роду, як от п. Доленги... сприймаються насьогодні як політиканські памфлети, негідні серйозної уваги”.⁹ До речі, зауважмо, що поетів не судять. Їх або читають і приймають, або відкладають набік. Український читач прийняв Маланюка.

Коли вже говоримо про новаторство, то не можна не згадати про Маланюкову поезику. „Поет — мотор! Поет — турбіна!” — проголошував він енергійно. Замість традиційно-банальних вишневих садочків і тьохкання соловейків, якими підпливала українська поезія XIX-го сторіччя, з'явилися в Маланюка наснажені, сміливі образи „крику крови” (стор. 16), образи повстання й революції — рвучкі, ярливі строфи, гідні Шевченкового „Заповіту” й „Кавказу” чи кращих поезій І. Франка й Л. Українки. З'явилась могутня віра в перемогу:

...Даремно, вороже, радій, —
Не паралітик, і не лірник
Народ мій — в гураган подій
Жбурне тобою ще, невірний!

Ще засилатимеш, на жаль,
До Києва послів московських, —
І по паркету наших заль
Ступати лаптю буде сковзько.

(Стор. 18).

Хто ж буде битися за нову Україну, що має постати збудована з варязької сталі й візантійської міді, що має стати для нас усіх власним Римом? „Зовсім інші, не такі, як ми”, — відповідає поет. Це буде нове покоління свідомих українців, когорта майбутніх визвольників, люди послідовного державницького думання. Прекрасно сказано про це покоління в „Оді до прийдешнього”:

Бачу їх — високих і русявих,
Зовсім інших, не таких, як ми, —
Пристрасників висоти і слави,
Ненависників тюрми і тьми.

Ось їх стислі руки, ясні лица,
Голос невблаганний, як наказ,
В гострім зорі зимно-синя криця —
Вірний щит від болю і образ.

Спадкоємці бою, бурі діти!
Загримить ще раз така пора —
Сміливо могили перейдіте,
Коли треба, — розтопчіть наш прах!

Щоб без вшанувань, без академій
Кров жадала неминучих кар,
Криця зустрічала серця кремінь,
Викресала іскрами удар! (Стор. 132-3).

Отже, це люди типу Ольжича й Теліги, Шухевича-Чупривки й Позичанюка, Василя Симоненка й багатьох-багатьох інших. Їм дає поет право — в разі потреби „розтоптати” його прах. Яка шляхетна, позбавлена еґоїзму настанова!

Маланюкова поезія, поряд публіцистичних праць Дмитра Донцова, мала великий вплив на формування волонтаристичного світогляду українців на еміграції та в Галичині під польською займанщиною. Відгуки її завжди доходили в осередню Україну, причиняючись і там до культурного відродження в двадцятих роках. Поет буряної доби, „залізних імператор строф” (стор. 35), мав Євген Маланюк повне право ще тридцять п'ять років тому сказати про себе:

Мій ярий крик, мій біль тужавий,
Випалюючи ржу і гріх,
Ввійде у складники держави,
Як криця й камінь слів моїх. (Стор. 149).

ПРИМІТКИ

- ¹. Гетьман Іван Мазепа, „Писання”, Львів, Українське видавництво. 1943, стор. 27-30.
- ². Т. Шевченко, „Кобзар”, К., 1956, стор. 262.
- ³. Там же, стор. 258-261.
- ⁴. П. Куліш, „Твори”, Берлін, 1923, том II, стор. 118.
- ⁵. Там же, стор. 103-104.
- ⁶. Цитати Маланюкових творів — за виданням „Поезії”, Нью-Йорк, 1954.
- ⁷. „Мур”, Мюнхен, 1946, збірник I, стор. 72. (Не плутати з альманахом під цією назвою).
- ⁸. Михайло Орест, „Держава слова”, Філядельфія, 1952, стор. 89.
- ⁹. Володимир Державин, „Поет епохи”, газетна вирізка з 1947 р. (На жаль, не вдалося усталити назву часопису. Можливо, це був „Промінь”).

Галя МАЗУРЕНКО

КАРАСІ В 1906 РОЦІ

В батька яблука й сад. Соловейко.
У куцах три яєчка в гнізді.
В мене платтячко з бумамайки,
Зчервоніло лице від їзди.
Іду верхи далеко за місяць!
По доріжці, а то й без доріг.
Соловейко хвилині кілька тисяч
Проспівав, де росте горіх...
В мене кінь — патичок у чарах!
Мрії — вічність! Такий в них шир!
І любов, ніби яблуня гарна,
До... комах розквітає в душі!
Хоч я знаю про обшуки й тюрми
І про „Жертвою пали” пісні.
І про те, що розігнано Думу,
Гості вість привезуть в Карасі.

AURELIENSVILLE SHRINE

На льоново-небесному папері
Літаки пишуть білий знак вічності.
В шестируких залізних баб
Гомонять дроти телеграфічно.
Всі калюжі гонгами відповідають на сонце.
З-під гірського ребра тече водоспад.
Південь. Кладовище старих самоходів.
Повітряник-вітряк-лелека
Передає якусь вістку, зворушливу.
І я так хочу зрозуміти
Цілість цієї розкришеної картини,
Що не подала усна словесність.

* * *

Через мене росте волосся лісів,
Їх паростки пробивають мою шкіру.
І в зиницях, болючий і освіжуючий,
Розтулився перший листок.
Узбіччя доріг із вугілля
Виблискує марказитами.
Я скуштувала дике яблуко,
Що наповнило рот терпкою піною.
Життя — країна мостів
У сковах через провалля.

Д. СТРУК

Шість тисяч лір
купує щастя
на вулиці Венето —
У неї груди, наче паста,
а ноги, мов спагеті.
Шампан бушує
з фонтана Треві.
Солодкого життя
шукає Анджело:
визбирує промиті
ліри до кишені.
Піетро вбраний по фасоні
туристам брязкає ключами...
А за воротами
Закутого Петра
торгує Розаліна:
і хрестики,
і статуї,
і карточки
(... «гололого мистецтва»...)

РИМ

Каліками уложений шпалір
від Колізею аж до
брам старого форуму,
Де Кастор з братиком сидить
на триніжнім престолі.
У Колізеї
гладіятори-щурі
виводять різні бої —
а ззаду на стіні
якийсь із римлян
вишкрябав ножем:
«Додому йдіть, ковбої!»
Це Рим,
де серце, Ватикан,
стукає на весь світ...
а пару тисяч лір
купує клаптик
Дольче Віта:
У неї груди, наче паста,
а ноги, мов спагеті.

1966, грудень.

ІЗАБЕЛЛА КРАФОРД

(1850 — 1887)

Канадська поетка, що була ірландського походження, дуже цікава тим, що вона дочка народу, якого характер, легенди та героїчні жертвні бої за волю дуже схожі на українські. Подібно до того як апостол Андрій колись прийшов на Україну, так Святий Патрик завітав до Ірландії, щоб поширювати християнську віру, і переміг демона. Але сусідня Англія у XII ст., під час нападів скандинавських воївників, загарбала цей гористий край під свою верхність. Від того часу майже вісім сторіч тривав ірландський опір. Історичні події не належать до теми цієї статті, але згадаємо загально, що 1847 р. внаслідок неврожаю навівиств Ірландію жакливий голод, від якого згинуло мільйон населення. Тоді почався масовий ісход ірландців до сусідніх європейських країн, а також за море. В таких обставинах 1858 р. батько Ізабелли, що був лікарем, приїхав із дружиною та дванадцятьма дітьми до Канади. З великої родини вижив із майбутньою поеткою лише один її брат. Передчасна смерть батьків, переносини з північного Онтаріо до Торонта, боротьба за хліб насущний, крайня вбогість, самотність і байдужість громади й літературних критиків до її творчості — це ті перипетії життя, що їх вона переносила з мужністю. Одначе визнання, навіть надзвичайні, висловлено вже тоді, коли поетка не могла їх чути. У них стверджено вічну правду, що добрий співак не завжди мусить мати слухачів за свого життя.

Щастям поетки був уроджений дар відваги й хоробрости. Поетичні мелодії, пронизані надземним сяйвом, у яких оспівана божественна краса природи, національні та загальнолюдські проблеми — це її стихія. Крафорд ішла шляхом безперервного поетичного зростання. Почавши свій спів притишеним голосом, закінчила його бадьорими громадськими акордами. На ній практично здійснилася теза сл. п. Василя Симоненка, що для того, «щоб по-справжньому любити поезію, треба передусім не зраджувати правді, красі і думці». Крафорд мала невичерпну силу молодости, яку посідають лише поети з Божої ласки, залежно від свого віку. Ця сила проявлялась в ентузіязмі, з яким вона приймала всі явища життя, наче б їх уперше бачила. Характеристичною рисою її поезій є простота вислову і щира безпосередність. Читаючи їх, маємо враження, наче б ми віч-на-віч говорили з поеткою. Всі її твори пронизані любов'ю до природи й людей. Сила любови така могутня, що не знає ні перешкод, ані меж. Про це свідчить один із її ранніх віршів, «Земля любови»:

Любов будує на морях
На зерні пісковім, крижкім,
І на золочених хмарках,
І на землі міцний свій дім.

Коли ж будує, де вода,
Де рінь рожева берегів,
Юга чи хмари — скрізь тверда
Земля любови від віків.

Чи можна сумувати, коли світ оточений дивами природи, коли авторчин риг щедроті аж переливається? Ні, бо в ньому досить моці, щоб оп'янити! З його тасмного джерела пробивається струмись радости, подібно як із ліричного віршу «Сміх». Цей сміх носить фіолетну сукню і має карі очі, та є самозрозумілою мелодією душі людини, що бореться з борвіями життя.

В оповідній поемі «Малькольма Катря» відчуваємо осінню містерію канадської природи, що після перемоги білої раси над автохтонним населенням роздягає індіанські шати:

Південний вітер скинув мокасини, —
Порвав квітки; намисто з черепах,
Росою вмите, та вже непотрібне,
На північ кинув. Свій червоний меч
До сонця спрямував, де він родився.
Бронзовий волос вітру посріблівсь,
Мов пух верби. Вігвам зеленолистя
Тремтить, як рижовий пошерхлий лан.
Картає вітер, мов свою дружину.
Надули срібні губи всі ставки.
Озера шепчуть «ах» до гір високих.
«Чи вам здається, що найвищі ви?
Ми ж хвилями вам рівні!» І постали,
Як ті пантери на м'яких ногах,
І з муркотом лягають, щоб піднятись.

Поезії Крафорд символічні, повні чародійної магії. Відомо, що під символом уважають яскраву емблематичну форму поетичного вислову, що є висловом небаченої суті, її духового полум'я. Як алегорія є однією з багатьох зображень втілених речей, так символ є містичним об'явленням. Символ можна також назвати містичним об'явленням сили незримої краси, він розбуджує в нас емоції. Так, поема Крафорд, «Троянда нації», якою привітала вона канадських вояків після переможної битви під Батушем, розбуджує в нас любов і вдячність до національних героїв. Пізніше хтось із читачів поклав одну троянду на домовину авторки з написом заголовку її поеми. Та крім емоційних символів, вона в своїх творах, тематично зв'язаних із змаганнями Ірляндії до свободи, вживала інтелектуальних і проблемних символів, що розбуджують не лише емоції, але й спонукують до їхньої реалізації. Можемо мати подив і пошану до поетки, що хоч емігрувала з батьківщини в ранньому дитячому віці, все своє життя була вірна їй і палаєла духом її боротьби.

Крафорд, як О. Теліга, була вісником національної революції. Обидві поетки споріднені любов'ю до виразних яскравих барв, у їхніх поезіях ніжність чергується з силою, але завжди перемагає остання. Хоч Крафорд перенеслась у вічність на 37-му році свого життя, залишила вона більшу кількість творів, ніж О. Теліга. Зате ця остання була не лише поеткою, але й людиною дії, як Г. Чупринка чи П. Перс, автор поеми «Повстанець» і бард ірляндського відродження. Всі троє загинули смертю героїв у час визвольної боротьби своїх народів.

Із радістю стверджуємо, що Крафорд, вихована в ірландській традиції, заглиблювалася в історію свого страждального народу. Імена ж її земляків, політичних емігрантів, були широко відомі в усьому світі. Багато їх, як колись Г. Орлик із своїми козаками у Франції, вступило до американської армії і здобуло пости генералів. Усюди вони провадили політичну акцію на користь Ірландії, організовуючи збройну допомогу повстанцям аж до їхньої повної перемоги в 1921 р., коли Ірландія здобула свободу. В Канаді ірландці були одними з перших поселенців і, як українці, вклали велику працю в розбудову цієї країни. Тут вони брали участь у політичному житті, коли Ірландія переживала літературне й національне відродження. Його піонером був поет Т. Мур, названий «світанковою зорею», бо перший свідомо почав шукати надхнення в ірландській фольклорній традиції та в історичних темах. Сучасниками Крафорд в Ірландії були П. Перс, В. Б. Сйтс, С. Фергусон та інші. В Америці — поет і журналіст І. Б. О'Ріллі, гарячий ірландський патріот. Так праця емігрантів і твори поетів Ірландії вдома та в розсіянні тісно лучилася із збройною боротьбою батьківщини за волю. Усі вони сміливо поетично вислову, як незабутній В. Симоненко, готові були ризикувати — навіть ціною свого життя. Крафорд у головних своїх творах ідейно єдналася з повстанцями в Ірландії, про що свідчать її вірші «Попередження Еріна», «Гелот» та інші. У «Попередженні Еріна», що є стародавньою поетичною назвою Ірландії, остерігає поетка земляків перед яничарством і зрадою:

Як вам грати у бою
Зрадників огидну ролю,
Горду голову мою
В порох класти серед болю,
Продавати честь мою?

Хай же, діти, Ерін-мати
Пропаде в рабстві тут,
Як несила вам зірвати —
У рядах героїських — пут!

Найбільшого вислову досягла Крафорд у поемі «Гелот» — на тему з античної історії. Її ідея має загальнолюдську вартість, бо ж проблема правди, справедливості й вільності є не лише суто територіальною проблемою одного народу. Однак усвідомлення своєї найглибшої сутності виявляється серед народу завжди у стані т. зв. граничної ситуації, тобто віч-на-віч із смертю. Тиран, що відважився розтоптати іншу націю, повинен тямити, що в душі тієї нації горить вічний вогонь Прометея. Цей вогонь є динамічною силою життя і навіть з його попелу блискають іскри. У такому самому наставленні писала О. Теліга:

Залізну силу, що не має меж,
Дихання Бога в сльози перетопить,
І скрутить бич безжалісних пожеж —
З маленьких іскор схованих у попіл.

Поема «Гелот» є грізною остерогою для кожного тирана, що поневолює вільнолюбний народ. На закінчення подаємо уривок у нашій скромній перекладі:

Хто ж вогонь, цей Божий дар,
Може в глибах серця вбити?
Надаремно волі жар
Хоче деспот погасити!

Лютий деспоте, тремти;
Як гелота стопчеш нині,
Під п'ятою вчуеш ти
Білий гнів Творця людини.

Через рани від кайдан,
Через душу, скуту в криці,
Вибухають, мов вулкан,
Вічні сили блискавиці.

Владно, як страшний пожар,
Край огорне їх стихія
І борвієм — аж до хмар —
Порох деспота розвіє!

(Пікерінг в Онтаріо, 1967)

Р. ВОЛОДИМИР

А М Е Р И Ц І

Розкішно-звабна, владна королева
Проспектами та цілиною розляглась,
Оперезалась обручем сталевим
І волею, щоб знав гнобитель всякий — зась!

П'янка, твереза, все великодушна,
З навік відчиненими навстіж ворітьми,
Широкодумно, жестом одчайдушним,
Приймає праведних і посланців п'тьми.

Одні в журбі до тебе йдуть незмірній,
Аби й тебе не вивів гончий навманья,
Та що ж, обох трактуєш ти нарівні —
І гнаного, й того, хто всіх на смерть ганяв.

Твої діла не буду плямувати,
Проте даруй, коли й не змога славити;
Хоча ти добра, все ж не рідна мати,
В чому ніхто не завинив — ні ми, ні ти.

Та не зрєкись прив'язання до краю,
Що, посмак волі давши, цим зобов'язав
Стояти на сторожі, бо пора є,
Щоби для всіх свободи світ запанував!

К А Н З А С

Безмежжя вільного повітря
Нескованої простороні!
Таке довір'я, що провітрять
Кутки з гадками на припоні.

Постій, ось у степу знайшов я —
Дажбог на сході вже палає.
Спахне блакиттю над низов'ям, —
Це ж мого краю тут окраєць!

Примітка. „Канзас“ (інд.) означає „країна південного вітру“.

Марія Адріяна КЕЙВАН

ЕДМОНТОНСЬКИЙ ГУРТOK КНИГОЛЮБІВ

Едмонтонський гурток книголюбів — це, мабуть, наймолодша українська організація в Альберті. 9 жовтня 1966 р. відбулися перші річні загальні збори, на яких зроблено підсумки праці за рік. Вони не погані — число членів подвоїлося (на засновуючих сходинах було 11 пань, сьогодні 22), кількість перчитаних та обговорених книжок упродовж року — 10, кількість закуплених — понад сотню. Треба додати, що кожную книжку перчитували не тільки книголюби, але також їхні родини чи приятелі.

Ідея гуртка книголюбів народилася на терені СФУЖО (Світова Федерація Українських Жіночих Організацій) як вияв пошани до української книги та її великої ролі. Перший гурток книголюбів постав 1959 р. у Нью-Йорку, а в Канаді — 1960 в Монреалі. Сьогодні таких гуртків є уже 10, у т. ч. 4 в Канаді. Наш едмонтонський гурток є наймолодшим і найчисленішим. Він постав із моєї ініціативи у вересні 1965 р. На мій заклик в „Українських вістях” про потребу читацького клубу в Едмонтоні відгукнулося 10 пань, і 26 вересня ми заснували перший гурток книголюбів у нашому місті. Він не зв’язаний із жодною організацією, не має ні партійного, ані конфесійного характеру і належить безпосередньо до СФУЖО. Його мета — запровадити українську книжку в українську хату, збільшити число читачів, а також покупців українських видань. Правильник для гуртків книголюбів опрацювала культурно-освітня комісія СФУЖО, як також каталог виданих на еміграції творів жіночого пера та літературні довідки про їхніх авторок.

Що жіночі читацькі гуртки цікавляться в першу чергу творами жінок-письменниць, це самозрозуміле. Не менше зрозумілим є те, що першість віддають еміграційним авторам. Коло читачів цих авторів є силою обмежене до еміграції, в той час як радянські видання вільно розходяться обабіч залізної заслони.

Едмонтонський гурток книголюбів почав своє читання з творів Ольги Мак, відомої української письменниці, що живе в Бразилії. На початок я вибрала її повість „Чудасій”, нагороджену 1956 р. на літературному конкурсі в Чикаго. Вірю, що це був щасливий вибір. Перші книголюби захопилися книжкою, а що кожне захоплення є інфекційне, число членів гуртка скоро збільшилося. Чудасій, оригінальний тип небуденного героя-патріота, а разом із тим невдалого залицяльника до дівчат, потрапив переконати всіх, що читання українських книжок може бути приємністю, не тільки обов’язком.

Другою повістю тієї ж авторки було „Проти переконань”. Ця книжка дала спонуку до дуже живої дискусії над її головною проблемою, якою є зудар світоглядів двох залюблених людей (він — атеїст, вона — глибоко віруюча). Потім на чергу прийшло оповідання „Куди йшла стежка” — дуже добрий психологічний твір, що залишає читача з вірою в перемогу добра над злом. Книжка сподобалася книголюбам не менше, ніж попередні.

На цьому ми закінчили читати О. Мак, поручивши зацікавленим решту її творів. Їй вислали листа з висловами свого признання та симпатії.

Наступною письменницею стала Віра Вовк, також із Бразилії, але з цілковито відмінним літературним обличчям (модерністично-інтелектуальним). Це загальновідома письменниця, що восени 1965 р. мала свій перший літературний вечір в Едмонтоні (разом із дитячою поеткою Н. Мудрик-Мриць), який викликав зацікавлення її творчістю. З її літературного дорібку, що складається з прози, поезії та перекладів на українську мову і з української на португальську, я вибрала для книголюбів її найбільший прозовий твір „Духи та дєрвіші”, також нагороджений на конкурсі в Чикаго 1956 р. Це автобіографічна повість із оригінальним підходом до теми, написана поетичним стилем та пронизана філософічними думками. Книжка здобула загальне признання на сходинах книголюбів і збільшила їх симпатії до авторки.

Третьою з черги письменницею стала Докія Гуменна. Ми присвятили їй найбільше часу, прочитавши впродовж пів-року шість творів із її поважного літературного дорібку. (Можливо, що знову повернемось до неї, щоб познайомитися з її останнім твором „Благослови, мати”. Авторка звернулася до нашого гуртка з проханням допомогти їй поширити цю книжку, яку вона видала своїм коштом, і ми закупили 15 примірників). Як відомо, світ зацікавлення Д. Гуменної дуже широкий — від побуту Трипілля до еміграційних буднів, від екзотики далекого сходу до українських поселень в Альберті. Ми почали двома збірками її оповідань „Серед хмаросягів” і „Жага” — тематично дуже різних, але однаково цікавих. Ще більше подобався нам її репортаж „Вічні вогні Альберти”. Розповідь про подорож до Драмгеллеру викликала серед книголюбів бажання оглянути альбертські „погані землі”. І справді нам удалося zorganizувати прогулянку на це цвинтариче давньоминулого світу під фаховим проводом геолога д-ра Л. Байрака, якого мати є членом гуртка книголюбів. (Докладний опис цієї подорожі надрукований у „Нашому житті”, вересень, 1966, під назвою „Слідами Докії Гуменної”).

Але з усіх книжок Гуменної найжвавішу дискусію викликала її психологічна повість „Скарга майбутньому”. Суперечлива Мар'яна захопила собою одних читачок до тієї міри, що насторожила проти себе інших. Другу частину тієї повісті, давніше виданий „Хрещатий яр”, що має налів-документальний характер, сприйняли читачки без попередніх застережень, хоч героїнями залишаються ті самі подруги, Мар'яна і Васанта. Зрештою, на мою думку, головним персонажем обидвох книг є вічно-живий Київ, а Мар'яна — це наче зматеріалізований вислів його збірної думки, реакції на зовнішні події та захованої пам'яті давньоминулого.

Шостою з черги книжкою Д. Гуменної, а саме „Велике цабе”, ми закінчили перший рік праці. Ця поетична казка перенесла книголюбів у дуже далеку (і часом, і світосприйманням) трипільську культуру, коли то наші пращури щойно починали пе-

реходити від колективного до індивідуального способу життя. Від того захиталася основа тодішнього побуту — матриярхат. Своєрідна тематика і стиль „Великого цабе” не однаковою мірою зацікавили всіх читачок. Зрештою це природно, що двадцять людей не можуть мати той самий смак, а різниці в поглядах роблять сходи цікавими. Головне, щоб кожний висловив свою думку, не обов'язково похвальну. Дехто помилково уявляє собі, що на сходах книголюбів щось навчають — ніби на якихось літературних курсах. Насправді там ніхто нікого не навчає, тільки всі вільно висловлюють свої враження від перечитаного. Радо також вислуховуємо думки принагідних гостей. Впродовж літа нашої гостею була славістка д-р Марта Лерхер із Відня, що перебувала влітку в Едмонтоні у своїй кузинки (нашої членкині) інж. Стефи Базюк. Вона закупувала та перечитувала всі книжки, брала участь у дискусіях та їздила з нами на прогулянку до Драмгеллеру.

Другий рік ми почали новою письменницею та її біографічним жанром. На листопадових сходах книголюби продискутували „Три ровесниці” Ірини Книш. Ровесницями є У. Кравченко, М. Башкирцева й М. Заньковецька, всі народжені 1860 р. Книжка дуже сподобалася читачкам і всі вони жаліли, що в нас мало творів біографічного жанру, такого популярного на заході.

Наступною письменницею стала Л. Коваленко. Ми запланували прочитати її трилогію „Наша не своя земля”. Та на жаль, прочитавши і продискутувавши дві частини, мусіли перервати, бо третій заповіджений том ще не появився друком. Хоч тяжко висловити остаточну думку про твір, коли ще немає цілоти, треба сказати, що два перші томи здобули багато признання для нашої загальновідомої письменниці, а їхні героїні (Льоля і Муся) — багато симпатій.

Із творів Н. Королевої прочитали книголюби дві повісті, а саме „Що є істина?” і „Предок”. Перша, на біблійну тему, сподобалася більшості читачок. Зате друга викликала цілий ряд застережень щодо чужої тематики та не всім доступного стилю авторки. Тому ми залишили Н. Королеву, а перейшли до С. Парфанович. У червні ми обговорили її повість про собаку, „Такий він був”, нагороджену на конкурсі СФУЖО 1961 р. Повість знайшла прихильниць, хоч не стільки, як раніші оповідання, „Інші дні”, цієї ж авторки, найкращі з яких перечитували поодинокі пані вголос на сходах у липні 1967 р. Така зміна сподобалася всім членам. Наступною лектурою має бути найбільший прозовий твір С. Парфанович — „На схрещених дорогах”.

Одні сходи книголюбів (лютий, 1967) були відмінними від інших. Їхньою темою не була жодна книжка, тільки доповідь проф. Яра Славутича про поезію Б. Лепкого. Багато пань-книголюбів знає та любить поезію Лепкого, а що грудневі сходи перешкодили їм бути на сесії НТШ, де проф. Яр Славутич читав доповідь про Б. Лепкого, ми попросили його повторити її для нашого гуртка. Він погодився, і всі присутні вислухали з великим зацікавленням його доповідь, як і декілька поезій Лепкого (рецитації пп. М. Дитиняк та О. Ізю).

До цього короткого огляду про працю книголюбів можна б ще додати, що головою гуртка у цьому, як і в минулому році, є авторка цих рядків, а її заступницею — п. О. Аронець. У гуртку 22 членкині; всі вони кожночасно приходять на сходини. Насправді ми стоїмо перед проблемою, яку ледве чи має будь-яка інша організація: що робити, коли число членів буде й надалі зростати? Дискусійний гурток не може бути дуже великий, тим більше, що сходини відбуваються по приватних домах, завжди з чайком. Це власне надає їм тієї неофіційної родинної атмосфери, якої не може бути, коли сходини відбуваються по залах. Тому ми вирішили не приймати нових членів, коли число дійде до 25. Зрештою в українському Едмонтоні є місце на декілька гуртків книголюбів.

Тут, мабуть, не один читач спитає: хіба ж потрібно стільки отих гуртків? Невже ж не можна читати книжок індивідуально, без організації? Відповідь: само собою, що можна. Тільки чомусь небагато індивідуальних читачів є між нами, бо всі автори, видавці й книгарі жаліються на брак зацікавлення українською книжкою. Українська спільнота втрачає звичку читати й купувати книжки. А приналежність до клубу дає спонуку до придбання книги й читання. Доказом цього є поважна кількість книжок, яку закупили та перечитали члени гуртка книголюбів в Едмонтоні. А ледве чи були б вони це зробили без клубу.

Ю. КОЛОМИЄЦЬ

ОСІННІЙ ЛІРНИК

„Подайте,
не минайте!”
Зводить руки
до розпуки
голий глід.
„Хоч копійку
з очей звуків,
хоч осінніх
сонця мук.
Не проходите,
люди, мимо
голих віт.
Ви ж любили,
ви ж ловили,
цілували
білі тіні
моїх рук.
В мене завтра
весни будуть...
Леле, леле,
ну хоч крихту
милосердя,
хоч краплину
з ваших уст”.

ПІД ДОЩ

Чого не вічно
дощ
пшоном співа
в обличчя?
Хай вітер
вимовля слова,
ламає крила
чорним птицям.
А нам цим
містом з місяцем,
(як у пісні, білолицим,
походити,
подумати
і знову мури полюбити.
І пити з пальців
нігті,
щоб по дощеві
похмелитись
кухлем,
уже зажмурених
петуній
білим духом.

Чикаго, 1967.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ПОЕТИ В КАНАДІ
Сава ЧАРНЕЦЬКИЙ

ОДНА ЛИШ КАЛИНА

Усе відмінне, Канадо, в тобі;
Рослини, пташки, звірина —
Сумно і важко, неначе в гробі,
Нашого тутки нічого нема.
Одна лиш калина, єдина рослина
Тут прийнялася — люба калина.
В лісах, мочарах, глухій пустині,
Де лиш наш нарід днесь жие,
Всюди побачиш корчі калини —
Їх тут повно всюди є.
А в ті часи горя, кривди години,
Народ ся скаржить одній калині...
Душно у місті, вийду на поле
І ту нічо мя не тягне.
Сумно і чужо, як ще ніколи,
Серденько своє щось прагне.
Тоді до лісу чимдуж прямую,
Там ся калинов хоть налюбую...
О любко пісней народу мого!
І тебе біда тут загнала,
Щоб на час суму, суму важкого,
Вигнанцям сили додала?
Прийми же подяку, калино мила,
Бо лиш ти в горю нас не лишила. «Свобода», 1900.

П. ТЕРНЕНКО (П. КРАТ)

СІЧИНСЬКИЙ У НЕВОЛІ

Серед ночі в розпуці гукає:
«Не за власні образи, чи користь яку
Я межи очі грабові стрілив, —
Я тоді тобі, народе, приклад дав,
Щоб ти більше в вельможних не вірив,
Щоб ти звівсь на них гнівом своїм,
Скасував твої злидні і муки,
На три вітри нагнав дармоїдів усіх,
Землю взяв в свої власні руки!..
Але нащо та кров пролилась,
Нащо маю в неволі зогнити,
Коли ти не пішов, коли ти не повстав,
Коли далі в ланці ти повитий!?»
І болі, і нудьга йому груди стиска,
Жаль і серце і розум скував;
Душно в цимбрі, повітря нема,
На підлогу в розпуці упав;
Роздира собі груди трудні,
Мов пташок той підстрелений б'ється.
(З книжки «Січинський в неволі», Едмонтон, 1910)

З УКРАЇНСЬКОГО ФОЛКЛЬОРУ В КАНАДІ ТА АМЕРИЦІ

Адам КАЛАВСКИЙ (нар. 1908 р. в Альберті)

ЛЮБОВ

Любов, як перстень, не має кінця.
Вона прекрасна, жадає вінця.

Любові покірне усе на землі —
І люди, і птиці малі.

Любов навіки єднає серця —
На довге, довге щасливе життя.

Життя без любови — це пуста
сумна.

Без неї не гріє весна.

Хай же світить нам любов,
Огріває серце знов і знов.

КОЛИСКОВА

Спи, засни, бо спати вже пора
Спи тихенько, зиронько моя.

Оченьята закривай
Та нічого не питай.

Цілу ніченьку щасливо спи,
Аж до дня хай сняться сни.

Ніч спокійна, вітер згас.
Спати, спати, спати час.

Кожної ночі добрі діти
Скрізь спокійно сплять.

Кожної ночі добрим дітям
Милі сни ся снять.

Микола ГОРШНИЙ (нар. 1915 р. в Нью-Йорку, див. стор. 160).

* * *

Я ніколи в Києві не був
І софійських дзвонів я не чув,
Та до України й до Дніпра
Все ж любов у серці розцвіла:
Прочитав багато я книжок
Про Вкраїну — повістей, казок;
І вони сподобались мені,
Стали серцю рідні, чарівні.

Я побачив той далекий край,
Край батьків, дідів — зелений гай!
Полюбив я шум отих степів,
Де гасали коні козаків.
Україна рідною мені
Стала тут на чужині.
Присягаюся своїм хрестом —
Ти ще будеш вільна над Дніпром!

Василь БОЙЦУН (нар. 1897 р., приїхав до Канади 1899 р.).

У К Р А І Н А

“Україно, люба ньенько,
Чом так засмучена?
Чи нещасна ти вродилась,
Чи так засуджена?
За який гріх покутуєш,
За яку провину?
Чом так сумно поглядаєш
На свою родину?”
“Любий сину український,
Вірний та і гідний,
Коб так кожний почувався —
Був би рід свободний.
А то маю яничарів
У одній породі,
Котрі люблять все служити
Чужому народові.
А найбільше сусідів —
Тому москалеві,
Котрий посівсь загарбати
Все добро від мене:

Красні лани, мої сади
На широкому полі,
Моїх вірних закувати
У вічну неволю.
Тож не диво, вірний сину,
Що так виглядаю,
Бо нуджусь я, придумую,
Що робити маю.
Чи піддатись та й померти,
Бісові скоритись,
Проклятому москалеві
Й нічим не журитись?”
“Не піддавайсь, люба ньенько,
Здобудь сильну віру,
Мільйони вірних синів
Підуть на офіру.
Виженуть геть яничарів,
Ворогів наженуть,
І для тебе, люба ньенько,
Вічну волю вернуть”. (1964)

Іван КЕЙВАН

ЯКІВ ГНІЗДОВСЬКИЙ

(3 нагоди виставки в Едмонтоні)

12-21 лютого 1967 р. в ювілейній аудиторії в Едмонтоні відбулась виставка дереворізів визначного українського мистця Якова Гніздовського. Виставку відкрив губернатор Альберти, Грант Мек-Юен; промовляли також провінційний секретар Амврозій Головач та адвокат П. Шевчук, теперішній голова Українського клубу професіоналістів та підприємців в Едмонтоні.

Серед тридцяти дереворізів із 1960-66 років були красвиди, рослини, анімалістика та ілюстрації до поезій Джона Кітса. Кілька днів побував в Едмонтоні сам мистець, що мав доповідь на тему „Репродукція і мистецтво”, зустрічався з громадянством, демонстрував виконання дереворізів, відвідав приятелів та українських мистців і відбув інтерв'ю з редактором едмонтонських „Українських вістей”.

Я. Гніздовський належить до тих нечисленних українських мистців (О. Архипенко, О. Грищенко, М. Кричевський), що здобули світову славу. Народився він 1915 р. на галицькому Поділлі, закінчив гімназію в Чорткові, учився й працював у Львові під кермою славетного карикатуриста Едварда Козака (Ека), виконав ряд ілюстрацій до українських видань („Світ дитини”, „Наш приятель”) і багато карикатур до гумористичного часопису „Комар”. Згодом студіював рисування й малярство у Варшавській Академії Мистецтв, а від 1939 р. — в Академії Мистецтв у Загребі (Хорватія), де вивчав ще два роки скульптуру. Академію закінчив з успіхом 1945 р.

Дебютував мистець на скитальщині в Мюнхені, на „виставці переміщених осіб” 1947 р. Його твори „Другий семестр”, „Утікачі”, „Старець”, „Портрет дівчини” та інші заімпонували публіці своїм високим мистецтвом та оригінальністю.

У цей час Гніздовський, надзвичайно талановитий гравер і графік, створив низку дереворізів: „Молитва”, „Перед сном”, „Молодість і старість”, „Убогий”, „Дерева”, „Ліс” та інші, що глибоким композиційним умінням і майстерністю техніки звернули на себе особливу увагу критики. Тоді ж він оформив ряд українських видань („Доктор Серафікус” і „Без ґрунту” В. Домонтовича, „Спрага” Яра Славутича, журнал „Арка”, календарі, грамоти, плякати й т. п. Переїхавши 1949 р. до Америки, прекрасно оздобив „Слово о полку Ігоревім” (1950) та „Українську церкву між сходом і заходом” Г. Лужницького, що вийшли в світ у Філадельфії.

За першого етапу граверські твори Гніздовського ще переґукувалися з творами старих, зокрема німецьких, граверів: Дюрера Гольбайна, а ще більше Альтдорфера чи Альдеґравера, хоча мистець ішов уже тоді власним шляхом, нав'язуючи до традиції старого українського дереворізу XVI — XVII ст., тобто доби відроження, зокрема в оформленні української книги (П. Беринда, Т. Земка, чернець Ілля). І хоча Гніздовський мав немалі успіхи

в мистецтві та на місці своєї заробіткової праці (рекламовий графік у фірмі Бравн-Вігеллов у Сен Полі, Місс., його участь у виставці в Інституті мистецтва там же та одержані нагороди за дереворіз і натюрморт „Яйця” дуже змінили шлях мистця.

Перед ним постало питання: повинен мистець лише відтворювати певні явища й речі чи повинен їх творити? Гніздовський вибрав другий шлях, хоча дуже важкий і непевний. Переїхавши до Нью-Йорку, почав інтенсивно над собою працювати, намагаючись забути всі свої дотеперішні досягнення. Після кількох років невпинної і, здавалося, безуспішної праці та експериментів перед мистцем почала поставати якась невиразна візія декоративного стилю („Баран”, 1953). 1956-58 роки Гніздовський провів у Парижі, де створив цикл „Метро” і низку рисунків на урбаністичні теми. Тоді ж улаштував свої виставки в галеріях Ремон-Крез, Рор-Вольмар, Ремон Дюнкан. Його твори французька критика прийняла дуже прихильно.

Повернувшись до Нью-Йорку, мистець почав виставляти свої твори на різних американських виставках із немалими успіхами. Їх почали купувати до найповажніших музеїв та приватних колекцій. Американська критика порівнювала Гніздовського з . . . цеглою („це той мистець, що залюбився в цеглу”). Як урбаніст, він відразу вибився на одне з передових місць. „Міст Олександра III”, „Алеї”, „Паризьке метро”, „Нью-йоркське метро”, „Церква Пресвятої Трійці”, „Бронкс експрес”, „Там, де я живу” та ряд інших — неповторні твори, коли йдеться про оригінальний підхід, стилізацію та майстерність техніки.

У виконанні дерев і рослин узагалі технікою дереворізу Гніздовський прямо безконкуренційний. „Ліс”, „Пень дерева”, „Ліс навесні”, „Безлисте дерево”, „Верба на вітрі”, „Кукурудза”, „Капуста”, „Соняшник”, „Гладіоля” та безліч інших — найбільш характеристичні для нього. В його анімалістиці зокрема вирізняються „Вівця”, „Баран”, „Отара овець”, „Вивірка”, „Черепак”, „Індик” і „Голуби”, що надзвичайно характеристичні своєю стилізацією. З фігуральних зображень найбільше захоплює „Довгокоса”.

В ділянці оформлення книги Гніздовський недавно виконав низку просто неповторних обкладинок та ілюстрацій („Самотнє дерево” О. Тарнавського, обкладинки альманаху „Слово”, ілюстрації до поезій Кітса, „Жаль і гнів” Дана Мура), що значно піднесли вартість цих видань.

Гніздовський виставляє свої твори щорічно по кілька разів, багато з них купують до галерей та музеїв Америки. Мистець буває нагороджений першими преміями, а тепер його твори включають у пересувну виставку сучасної графіки, що об’їжджає Південну Америку, Японію, Індію, Бельгію, Швецію і СРСР.

Я. Гніздовський — це унікальне мистецьке явище. Він справжній модерніст, вірніше — модерний реаліст і класичний виразник нашої доби. Він створив свій власний оригінальний стиль, що не має попередників не тільки в українському, а й у світовому мистецтві. Хоч одні споріднюють його з Гогеном (у малярстві), інші з сюрреалістами (анімалістика), то знову з Бюффе, однак Гніздовський є передусім собою. В його дереворізах бачимо суворий

рисунок, надзвичайну послідовність ліній та штрихів і подивугідну підпорядкованість окремих елементів цілості. При цьому — надзвичайний ритм і підхід до чисто графічного світу.

Творчість Гніздовського характеризує площинність із легким підкресленням пластичності, як теж декоративність, що позначена у фактурі виконання рослинних та анімалістичних мотивів. Незрівняна працьовитість, що виявляється у виконанні дрібних деталей, нагадує на старі українські ікони чи оформлення давньої української книги. У його творах немає нічого випадкового, бо мистець керується холодною логікою. Свої твори виконує передусім дереворізною технікою — одною з найтяжчих. Працює також у лінориті, в кольоровому дереворізі, в малярстві та в „малій” скульптурі. Обдарований він ще й письменницьким талантом. На особливу увагу заслуговує його есеї „Пробуджена царівна” („Сучасність”, березень, 1967) — з ділянки психології мистецької творчості. Таких статей мало в нашій літературі.

Мистець не старається приподобатися юрбі, не йде на дешевий модернізм заради популярності й матеріальної користи. Не думає він спочивати на „лаврах”, творить у постійному шуканні нових форм і новою мистецькою мовою. В цьому безупинному шуканні він часто губить багато зі своїх попередніх здобутків, зате знаходить ще більше нових і цікавих. Тому майже кожна його нова виставка буває несподіванкою для глядачів.

Для нас найважливіше те, що Яків Гніздовський, хоч досягнув світового визнання, міцно тримає у своїх руках прапор українського мистецтва.

Е. Д. ПРАТТ (1883 - 1964)

ЕРОЗІЯ

Морю забрало аж тисячу років,
Тисячу років, щоб ці порізьбити
Риси розколені в скелі високій,
В твердому і вічному граніті.
Морю забрало одну непомітну
Коротку годину штормової ночі,
Щоб зморшки покласти негойні, гранітні
На ніжнім обличчі жіночім.

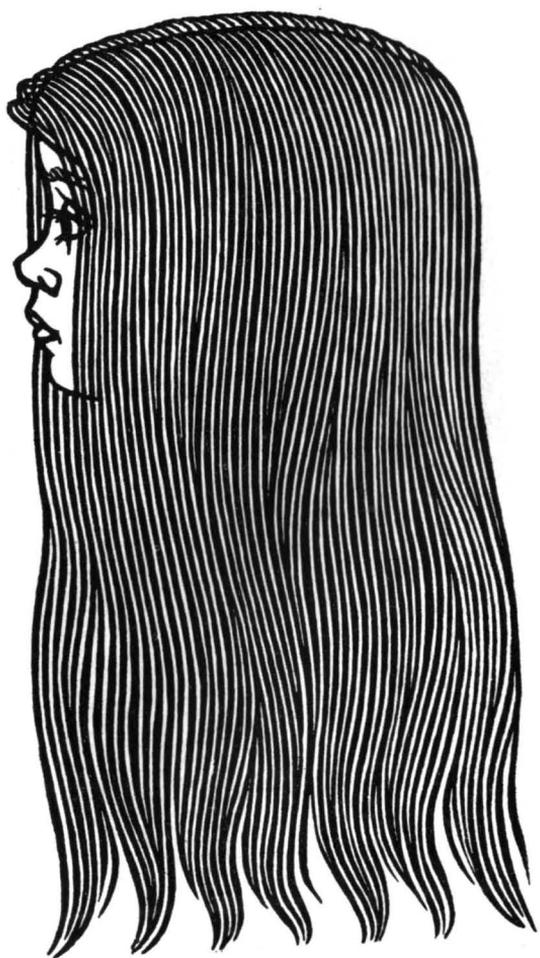
Реймонд САВСТЕР

БУЗОК

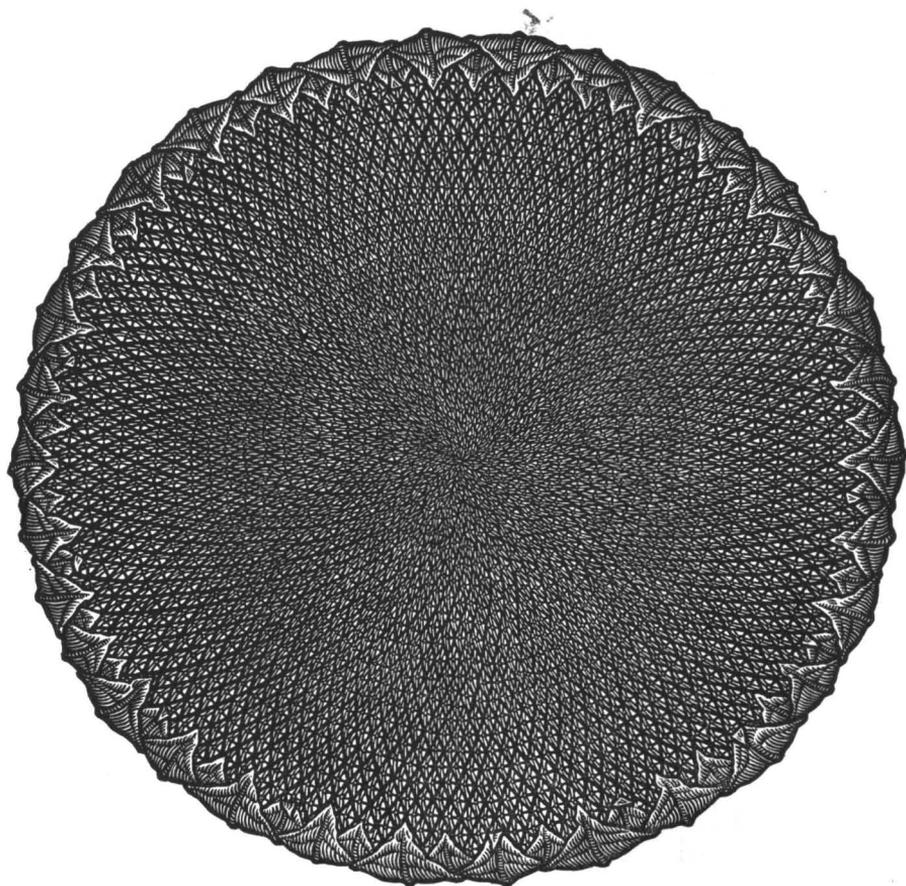
Те, що бузок цей зів'яне, я знаю, звичайно,
Поки живий він, про нього писати я хочу
Вірш, про його всю коротку красу зоресяйну,
Наче обіцянку юну, весняну, дівочу.
Тому, що мають вагу тільки влада і сила,
Тому, що зубляться речі малі в цьому світі,
Знаю: бузкові і віршеві доля судила
Завтра забудуться і тільки сьогодні пожити.

Переклав В. КИР

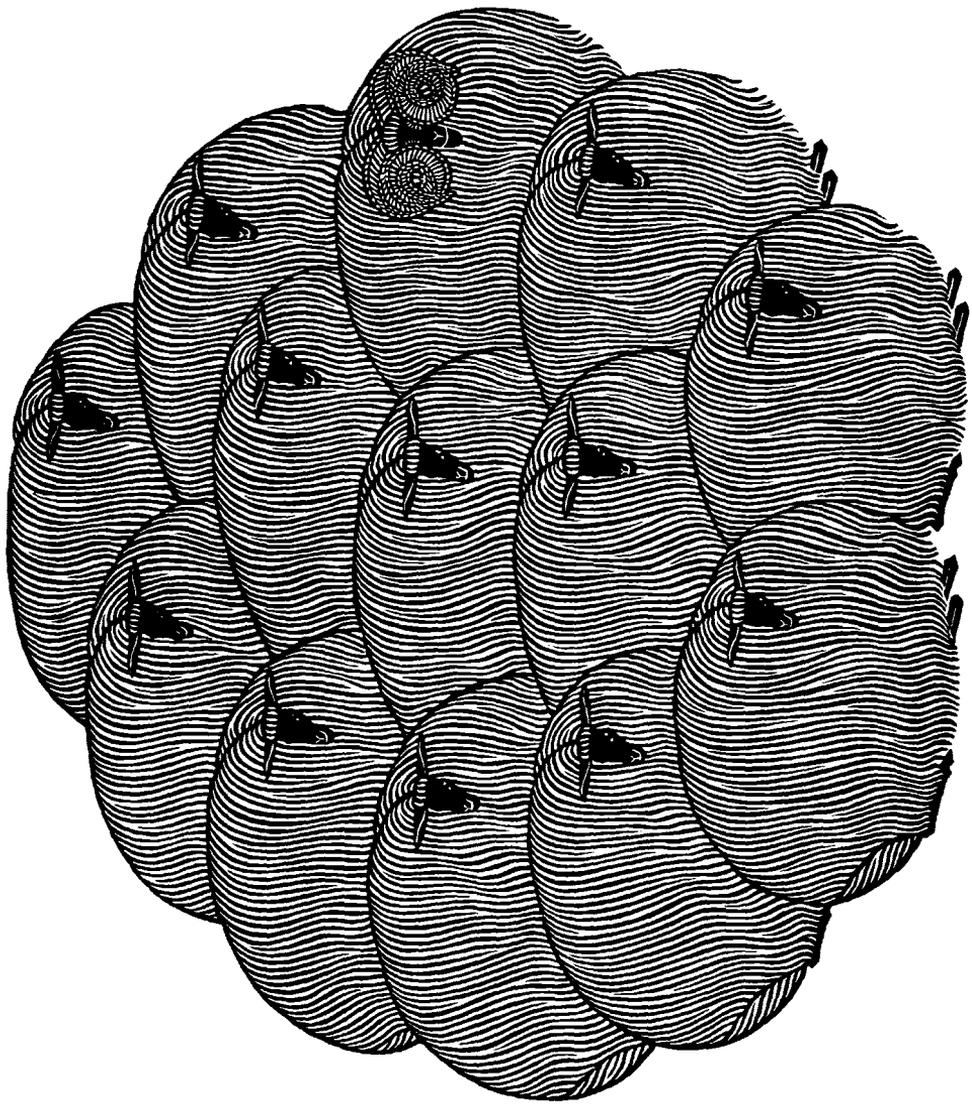
Примітка: Е. Д. Пратт — канадський поет. Народився в Ньюфаундленді. Р. Савстер — сучасний канадський поет, живе в Торонті.

Я. Гніздовський. Довгокоса (1965).

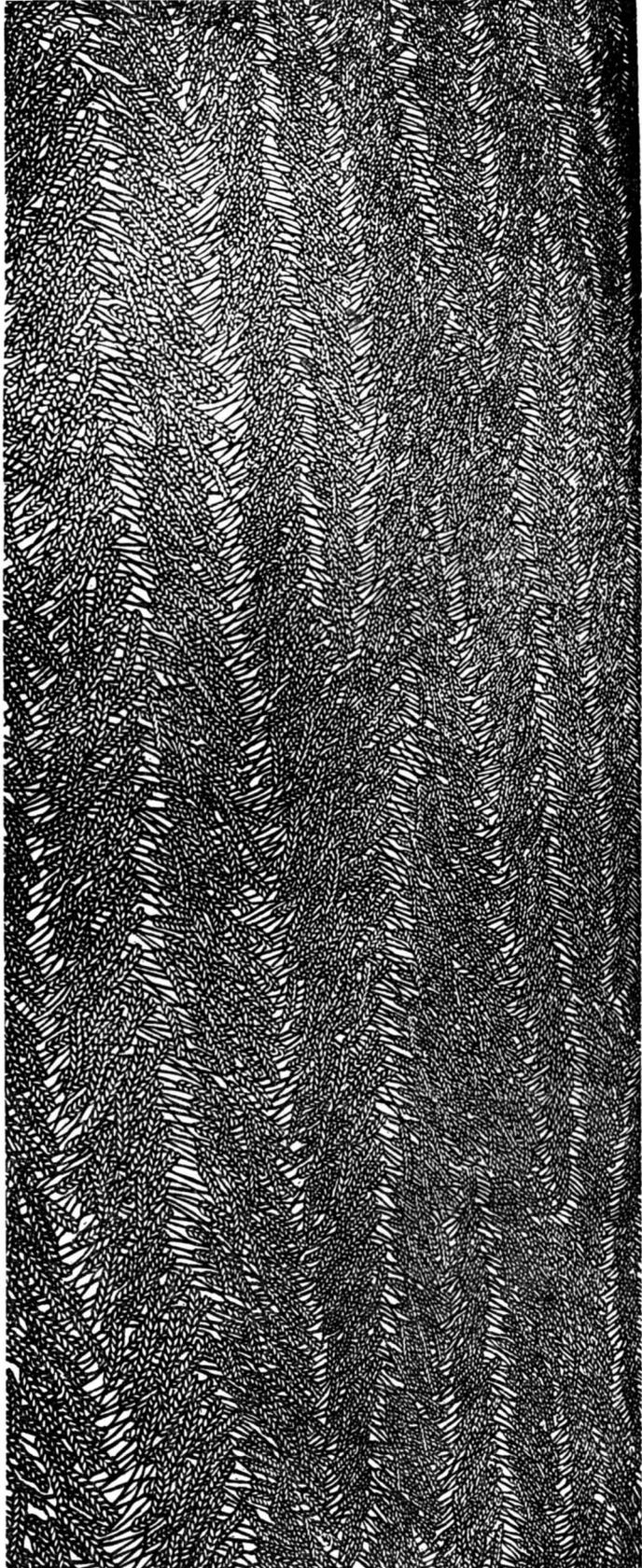

Я. Гніздовський. Соняшник (1965).

Я. Гніздовський. Огара овець (1966).

Я. Гніздовський. Пшеничний лан (1965).

З нагоди проф. Ю. Шевельова в Едмонтоні. Довкола столу: м-р О. Масляник, Б. Мазепа, д-р Яр Славутич, д-р Ю. Шевельов, проф. І. Кейван, д-р М. А. Кейван, д-р Небелюк, д-р Суховерський.

Перед першою річною шевченківською лекцією в Альбертському університеті (1966). Справа: д-р Яр Славутич, голова Шевченківського підкомітету; п. В. Дячук, заступник президента Українського клубу професіоналістів та підприємців у Едмонтоні; д-р В. Джонс, президент Альбертського університету, приймає чек на 500 дол. для влаштування лекції; п. В. Базюк, президент клубу; д-р Іво Моравчик, голова Міжвідділового комітету слов'янських студій Альбертського університету.

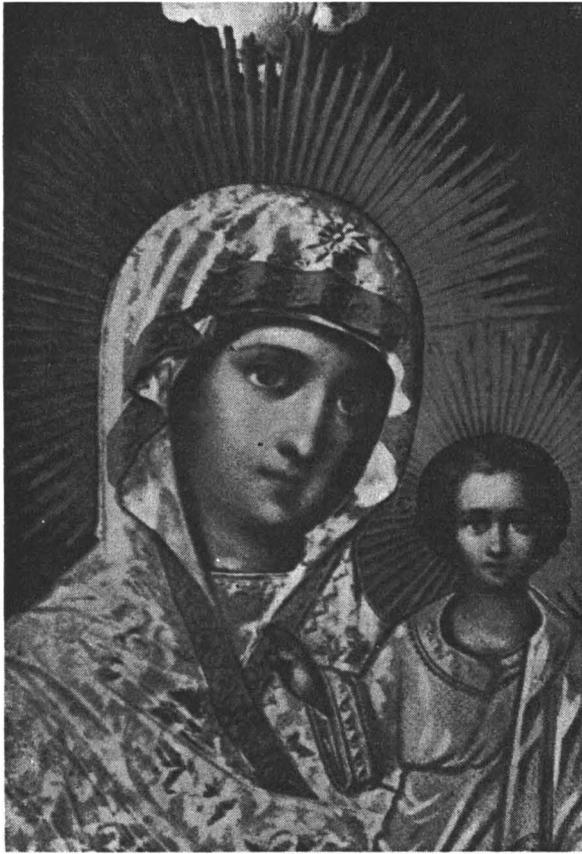
У березні 1966 р. проф. Ю. Шевельов прочитав англomовну лекцію в Альбертському університеті. Тема: „Традиції Т. Шевченка в українській літературі”. Присутніх було понад 200 осіб.

З нагоди виставки дереворізів Я. Гніздовського в Едмонтоні. Перший ряд: меценати української культури Василь і Наталка Духні, Яків Гніздовський, Василь Залуцький, Юліан Крайківський; другий ряд: Богдан Мазепа, д-р Олег Зуєвський, д-р Яр Славутич, Дан Мур, Вадим Доброліж. Відсутні д-р М. А. Кейван і проф. І. Кейван, діяльні співробітники "Північного сяйва".

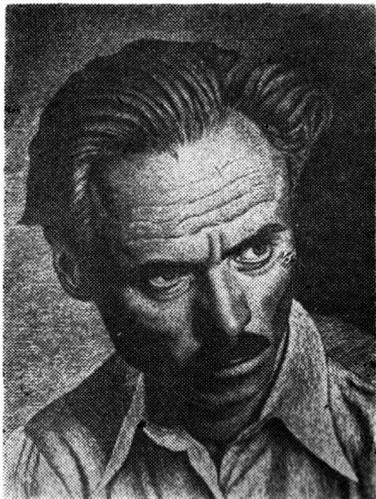
Едмонтонський гурток книголюбів (1966). У центрі — д-р М. А. Кейван, засновниця гуртка (див. її статтю).

В. Боровиковський (1757 — 1825). Аляканська Мадонна. Ікона знаходиться в православній церкві міста Сітки в Алясці. Завезена туди правдоподібно запорозькими козаками, що, як відомо, якийсь час там перебували.

І В А Н К Е Й В А Н

(Графік, маляр і мистецтвознавець)

Кожний мистець — це окремий світ, у якому існують особливі закони ладу форм, що ними він висловлює свої ідеї про навколишній світ. Має свій світ Іван Кейван — один із найвизначніших сучасних українських графіків.

Розглядаючи творчість І. Кейвана, не можемо поминути тла, на якому виросла ця постать, розвинулася й дозріла. Підкреслимо цей факт тому, що кожен мистець — явище не лише таланту, індивідуального світосприймання, але й часу, його людей і традицій. Кейван є зовсім новим явищем в українській графіці; мабуть, не помилимося, коли скажемо, що це явище самотнє й

неповторне. Перед ним уже були Нарбут і Кричевський, Ковжун і Бутович, Петро Холодний-молодший, Олександр Кравченко та Олена Сахновська, Василь Касян і Василь Масютин. Іде поряд із Кейваном Яків Гніздовський. Усі вони видатні графіки. Виросли на ґрунті великої культури українського народу, на традиціях барокко, на досягненнях таких майстрів минулого, як брати Тарасевичі та Щирський. Але вони діти свого часу й різних впливів, своєрідні індивідуальності. Тут класичне барокко в Нарбута й народні елементи в Кричевського, кубістична схематичність Ковжуна та експресійна романтика Бутовича, візантійська суворість із ренесансовою прозорістю Холодного та з додатком примітивізму Гніздовського, імпресіонізму Кравченка, реалістичного розуміння предмету в Масютина й Касяна.

Українська графіка, не зважаючи на посвоячення з минулим, живо відповідала на всі ідейні процеси Заходу й дала свої власні інтерпретації тих ідей крізь призму своїх старих культурних традицій. Не без їхнього впливу, хоч дуже самотній, живе І. Кейван.

Мистецьку філософію Кейвана ми могли б скоріше обґрунтувати теорією Арістотеля, ніж Платона, коли спиратися на класичну естетику, і радше теорією естетики Гете, ніж Айнштайна, коли до нашого мистця прикласти сучасні теорії естетики. Наш мистець озброєний великим відчуттям ритму й ладу, отже — формаліст, що послуговується також натурою, її формами, вимірами,

пропорціями та простором, як це робили клясики грецького мистецтва та майстри відродження.

Ідею ладу й порядку, як естетичне явище, знаходимо в поглядах Ксенофонта; в його творі „Економія” читаємо: „А як гарно. . . коли коні стоять у ряду, які б вони не були; який гарний вид творять плащі, розставлені, якими б вони не були; гарний вигляд творять рядна на постелях, чудовий вид мідяної посуди, або обрусів на столах; врешті (можливо, людині несерйозній, що любить покрити, видається це найсмілішим) горшки, розставлені в належному порядку, представляють, на мою думку, щось гарне.” Далі, каже він, „кожен гатунок має вигляд хору речей, та й простір між ними є теж гарним, тому що кожен предмет лежить у ньому. . .” (ч. VIII, 19 — 20).

Філострат Молодший у творі „Картини” вінчас свою теорію висновком, який повинні зятямити мистці. Вони повинні „підійти до речей неіснуючих так, ніби вони існували в дійсності, дозволити їм так оволодіти собою, щоб їх уважати дійсними, мов живими; і в тому ж бо немає ніякої шкоди; а хіба цього мало, щоб заохпленням узяти душу, не викликаючи проти себе ніяких нарікань?”

У наші часи, оцінюючи творчість Кейвана, можемо дуже легко зробити помилку. Це може статися з двох причин. Перша наша помилка буде тоді, коли оцінюватимемо Кейвана на основі естетики Пікассо; а друга, коли сприйматимемо його міркою мистецтва Ріпіна (Репіна). Обидві теорії себе заперечують. Ми не хотіли б ними заперечити нашого мистця лише тому, що він не йде ані до натуралізму, ані до абстракціонізму. Виключність, із якою натуралізм соціалістичного реалізму заперечує індивідуальну інтерпретацію природи мистцем, що її не копіює, рівняється такій же тих середовищ, що хочуть затерти навіть сліди природи в творчій візії абстракціоністів сучасного мистецтва. Дискримінація справжнього мистецтва з інквізицією соціалістичного реалізму, що триває в СРСР, не меншою мірою відбувається й на Заході, де роллю інквізиторів виконує апотеоза абстракціонізму.

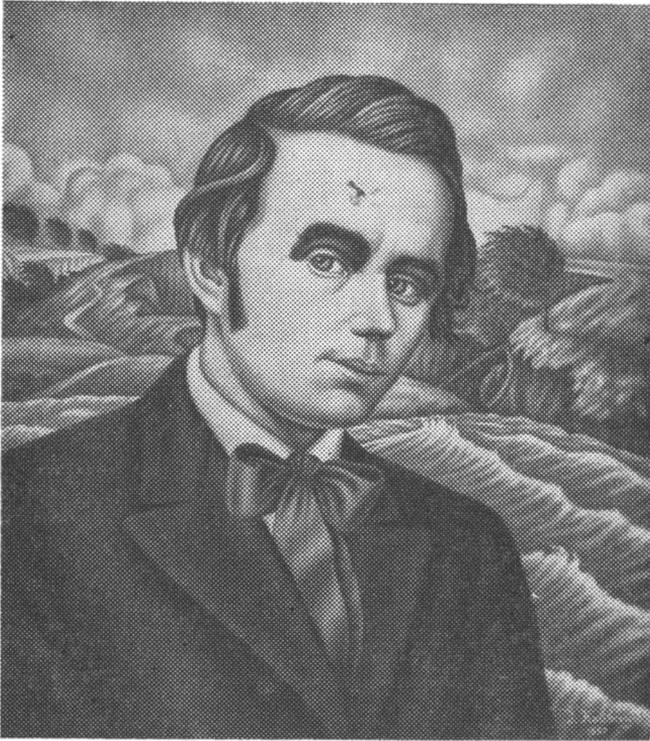
Ми хочемо дивитися на Кейвана, що своїм мистецтвом не належить до „новаторів” у розумінні абстракціоністів, але є новатором, коли говорити про його індивідуальний стиль, новатором, коли його протиставити традиційним школам українського мистецтва, новатором і повним запереченням натуралізму, в якому мистець є об'єктивним спостерігачем і тільки відтворювачем баченої природи. Кейван є свідомим форматором пережитої ним самим природи, якою послуговується для того, щоб уточнювати її характеристиками, її характером окремі явища істоти й предмети та щоб, вивчивши природу, висловлювати свій цілком суб'єктивний погляд.

Філософія Кейвана згідна з Гете, бо „цілий світ служить для нього матеріалом, що треба тільки вміти в ньому орієнтуватися й висловити його”. Але цей шлях до вислову не йде через саме наслідування, бо це — натуралізм, а йде він через порядкування, через композицію та організацію образу, і лиш тоді народжується в образі стиль мистця.

І. Кейван. Гетьман І. Мазепа.

Кейван обрав лінію як засіб своєї мови. Це найстарший і найпростіший засіб. Але він не обмежує себе лише до лінії, як контура форми. Кейван-графік збагатив свою мову і користується різними засобами тієї мови, що ними висловлювалися майстри всіх часів. Перше, що він вивчив, це закони природи й характеристичні зовнішні риси окремих її елементів, без пізнання яких мова мистця не переконує, коли ними він хоче висловлюватись. Друге — це внутрішня природа окремих істот і явищ, що деформує зовнішність форм природи і тим виявляє внутрішню природу істот, речей і явищ. Третє — це взаємнення предметів у просторі. Та це тільки один бік медалі, та сторінка, без якої не існує зображувальне мистецтво. Тут учитель і джерело пізнання — природа. Інша

І. Кейван. Т. Шевченко над Дніпром.

сторінка тієї медалі походить від іншого вчителя. Закони композиції — це організація форм в образі, відношення ясних і темних площ, переходи між ними і їх рівновага та пропорції. Все це належить до „лексики” і „морфології” мистецької мови, що її здобути самою інтуїцією й талантом не завжди можна. Тут учителем мистця є його кращі сучасники та попередники. Кейван, власне, належить до мистців, у яких обидві сторони медалі рівномірно розписані солідним досвідом і глибокою, уважною наукою.

Коли наше сторіччя на порозі свого народження проголосило банкрутство натуралізму, що зруйнував усі здобутки тривимірного мистецтва ренесансу й барокко, тоді реформатори українського монументального мистецтва (брати Бойчуки та Седляр) вирішили нав'язувати до Джотта, коли ще живими були традиції грецької ікони в Італії, коли реальне підкорялося ідеальному, матеріально-плотське — духовому. Модерне українське мистецтво й те, що народилося з кубізму (Архипенко й Петрицький), заперечило третій вимір, здобутий ренесансом і закріплений барокко. Наступив час, коли філософія Платона мала затріумфувати в українському мистецтві. Але воно, це майбутнє українське мистецтво, було засуджене на смерть філософією Маркса, а згодом розстріляне те-

орією соціалістичного реалізму, що намагається випускати фальшиві банкноти на збанкрутований натуралізм, у якому пропаганда і фотографія природи вбили не лише реалізм, але й саме мистецтво.

Кейван обрав інший шлях. І тут він подібний до Нарбута. Очевидно не в стилевих рисах його подібність. Але, коли Нарбут, щоб рятувати тяглість української культури, повернувся у своїй графіці до її вершинних обріїв, до барокко, Кейван намагається виповнити простір часу між Джотто і Дюрером, між Київською Руссю і Києвом, духовою столицею Війська Запорозького. Кейван ніяк не хоче повірити, що гріх натуралізму — це первородний гріх ренесансу, як і те, що матеріалізм і сучасний прагматизм — це єдиний продукт гуманізму й раціоналізму.

Сюжет у Кейвана — не випадковість. Через нього прямує мистець до змісту твору. Його форми винайдені, зорганізовані вимогами сюжету, подиктовані змістом твору. Кейван — портретист. У своїх портретах не відмовляється він від третього виміру. Запроваджує свідомо всі здобутки, що їх принесло малярство відродження й барокко. Форма не є в нього самоціллю. Засоби мови Кейвана прості — це лінія і тільки лінія. Чому? Бо графіка Кейвана випливає з тенденції, яку мистець прагне донести до глядача. Форма графіки Кейвана — не цяцька сама в собі, а засіб. Головне, що хоче він сказати, це розповідь про людину, це повість про подію, пов'язану з людиною, що його цікавить. Тому в нього сюжет — не другорядний елемент твору, а першорядний. Кейван вивчає фізичні форми портретованого, щоб ними передати риси характеру, риси душі; щоб формами баченого показати форми змісту людини. Для цієї мети, зокрема, послуговується він сюжетом. Портрет Шевченка над Дніпром — це не офіційне „Т. Г. Шевченко”. Кейван підшукав ширше тематично тло для поетового портрета. Він нав'язав до слів „Рече та стогне Дніпр широкий”. На тлі цієї романтичної композиції вмонтовує мистець портрет Кобзаря.

Мало було самих рис обличчя поета чи його постаті, щоб вивести індивідуальність Шевченка. Як Леонардо до Вінчі, Кейван увів ще природу, щоб портрет Кобзаря промовив глибше. Тільки природа Шевченка — це не природа Монни Лізи. Вона ближча до природи „Слова о полку Ігоревім”. Це не ідилія сентиментальною частя спокою, але буря трагедії, яку символізує поет поневоленої нації. Тут немає автономії другорядним речам, ані Дюрерової засади, що все в природі гідне відображення. Для Кейвана — достойне лише те, що підкреслює, що спотужує головну постать, головну дію. Є в портреті „Шевченко” і трава, і хмаринки, і хвиля піною б'є в береги, але нічого немає зайвого з тих другорядних елементів. Як у „Слові. . .” хилиться трава, свіче Див, тьмиться сонце, брешуть лисиці, себо природа діє співзвучно з сюжетом головної дії, перемог і невдач, так у Кейвана тло і все в нього підкорене головній ідеї портрета. Не лише тематично, а й формально.

Пригадується з виставки Новаківського чи, може, з його робітні ряд композицій, символічно-містичних зображень церкви св. Юра. Реалістично відтворена церква і zdeформоване тло з хмарами й деревами, що мали ілюструвати війну чи революцію

насиченням ярих кольорів і спіральних форм. Був якийсь невинправданий контраст між церквою і природою. Об'єктивність і статичність церкви та бурхлива природа в емоціях експресії викликали в мене і досі залишають враження чогось незгармонізованого, враження дисонансу. Ніби два різні стилі не знайшли компромісу в одній композиції одного мистця. Власне такого явища ніколи не помітимо в портретах Кейвана. Найбільша буря, сюжетна своїми формами у творі, згармонізована, ритмізована. Можна порізати композицію на дрібні куски і студіювати кожен окремо, не аналізуючи його тематично, і можна ствердити їх повну органічність стилю. Вони всюди підкорені тим самим законам ладу, мають у кожному деталі однаковий ритм, завершені у формі, коли вона застигає для вічності, як рух скульптури. Завершеність форм і їхній ритм творять стилевий спокій, гармонію, яка розв'язує естетику твору. У Кейвана винятково розвинена схильність доцільно зводити всі форми твору у визначену систему стилю. Він виразний суб'єктивіст, індивідуаліст і, хоч висловлюється зображувальними формами природи, є суцільним запереченням натуралізму, що об'єктивно відтворює природу, тому й не може ніколи претендувати на творче озмислення її, на мистецьку трансформацію та композиційну її організацію в образі.

Аналогічно, як портрет Шевченка, можна переаналізувати інші його портрети і зробити висновки. Висновки будуть подібні з погляду визначення стилю. Тому обмежимось до інформацій про мистця в іншому відношенні. Скільки таких портретів виконав Кейван і кого вони зображують? Багато! Це була б монографія більшого формату. Найпопулярнішими є його автопортрет, „Родина” (мистець із родиною), портрети Олени Кисілевської, Тодося Осьмачки, дереворіз „Богдан Хмельницький”, митрополита Андрія Шептицького, Юліана Геніка-Березовського, Володимира Скорупського та інших. Виставлявся його „Гетьман Іван Мазепа” і композиційний портрет Шевченка („Свою Україну любіть” („Півн. сяво”, I). Ще невідомий його портрет І. Франка. Їх усіх єднає досконала техніка виконання. Ледве чи існує поряд Гніздовського та Кейвана третій майстер, що дав би у своїх творах, окрім мистецької вартости, стільки майстерної прецизности й працьовитости. Кожен твір обох майстрів — це школа графічного ремесла для сучасних і майбутніх мистців. Різниця між ними, двома великими майстрами, полягає головню в тому, що Гніздовський ближчий до типу раціоналіста, рідко повертається до третього вимірув своєму мистецтві, переважно двовимірному, і може говорити про все гідне відображення. Для нього однаково добрі великі й малі сюжети. Він любить форми й без сюжетів. Тому він глибше розуміє оформлення книжки. Кейван же протинає глибше в портрет.

Та це порівняння до Гніздовського, одного з найбільших українських графіків, не дискримінує Кейвана — майстра шрифту, що оформив багато українських видань. Він створив ряд дипломів, грамот, друкарських і видавничих знаків та еклібрисів, що мають велику мистецьку вартість. Цікавий Кейван також як і маляр, хоч дуже мало цій ділянці присвячує він уваги.

Про твчість Кейвана писав мистецтвознавець і архітектор Володимир Січинський у часописі „Новий шлях” (19 травня, 1958). Автор каже, що Кейван „викликав здивування своєю особливою прецизністю виконання, а в гравєрстві доходив до такої досконалості, що його гравюри годі було вважати виконаними людською рукою.” Цими словами виявляє Січинський свій подив для технічних умілоостей Кейвана. Досконала техніка ціхус також меморіальну графіку Кейвана, виготовлені ним грамоти з нагоди ювілеїв, а також пам’ятки з різних річниць життя Церкви та громадських і політичних організацій.

Поруч графіки, Кейван займається малярством. Працює в ділянці портрета, пейзажу й церковного малярства. Виконані олійною технікою, відомі його портрети Тараса Шевченка (цикл композиційних портретів) та Івана Франка, композиційний портрет генерала М. Тарнавського, портрет його дружини і релігійного змісту композиції „Жертва Авраама”, „Св. Степан”, „Воздвиження Чесного Хреста”, „Тайна Вечеря”, „Вознесення Господнє”, „Сошествіє Святого Духа”, „Св. Юрій”. Чимало виконав рисунків і шкіців до композицій.

Ділянка пейзажного мистецтва охоплює два циклі: альпійський (28 краєвидів) і Скалистих Гір (кільканадцять). Всі вони позначені кольором, що створює глибокий настрій природи.

Нехай читач простить скупість відомостей про Кейванів життєпис. Редактор альманаху обмежив автора до кількох сторінок. Хотілося написати в них також про те, що наш мистець народився в Західній Україні, студіював у Новаківського у Львові, в Академіях Мистецтв у Кракові й Варшаві, брав участь у багатьох виставках в Європі й на еміграції. Про це вже писалося в часописах і в енциклопедії українознавства. Але ще дуже мало сказано про творчу методу мистця, про його стиль у мистецтві. І ще мало сказано про Кейвана як історика мистецтва й публіциста.

Писати монографії про мистців довелося Кейванові, бо в нас немає мистецтвознавців, крім самих мистців, і не кожного з них обдарував Бог талантом пензля й слова рівночасно. Писав Кейван про Шевченка, Нарбута, Новаківського, Д. Левицького, В. Січинського, Д. Антоновича та інших лише тому, що про них ще не все сказано. Писав також про Дюрера, „Трьох велетнів ренесансу” — Рубенса, Ван Дайка й Рембрандта, бо про них дуже мало згадується в нашій літературі.

Характерне для Кейвана, що він собою жертвує для інших. Він там, де організована суспільна праця. Тому він „членує” та очолює мистецькі вияви діяльності на виставках, у товариствах і т.п. Постійний член УСОМ (Українська Спілка Образотворчих Мистців) у Канаді від початків її існування.

Кейван обдарований франківською одержимістю праці. Узявся створити „Історію українського мистецтва” в умовах, що не під силу кільком професорам на університетських катедрах.

Кейвана найменовано професором Українського Католицького Університету в Римі, як викладача історії мистецтва. Це бодай одна сатисфакція в житті мистця, визнання його наукової праці.

ГРАФІК ПАВЛО ЦИМБАЛЮК

Канадський фестиваль народного мистецтва, влаштований урядом з нагоди 100-річчя Домінії Канади, тривав протягом усього 1967 р., маючи на своїх афішах та діловому листуванні емблему, що її створив едмонтонський графік Павло Цимбалюк. Здобути цей успіх було нелегкою справою. Для створення відповідного візерунку був свого часу проголошений конкурс. Урядова комісія спершу відібрала 15 запропонованих — найкращих — проєктів, а серед цих останніх остаточний вибір упав на емблему, автором якої виявився наш мистець.

П. Цимбалюк народився 2 липня 1929 р. в місті Віллінгтоні в Альберті. Студював у Келгарській мистецькій школі, де отримав диплом із ділянки рекламного мистецтва. Тепер він працює графіком у провінційному уряді, виконуючи плякати, афіші для концертів, дороговкази та різні промислово-реklamні рисунки, що відзначаються вправністю та оригінальністю.

Мати П. Цимбалюка народилася також у Канаді, а батько 4-річним хлопцем приїхав у Новий Світ з України. Підкреслюємо з приємністю, що мистець і його дружина добре володіють українською мовою. Це, мабуть, заважило на тому, що емблема, виконана П. Цимбалюком, має виразно український колорит: хлопець навприсядки танцює гопака.

М. Горішний (див. стор. 141)

Степан ГЕОРГЕ (1868 —1933)

* * *

Чи любий образ ти згадаєш нині
Того, хто рожі над проваллям рвав,
Хто в ловах дні проводив швидкоплинні
І медом тішився розквітлих трав?

Хто в парк сумирний міг тоді звертати,
Як зваба крил далекою була,
І там над ставом тихим наслухати
Всіх тасмниць, що їх плекає мла. . .

До часу, як від скелі, без понуки,
Проб'ється лебідь через водограй
І покладе в тонкі дитячі руки
Граційну шию — світлих снів розмай.

Переклад О. ЗУЄВСЬКОГО

СПІВАК МИХАЙЛО ГОЛИНСЬКИЙ

Минулого року поселився в Едмонтоні співак-тенор Михайло Голинський, широко відомий в Україні й Канаді. З великою радістю і зворушенням вітають його давні знайомі. Ви можете побачити його в церкві, на всіх культурних святах чи імпрезах, а деколи почуєте його дзвінкий голос підчас виконання українського гімну. Прямий, мов свічка, завжди ходить майже військовим кроком. Увічливий, з певною дозою європейської куртуазії, яка відзначає його серед публіки.

Користаючи з мого знайомства, ще зі студентських часів, я провела з М. Голинським одне недільне пополудня. В розмові я довідалася, що мистець працює над своїми спогадами. Ми згадували музичні події з України, Польщі, Америки й Канади. . .

М. Голинський народився на Покутті в Західній Україні, в селі Вербівцях, повіт Городенка, тепер область Івано-Франківська. До школи ходив у Городенці, Коломиї, Івано-Франківському та у Львові. Обдарований прекрасним голосом, уже в школі звернув на себе увагу і був солістом у шкільних хорах. Опісля був солістом студентських хорів „Бандурист” та „Український Боян” у Львові. „Бандурист” звичайно влаштовував літньою порою концертне турне по Галичині. З ними їздив, як соліст, М. Голинський, що був тоді ще учнем середньої школи. Хоча звертав на себе увагу своїм прекрасним голосом і мав загалом признание, він не мав змоги слухати лекції музики для вишколу свого голосу. На це не було в нього грошей і нелегко було в той час знайти відповідних учителів співу. Все ж таки він слухав початкові лекції співу в Івано-Франківському, у Львівській консерваторії. З вибухом української революції М. Голинський вступає до галицької армії. Після війни повертається до Львова.

Але, як часто буває в житті великих співаків, випадок допоміг йому. У Львові підчас похоронного співу почув його голос відомий педагог і музикант Чеслав Заремба. Він запросив М. Голинського до себе й запропонував йому безплатне навчання співу в його школі. „Це було, як у казці”, — каже маєстро. „І так професор Заремба був не тільки моїм учителем співу, але на все життя став моїм добродієм, дорадником і найкращим другом”. Після студій у професора Заремби М. Голинський за його порадою та допомогою виїхав на дальші музичні студії до Італії. Там учився він чотири роки у славного італійського тенора Едварда Гарбіна. Не маючи достатніх коштів, нераз мусив бідувати, але працював завзято. У той час він виступав з успіхом на концертах у Міляно, Цюріху, Відні та Празі, що до певної міри давало йому також матеріальну допомогу. Після чотирирічних студій голос М. Голинського розвинувся, а добра школа вишліфувала його. Він дуже зважав на свій голос, не вживав алкоголю, не курив, став вегетаріанцем, навчився варити кулешу. Для фізичної вправності він щоденно ще й тепер виконує руханкові вправи.

М. Голинський — це героїчний тенор, із сильним голосом,

прекрасною металічною закраскою та широкою скалею. До того гарна постать і врода поставили його зразу як першорядного оперового співака. Перед ним відкрилися можливості дальших виступів в Італії. Але його мучила ностальгія — туга за Україною. До того ж прийшла прикра вістка про смерть його матері. Співак повертається до Галичини. 1925 р. за допомогою проф. Заремби дебютує він із великим успіхом у Львівській опері в партії Канія в „Паяцах”. Після того почалася його блискуча кар’єра оперового співака. Він виступає спершу на Помор’ї в Бидгощі, Торуні, Грудзьондзу, а потім у Варшавській і Берлінській операх, співаючи партії першого тенора. Всюди критика підкреслює його надзвичайний голос.

В 1926 р. запрошено М. Голинського на гостинні виступи на Україну, де він виступав у театрах Одеси й Києва. 1927 - 1930 (за часів М. Скрипника) М. Голинський був постійним першим тенором Харківського оперового театру. Там він співав такі ролі: Дон Хозе в „Кармен”, партію Рарамеса в „Аїді”, Кавадароссі в „Тосці”, Канія в „Паяцах”, Калаф у „Турандот”. 1929 - 1930 р. вперше поставлено „Купало” А. Вахнянина; в ролі Степана виступав М. Голинський. Його постійною партнеркою була відома співачка, сопрано Марія Литвиненко-Вольгемут. У Харківському оперовому театрі був тоді диригентом Антін Рудницький, а однією з головних співачок — сопрано Марія Сокіл. М. Голинський заприятелював з ними, їхня дружба держиться по сьогодні. Композитор А. Рудницький і М. Сокіл живуть тепер в Америці.

Перебуваючи три роки в Україні, М. Голинський їздив на гостинні виступи до Москви, де вперше в історії того театру співав свою партію по-українському. Їздив на гостинні виступи до Одеси й Тбілісі. За свого побуту він познайомився з передовими музикантами й письменниками того часу. Заприятелював з О. Вишнею, П. Тичиною та іншими. Публіка приймала його з ентузіазмом, а приятелі любили його — як людину. М. Голинський був завжди скромний, увічливий, не було в нього типової гордості передових тенорів.

1930 р. М. Голинський повертається до Галичини і співає як перший тенор у Львівському оперовому театрі, а даліше в Варшаві й Познані, здобуваючи признання музичних критиків і публіки. Його порівнюють до найбільших співаків світу. Крім попередньо згаданих, він виступає в таких операх: „Пікова дама”, „Дон Карлос”, „Галька”, „Жидівка”, „Казки Гофмана”. На жаль, наш співак мав мало нагоди виступати в Вагнерових операх, бо театри в Польщі мало їх ставили. А шкода, бо його голос знаменито надавав до того. Співаючи в Польщі, М. Голинський завжди підкреслював своє походження і приналежність до українського народу, хоч це могло йому коштувати дорого.

Крім виступів у театрі, М. Голинський виступає постійно як співак-гість на святочних концертах та влаштовує самостійні концерти. Виконує, крім оперових арій, твори українських композиторів, головню М. Лисенка, В. Барвінського та Нижанківського. Він залюбки співав „Гетьмани” М. Лисенка, „Ой, поля, ви, поля” В. Барвінського. На окрему згадку заслуговує „тисячна ювілейна

вистава" „Запорожця за Дунаєм" у великому театрі у Львові 1935 р., де виступали М. Сокіл, М. Голинський та інші визначні співаки, а диригентом був А. Рудницький. Цю виставу повторено у всіх більших містах Галичини.

1938 р. М. Голинський виїхав до США, а потім до Канади. Там застала його друга світова війна, і він залишився жити в Канаді. У Нью-Йорку мав успішний концерт у Товні Голл, а також у США й Канаді, відвідуючи всі осередки, де живуть українці; як він сам каже, їздив „від моря до моря", здобуваючи признання та успіх. У Торонті одержав він від посадика міста „золотий ключ", а в Оттаві — грамоту почесного громадянина.

Від 1945 р. проживав М. Голинський у Торонті, беручи живу участь у культурному житті, був головою літературно-мистецького клубу „Козуб". На мій запит, що дало йому найбільше вдовolenня з широкої і блискучої кар'єри, він заявив: „Безсумнівно, я дуже щасливий, що мав нагоду виступати в українському оперовому театрі, міг працювати хоч кілька років на Україні". Видно, що в Україні також не забули М. Голинського, бо до нього пишуть молоді музики: „Ви, дорогий маестро, поруч великих мистців-співаків. як Мишуга, Менцінський, Крушельницька та інші — наша гордість і слава. Ми хочемо почути більше про Ваш блискучий, хоч нелегкий шлях великого мистця".

Я певна, що також українська молодь американського континенту, як і українська громада, хоче почути більше про цього майстра, бо це без сумніву один із найбільших співаків нашої доби.

Олекса КОНОВАЛ

ГРИГОРІЙ КИТАСТИЙ

(До 60-річчя з дня народження)

Кобза чи бандура є українським інструментом. Кобзарі довгі сторіччя піддержували національну свідомість нашого народу, пригадували його минуле й закликали до боротьби, в часи повстань, за краще майбутнє. Тому великий син українського народу Т. Шевченко не випадково назвав свої перші поезії „Кобзарем". Бо кобза чи, як тепер прийнято називати, бандура — це інструмент буйної та широкої, як наші пшеничні лани, української душі. Граючи на бандурі, бандуристи з душі виливали поезію життя, епопею минулих славіх і трагічних змагань українського народу.

Остап Вересай — найбільш відомий сліпий кобзар-співець. Великий вплив на Остапа Вересая мав Шевченків „Кобзар". Один примірник, із власноручним підписом, Вересай подарував Т. Шевченко. Великим послідовником Вересая став уже зрячий, всебічно обдарований учений, письменник і композитор Гнат Хоткевич. Він надав кобзарському мистецтву теоретичні підвалини для дальшого розвитку. Серед відданих послідовників композитора Г. Хоткевича масою Григорія Китастого, першого керівника створеної під час другої світової війни Капелі Бандуристів імени Т. Шевченка.

Г. Китастий народився 17 січня 1907 року в козацькій родині в містечку Кобеляки на Полтавщині. Їхня співуча родина складалася, крім батька й матері, з чотирьох братів та однієї сестри, яка померла на сімнадцятому році життя. Найстарший брат Григорія, Андрій, згинув на фронті від німецьких куль у першій світовій війні. Другий брат, Микола, брав участь у визвольній боротьбі за Самостійну Україну.

Коли вщухла буря революції, до невеличкого міста Кобеляки почали заїжджати мистецькі групи з виступами. Г. Китастий часто їх відвідував. Молодь, що брала участь у хорах чи драматичних гуртках міста Кобеляки, до якої належав і Григорій, часто вибиралася в мальовничу природу Полтавщини, де залюбки співали в гаях, на човнах по Ворсклі, чи на інших прогулянках пісні Леонтовича, Олександра Кошиця, Миколи Лисенка та інших. Співуче товариство та чудові українські мелодії залишили в серці юнака любов на все життя до музики. Його мрією було вступити до музичної школи. Але родинні фінансові обставини були на перешкоді. А працювати й учитися — не легко. Коли Григорієві сповнилось 20 років, мати зробила заввагу, що його вже час вивести в люди — себто одружити. Та настанова матері надала Григорієві рішучості в його плянах. Він виїздить із дому до міста Полтави, де записується до Полтавського Музичного Технікуму, на вокально-хоровий відділ.

Гроші для прожитку треба було здобувати вивантажуванням вугілля на станції та грою на скрипці в клябах. Але коли директором технікуму став Федір Попадич, становище Григорія значно покращалось. Він улаштував Китастого при студенському гуртожитку. Цей добродій, окрім того, що був директором технікуму й педагогом, керував ще Полтавською Хоровою Капелею та творив музику. Підчас проб капелі Г. Китастий був постійним гостем. На третьому році навчання в технікумі Ф. Попадич почав дозволяти йому керувати капелею на концертах.

Г. Китастий часто відвідував концерти Полтавської Капелі Бандуристів, що їх і перед тим часто чув у Кобеляках, під керівництвом Г. Хоткевича. Підчас таких концертів у Г. Китастого зросло бажання стати бандуристом.

Закінчивши 1930 р. технікум у Полтаві, Г. Китастий склав іспити до Музично-Драматичного Інституту імені Миколи Лисенка в Києві. Підчас навчання в інституті він пильно вивчав техніку гри на скрипці та корнеті, а найбільше часу присвячував улюбленій бандурі, яку він випозичав в інституті. Теоретик музики Г. Любомирський завважив із клясних і домашніх завдань Китастого, що він має композиторський нахил і порадив йому, закінчивши хормайстерський відділ, перейти на композиторський. Це й було зроблене.

Г. Китастого прийняли хористом до Київської Опери. Про цей час говорить композитор. „Така праця давала мені можливість вивчати оперовий репертуар і взагалі театральну специфіку, а з другого боку — це дало мені певну матеріальну базу для прожиття і в якійсь мірі допомогти батькам, що опинилися

в біді". Тоді Україною проходив страшний голод 1933 р. У цей час Г. Китастий знайомиться з бандуристами Київської Капелі. При потребі вони запрошують його на свої концертні виступи. А згодом він стає дійсним членом капелі.

1935 р. найкращі капелі бандуристів, Полтавська та Київська, об'єдналися в одну Державну Капелю Бандуристів з осідком у Києві. Г. Китастий став постійним членом цієї капелі, як концертмайстер, а пізніше заступником мистецького керівника. Ставши професійним бандуристом, він розпочинає свою композиторську діяльність.

Та разом із успіхом приходять і трагічні дні для родини Китастих. Брата Миколу заарештовують 1937 р. і незабаром розстрілюють. Причина: перебування в армії УНР. „Справедлива влада пролетаря" осиротила дружину з трьома дітьми. Третій брат Іван із родиною переїздить на Донбас, до брата Миколи, де підчас конкурсу на бандуристів до Державної Капелі здобуває місце співака-бандуриста. Брати Григорія, Іван та Микола, захопилися бандурою ще тоді, коли він учився грати на ній, — вони придбали собі бандури й почали виступати втрьох у Кобеляках та околицях, як „Три брати Китасті-бандуристи".

Приходить друга світова війна. Бандуристи Державної Капелі стали вояками. Багато з них загинуло на фронті. Г. Китастий попадає до німецького полону. Щасливо утікає з табору полонених у місті Ромни і повертається знову до Києва. Там знаходить рештки Державної Капелі Бандуристів (16 осіб) і з ними створює Капелю Бандуристів імені Т. Шевченка — під керівництвом Григорія Китастого.

Від того часу життєвий шлях Григорія Китастого тісно пов'язаний з Капелею Бандуристів. Спершу еміграція на захід. Німецький концентраційний табір, звільнення та виступ капелі в таборах для остівців. А там і прихід альянтів. Праця капелі активізується. Г. Китастий невтомно опрацьовує програми Капелі, що своїми виступами здобуває успіх за успіхом по таборах переселенців. Капеля Бандуристів захоплювала ще й тим, що вони завжди виступали без диригента. Керівник і диригент, сам Китастий, сидів, грав і співав разом із бандуристами.

1949 р. Капеля Бандуристів залишає Європу. Вона виступає в багатьох містах США й Канади, як також в обох столицях згаданих держав.

Г. Китастий керував капелею й працював над новими композиціями з усіх жанрів: ліричного, жартівливого, мажорного, мінорного та героїчного.

Ось автори, твори яких Григорій Китастий поклав на музику: Тарас Шевченко — Гомоніла Україна, Грай кобзарю, Про Запорозьку Січ, Вітре буйний; Іван Багряний — Вперед, сини народу (гимн ОДУМ-у), Ми об'їхали землю навколо — (марш ОДУМ-у), Вставай народо, Марш Україна, Пісня про Тютюника, Марш поляглих, Вперед, соколи; Олександр Олесь — Нас ждуть; Михайло Ситник — Лебеді; Яр Славутич — Карпатські січовики, Наші будні розгорнена книга (марш ОДУМ-у), Дума про Кемптен; Андрій Малишко — Прощання, Віс вітер по траві;

Юрій Буряківець — Задніпрянка, Оксана; Катерина Перелісна — Ідуть дівчата і хлоп'ята (марш); Костянтин Даниленко-Данилевський — Дума про Петлюру; Н. Калюжна — Нагадай, бандуро; С. Кандиба — Сто років; Олекса Гай-Головко — Пісня про Америку; Ольга Лубська — Ти слухаш, Дніпре; Ганна Черінь — Любисток; Борис Олександрів — Коліскова; Іван Овечко — Не плач, Україно; Олександр Підсуха — Як давно. Музичні твори: Гомін степів України, Львівські фрагменти, Сюїта, Горлиця, Музичний момент; Турбаївське повстання, Дума про Сагайдачного та інші. З релігійних: Свята Літургія. Крім того, багато обробок народних пісень, в основному для фортепіано, прелюди тощо.

Тепер композитор Г. Китастий мешкає в Чикаго, США, керує ансамблем бандуристів ОДУМ-у та бере діяльну участь у громадському житті українців. Капеля бандуристів, створена Г. Китастим, діє в Детройті.

Павло МАЦЕНКО

ПЛАТІВКА З МУЗИКОЮ М. ФОМЕНКА

Нещодавно вийшла в світ платівка з музикою композитора Миколи Фоменка (1895 - 1961). Звернув я увагу в першу чергу на обкладинку платівки з прегарним портретом композитора роботи мистця М. Левицького.

На звороті обкладинки подана програма обох сторінок англійською мовою та сім світлин виконавців. У програмі тільки твори М. Фоменка, виконують їх визначні українські артисти. Це твори високої мистецької вартости. Кожний із них може бути зразком якогось жанру. Напр., там є арії з опер „Івасик Телеsik" і „Ганна", які майстерно, із глибоким відчуттям змісту, виконує Ізабелла Фоменко, а оркестра з Нью-Йорку під мистецьким керівництвом І. Задорожного владно тримає на своїх могутніх звукових хвилях оспівування думок твору. Слухати цей спів — велика духовна радість.

Ось чуємо вступ на піяніно, і з платівки пливе могутній, ласкаво-оксамитовий голос баса Осипа Гошуляка. І співак, і піяністка у виконанні „Ой, чого ж ти, Дніпре", з часів Богдана Хмельницького, і „Ой, не цвіти буйним цвітом" створили чаруючу виразу одність.

Для любителів інструментальної музики є „Легенда" — гра скрипки з оркестровим супроводом (диригент І. Задорожний). Це хвилини роздумування під ритмічно-мелодійні вияви непізнавально-таємного, але щирого й хвилюючого. Скрипаль — Володимир Ціцик.

Піяністка з чепурною докладністю (Марта Шлемкевич-Савицька) уводить слухача у світ різноманітності мислення автора над тією самою думкою в „Темі з варіаціями". Тут 11 варіацій-перевтілень і кода.

Перекожливо звучить „Любіть Україну" (Ізабелла Фоменко) до слів В. Сосюри; злітає тут на височини авторського звуково-ін-

струментального мислення й оркестра під умілою рукою диригента І. Задорожного.

Чуємо також оригінальну гру самого покійного композитора М. Фоменка на органі, супровід до співу його дружини в пісні „Діва Марія”, слова Яра Славутича. Це дуже цінна пам'ятка.

Всі твори цікаві й варті прослухання й запам'ятання, але мене, як вокаліста, захопив найбільше „Журавель” — на теми двох народних пісень у виконанні молодечого хору Українського Музичного Інституту у Філадельфії. Диригент — Юрій Оранський, при фортепіані — Оксана Білик.

Не вживаючи в європейській манері закінчень української пісні, диригент досягнув із хором чистоти інтонаційної, ритмічної, вокальної й виконавчої. Цей хор хочеться слухати й слухати, а також багатьом нашим ансамблям радити вчитися в нього. Майстер слова, слухаючи виконання цього хору, міг би написати хвилюючий твір про красу й звукову неперевершенність людського голосу.

Ініціативній групі для видання цієї платівки у складі пань Мирослави Багрій, Оксани Бризгун-Соколик, Олександри Копач, Ніни Мудрик-Мриць та Івани Яцевої належить глибока подяка.

Д. ВАСИЛИК

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ „КРИЛАТІ” В АНГЛІЇ

Після другої світової війни в Англії поселилась досить велика, понад 25,000 українська еміграція, що складається з трьох напливів: перша — з колишніх вояків-українців польського корпусу; друга — з вояків-українців Першої Української Дивізії „Галичина”, або УНА, та третя — з українських залишенців, що прибули з Німеччини (переміщених осіб).

Мабуть немає ні одного більшого міста в Англії, де б не жила більша чи менша українська громада. Прибувши сюди, українці зразу взялися за зорганізування свого національно-культурно-громадського життя. Почали творитися громадські та молодечі організації. Постають: Союз Українців у Великій Британії (СУБ), Спілка Української Молоді у Великій Британії (СУМ), Об'єднання колишніх вояків-українців (ОБВУ), Організація Українських Жінок (ОУЖ), Пласт та інші. І так у місті Брадфорді твориться відділ СУБ, а в 1949 р. — осередок СУМ-у, до якого належить тодішня українська молодь, 1957 року зорганізовано відділ Юнацтва СУМ-у, що на сьогодні являється найбільшим відділом Юнацтва в Англії. Починається праця з молодими, засновують юнацьку мандолінову оркестру під керівництвом п. Я. Гаврилюка, хор та гурток народних танців, яким провадив п. П. Василик. У 1963 р. управа осередку СУМ-у, очолена п. В. Парфанюком, реорганізує балетну групу та покликає на балетмайстра п. Остапа Буряка, який також має свою приватну студію клясичних танців. Наполеглива праця над балетом дає добрі наслідки.

На крайовім здвизі СУМ-у в 1964 році балет стає першуном, а згодом приймає назву „Крилаті”. Місцева англійська преса відзначає на своїх сторінках досягнення балету. „Крилатими” захоплюється український глядач, англійці запрошують їх до себе на виступи. Незабаром управа міста Брадфорду зорганізувала конкурс музично-вокальних та танцювальних груп. На фіналі „Крилаті” здобувають перше місце, отримують запрошення від „продюсера” П. Дулса виступити на телевізії (ІТН). На цьому конкурсі здобувають друге місце. Місцева преса позитивно відгукується. В 1965-66 роках „Крилаті” на крайових здвигах стають першуном, а крайова управа СУМ-у в Британії назначує балет „Крилатих” репрезентативною групою СУМ-у. Тепер іде підготовка „Крилатих” до турне по Європі в 1967 р. Напливають запрошення від українських громад давати концерти танців, до яких хореографію пише п. О. Буряк. Тепер балет нараховує 16 дівчат, 8 хлопців та 5 музик.

Українська преса часто пише про „Крилатих”, а також і англійська. Навесні цього року балет цілий тиждень брав участь в одному англійському концерті, виступаючи щовечора в найбільшій міській театральній залі Альгамбри у Брадфорді.

Після їхнього виступу в тому театрі англійська преса порівнювала їх до професіоналів. Наполеглива праця членів та балетмайстра балету дає добрі успіхи. „Крилаті” розуміють своє завдання, показуючи чужинцям чар українського танцю, а при цій нагоді знайомлять чужинців з Україною.

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В КАНАДСЬКІЙ АНТОЛОГІЇ

З нагоди 100-річчя Домінії Канади місцева спілка письменників у співпраці з урядом видала в Едмонтоні велику (на 350 стор.) антологію красного письменства, CHINOOK ARCH, у якій зібрано найкращі друковані твори, що з'явилися протягом останніх 50 років.

Серед писань понад 70 авторів уміщено англійською мовою також твори українських письменників у Канаді. На стор. 186 - 197 надруковано уривок із повісті „Сини землі” Іллі Киріяка під назвою „Українське весілля”. Дія відбувається в Альберті серед перших українських поселенців. Уривок узято з SONS OF THE SOIL (Торонто, 1959). На стор. 304 надруковано поезію Яра Славутича під назвою „Туга вигнанця” (український оригінал: „Ти мені — як примарна оаза”, ТРОФЕЇ, 1963, стор. 206). Цей переклад передруковано з англійської збірки поета OASIS (Нью-Йорк, 1959). Вірш показує тугу за Україною, що з'являється поетові у вигляді примарної оази.

У відділі нарисів надруковано „Український великдень” Дарії Е. Янди, де йде мова про наші писанки, паску та барвисті вишивки. Антологія, оправлена в полотно, коштує 5.00 дол. Набувати її можна в усіх книгарнях Канади.

ГОНЧАРЕНКІВ АНГЛІСЬКИЙ ПІДРУЧНИК

Пан-отець Агапій Гончаренко (1832 — 1916) був, мабуть, кращим мовознавцем і автором шкільних підручників, аніж революціонером. Візьміть його „Русско-английские разговоры”, Сан Франціско (1-го березня 1868 р.) або його “The School and Family — Russo-American Primer”, Сан Франціско (1 березня 1871 р.) чи хоч би його „Споминки” (Україна, Каліфорнія, 1-го березня 1894 р.) — і погодитися, що ці книжки добре написані. Покищо мені не вдалося знайти всіх його книжок, хоч вони десь мусять бути: одна про декабристів, а друга про кооперативну організацію, не кажучи вже про його статті у „Колокол” та його часопис „Аляска Гералд”, що виходив у Сан Франціско з 1 березня 1868 р. Видав він також велику працю — „Стоглав” — у Лондоні. На жаль, не могу перевірити, чи й ті книжки вийшли з датою 1 березня, як усі, що мені вдалося побачити.

Як його „разговори” вчили американців російської мови, так його буквар мав учити алясканців та алеутів англійської мови. Якраз про цю 47-сторінкову рідкісну книжечку хочу й вести мову. Повний її заголовок такий: „Первоначальное руководство для изучения английского языка” — The School and Family, Russo — American Primer, especially published for use in Alaska by the Alaska Commercial Company, а під тим Гончаренківське колесо, в середині якого східній Сибір та Аляска, над ними — Гончаренків видавничий знак, гордо розміщене слово СВОБОДА; внизу — „San Francisco, Eduard Bosqui, Cor. Clay, 1871”. Цікаво, що автор зазначив ріг тієї вулиці, де під числом 611, на 3-му поверсі він друкував свою Аляску Гералд — Свободу. Хоч Гончаренко, видаючи свій часопис, обороняв у ньому права алеутів, алясканців, від визиску різних компаній, назву останньої він з якихось причин мусів поставити на своїй книжці, а своє — аж на третій сторінці, зазначаючи „Автор Агапій Гончаренко, 1-го марта 1871 г., Сан Франціско, Каліфорнія”. Зазначена компанія замовила 600 примірників на всю Аляску.

Треба підкреслити, що Гончаренкова книжка служила багато років єдиним підручником у Алясці. В жовтні 1914 р. о. Агапій Гончаренко, згадуючи про цю книжку, подав, що компанія, замість 200 доларів з домовленого гонорару за укладення того підручника, дала йому лише 21.75!

А тепер зупинімося трохи на самому укладі й методиці книжки. В англomовному вступному слові, підписаному видавцями й заадресованому до алясканців, говориться, що метою цієї книжки — навчати їх мови ЗДА, бо знання її потрібне для удогiдження життя. На другій сторінці докладний переклад російською мовою, рівно ж за підписом „Американская Комерческая Компания”. На наступній сторінці — замітка від редактора, за підписом А. Гончаренка, де він запевняє алясканців, що стоїть і бореться за їхні права, школи, громадську рівність, і що й ця книжка укладена для них із любови й бажання добра. Закінчує побажанням щастя й

обіцянкою не забувати їх і надалі. На п'ятій сторінці подано англійську абетку, вгорі — американський кондор із написом *Plurebus unum*. На шостій сторінці — та ж абетка, з великими й малими писаними літерами; подано й числа від 1 до 10 та шість простих речень англійською мовою. На сьомій сторінці Гончаренко подає до тієї абетки фонетичну вимову. На восьмій — вказівка, як вимовляти *TH* (дз). Далі — приклади для вчителів, як пояснювати англійські короткі, легкі слова (*fat, cat, fat, hat*). На сторінці дев'ятій починає лекцію порадою вчителям при вивчанні англійських слів уживати розмови чисто англійською мовою. В цьому підручнику Гончаренко пише до своїх друзів в Алясці:

The people of California and other states live in fine houses, build of wood, brick, iron or marble. The above cut represents a house such as the majority of the people build. The Americans work very hard to earn money and instead of spending it in gambling and drunkenness they build fine houses, fine furniture and every necessity of life. In those houses they live very long, healthy and happy.

На стор. 10 — друга лекція з поданням про сніп пшениці, про національне господарство американських фермерів, як багатіють і розвозять зерно по всьому світі. Третя лекція показує п'ять пляшок алькоголю, з поясненням:

Here you see five bottles of whiskey. It is strange that wild men will not drink whiskey, because it is fire poison. A great many men drink it and ruin themselves. Whiskey corrupts the people and makes them very bad. Good people never take the poison.

Хто міг би краще, приступніше пояснити шкідливість алькоголю для людини? У четвертій лекції — порівняння Аляски з Каліфорнією. В п'ятій — опис американського прапора. В шостій — під портретом президента Гранта автор пише:

Every person born in the United States may be elected President of the Republic and it may be that some little boy born in Alaska or in the Aleutian Islands may yet be a President like General Grant. The Alaskans should feel very proud on this account.

Потім подає про свободу віри, виборів у ЗДА.

В сьомій лекції показано на ілюстрації корабель з маршрутою до Аляски й тоннами книжок, одягу, продуктів, матеріалів та інш. У зверненні до учнів Гончаренко пише російською мовою: „Пізнайте гідність людини! Працюйте й живіть чесно і доробитеся багатства й пошани, як ваші співбрати в інших державах. Не віддавайтеся пиятиці й розбратові — і будете здорові, довговічні й збережете доробок на чорний день. Хай кожний з вас стане сам собі господарем і керівником!” На стор. 14 — 36 подано речення для розмови за таким порядком: 1. про час, 2. місяці, 3. дні в тижні, 4. свята, 5. про вік, 6. одяг, 7. спання, 8. про людей, 9. здоров'я, 10. снідання, 11. обід, 12. вечера, 13. відвідини, 14. сад, 15. село, 16. подорож, 17. школа, 18. торгівля. На стор. 36 — 47 подано граматичні правила.

Книжечка о. А. Гончаренка, хоч їй уже минуло близько ста років, робить приємне враження ще й сьогодні.

С. ГОРДИНСЬКИЙ

МУЗЕЙ І БІБЛІОТЕКА У ВІННІПЕГУ

Серед бібліотечних і музейних установ, що ми їх маємо в Новому Світі, окреме місце займає Осередок Української Культури та Освіти у Вінніпегу. Його засновано 1944 р., коли внаслідок німецької окупації Європи гинули цінні українські бібліотечні й музейні збірки в Парижі, Берліні, Варшаві, а згодом від большевицьких рук — у Празі. Завданням нової установи було призбирати з книжок, архівів і музейних речей те, що ще залишилося поза засягом нацистських і большевицьких рук. На осідок музею вибрано Вінніпег, не тільки тому, що це місто знаходиться в центрі Канади, а й тому, що близько нього є численні оселі українських фермерів, і їхній зв'язок із землею давав музеєві більшу стабільність у перспективі майбутнього.

Упродовж 23 років працівники музею та бібліотеки осередку зібрали цінні збірки, цікаві не тільки для відвідувача. Над різними мистецькими творами, архівами, пресою можна вже працювати науково. Власне, з цього погляду хотіли б ми мати опис важливіших речей, що знаходяться у збірках осередку, бо в нас бувають не раз великі цінності, про які ні ширший загал, ні дослідники не знають.

МУЗЕИ

Музей і бібліотека осередку знаходяться на третьому поверсі Дому УНО у Вінніпегу на 935 Мейн вулиці. Займають вони три кімнати, робітню-канцелярію і три кімнати-магазини. Одна кімната зайнята творами народного мистецтва, із смаком виставленими в застелених габльотах: народним одягом з усіх частин України, добірною колекцією вишивок і гаптів (між ними церковні гапти з XVII ст.), зразками старих українських тканин і збіркою старих українських поясів. Ці останні речі набув музей у проф. С. Жука. Далі збірка народної кераміки, різьби в дереві і окремо писанок. Серед килимів є один із XVIII ст. з подільської церкви.

З речей музейної вартости слід згадати чималу збірку давніх українських мап та монументальних розмірів гравюру Григорія Левицького (1697 - 1769), батька знаменитого портретиста Дмитра, виконану на честь київського митрополита Рафаїла Заборовського в 1739 р. Побіч портрета митрополита на гравюрі зображені музи, Київська Академія, студенти, лаврська церква і види Києва.

До музею-архіву належать габльоти з бібліотеками, документами і приватними речами полк. Є. Коновальця (також його посмертна маска), Олександра Кошиця та американського українця-винахідника Р. Гонсета. Між речами О. Кошиця є записи народних пісень, досі ще не друківані, і комплект його музичних творів. З інших експонатів слід згадати шапку-папаху ген. Юрка Тютюнника, його військову мапу і досі не репродукований фото-портрет. З років української державности є збірка грошей, поштових марок, пашпортів, державних позик, асигнацій і маловідомих фотографій.

З сучасного мистецтва варті уваги скульптури Б. Мухина в бронзі, „Князь Роман Галицький” А. Павлося і великий плякат у бронзі „Тарас Шевченко” Л. Молодожаніна.

На жаль, тіснота приміщення не дає музеєві змоги виставити все найцікавіше: навіть подвійно більше приміщення було б замале. Це справа, що лежить на сумлінні канадських українців.

БІБЛІОТЕКА

Бібліотека начисляє з усіх ділянок понад 10 тисяч назв, із того 5,370 скаталогізованих. Передусім звертає увагу цінна збірка періодики. Крім комплектів канадських газет і журналів, спеціально вінніпезьких, є, наприклад, комплект львівського „Діла” від 30 жовтня 1930 р. до початку війни. Шкода, що інші газети представлені тільки випадковими числами! З воєнних європейських видань є комплект „Краківських вістей”, львівські „Нові дні” і пізніші видання еміграції.

Крім книжок, закуплених та отриманих від видавництва, бібліотека має книжкові збірки П. Зварича і Ю. Лісового з Англії (чимало старих англійських книжок із цінними гравюрами), В. Скиби, бібліотеку УНО, Українських Канадських Ветеранів та інш. У бібліотеці є вартісні видання з мистецтва, літератури, історії, хоч бракує деяких важливих видань, яких свого часу не набуто з браку фондів. Справа поширення музею і бібліотеки зв'язана з коштами, які наш канадський загал дає на культурні цілі неспівмірно до своєї можливості.

Окрасою бібліотеки є збірка стародруків XVII і першодруків XIX ст. Вона невеличка, але ці видання ледве чи має якась інша бібліотека в Америці. Там є „Руно орошенное” (1697 р.) Лазаря Барановича, Євангелія з друкарні Кисво-Печерської Лаври (1658 р.), Молитовник із тієї самої друкарні (1746 р.), Акафіст св. Великомучениці Варвари з багатими гравюрами, Печерський Патерик (1777 р.). З новіших видань варті уваги: друге видання „Енеїди” Котляревського (1808 р.), „Письма из Малороссии” А. Льовшина, видані друкарнею Харківського університету 1816 р., „Утренняя звезда” ч. 2, Харків 1877 р., з першодруками Гр. Квітки-Основ'яненка і Л. Гребінки, перше видання Гр. Сковороди, Москва 1837 р., „Исторія древне-русской словесности” М. Максимовича, Київ, 1839), „Українські прислів'я і поговірки (Харків, 1834), („на вовка помовка, а москаль кобилу вкрав”), Бандура, думки і пісні” Тимофія Думитрашка-Райча (Київ, 1858), „Приказки” Павла Білецького-Носенка (Київ, 1871), „Народні пісні” А. Метлинського (Київ, 1854) та інш.

Деякі видання мають цікаві автографи, наприклад Кулішеве видання „Народних оповідань” Марка Вовчка (СПБ, 1858) має дедикацію Авторки М. П. Погодіну, а другий автограф, Ол. Стороженка, знаходиться на його „Українських оповіданнях”, СПБ 1863.

Для мистецтвознавця й історика цікаві такі видання як „Описание Киево-Софійского Собора” (Київ, 1825), „Описание Киево-

Печерской Лавры" (1851), „Указатель святых и священных достопамятностей Киева" (Київ, 1871). Є рідкісний примірник видання „Український музей" (Київ, 1927) за редакцією П. Курінного, Ф. Ернста, Данила Щербаківського, М. Рудинського і С. Гілярога, — видання, що показує можливості українського музейництва в 20-их роках і що було придушене советами.

В архіві осередку зберігається чимало рукописів наших учених і письменників, понад шість десятків праць із життя під московською та німецькою окупаціями в 1940 — 1945 рр. І архів, і бібліотека мають чимало унікальних документів, вартих того, щоб їх окремо описати. Уже давно настав час, щоб музей Осередку випустив якийсь періодичне видання, хоч би невеликий річник про збірки і працю установи, — це причинилося б до більшого зацікавлення загалу і поповнення музею та бібліотеки новими експонатами, як теж фінансовою допомогою на закупи.

З розбудовою осередку зв'язана й дальша його видавнича діяльність. Осередок випустив уже два десятки видань, між ними два солідні томи спогадів Ол. Кошиця, повне посмертне видання його творів і різні, переважно музичні, видання для хорів.

Музеєм і бібліотекою осередку довгі роки опікувалася пані Тетяна Кошиць, вдова по знаменитому композиторові Олександрові Кошицеві. У першу річницю її похорону, 2 квітня ц. р. відбувся у Вінніпегу, після поминальної панахиди, багатолюдний обід і оглядини відновленого приміщення музею. Під час обіду головну промову виголосив сенатор Павло Юзик.

Цього року, в зв'язку з приїздом до Канади численних гостей на Світову Виставку в Монтреалі і на Панамериканські спортивні змагання у Вінніпегу, музей сподівається мати чимало нових відвідувачів. Треба сказати, що музей віддавна має своїх ентузіастів, але він давно переріс рамки льокальної установи, і варто, щоб про нього знали й ним цікавилися українці і з-поза Вінніпегу.

Іраїда ТАРНАВЕЦЬКА

УКРАЇНСЬКА КНИГОЗБІРНЯ В МОНДЕРІ

Роблячи огляд кириличних рукописів і слов'янських стародруків у Канаді, мені довелося по дорозі з Британської Колумбії заїхати в Альберту. Як виявилось, в Альберті, крім привітних і гостинних людей, знаходяться також цінні й цікаві книги. Серед книгозбірень, що я їх мала змогу оглянути, на окрему увагу заслуговує колекція Музею ЧСВВ у Мондері.

Для Мондерського музею відведено окремий будинок (колишню друкарню) між церквою й парком „Україна" напроти Василіянського монастиря. В ньому зберігаються різні колекції української старовини, як також канадсько-української народної культури. Так, наприклад, тут можна побачити ношу, писанки, кераміку, різьбу, килими, вишивки й дещо з хатнього устаткування. Є тут поштові марки, гроші різного чаю — паперові й монети. По стінах розвішені малюнки (переважно портрети) українських

мистців та давні українські ікони; деякі з них походять із XIV-го й XV-го сторіч. Однак найцікавіша й найцінніша, на мою думку, колекція в цьому музеї — це рукописи й давні книги, рідкісні видання.

Рукописів у Мондері небагато, всього п'ять. Але вони такі цікаві своєю мовою, письмом і мистецьким оформленням, що становлять цінний джерельний матеріал для студій східно-слов'янської палеографії. Серед них найдавніша і тим самим найцікавіша книга — це „Євангелія 1503 року”. Написана вона на папері гарним півуставним письмом. Заголовки й початки фраз відзначені кіновар'ю; крім того, книга оздоблена заставкою, що виконана червоною та зеленою фарбою в стилі плетінчастого орнаменту з домальованням із тератологічних чи то рослинних мотивів. Оправа складається з дерев'яних палітурок, обтягнених шкірою з тисненням, та двома мідяними застілками. Хоч рукопис не датований, у ньому є деякі цікаві записи на полях, що говорять про історію книги та вказують на її дату. На останній сторінці масмо довший вкладний запис дрібнішим півуставним письмом — іншим чорнилом, ніж написана сама книга. Читаємо: „В літо 7011 іюня 24 на святих верховних апостол Петра и Павла. Написшася книга сія рукою раба Божія Ісрея Василя при державі великаго краля нашего Зикмонта...” Далі говориться, кому й куди, за скільки було продано цю книгу. Згадану євангелію знайшов о. Й. Жан у селі Ясениці Замоквої (Галичина) 1911 р.; привізши її до Канади, передав для Мондерського музею.

З інших рукописів згадаємо „Тріюдь Цвітная”, „Пом'яник”, „Акафіст до Божої Матері” та „Поученьє о обрядах греч-руских”, написане о. І. Дольницьким 1861 р. в Римі.

Всі щойно згадані книги, крім останньої, не датовані. „Тріюдь Цвітную” дехто відносить до кінця XV-го ст., „Пом'яник” до XVIII-го, тому що з усіх дат, що їх можна прочитати, найраніша — це 1720 р. „Акафіст” знаходиться в одній оправі разом з „Молитовником”, надрукованим у Вільні 1628 р.; отже його датують XVII-тим сторіччям. Така хронологізація здається дещо сумнівною, варто було б цим питанням більше поцікавитись. Але, як відомо, устійнення віку рукописів вимагає окремих дослідів.

Колекція стародруків у Мондері значно більша. Найдавніші видання — це примірник Апостола з 1574 р., випущений І. Федоровичем у Львові — перша друкована книга в Україні — та Острозька Біблія 1581 р. — перша не тільки українська, а й східно-слов'янська друкована Біблія. Наскільки відомо, це один із трьох примірників на всьому американському материка. Крім згаданого, один примірник знаходиться в книгозбірні Митрополита Іларіона у Вінніпезі, а другий — у Конгресовій Бібліотеці в Вашингтоні. (На жаль, примірники Апостола й Біблії дефективні — бракує листків). Зберігається тут і „Молитовник”, виданий у Вільні 1628 р., „Апостол” (Київ, 1630), львівське видання „Євангелії” (1664), між іншим, у гарній шкіряній оправі з золотим і срібним окуттям. Є й друга давня „Євангелія” (затрачений початок і кінець утруднює її датування). Варті згадки кілька давніх „Службеників” із

1692, 1735, 1741, 1747 і 1755 років, „Апостол” (1691), „Ірмолой” (1707), „Чин молебний” (1750), у якому знаходиться анатема на гетьмана І. Мазепу, „Життя Святих” Данила Тупталенка (Київ, 1764) та „Науки парохіяльня на неділі и свята” (1794).

Крім згаданих, зберігаються в Мондері інші цікаві стародруки, наприклад, відома „Кроніка Зєме Рускей” Олександра Гванінуса (1611). Серед неслов'янських стародруків заслуговує уваги Боплянів „Опис України” (1660) та його карта України, видана в Гданську 1648 р. (до речі, нарисована „навпаки” — Чорне море вгорі), та „Опис війни між Україною і Польщею в 1648-1655 рр.” Альберта Віміна (1671) італійською мовою.

З рідкісних видань нової доби знаходимо тут оригінальний примірник „Русалки Дністрової” М. Пашкевича з 1837 р., „Сборник українских пісень” М. Максимовича (Київ, 1849) і третє видання „Кобзаря” Т. Шевченка з Кулішевої друкарні 1860 р.

Цікавий також архівний відділ музею з рукописними документами, листами й знятками, що відносяться до історії української католицької церкви та українського поселення в Канаді.

Як бачимо, музей у Мондері належить до дуже рідкісних українських культурних установ у Канаді. Засновником та організатором його був відомий український католицький діяч (французького походження) о. Й. Жан. До розбудови музею, побіч о. Жана, чимало спричинився о. О. Купранець.

Як багато інших українських культурних установ у Канаді, цей музей має свої недоліки. Найбільший із них — це брак каталогу чи хоч якогось списку музейних колекцій, зокрема книг. Кидається у вічі нефахове розміщення експонатів. Отже, потрібно було б опрацювати й видати каталог, щоб уможливити зацікавленим користування музейним матеріалом. Про це проф. Яр Рудницький писав уже десять років тому. Треба також переорганізувати колекції так, щоб вони не виглядали як принагідні виставкові експонати, а представляли чи відображали історію розвитку поодиноких ділянок української культури й мистецтва.

Іван ТЕСЛЯ

СКУПЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ

Коли глянемо на тисяча-двісті-милеву смугу поселення української людности в степових провінціях Канади, то усвідомимо собі, що це межева зона сільськогосподарського судільного поселення. На північ простягається розлога країна лісів, озер і боліт, що борониться перед інвазією людини суворим кліматом і кам'янистим ґрунтом. На півдні — прерії, канадські степи, перетворені в одну з найбільших рільничих країн світу.

На межі культурної та первісної зон іде невпинна боротьба. Людина здобуває цілнинні землі й поширює культурний краєвид. Це терени виснажливої піонерської праці, де людина промощує шлях кращому майбутньому.

Від самих початків іміграції українців призначали на цей піонерський фронт. Українці здобули терен, освоїли його й пере-

дали своїм дітям і внукам у спадщину як найбільший скарб, придбаний найбільшим зусиллям серед найнепривітніших обставин. Це справжня батьківщина канадської вітки українського народу. Тут ми глибоко закорінилися в канадський ґрунт. Тут краще, ніж деінде, збереглася українська духовна й матеріальна культура. Тут, як завважує Ч. Янг, „частина України”, перенесена на канадський ґрунт. „Вони (українці) тут удома, бо тут їхнє село, тут їхні свояки і приятелі”.

Значення піонерської праці та її осягтів можемо ще краще оцінити, коли зважимо, яка доля зустріла українську людину в Канаді, в порівнянні з поселенцями інших народів. Один із найкращих дослідників українського початкового життя в Канаді, Ч. Г. Янг пише: „українців... висилали колонізувати віддалені місця в прикордонних дистриктах, до яких англо-саксони не хотіли йти і ще радніше покидали. Піонерські дистрикти, зокрема ті, що в них ці люди мали селитися, відомі з браку принад, що могли б злагіднювати бідність і хвороби”.

Через брак грошей українці не мали змоги селитися на землях ближче залізниць, бо треба було платити високі ціни залізничним компаніям, що були власниками двадцятьмилевої смуги обабіч.

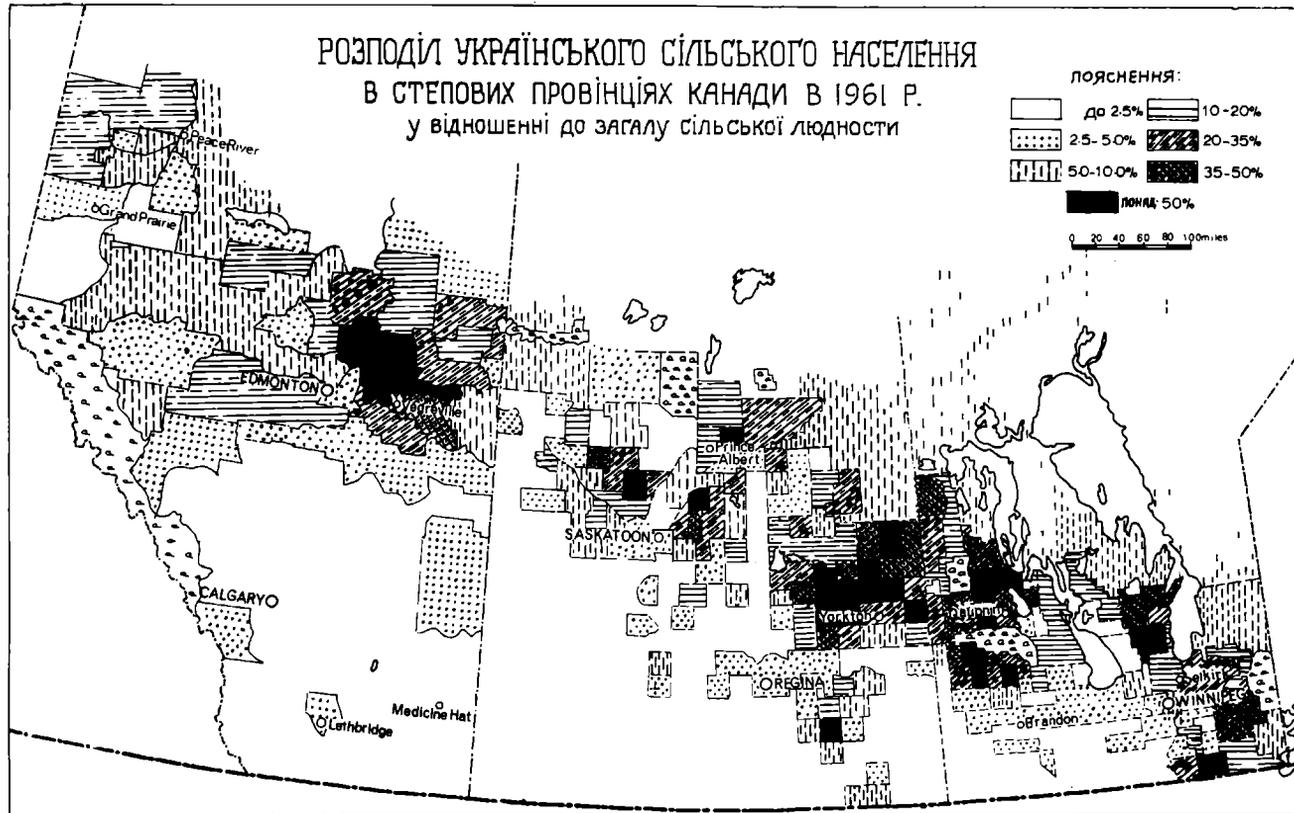
Однак найбільшою перешкодою нормальному розвитку українських поселень був брак проводу і фахових порад, необхідних для успішної праці в новому, незнаному середовищі. На ніщо йшла людська праця, гріш і здоров'я, коли по кількокалітній виснажливій справі треба було в багатьох випадках залишати призначений „гомстед” і шукати іншого, на якому можна було б розвинути господарство. Така фахова допомога прийшла щойно в 1920-их і 1930-их роках. Принесли її вже в Канаді виховані українські агрономи та вчителі.

Як же розвивалися українські колонії? Беручи до уваги довжелезну смугу українських поселень, можна заздалегідь угадати, що природні середовища обумовлювали розвиток поселень. Розглянемо кілька прикладів із різних околиць.

С т ю а р т б о р н у південно-східньому кутку Манітоби. Це одна з найперших українських колоній Канади, заснована 1896 р. Від початків аж до нинішнього дня заселена переважною більшістю українців. (1941 р. — 4,644 жителів, із того 3,948 або 85% українців; 1961 р. — 2,480 осіб, у тому числі 2,074 або 86% українців). Неродючі, болотяні ґрунти околиці — найбільша перешкода правильного розвитку поселення. Впродовж двадцяти років (між 1941 і 1961) колонія втратила більш як половину свого населення, що перенеслося до міст або в інші, кращі рілльнічі околиці, переважно до Альберти.

На велику відсталість розвитку тієї колонії звернули увагу вже 1917 р. У звітномленні Вудсворта читаємо такі заваги: „З ранньої дати заложення колонії можна було б очікувати, що це поселення живе в добробуті й розвивається”. На жаль, „солемою криті хати з глиняною долівкою, невивстачальна вентиляція, брак уваги до санітарних вимог панують у всій колонії... Наслідки? Чоловіки й жінки хворі на ревматизм, багато хворіє на легені, діти з хвороб-

РОЗПОДІЛ УКРАЇНСЬКОГО СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
 В СТЕПОВИХ ПРОВІНЦІЯХ КАНАДИ В 1961 Р.
 у відношенні до загалу сільської людности

САСКАЧЕВАНКА

Слова Я.Славутича
Муз. С.Яременка

Повільно-широко

Я зу-стрі-нув те-бе у бла-кит-нім га-
ю. Ти зри-ва-ла у ко-шик ма-ли-ну. Ві-те-
рець ко-ли-хав бі-лу сук-ню тво-ю,
О-бій-ма-ю-чи стан то-по-ли-ний. Ві-те-
рець ко-ли-хав бі-лу сук-ню тво-ю,
О-бій-ма-ю-чи стан то-по-ли-ний.

Для однородного хору.

2. То яскрів, то палав кароокий вогонь,
І коси променилась корона.
Я малину прийняв із рожевих долонь —
І горів, як малина червона.
 3. Рвійне серце мов вилітало з грудей
І ридало, й раділо тривало.
Дві перлини жагучих, німовних очей
Владних жаром його переймало.
 4. Кароокі зірки, гойте душу мою;
Не згасайте, світить на малину.
Я стрічатиму вас у блакитнім гаю
Все життя — до кінця, до загину!
-

ливим виглядом”; „загальна відсталість має різні причини. На першому місці — велика частина землі така кам’яниста, що не має вартости для рільництва”, „що не кам’янисте, низьке й придатне тільки на пасовисько”.

Міжозерна колонія лежить на захід від озера Вінніпег. Українці поселилися тут 1898 р. 1961 р. було близько 6,500 української людности, що складала 50.2% в муніципаліті Армстронг і 40.5% в муніципаліті Фішер Бренч.

Дж. Гантер у звіттованні Вудсворта подає такі спостереження: „Земля, яку зайняли русини, дуже нерівна, щоб її можна було пристосувати під рілля. Все, що не зайняте багном, покрите лісом і хащами. Коли усунути деревину, відслонюється камінь... Очищення землі від лісу коштує від 15 до 50 доларів за одного акра... Не можна здержатися від осуду, що більшість площі під лісом ніколи взагалі не повинна була бути призначена на поселення, але збережена як лісовий „резерват”.

Давфин — найбільша українська колонія в Манітобі, заснована 1896 р. на захід від озер Давфин і Вінніпегозіс. 1961 р. начислювала 13,807 українського населення в муніципалітах: Етельберт (89.1%), Моссей Рівер (58.6%), Гільберт Плейнс (50.9%), Давфин, Бультон, Гільсбург (між 35 і 50%). Давфинська колонія — одна з нормально розвинених. Деяка відсталість у розвитку в порівнянні з англосакськими поселеннями спричинена головним чином, що українцям призначали другорядні ґрунти за більшу плату.

Йорктонський блок розташований в околиці міст Йорктон, Канора, Камсак і Прівіль. Це найбільша колонія в Саскачевані. Її зав’язком було поселення українців близько села Сальтковт 1897 р. 1961 р. колонія мала 35,915 українського населення. Муніципаліті Калдер, Інсігер, Гуд Лейк, Клейтон, Слайдінг Гіс, Гаррі, Буканан, Айтуна, Фом Лейк виявляють від 75 до 50% українців, інші муніципаліті — нижче 50%.

Земля різної якости. Фарми на доброму ґрунті гарно розвинені. У звіттованні Вудсворта знаходимо таку характеристику одного

з наших фермерів: „Олекса — найкращий фермер у цій (Вонда) околиці. Він дуже пильний і дуже розумний, хоч неписьменний. Усе в нього модерне, практичне й вигідне. Він працює на своїй фермі так добре, як може, дістає найкраще жинво в тій частині околиці. Його тричвертева ферма огороджена... виглядає, як село”.

Інші поселення в Саскачевані: Фіш Крик, засноване в 1898 р. (1961 р. бл. 3,000 українців), Гарден Рівер, засноване 1904-06 р. (1961 р. близько 1,000 укр.), Гаффорд і Кридор, засновані 1905 р. (1961 р. понад 5,000 укр.).

Вегревіль — найбільша і найстарша колонія в Альберті, заснована 1892-1894 р. 1961 жило в ній (з містом Едмонтоном включно) 82,322 українського населення. Окремі муніципаліті виявляють високий відсоток українців: Ігл (4,741 або 76.4%), Ламонт (4,266 або 63.1%), Смокі Лейк (3,706 або 75.4%), Місбурн (2,754 або 44.6%).

У звіттовленні Вудсворта читаємо такі завваги про околицю Шандро: „Фактично всі фермери є власниками найменше половини секції землі, багато з них — цілої секції... Люди ніколи не потребують допомоги. Система їхнього господарства проста, але успішна”.

Великою українською колонією Альберти і взагалі степових провінцій є також округа Піс Рівер, куди наші люди почали переселюватися в 1930-их роках. 1961 р. жило там 5,279 українців, що творили 6.9% усього населення.

У цій короткій статті згадано лише найбільші скупчення українців. Аналіза статистичних даних виявляє, що сільські поселення тратять людність на користь міст. Однак з уваги на те, що вихід до міст охоплює всі національні групи, відсотковий стан українців на фермах не зазнає більших змін.

Використана література:

Dominion Bureau of Statistics: *Census of Canada*. Government of Canada. Annual Reports.

Woodsworth, James S. *Ukrainian Rural Communities: Report of Investigation by the Bureau of Social Research*. Winnipeg, 1917.

William Darcovich. *Ukrainians in Canada*. Ottawa, 1967.

Vladimir J. Kaye. *Early Ukrainian Settlements in Canada (1895 — 1900)*. Toronto, 1964.

R. W. Murchie. *Agricultural Progress on the Prairie Frontier*. Toronto, 1936.

Ольга Войценко. Літопис Українського Життя в Канаді. Вінніпег, 1961 — 1965, томи I - II.

Charles H. Young. *The Ukrainian Canadians*. Toronto, 1931.

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Д-р Іван Верхомиш (17 березня 1900 — 5 серпня 1966), визначний лікар і заслужений громадський діяч. Відомий щедрими пожертвами на культурно-освітні цілі, зокрема на Інститут Св. Івана, президентом якого він був у 1960 р. Залишив дружину Емму, що стала тепер меценаткою „Північного сьйва”, синів Ореста, Романа, Івана й Петра та дочку Оленку, що 1966 р. отримала магістерський диплом у проф. Я. Славутича в Альбертському університеті. Теза: „Три українські повістари — Баш, Гончар, Стельмах”.

Іван Солянич (помер 1967 р.), друкар, що від 1909 до 1955 р. видавав часописи й книжки в Едмонтоні. З його друкарні, що перейшла до Купченків, вийшли в світ перший і другий томи „П. с.” Покійний залишив синів Івана, Оррі та Олександра і дочок Марію та Фіялку. Сини стали патронами нашого альманаху.

Семен Ковбель (1877 - 1966), поет і драматург, автор багатьох п'єс, що їх успішно ставили на сцені в двадцятих-тридцятих роках у Канаді, редактор „Пропам'ятної книги УНД у Вінніпезі” (1949).

Стефан Фодчук (1888 - 1967), письменник, що писав галицько-підгірським діалектом, додаючи англомовні вислови. Автор книжки „Дивні пригоди Штіфа Табачнюка” (1958).

Павло Степ (Гавриш), письменник, редактор журналу „Молода Україна”, помер 2 січня 1965 р. на 71 р. життя в Торонті. Автор книжки „Брати” (1960), співавтор альманаху „П. с.”

Онуфрій Івах (1900 - 1964), поет, перекладач і журналіст, автор книжок „Бойова сурма України” (1931), „Український мудрець (Г. Скворода)” (1945), „Українське свшан-зілля в Канаді” (1960). Англійською мовою: Ukrainian Songs and Lyrics, an anthology (1933), Ukraine's Call to America (1947).

Федір Одрач (1912 - 1964), письменник, автор книг „В дорозі” (1955), „Щебегун” (1957), „Півстанок за селом” (1959), „Покинута оселя” (1960), „На непевному ґрунті” (1962).

Михайло Стечишин (1888 - 1964), суддя, автор книжки „Байки” (1959) та інших видань.

Д-р Володимир Купченко (1897 - 1966), учитель, поет і журналіст. Один із засновників журналу „Промінь” у Чернівцях. Прибув до Канади 1920 р. Друкувався в часописах „Український голос”, „Новий шлях”, „Кан. фермер” та Edmonton Journal.

Володимир Радзикович, літературознавець, помер 14 вересня 1966 р. на 80-му р. життя в Клівленді. Автор підручника „Історія української літератури”.

Дмитро Соловей, економіст, автор багатьох наукових статей, помер 9 липня 1966 р. на 78 р. життя в Міннеаполісі.

ІЗ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОРІВ „ПІВНІЧНОГО СЯИВА”

Проф. І. Кейван мав доповідь про українське мистецтво. Доповідь відбулася влітку 1966 р. у Вінніпезі.

Композитор Б. Веселовський поклав на музику вірш Б. Мазепи „В альбом”, що був надрукований у першому томі „П. с.” Пісню виконує співак Дербіш. Запис на платівці „Верба”.

Перша збірка поезій Дана Мура, „Жаль і гнів”, вийшла в світ в Едмонтоні 1966 р. коштом меценатів Василя й Наталки Духніїв.

„На прощу до Кисва”, книга нарисів Тетяни Шевчук, вийшла в світ 1966 р. у Вінніпезі заходами часопису „Український голос”.

Літературознавці Степан Чорній та Володимир Жила отримали докторати в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Подоровуємо! Проф. В. Жила отримав докторат із відзначенням.

П'єса Л. Ромена, „Жовтосил”, вийшла в світ окремою книжкою 1965 р. у видавництві „Славути”.

Перша книжка Стефанії Пауш, „Научка”, вийшла в світ 1967 р. в Едмонтоні. Вміщено 8 нарисів та оповідань і розділ із повісти „Анничка”, що віддзеркалюють життя українських поселенців в Альберті. Оповідання „Научка” було відзначене другою нагородою на конкурсі Союзу Українок Канади в 1965 р.

Англомовний критичний огляд Яра Славутича, *Ukrainian Literature in Canada*, вийшов у світ 1966 р. у в-ві „Славути”.

Д-р Олег Зуєвський прочитав англomовну доповідь на тему „Франкові переклади сонетів Шекспіра” на славістичній конференції в Оттаві, що відбулася в червні 1967 р.

Маючи наукову стипендію від Альбертського університету для збирання матеріалів до студії „Радянська мовна політика”, проф. Яр Славутич, по дорозі до Європи, зупинявся влітку 1966 р. в українських осередках, де прочитав 8 доповідей на тему „Соборницькі ідеї І. Франка” в таких містах: Ріджайна, Вінніпег, Судбурі, Бофало, Сиракузи, Рочестер, Лондон і Лестер (Англія). Того ж літа він зробив дві англomовні доповіді: „Русифікація українських місцевих назв” (на назвознавчому конгресі в Лондоні) та „Українська література в Канаді” (на конгресі порівняльної літератури в Страсбурзі). Крім того, на тему „Українська література в Канаді”, він прочитав лекцію на літній сесії Українського Вільного Університету (Мюнхен). Поза збиранням матеріалів у бібліотеках Британського музею, Стокгольмського, Гельсінського та Мюнхенського університетів Я. С. із сином Богданом відвідав 19 країн, в т. ч. Італію (втретє), Грецію з Атоном, Югославію (включно з Руським Керестуром), Туреччину, Сирію, Ливан, Йордан і Єгипт.

Улітку 1967 р. проф. Яр Славутич зробив такі англomовні доповіді в Оттаві: „Українська філологія в Канаді” (друга міжуніверситетська конференція в справах слов'ян) та „М. Орест — український поет” (славістична конференція). На першій річній конференції Канадського Інституту Назвознавчих Наук проф. Яр Рудницького обрано президентом інституту, а проф. Яра Славутича секретарем. Як і попередніх років, Я. С. зупинявся по українських осередках Канади й США, де зробив 5 доповідей на тему „Історіософія Є. Маланюка” — в Саскатуні, Йорктоні, Вінніпезі, Торонті й Сиракузах. Разом із Даном Муром виступав він на літературних вечорах у Судбурі, Торонті, Оттаві й Монтреалі. Л. Полтава також брав участь у монреальському вечорі. Сьогорічна подорож Я. С. закінчилася його літературним вечором у Філядельфії, що його влаштував відділ ОДУМ-у.

SLAVS IN CANADA, I

Великий збірник англomовних доповідей першої конференції в слов'янських справах, що відбулася в Бенфі 1965 р., вийшов у світ 1966 р. У книзі 17 доповідей — чотири на виключно українські теми (автори: В. Кей, Ч. Гобарт, В. Кальбах і Е. Вангенгайм) і дві на переважно українські (Р. Климаш і Яр Славутич). Голова редакційної колегії — Яр Славутич.

НЕ 75-РІЧЧЯ, А 150-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ В КАНАДІ

Всупереч загально прийнятому здогадові, що українська колонізація західньої Канади починається від 1891 року, тобто від часу приїзду Пилипівського та Єлиняка до Манітоби, новіші історичні досліді показують, що українці в Канаді були поселені раніше і що не 75-річчя а 150-річчя української іміграції до Канади святкуємо в 1967 році! До такого переконання дійшов Олександр Роїк, викладач української мови й літератури в Саскачеванському університеті, досліджуючи історію українців у Канаді. Він поділився своїми науковими здобутками з присутніми на „академічному викладі” УВАН у неділю 7 травня 1967 р.

Зібранням проводив і представив доповідача д-р М. Марунчак, голова Історичної Секції УВАН у Канаді. Гість із Саскатуну подав докладні відомості про Андрія Янковського — першого українського поселенця в долині Червоної Ріки, що 2 вересня 1817 року дістав від Лорда Селкірка сто акрів землі в нагороду за його участь в обороні шотландських поселенців у рядах Девоттевільського відділу. Янковський походив із Тернополя, 23-річним записався в ряди цього відділу в Європі й з ним приїхав до Канади. Нащадки Янковського — на думку прелегента — можливо живуть ще й досі в Вінніпезі, чи його околицях, і ця справа вимагає дальших дослідів.

ВІД УПОРЯДНИКА

Третя книга літературно-мистецького альманаху “Північне сяйво” присвячена в основному пам’яті І. Франка, з нагоди 50-річчя з дня смерті, і 75-річчю українського поселення в Канаді, що цього року святкує своє сторіччя. Як і в попередніх книгах, що вийшли в світ 1964 і 1965 років, завданням упорядника було дати мозаїку кращих осягів нашого літературно-мистецького життя поза Україною, зокрема в Канаді. Ясна річ, упорядник свідомий того, що не всі твори на високому рівні, що поруч досвідчених авторів є й початківці, але якась частина творчого доробку, вміщена в трьох книгах “Північного сяйва”, перейде в скарбницю української культури. Видавати українську книгу на чужині — трудна справа. Кошти друку неймовірно високі, а читачів кожного року меншас. Напр., видання цієї книги коштує близько 1,500 доларів. Тому друкуємо лише 500 примірників — для вибраних і на засів! Ці обставини підказують нам не триматися якогось одного напрямку чи стилю, а давати можливість виявити себе всім письменникам і мистцям, що прагнуть удосконалення. Оця різностильність викликає і захоплені відгуки, й рішучі застереження.

Упорядник уважає своїм обов’язком висловити щирю подяку всім зазначеним у списку меценатам і патронам, що своїми вкладами підтримують наш альманах — єдиний у Канаді літературно-мистецький орган, якщо не рахувати принагідних сторінок у часописах та універсального місячника “Нові дні”, що час від часу дають місце для літератури й мистецтва. Одночасно упорядник запрошує до співпраці тих письменників і мистців, які ще не друкувалися в “Північному сяйві”. Машинописи мають бути чіткі, надруковані через два інтервали, з відповідними полями. Я. С.

ЛІТЕРАТУРНІ ДІЯЛОГИ

- Д. Донцов? Московське ймення— Й. Метан? Зеленим клином дан.
вкраїнська кров! О. Воропай? На стрічу не попа-
Є. Маланюк? Січовий онук! дай! Увіковічнить і край!
Ф. Мелешко? Епічна головошка! В. Шиян? Санскритський Боян!
У. Самчук? Меткий повістйчук! Яр Славутич? Гербів гнучич!
Д. Гуменна? Трипілька письмен- Зуєвський Олег? Символістичний
на! наполег!
Е. Козак? На гумор мастак! В. Вовк? Римський гимн замовк!
В. Чапленко? До черкеса бжи- Б. Мазепа? Синьоокий халепа!
зенько! Л. Полтава? Шведська слава!
В. Гайдар? Донецький дар! Дан Мур? Блискіт бур!
Ю. Шерех? Кручуватий берег! Ю. Качуровський? Махровський!
Я. Рудницький? Шерех + Коро- І. Смолій? Припахлий лій!
вицький! Кейван Іван? Гуцульський дзбан!
П. Ковалів? Законник слів! М. Мороз? Імпресіоністика гроз!
М. Мандрика? Юність велика! П. Мегік? Мистецький наполе-
Л. Ромен? Галопує без стремен! гик!
П. Волиняк? Антисоборницький П. Андрусів? Слава русів!
стояк! (по-банд.). Кум і свояк! Г. Черинь? Гаряча тинь!
(по-багр.). Гербозневажник і Б. Рубчак? Модерний крапчак!
і кепський пияк! (по-слав.). В. Жила? Тексаський простір, а
І. Костецький? Акробат молоде- яка сила!
цький! М. Щербак? І сяк, і так!
М. Задека? Недалеко від Ека! В. Ворскло? Жарина впорскла!
О. Лятуринська? Віхола кома- Андіївська Емма? Вічна дилема!
ринська! З. (О.) -чук? На чуже хапчук!
Г. Журба? Давня доба! О. Брань? Безмежна графомань!
В. Сварог? Як об стіну горох! Іван Махнило? Графоманило!

Л А Й К А Р

(Перелицівка з додатком)

Манило Іван? Автентичний графоман! В. Д-н
Лайок багато видав графоман
Махнило.

Його книжками можна б устелити лан,
Іх кинувши немило,
Або Дніпрову греблю спорудити,
Пороги загатити, —
Та от біда: лайок тих люди не читають,
Сміттям у Вайнланді лиш кури загрибають . . .

Що ж скажемо тепер?

Лайкар помер?

Ні, ні! Махнило-курощуп
Ловить кур і яйця в кошик — хап і гуп! —
Щоб скоріше їх продати
І за плату у „Свободі” — сміх та й годі! —
Ще нові лайки надрукувати.

Р. ЧИТУВАЛС

Примітка. Як відкрив В. Чапленко, Р. Читувалс — адигейський мудрець. Жив при дворі скитського царя Савура.

З М І С Т

І. Кейван — Портрет І. Франка (графічний)	2
Б. Мазепа — І. Франкові. Лист до друзів (поезії)	5
І. Боднарчук — Біла чужих причалів (оповідання)	6
Яр Славутич — Із книг „Завойовнички прерій” та „Мудрощі мандрів”	8
В. Пилипів — Мої спомини	13
Р. Василенко — Канадо, країно кленового листя (поезія)	15
Прем'єр Л. Б. Пірсон — Із промови на українському святі	16
Л. Ромен — Канадо кленова (поезія)	16
Сенатор П. Юзик — 75-річчя українського поселення в Канаді (стаття)	18
І. Кмета-Ічнянський — Лист до „Пані Доброї” (поезія)	24
І. Киріак — Гіркий сон (оповідання)	25
А. Легіт — Хамелеон (поезія)	27
Д. Гуменна — Мариво (розділи з роману „Золотий плуг”)	28
Л. Полтава — Семен Якерсон (історична поема)	31
Ф. Мелешко — Три покоління (розділи з третього тому повісти)	35
Зоря Оріонна — Нічка (поезія)	44
М. Мандрика — Сібеліус. Вітер (поезії)	45
В. Гайдарівський — Пилип Кваща. Поцілунок синові (з роману)	46
Дан Мур — Вино. Замети. Душі глибока туга. Рідна мова (поезії)	66
М. А. Кейван — Епідемія (оповідання)	68
Р. Вишневецька — Тан морана (поезія)	80
О. Зувський — Пігмалйон (поезія)	81
Й. Якимів-Метан — Замрілий красвид (враження з Ванкуверу)	82
А. Легіт — Мово моя! (поезія)	83
Т. Матвієнко — Батько (з поеми „Мій літопис”)	84
Т. Кобзей — Василь Стефаник як людина (спомин)	86
О. Ольжич — Ах ці літні, ці червоні вишеградські замки (поезія)	89
М. Антонович-Рудницька — Ольжич у молодості (спомин)	89
В. Скорупський — Із книги „Айстри невідцвілі”	94
М. Аркас — Гомерова „Іліада” (переклад)	95
В. Шекспір — Сонети 24 і 99 (переклад О. Зувського)	116
В. Вордсворт — Безсоння (переклад Яра Славутича)	116
С. Чорній — Історична тематика в драматургії Карпенка-Карого (стаття)	117
М. Щербак — Сині очі (поезія)	122
Д. Чуб — Романтична пісня (поезія)	122
Яр Славутич — Історіософія Євгена Маланюка (стаття)	123
Г. Мазуряк — Карасі в 1906 р. (поезія)	130
В. Вовк — Aureliensville Shrine (поезія)	131
Д. Струк — Рим (поезія)	131
Л. Мурович — Ізабелла Крафорд (стаття)	132

Р. Володимир — Америці. Канзас (поезії)	135
М. А. Кейван — Едмонтонські книголюби (стаття)	136
Ю. Коломиць — Осінній лірник. Під дощ (поезії)	139
Перші українські поети в Канаді — С. Чарнецький та П. Крат	140
З українського фолкльору в Канаді та Америці — А. Калавський, М. Горішний, В. Бойцун	141
І. Кейван — Яків Гніздовський (стаття)	142
Е. Д. Пратт — Ерозія (поезія)	144
Р. Савстер — Бузок (поезія)	144
Я. Гніздовський → Дереворізи	145
Перша річна Шевченківська лекція (знятки)	149
З перебування Я. Гніздовського в Едмонтоні (зняток)	150
Едмонтонський гурток книголюбів (зняток)	151
В. Боровиковський — Алясканська ікона (зняток)	152
Б. Стебельський — Іван Кейван (стаття)	153
Графік Павло Цимбалюк (стаття і зняток)	160
С. Георге — Чи любий образ (переклад О. Зувського)	160
І. Павличковська — Співак М. Голинський (стаття)	161
О. Коновал — Григорій Китастих (стаття)	163
П. Маценко — Платівка М. Фоменка (стаття)	166
Д. Василик — Танцювальний ансамбль „Крилаті” (стаття)	167
Українські письменники в канадській антології	168
Ф. Луців — Гончаренків англійський підручник (стаття)	169
С. Гординоский — Музей і бібліотека в Вінніпегу (стаття)	171
І. Тарнавецька — Українська книгозбірня в Мондері (стаття)	173
І. Тесля — Скупчення українців у Канаді (стаття)	175
С. Яременко — Саскачеванка (романс)	177
Посмертні згадки	178
Із діяльності авторів „Північного саява”	179
Від упорядника	181
Літературні діалоги. Лайкар (жарти)	182

(Продовження зі стор. 2 обкладинки)

Alberta Studios, 8618 - 118 St., Edmonton
Ritz Hotel, 10346 - 97 St., Edmonton
Ferbey-Mulka Agencies Ltd., 205 Wentworth Bldg., Edmonton
Central Alberta Meat Co. Ltd., 12165 Fort Rd., Edm., Ph. 479-1714
Market Real Estate, 10215 - 97 St., Edmonton
Park Memorial Ltd., 9709 - 111 Ave., Edmonton
Lupul Meats Ltd., 10153 - 97 St., Edmonton
Family Meats Ltd., 10241 - 96 St., Edmonton
Hawrysh Agency, 10925 - 97 St., Edmonton
Seventh Avenue Pharmacy, 11011A - 107 Ave., Edmonton
Jubilee Cleaners Ltd., 8710 - 118 Ave., Edmonton
Dubeta Interiors Ltd., 8925 - 82 Ave., Edmonton
Academy Photo Studio (J. Pryma), 10876 - 97 St., Edmonton
Victoria Real Estate, 10824 - 97 St., Edmonton
A. Kurylo (Star Agencies), 10018A - 101A Ave., Edmonton
W. Diachuk (Star Agencies), 10018A - 101A Ave., Edmonton
Sereda Drugs Ltd., 10047 Jasper Ave., Edmonton, Ph.: 422-5398
Dr. F. Gowda, 620 Tegler Bldg., Edmonton
Dr. S. Yaremchuk, 203 Union Bldg., Edmonton
Dr. M. Snihurowych, 3829 - 118 Ave., Edmonton
Dr. D. Melnyk, 216 Northgate Bldg., Edmonton
Dr. L. Faryna, 522 Tegler Bldg., Edmonton
Dr. W. Iwanec, 12911 - 114 Ave., Edmonton
Dr. W. Pawluk, 203 8225 - 105 St., Edmonton
Dr. V. A. Bayrock, 9617 - 111 Ave., Edmonton
Dr. H. Stefanyk, 728 Professional Bldg., Edmonton
Dr. A. Martyniuk, Box 307, Edmonton, Ph.: 799-8382
Dr. B. Michalyshyn, 403 Medical Arts Bldg., Edmonton
Shop Easy Grocery, 11606 - 129 Ave., Edmonton

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ

Стор.	Рядок	Треба читати
94	11	То поки бавимо казками діти —
94	16	Легенди здобули, зсідлавши коні.

TRIBUTE TO CANADA 1967

IN 1891 IVAN PLYVIV AND WASYL ELENIAK BEGAN A LARGE-SCALE UKRAINIAN SETTLEMENT IN CANADA.

ON THE FOUNDATIONS LAID BY THESE PIONEERS, UKRAINIAN CANADIANS HAVE HELPED BUILD THE PRESENT STRUCTURE OF CANADIAN LIFE.

THEY BROUGHT UNDER CULTIVATION MILLIONS OF ACRES OF VIRGIN LAND, WITH 130 PLACE NAMES TESTIFYING TO THEIR PERSISTENT CONTRIBUTION.

THOUSANDS SERVED IN CANADA'S ARMED FORCES IN BOTH WORLD WARS.

UKRAINIANS HAVE CONTRIBUTED TO INDUSTRY, BUSINESS AND ALL PROFESSIONS, AND 79 HAVE SERVED AS MEMBERS OF FEDERAL AND PROVINCIAL PARLIAMENTS.

TODAY THERE ARE MORE THAN A HALF MILLION CANADIANS OF UKRAINIAN ORIGIN, 80% OF WHOM ARE CANADIAN BORN.

THIS PLAQUE COMMEMORATES THE UKRAINIAN CONTRIBUTION ON THE OCCASION OF CANADA'S CENTENNIAL

1891 РОКУ ІВАН ПЛІВІВ І ВА-
СЯЛ ЄЛЕНІАК ЗАПОЧАТКУВАЛИ МАСОВЕ
УКРАЇНСЬКЕ ПОСЕЛЕННЯ В КАНАДІ.

ЛУЧЧИ САПАЛИ ЦИХ ПЕРШИХ ПО-
НЕРІВ, КАНАДСЬКІ УКРАЇНЦІ ЗАМАТРИЛИ
ВСЕСТОРОННІЙ РОЗВИТОК КАНАДИ.

ВОНИ ЗРОБИЛИ ДІЯ ХАЙКОРІСТВА
І МІЛЮНИ АМЕРІКАНСЬКОЇ ЗЕМЛІ, ЗА-
МАТРИЛИ НА МАТІ КАНАДИ ВЛАСНІ
130 УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ МІСЦЕВОСТЕЙ.

ТИСЯЧІ УКРАЇНЦІВ СЛУЖАЛО В
ЗБРОЙНИХ СИЛАХ КАНАДИ ПІД ЧАСОМ
СВІТОВИХ ВОЄН.

ЗРОБИЛИ ВКЛАД У ПРОМИСЛА,
ТОРГІВКУ ТА ВСІ ПРОФЕСІЇ КРАЇНИ,
УКРАЇНЦІ МАЛИ 79 ЧЛЕНІВ ФЕДЕРАЛЬ-
НОГО І ПРОВІНЦІАЛЬНИХ ПАРЛАМЕНТІВ.

СЬОГОДНІ Є ПОНАД ПІВ МІЛІОНА
КАНАДЦІВ УКРАЇНСЬКОГО РОДУ,
80% З НИХ НАРОДЖЕНІ В КАНАДІ.

EN 1891 IVAN PLYVIV ET WASYL ELENIAK TRACAIENT LA VOIE A LA GRANDE VAGUE D'ETABLISSEMENT UKRAINIEN AU CANADA.

ENTRAINES PAR L'EXEMPLE DE CES PIONNIERS, LES CANADIENS UKRAINIENS ONT COOPERE LARGEMENT AU DEVELOPEMENT ACTUEL DE LA VIE CANADIENNE.

LES MILLIONS D'ACRES DE TERRE VIERGE TRANSFORMES EN SOL ARABLE ET LES 130 NOMS UKRAINIENS DONNES A DES LOCALITES CANADIENNES TEMOIGNENT DE LA PERENNITE DE LEUR EFFORT.

PAR MILLIERS ILS ONT SERVI DANS LES FORCES ARMEEES DU CANADA AU COURS DES DEUX GUERRES MONDIALES.

LES UKRAINIENS ONT CONTRIBUE AU PROGRES DE L'INDUSTRIE, DU COMMERCE DE TOUTES LES PROFESSIONS ET 79 PARLEMENTAIRES FEDERAUX ET PROVINCIAUX SONT SORTIS DE LEURS RANGS.

AUJOURD'HUI, LES CANADIENS D'ORIGINE UKRAINIENNE DEPASSENT LE DEMI-MILLION ET 80% D'ENTRE EUX SONT NES AU PAYS.